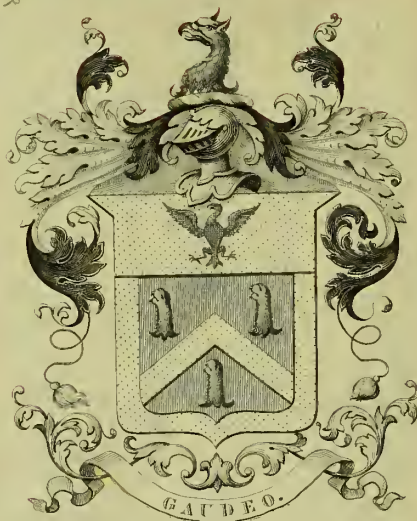
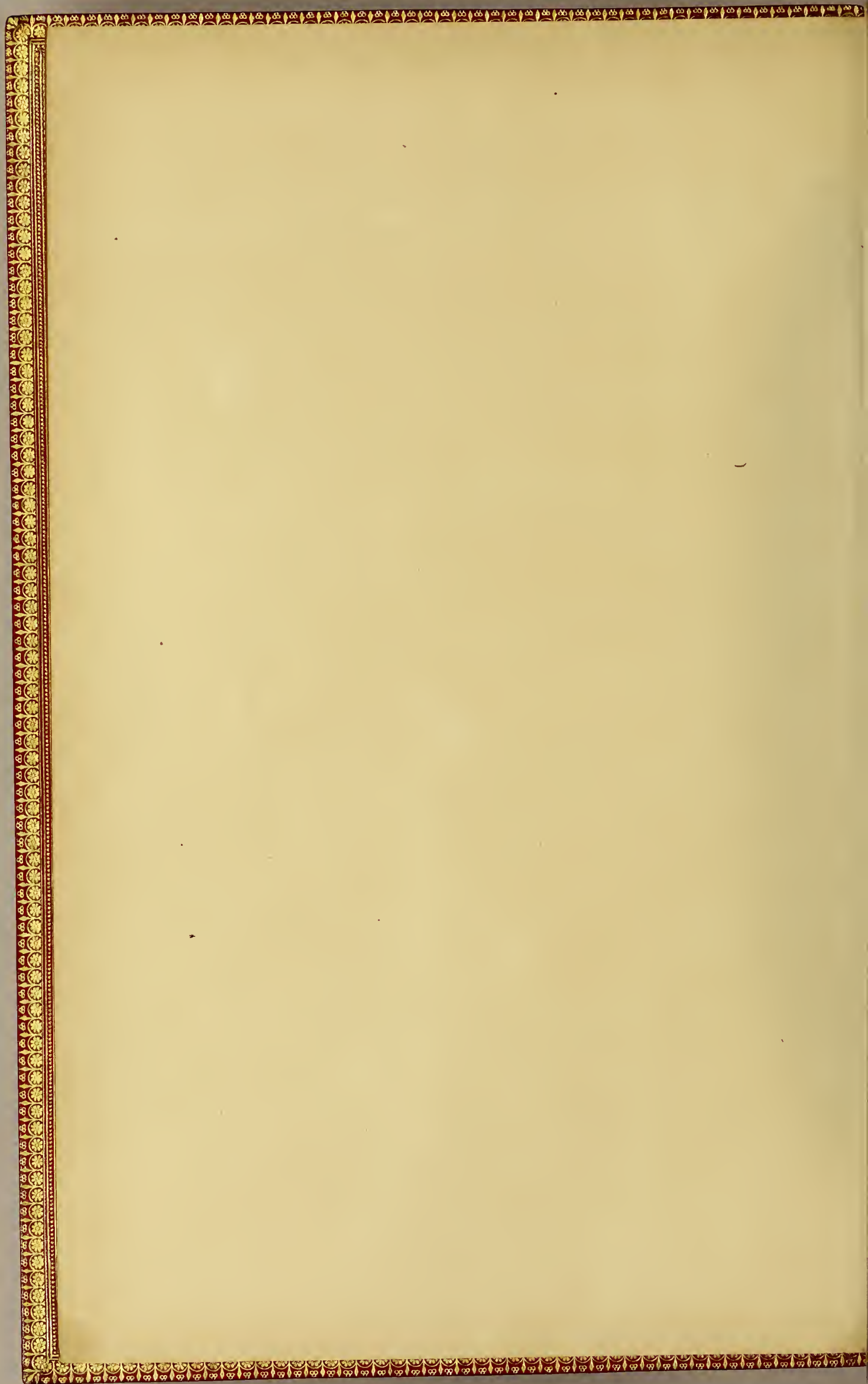

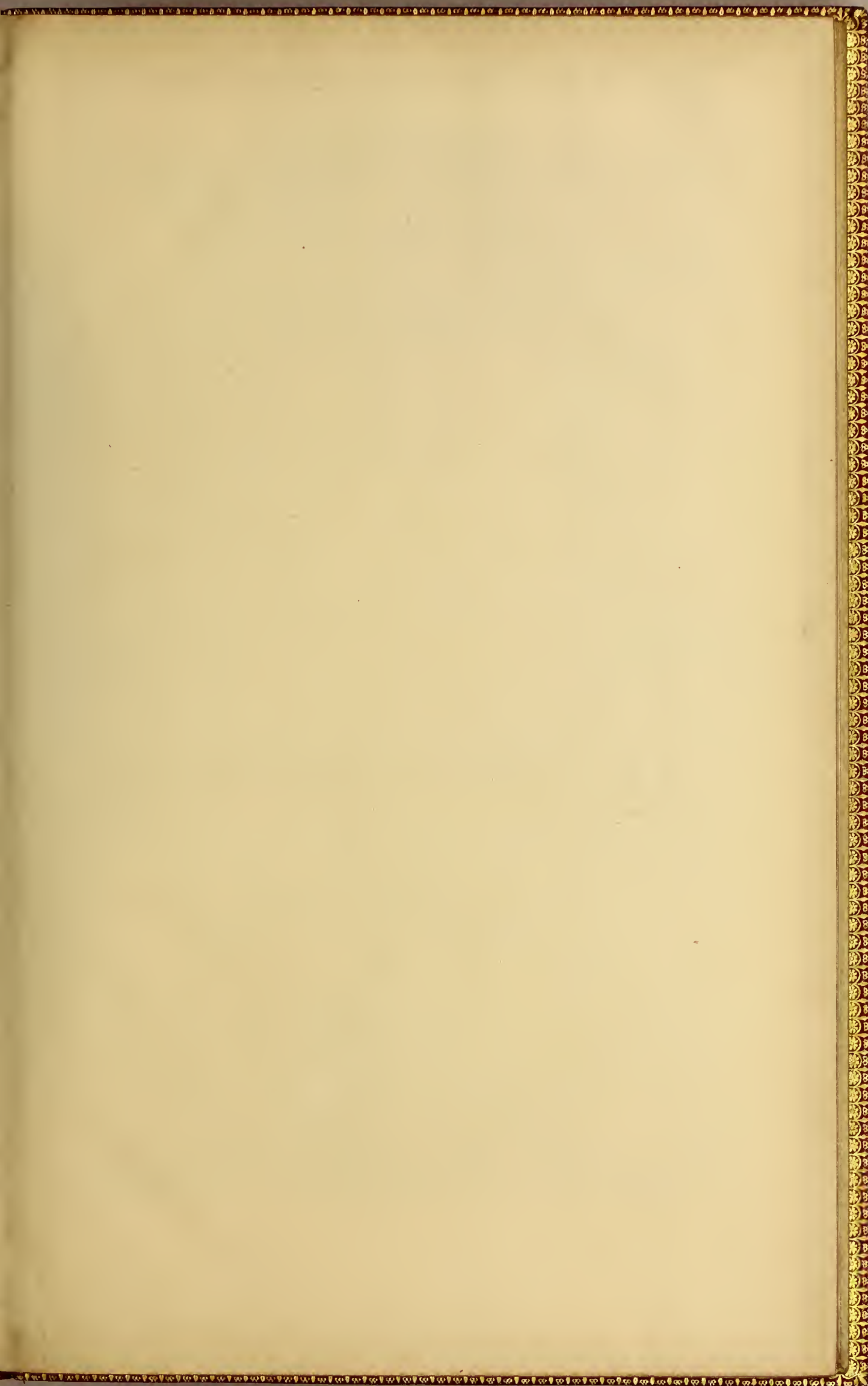
MS. B.

John Carter Brown.

The 2^d state of the Amazon Plate, with 2 sheets in upper left corner,
is in German India VIII.

INDIÆ ORIENTALIS

PARS OCTAVA:

NAVIGATIONES QVINQVE,

*Primam, à IACOBO NECCIO, ab Anno 1600. vsque
ad Annum 1603.*

*Secundam, à IOHANNE HERMANNO de Bree,
ab Anno 1602. vsq; ad Annum 1604.*

Tertiam, à CORNELIO NICOLAI, Annis quatuor.

Quartam, à CORNELIO de VENA, duobus Annis.

*Quintam, sub STEPHANO de HAGEN tribus Annis,
in Indiam Orientalem susceptas & peractas continens.*

*Locorum, Regum, Populorum, rituumque variorum de-
scriptione, victoriarum item à Lusitanis reportatarum,
& Araboiz, Tidorisq; expugnationis commemora-
tione addita.*

Auctore

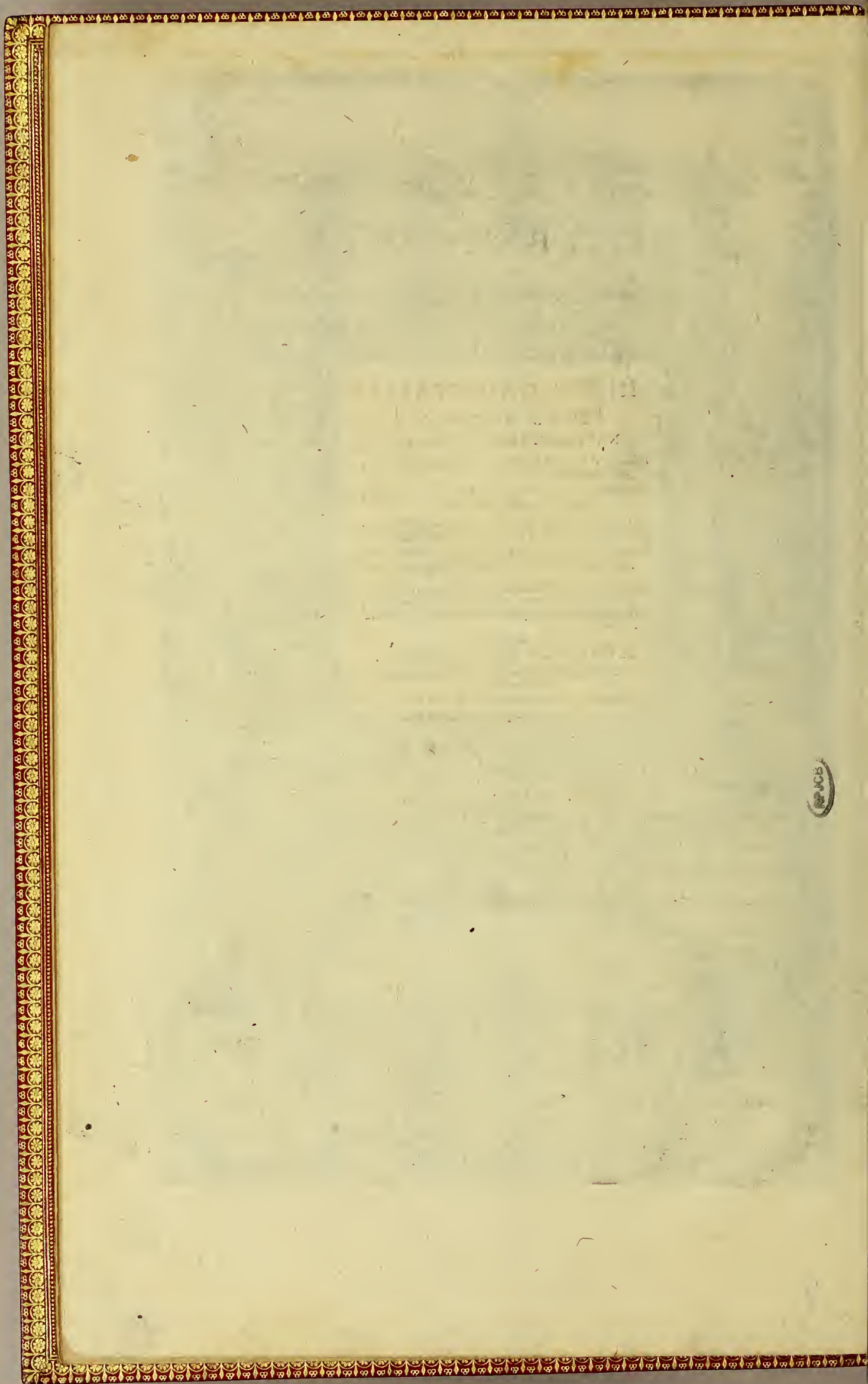
M. GOTARDO ARTHVS Dantiscano.

*Omnia elegantissimis in æ incisis iconibus illustrata &
in lucem emissa per*

IOANNEM THEODORVM & IOANNEM
ISRAELEM de Bry, fratres Germanos.

FRANCOFORTI, Anno M.DC. VII.

Protesta

LECTORI BENEVOLO S.

VERV Messe prouerbium illud, quo dicitur, nihil tam malum esse, quin aliquid secum boni afferat & coniunctum habeat, tam sacra quam prophana testantur historia. Cum Iosephum fratrem suum Iacobi diuenderent filii, non quidem bonum sibi propositum finem habebant, odio n. & inuidia excacati, eum e medio sublatum, & vel plane memoriam eius abolitam cupiebant, nihilominus tamen hoc eo facere debebat, ut Iosephus ille, totius Aegypti Princeps & moderator constitutus, de necessaria, cum annona caritas uniuersum fere terram affligeret, sustentatione tam parenti quam fratribus suis prospicere posset. De Pharaone legimus eum, cum populus Israeliticus nimis aueretur, obstetricibus suis, de omnibus, quoscunque Hebraei mulieres pariturae essent infantibus masculis, aqua suffocandis mandatum dedisse. Erat hoc certe ad perniciem & uniuersalem extirpationem totius huius populi directum propositum, verum procurata hac ratione populi Israelitici exseruitute liberationem, ipsiusque Pharaonis promotum hoc modo interitum oportuit, ipsamet Regis filia eum, qui uirga & flagellum Pharaoni esset, educante, & per summam ignorance fouente. Quem finem Iudas, cum Saluatorem nostrum proditurus esset, sibi propositum habuerit, nempe ut pecunie aliquid, auaritia eum instigante, corradere, nemo est qui nesciat, nihilominus tamen ad generis humani redemptionem, salutisque nostrae promotionem hoc quantumuis nefarium facere facinus oportuit.

Patet hoc item vel maxime ex rerum Belgicarum etiam historia. Quid enim quaso miseriarum vel nominari vel cogitari saltem potest, cuius non durante hoc tam diuturno bello, pars ad Belgas etiam aliqua promanauit? Quid mali uspiam in mundo extitit, cuius non vestigia in Belgio expressa supersint? Sed si nihil aliud, hoc tamen inde boni prouenit, quod peregrinae nationes & loca maioribus nostris

incognita prorsus & ignota, ita nobis Hollandorum innotuerunt opera, ut nemo sit, qui de illis quicquam amplius dubitandum censeat, cum navigationes ad loca illa plus iam frequentata Hollandis sint, quam quae in Hispaniam superioribus annis Lusitaniæque susceptæ fuerunt.

Facit igitur hæc primo utilitas ad considerationem mirabilium Dei operum, ut varietate eorum admoniti occasionem habeamus eū predicandi & magnificandi. Ex re deinde Hollandorum est, opes & diuitias hac ratione & occasione mirum in modum accumulantium, & allatos inde fructus resque exoticas & peregrinas alias, magna copia inter nos distribuentium. Nam & ad finitimos hæc inde promanauit utilitas, quod aromata apud illos varia, quæ parce olim & non nisi ex Lusitanorum distributione acquirere poterant, magna iam satis copia & tolerabili precio vaneant.

Cæterum ut loca & regiones istæ, reliquæque omnia, vniuersis & singulis manifestarentur, necessarium erat navigationum istarum historias fideliter consignatas in publicum emittere, quod ipsum quidem à nobis hætenus pro virili præstitum, qui in eiusmodi historiis publicandis & figuris æneis illuminandis atque decorandis, ad octauam iam partem processimus, quam hoc quidem tempore tibi etiam exhibemus. Continet vero navigationes varias, quas uno hoc volumine comprehensas volumus, cum quod non multum inter se discreparent, sed altera quasi alterius continuatio esset, tum præcedentis etiam septimæ partis navigationibus conuenienti ordine subiicerentur. Ad regna enim eadem tam Spilbergius in septima, quam Neccius & VVertius in hac octaua parte, delati sunt, licet successus & fortuna non per omnia pari. Quamuis enim Spilbergius fauorem & gratiam Regis in Candy expertus fuerit maximam, Neccius itidem amice admodum & liberaliter ab eo acceptus sit: VVertius tamen tandem infelici sidere aduectus, vitam & socios amisit, ita fortuna non semper eadem est, principesque viri non eodem semper animo esse, nec idē omnes sentire deprehenduntur. Sic enim & hoc ipsum Regis in Candy factum ab aliis Regibus reiectum & reprehensum est, & ut barbaros taceam, apud Christianos etiam haud raro vsuuenire solet, ut quod huic gratum admodum & acceptum est, alteri summopere improbetur. Tanta est varietas & discrepantia tam opinionum quam affectuum humanorum.

Iam

Iam quod ad peregrinarum nationum historias attinet, vix reperias aliquem, qui non cognoscendi eas studio aliquo teneatur, & cum locorum situm & qualitatem, tum populorum mores, religionem, ritus gestusque, varios perlustrare expetat, si praesertim domi sua vere descripta isthac omnia cognoscendi non desit ei occasio. Omnibus enim nobis natura inditum est, ut nouitatis appetentes simus, si praesertim ex nouarum istarum rerum cognitione utilitas aliqua deprehendatur. Quod si in historiis hisce barbararum gentium occurrat forsitan aliquid, quod offendere pudicas aures possit, non tamen vel opus ipsum propterea reiiciendum, vel leuitatis alicuius auctori impingendum crimen est. Quidenim quæso si sacra Biblia legat quis, & forsitan in historias incidat eiusmodi, quæ in sacris quidem locum habere nulla ratione debebant, num abiicienda Biblia vel autorem leuitatis accusare praesumat? Haude quidem reor, cum eo quidem fine conscripta & consignata à sanctis Dei hominibus non sint, ut delectemur illis aut in exemplum eas trahamus, sed cognitis tenebris Solem amemus magis, Deique implorato auxilio, tenebrarum opera euitemus rectius. Quod si quid igitur indecens & ab honestate alienum, in historiis hisce occurrat, non propterea consignatum & annotatum putandum est, ut eo delecteris, sed ut dignitatem tuam agnoscas, cui hoc præmiseris illis & excacatis hominibus gratia diuinitus datum est, ut quod bonum & honestum à malo & turpi discernere, & virtutem eligere, vitia vero vitare possis. Vnde causa tibi non levis existere debeat, diuina hoc in te misericordia opus agnoscendi, quod ad agnitionem lucis & veritatis nullo tuo merito perductus sis, Deumque rogandi, ut te in omni pietate conseruare ad extremum vitam spiritum velit, quo eum & in hac & in altera vita dignis euehere & celebrare laudibus inde sinenter possis. Vale.

*Inuendit aut
in Bibl. cap. 1*

PRÆFATIO
DE CAUSIS, QVIBVS
INVITATI HOLLANDI
NAVIGATIONES HASCE SVS-
CEPERVNT, ET HISPANIS SESE LV-
SITANISQVE IN REGIONIBVS ILLIS

TAM LONGINQVIS OPPOSVERVNT,

scripta à

B. P. B. M. D.

NIL dubitamus, Lector beneuole, fore inter extraneos, ma-
xime vero inter illos, quibus administratio & status Belgica-
rum prouinciarum, non vsque adeo cognitus est & perspectus,
qui varie de navigationibus hisce Hollandorum, quibus naues
Lusitanicas subinde aliquas expugnasse & bonis euacuasse le-
guntur, & locuturi & iudicaturi sint. Rogatum te igitur, quis-
quis es, & admonitum volumus, vt & causas nobiscum susceptarum harum navi-
gationum perpendere, & ipsorummet Lusitanorum, quibus naues istæ ablatæ fue-
runt, ex quibusdam eorum ad Hollandos literis cognoscere de facto hoc iudicium, ne
graueris.

Sciendum igitur est, Hollandos superioribus annis navigationes suas in Hispa-
niam solummodo Lusitaniamque & Italiam instituere consueuisse. Accidit autem,
vt post exortum illud tam graue bellum, quod inquisitioni Hispanica repugnantes
Hollandi, pro libertate conscientiarum priuilegiorumque suorum conseruatione, tot
annos iam gerunt, nauibus suis in Hispania subinde spoliarentur. Tamen si ve-
ro ipsi initio dissimulare & patienter hoc suum incommodum ferre viderentur, nec
propterea navigationes illas intermittere vellent, fortunam singulis meliorem sibi
promittentibus, factum tamen tandem est, vt insigni multarum nauium classe, in
portu quodam Hispanico detenta, mercedem suam illi acciperent, qui frumento &
rebus aliis allatis Hispanorum sæpe necessitatibus subuenerant, tamen si à religio-
ne Romana non abhorrerent partim, partim vero tenuioris fortune homines essent,
qui victum suum multo cum labore & periculo terra marique conquirere necesse
haberent,

haberent, quos ad triremes partim Hispani condemnarunt, partim vero a sinis alligatos flagellis virgisque tamdiu cadendos putarunt, donec inter cruciatus & dolores exquisitissimos animam tandem efflarent atque morerentur.

Hoc igitur videntes Belgicarum prouinciarum ordines, cum salutem suam in negotiationibus partim maritimis, partim vero in piscationibus totam versari non nescirent, permiserunt ciuibus suis, ut quibuscunque rationibus honeste possent, nauigationibus darent operam & nauiculariam facere nulla ratione cessarent. Cum igitur Hispani ne salē quidem Hollandis permittere vellent, quo ad condendos pisces suos vterentur, Deus ipsis præter omnem expectationem viam quandam ad novas Insulas monstrauit, vbi salingentium petrarum instar abunde prouenit, ut quamuis maiori cum periculo & longiori interuallo, gratis tamen & sine pretio eo iam potiri magna copia possint, sed & in eo paternam suam erga eos beneuolentiam declarauit, quot prudentes aliquot & æterna memoria dignos viros, utpote Gerhardum Pistorem, Consulem olim Amstelrodamiū, Rodigerum Pauium, eiusdem loci Consulem alterum, Petrum Theodoricum Haselerum, Iohannem Ioannis Campium, Albertum Luca, Arnoldum Groshusium, Sigebertum Petri, & alios excitauit, qui vastum illud Atlanticum mare peruestigare audentes, Guineam primo ad barbaros Æthiopes, postea vero ad vtramque Indiam, & ad Aromaticas Insulas, quæ nulla hætenus ratione Hispanorum dominio subiectæ fuerant; nauibus excurrere non dubitarunt, idque nullo alio fine, quam ut honesta cum ipsis commercia exercentes facultates suas aliquo modo augerent.

Non poterant hoc diu ferre Hispani, sed Lusitanos statim in Hollandorum odiū excitātes, omnem vti eos hoc fructu spoliarent, & hisce maritimis oris excluderent, lapidem mouerunt. Lusitani igitur ut perfidos eos & impios nullaque honesti viri conuersatione, amicitiaque dignos passim proclamantes, inuidiam ipsis apud Reges Orientales conciliare summo studio conati sunt, quemadmodum ex publicatis hætenus Hollandorum nauigationibus constare satis omnibus putamus. Cum igitur nauigationum harum præfecti insidias suis nauibus passim paratas cognoscerent, maioriq; ad continuandas nauigationes robore opus esse viderent, ante annos quinque, vel sex, classem satis magnam, octo nimirum onerarijs nauibus constantem, adornarunt, rebusque necessariis omnibus instructam sub Iacobi Hemskirchij præfectura ad loca illa Orientalia, ut cum consensu & permissu Regum Indicorum negotiationes suas, vel mercium permutatione vel præsentī pecunia, pro cuiuscunque Regis arbitrio libituque, ibi exercerent, destinant. Ut autem eo melius & tutius hoc iter absoluerent, non Mauritius solum & ordines illud approbarunt, sed & diplomate literisque nauigantes instruxerunt, præcipientes ut postulante ita necessitate contra omnem sese externam vim opponerent, & iniuriam ab hostibus suis sibi illatam vendicarent.

Naues hæc vix dum superatis Insulis Canarijs, classem Hispanorum, tredecim nauibus constantem, armatisque & rebus ad munitionem varijs instructam sibi aduer-

aduersantem habuerunt, tanto cum furore & impetu vt vna ex illis, cui rubro Leoni nomen erat, crebris lacerata tormentorum ictibus, conuerso itinere domum redire coacta fuerit, plerisque nimirum, qui in ea erant classarijs Præfectoque ipsomet interfectis, vt iter suum continuare non posset. Non parum quidem Hemskirchius in hoc conflictu periculi sustinuit, nauem tamen istam subleuare non potuerat, sed cogebatur eam postmodo volens nolensque dimittere, & eius in continuando itinere opera carere. Iam cum Bantamum venisset, de nouis Lusitanorum contra ciuitatem illam tentatis molitionibus edocti sunt. Cum enim negotiationes cum Hollandis Incolæ isti hætenus exercuissent, 24. Decemb. Ann. 1691. sub gubernatore Andrea Fortado di Mendoza, cum triremibus octo, biremibus vero 22. ciuitatem oppugnatū aduenerant. Hæserant tum qui patrocinium urbis susciperent in portu ad Bandā quinque naues Hollandicæ sub Olifere Hermanno Præfecto, à quo quomodo Lusitani excepti fuerint, in historia quidem suo loco annotatum est. Nam aduenerant Lusitani cum expresso mandato, non solum Hollandos illos opprimendi, sed & in Bantamios aliosq; Hollandis fauentes ita animaduertendi, vt in posterum illorum se subtrahere consuetudini non dubitarent. Cum autem nihil proficere contra Hollandos potuissent, irati admodum ad Itoram Amboinæ profecti sunt, incolisq; eius loci misere contrucidatis arbores garyophyllorum terra eruerunt, ne Hollandis vsui esse possent. Quin imo ad Machiam, etiam Regis Ternatensis oppidum progressi, omnia crudelissime in incolas seuentes, vastarunt & subuerterunt. Sed & Ternatē prouecti, vbi Rex Moluccensium harum Insularum habitat, eadem sæuire crudelitate statuerunt. Hærebant tum in portu duæ naues Hollandicæ, quæ licet furori eorum initio se opponerent, cedere tamen tandem vix dimidia vēstura accepta coactæ sunt, relictis ibi qui negotiationes continuarent, & donec naues aliæ aduentarent, mercium aliquid coemerent atq; comportarent. Hos autem persequi nullo modo cessabant. Cum enim inter eos iuuenem insigni fortitudine & prudentia Franciscum Verdosum nossent, inuidia eum premere, & in odium apud Regem adducere modis omnibus nitebantur. Transierat aliquando ex Hollandorum societate ad Lusitanos quidam Henricus Hamburgensis, hoc factō literas pariter ad Regem & ad Hollandos dederunt, Hollandis quidem condonationem omnium, quæ contra Hispaniæ Portugalliæque Regem deliquissent, bonorumq; omnium restitutionem & summam securitatem promittentes, si tormenta Regis (vt polliciti essent) primo quoque tempore ad se delaturi essent; Regem vero, videret quales in terra sua foueret hospites monentes. Salutem enim & suam & suorum eiusmodi se credidisse hominibus, qui tormenta Lusitanis regia offerre decreuissent, euigilaret igitur tandem, & in eiusmodi proditores perfidos vel ipsemet animaduerneret, vel Lusitanorum potestati committeret.

Cæterum in transmittendis literis illis hæc utebantur calliditate, vt quæ ad Hollandos scriptæ essent, quasi per errorem ad manus Regis prius peruenirent, ex quibus ille colligeret, transito rem illum data opera ad Lusitanos, vt de traditione

tormen-

tormentorū regiorū eos certiores faceret, ablegatum esse. Verum fraudis Lusitanicæ non ignarus, non ignorare se respondit, quibus fides habenda esset, eos vero, qui non mancipia sua essent, sed libertate æque, ut Lusitani gauderent, Lusitanorum furori exponere, suam quidem personam minime decere. Postmodo vocatis ad se Hollandis literas ad se & ad Hollandos scriptas eis obtulit, quærens an literarum aliquid ipsi ad Lusitanos antea dedissent, qui simplici negatione fraudem hæc refutantes, fidem facile apud Regem inuenerunt? Qui de insidijs & fallacijs Lusitanorum conquerens, suos qui facile crederent deceptos sæpe ab ipsis & circumuentos esse dixit. Videntes igitur Lusitani, nihil sese vel aperta vi vel insidijs etiam suis incommodare Hollandis posse, cum præsertim Tidorensis Regis subditos à partibus suis ipsi haberent, firmatis quæ in Tidorensi & alijs finitimis locis obtinebant castellis, abierunt. Nihil quicquam autem de malitia sua remiserunt, sed in omnes intenti occasiones adimplere, quod vulgo dicitur: Dolus an virtus, quis in hoste requirat, modis omnibus visi sunt, velut hoc ipse alios mense Septembri, An. 1602. etiam Iacobus Neccius expertus est. Cum enim is ad Macao Chinæ ciuitatem duabus nauibus appulisset, Lusitani statim commercia sua cum Chinesibus ibi exercentes, vrbe egressi vexillum pacis præferebant, & sub amicitia specie scapham cum viginti Hollandis dolo malo interceperunt, quorum postea septendecim, qui linguam Lusitanicam ignorantes innocentiam suam Chinesibus aperire non poterant, in crucem egerunt, tribus reliquis Goam translatis.

Possẽm hic commemorare historiam de viginti Hollandis in Cochu China, (quo commercia exercendi gratia duabus scaphis ex Gronsborgij præfectura concesserant) ad mandatum Regis instinctu Monachi cuiusdam Lusitani, partim trucidatis, partim in captiuitatem abductis. Possẽm similiter & aliam allegare historiã de tribus Hollandis, qui ab Hemskirchio Bandæ relictæ Amboinam merciorum promouendorum gratia concesserant, quomodo nempe capti, partim & ad triremes condemnati, partim vero inter feros ignotarum Insularum homines lucrari vitam suam coacti sint. Illud vero præterire silentio non possum, quod in Tidore ad Moluccas pertinente Insula, ubi castellum Lusitani habuerunt, Balthasaro Cordesio, qui per fretum Magellanicum in Orientalem Indiam penetrauerat, accidit. Eum enim promissis & pollicitationibus splendidis in terram, ut mactatum suo iussu Bupalum ad nauem secum abduceret inuitatum, cum post moram aliquam ad nauem iterum redire pararet, trucidatum in mare abiecerunt, sociosque eius, manibus pedibusque prius mutilatos obtruncarunt. Quo factò nauem quidam conscenderunt, & quinque saltem personis, quarum opera nauem ad littus producerent, exceptis, Hollandos qui in ea superfuerant omnes interfecerunt. Non libet nunc commemorare, quomodo duas ad Iacobum Neccium pertinentes naues incendio vastare conati sint, nec illud etiam addam, quomodo autores Regi in Achin fuerint, ut in naues aliquot Selandicas, qui merciorum gratia eo appulerant, impetum faciens stragem haud modicam ediderit.

*I. m. b. d. out
in B. u. copy*

*I. m. b. d. out
in B. u. copy*

His igitur & similibus factis Lusitanorum crudelissimis excitati Hollandi consilium ceperunt, quomodo iuratis navigationum suarum hostibus armata manu resisterent, & post perpeffas tot iniurias sese tandem aliquando in ipsis vlciscerentur, eiusmodi adhibitis medijs, quæ legi naturæ & gentium, quæ vim vi repellere concessum, non repugnarent. Hoc fine quidem etiam diploma & literas à Principe Mauritio acceperunt, quibus sese facientes talia tuerentur, navigationisque cursum indies magis magisque promouerent.

Rebus igitur ita perfectis, cum Iacobus Hemskirchius, duabus naubus ex Bantamo soluens, locum quendam alium, ubi mercium aliquid inueniret, peruestigare voluit, cum ei oportuno quodam loco, in regno nempe Ior, ingens Lusitanica naus, quæ vltra 700. homines, maxima parte Lusitani & coniurati negotiationum suarum hostes vehebantur. Hanc igitur nauem præsentem & spectantem ipso Rege in Ior aggressus, tormentorum dissplosione ita coangustauit, vt deditiōnem facere & potestati eius sese permittere Lusitani, dummodo vitam conseruare suam vellent, cogerentur. Scaphis enim paulo post omnes ad littus, vnde Malacam commodè peruenirent, sunt expositi.

Jam quid Lusitani ipsimet de nauis huius expugnatione senserint, æquus lector ex literis, quas ipsimet ad Hemskirchium exararunt cognoscere facile poterit, quarum ego tenorem iam subiiciam. Epistola igitur ipsius Gubernatoris in Malaca ad quatuor Hollandos, qui in comitatu Lusitanorum captiuorum Malacam venerat, scripta, talis fuit. Vetus est consuetudo, vt Regibus Principibusque voluntates & opiniones discrepantes inter se fouentibus, subditi damnum in corpore & fortunis patiantur. Quandoquidem igitur sortem & fortunam tam benignam Generalis noster expertus est, vt ex nauis Chinenſi dimissus sit, quod quidem non sine singulari Dei prouidentia factum putandum est, mittimus vobis hanc refectionem in testimonium gratitudinis pro præstita Lusitanis nostris beneuolentia, cuius nos quidem semper memores erimus, vt in simili casu eosdem etiam nos declaremus. Valete. Datum in Camera per me Paulum Mendes di Vascolas, die 9. Martij, An. 1603. ex Malaca, nomine Dominorum Ruglosi Frammanis, Andreae Fernandis, Dominici de Monte, & Iſaaci de Gusgago.

Epistola Præfecti Malacensis talis fuit: Exitus bellorum dubius semper & incertus, in manu enim Dei est eum vel bonum largiri vel malum, hominibus tantum velut instrumenta ad illum promouendum se habentibus. Bona Dominus fortuna vsus est, quod in ditissimam illam nauem multis mercatoribus, mulieribus & alijs, qui pugnare nõ modo non valent, sed impedimento etiã pugnantibus sæpe maximo existunt, onusta inciderit. Sed Dominus ea expugnata & honeste acquisita merito iã fruitur. Hoc autem mihi dolet, quod Dominus non in meam inciderit nauem, vt defensionis & pugnae differentiam animaduertere potuisset. Hollandos in China tam male acceptos doleo, idque eo magis, quod non fuerit causa sufficiens, cur tam seueriter in eos animaduerneretur. Verum Dominus pro certo statuat auctorem huius facti

facti iam in custodia detineri, & capitis supplicio certissime afficiendum esse. Eos qui tam ex China quam ex Moluco huc venerunt, onere suo leuatos varijs beneficijs affeci. Remitto autem nauem illam, quæ concomitata est Lusitanos ex comprehensa nauu dimissos, & magni beneficij loco habebo, si Dominus mihi fratrem Antonium, Præfectum item nauis & reliquos, qui adhuc apud vos supersunt Lusitanos trans-miserit, cumque Rege egerit, vt restituat mihi incolumes, quos ex nauu quadam Chinenſi Malacenses abduxerunt. Hoc ipſo Dominus promiſſiones & verba cum re ipſa & veritate conuenire ostendet. Valeat Dominus. Datum Malacæ 9. Martij. An. 1603. per me Ferdinandum del Buquerque.

Tertia epistola à Gubernatore Malacæ ad Hemskirchium scripta ita habet: Literas vestras accepi, fueruntque mihi maximæ voluptati, cum de beneuola vestra erga Lusitanos in magna nauu comprehensos affectione testimonium mihi perhiberent. Eam enim à tanto Præfecto & generali omnes expectant, & ego vicissim eandem erga Hollandos, si forte aliqui ad arcem hanc deuenerint, declarabo. Quod de aliquibus in Iapania detentis Dominus scribit, nouerit, Proregem illis bene cupere, & Præfectum Chinenſem in vincula ob præpostere iudicatos & damnatos China aliquos coniectum esse, vt pœnam temerarij iudicij ferat. Cum igitur nemo sit, qui factum illud approbet, Lusitanos quidem suspectos in genere omnes non habebit. Quod attinet ad sollicitudinem, quam Dominus se habere affirmat pro omnibus in miseria & afflictionibus constitutis, bonam inde ego spem concipio fore, vt hanc mihi amicitiam præstet, & cum Rege Iorenſe, fratreque eius Rasa Bonſu agat pro dimittendis Lusitanis, quos sub specie pacis hætenus detinuit. Bona, quæ in nauu, quæ Lusitani illi vehebantur, fuerunt, restitui non expeto, cum inter milites illa varie distributa non dubitem, hoc saltem volo, vt Lusitanos captiuos dimittant, quos in exigua apud Malacenses existimatione esse constat. Quo fine quidem Philippum Lobum & Petrum Mascaream ad vos mitto, petoque, vt eos vobis commendatos habere, & quo ad Lusitanos perueniant operam dare velitis. Bene valeat Dominus, & ad suos aliquando saluus redeat. Datum Malacæ 6. Martij, An. 1603. per me Ferdinandum del Buquerque.

Placet hisce duas adhuc subiungere epistolas ad Hemskirchium ex Ilha Grandt & Malacca in hanc sententiam datas. Omnes nostri Domini memoriam conseruant beneuolentiæ à Domino nobis præstitæ. Et sane ab eiusmodi persona nihil aliud expectari potuit. Quod Hollandis, quos Dominus nobis comites adiunxit, pro merito ipsorum satisfactum non est, temporis huius ratio & fortuna nostra nos facile excusabunt, cuius quidem rei ipsimet testes erunt. Nauem citius ad vos redire impossibile erat, sed quandoquidem iam beneuolum sese Dominus hætenus exhibuit, illud vt superioribus adiiciat beneficijs rogamus, vt superstites illi, qui vobiscum adhuc manent, salui etiam & incolumes ad nos transferantur, atque ita defensionem & patrociniū eius experiantur, in cuius manus atque potestatem perueniunt. Valeat Dominus. 11. Martij. An. 1603. ex Ilha Grandt.

Visum est Deo Malacam me reducere sub patrocínio & comitatu eorum, quos Dominus mihi adiunxit, quem quoad vixero predicare non desinam, propter veritatem & summam benevolentiam, quam tempore captiuitatis mee vna cum reliquis socijs apud vos expertus fui. Optaueram vnice aliquid refectionis hic inuenire, quod declarandæ gratitudinis ergo ad vos mitterem, verum paupertate & inopia in peregrinis hisce locis impeditus, satisfacere votis & optatis meis (quod doleo) non possum. Cæterum cum vestes præter quotidianas illas laceras non habeam, & vero nuditatem meam illis tegere amplius vix possim, rogatum volo Dominum, vt ad superiorem benevolentiam hoc adhuc addat, & vel holosericum vel pannum alium, vnde vestem mihi conficiam, dono mittat. Ego, si mihi Dominus hac in re gratificabitur, hanc quasi eleemosynam maximi beneficij loco habiturus sum. Dominus reuocet sibi quæso in memoriam, quo statu in manus vestras deuenerim, & quo iam à vobis dimissus sim. Si Dominus mihi gratificari, & aliquid mittere voluerit, cum præsentium latore id facere commode poterit. Ego interim Deum precabor, vt in patriam Dominus saluus perueniat, Datum Malacæ 24. Martij, Anno 1603. per me Sebastianum Serraon.

Ex his igitur, quæ commemorata sunt hætenus, quid de toto nauigationum Hollandicarum instituto, & de nauium quarundam Lusitanicarum ab Hollandis facta expugnatione sentiendum sit, æquus lector facile animaduertet, quem diuinæ protectioni commendatum hisce volumus.

INDIÆ ORIENTALIS

PARS OCTAVA:

HISTORICA DESCRIPTIO & AVIGATIONIS, A IACOBO NECCIO CVM NAVIBVS ALIQVOT in Orientalem Indiam suscepta, & ab Anno 1601. vsque ad Annum 1604. peracta, addita omnium, quæ hoc ei tempore obtigerunt, annotatione.

HOLLANDI cum nauibus aliquot, accepta à Præpo-^{Nauis Hol-} sitis & Principalibus suis in Orientalem Indiam nau-^{landica quã-} gandi licentia & potestate, sublatis 28. Iunii, Anno^{do Texelia} 1601. anchoris, itineri sese dederunt. Ventum habe-^{soluerint.} bant satis cōmodum, cuius beneficio in mare septentrionale deferebantur, vt progredi iuxta littus Bel-
gicum sine omni periculo tranquille possent. Elapso au-
tem biduo venti exorti sunt contrarii, quibus non parum retardati sunt. Quarto tamen die postquam ex Texelia soluerant, in portum quendam infra Angliam delati, quinque ibi subsistere dies, & ventum itineri suo conuenientem expectare coacti sunt, postmodo cum ex Oriente commodiori vento progredi sese iam tranquille posse putarent, mare vix iterum ingressis ipsis, tempestates extiterunt tam validæ, vt ad Wichtam applicare, & aeris ibi ventorumque mutationem expectare cogerentur.

Soluentes iterum 10. Iulii, cum vix diem noctemque nauigando ex-^{Infertunium} gissent, anchoras rursus ad Portelandiam iacere coacti sunt, vbi infortu-^{ad Portelan-} nium aliquod passi sunt. Cum enim in gratiam quorundam, qui honoris^{diam.} ergo naues eorum conscenderant, dislosionem tormentorum facerent, tormentum quoddam cum horribili fragore disruptum & in tot dissectum partes est, vt vestigia eius superessent. Commouebantur hoc calu omnes, at vero dissipato paulo post fumo, quatuor fortissimi viri in naui trucidati deprehensi sunt, tribus ad mortem, & pluribus non vsque tamen adeo lethaliter vulneratis. Prolatis igitur in terram mortuis illis, vt ventus paulo melior adspirare cœpit, infaustum illum locum reliquerunt, atque ita 14. Iulii inde iterum soluerunt.

Post dies quinque in mare Hispanicum delati, vento vario, donec ele-^{Superant in-} uationem 40. graduum assequerentur, vsi sunt. Ibi enim ventum nacti se-^{sulas Cana-} ptentrionalem, cum ille sine intermissione aliquam diu duraret, sub 3. Au-^{rias & viri-} gusti, Canarias, sub 12. vero, *Capo Verde* Insulas affecutos sese esse depre-^{des.} henderunt. Cum ad 14. gradus venirent, ventos mutari contra quam opinarentur viderunt. Existimauerant enim hanc tempestatem eousque duraturam, donec ad eleuationem sex vel septem graduum venirent, sed cū Deum ita disposuisse, contra quam ipsi sibi proposuerant, acquiescere diuino arbitrio cogeantur, quamuis non exiguum inde sibi imminere peri-
culum

culum nequaquam dubitarent, scientes nimirum se nimis sero Bantamum affecuturos, Monsonio nempe vel occasione Bantamum & Ternatē proficiscendi iam pridem elapsa. Metuebant autē sibi admodū à Scorbuto, quo infectos iam aliquos videbant, Tabacco, cuius satis magnam secū assumpserant copiam, nihil aduersus morbum illum valente. Verum enimvero ut semper diuinum auxilium proximum esse deprehenditur, vbi ad extrema quæque peruentum est, cum vario vento sex vel septem septimanas ex occasu in ortum, & inde in occasum iterum iactati fuerant, apparuit illis tandem eminus præter omnem suam expectationem terra quædam, quam initio desolatam quandam Insulam S. Matthæi esse putabant, propius autem aduecti, Annabonam, paruam Insulam, 24. leucas à S. Thoma distantem esse, non sine admiratione cognouerunt, cum ex nautis nemo esset, quin ducentas vel circiter leucas eam adhuc abesse putaret.

*Perueniunt
ad Insulam
Annabonam.*

Ad hanc igitur Insulam primo Octobris summo diluculo venientes, offenderunt ibi duas peregrinas naues ex aquila nigri albique coloris sibi aliquo modo cognitæ, nam non procul ab æquinoctiali eas similiter viderant. Naues hæ ex portu istius Insulæ iterum egressæ aliquot aurea mala ad naues Hollandorum proiciebant, atque ita cursum suum continuarunt. Cæterum Hollandi proiectis anchoris, nouem integros dies in portu fructiferæ huius Insulæ substiterunt, ut Scorbuto medicinam pararent, qui morbus adeo inter eos inualuerat, ut nisi per singularem Dei providentiā ad locum istum deuenissent, pereundum plerisque sine dubio fuisset. Exponebant autem ægrotos in terram omnes, offerebantque ipsis mala aurea, quorum prouentus ibi maximus est. Hinc breui tempore iterum conualescentes, amissas suas vires recuperabant, fructu hoc infectum eorum sanguinem breui tempore ita reparante & purgante, ut muti loquerentur, iacentes erigerentur, claudi ambulant, & quibus omnes labefactati dentes erant, cibum iterum manducare possent. Postquā igitur melius habere cœpissent, & de recenti aqua sibi etiam prospexissent, ut gratos sese Gubernatori Insulæ hospiti suo præberent, præter illud quod debebant & insumpserant adhuc octodecim Reales siue Ioachimicos & panni vlnas aliquot donabant, qui omnem ipsis sese impostero benevolentiam declaraturum promittens, uti in reditu ad Insulam iterum reuerterentur multis expetebat precibus, operam se daturum pollicitus, uti & se & omnia sua patere sibi cognoscerent.

*Annabona
Insula de-
scriptio.*

Prædicta hæc Insula aperta olim est Calendis Ianuarii, quo die cum nouum annum inchoare soleamus, nomen suum inde accepit, quod *Annabon* Lusitanica lingua, siue bonus annus cognominata est. Sita est in parte australi, 2. fere gradibus ab æquinoctiali circulo, pulchra admodum & fructifera, aere cum primis salutari. In circuitu leucas fere tres complectitur, montibus vallibusque pulcherrimis distincta & fontibus ornata plurimis, ad quorum ripas natura palmas plantauit viniferas quamplurimas. Colles autem arboribus aliis *Bananas* partim, partim vero mala aurea præstantissimi saporis ferentibus confiti sunt. Flores præterea suauissimi odoris passim crescunt, quemadmodum etiam *Tamarindi*, nuces Indicæ, *Batates*, & id genus alia. Sed & fructum gignit dulcissimum, quem *Ananassen* vocant, habetque cucumeres, melones, pepones, varia fabarum genera & alia. Gossypium mittit optimum, habetque capras & sues magna copia. Abundat gallinis, columbis & auibus aliis. Gubernatur autem quatuor vel quinque Lusitanis, qui imperium in incolas reliquos omnes exercent.

Sed

Sed hæc hætenus de Annabona Insula, à qua cum iterum discessissent Hollandi, nitebantur sedulo, ut quam celerrime progredierentur. Dece-
uerant enim in duas sese partes diuidere, & operam dare, ut si fieri posset, nouæ societatis naues Bantamum venturas cursu præuenterent. Cum igitur duos dies duasque noctes nauigando traduxissent, congregati ad nauem Prætoriam Præfecti & nautæ omnes de promouenda nauigatione consilium ceperunt, ubi conclusum est, ut tres naues, quæ erant Amstelro-
damia, Delftra & Gouda, cursu nempe reliquis meliores coniungerentur, reliquis tribus simul etiam incedentibus, singulæque diligentiam omnem adhiberent, ut quamprimum Bantamum peruenirent. His ita delibera-
tis, cum prandio sese inuicem oblectassent, quilibet ad nauem suam reuer-
si sunt, Præfecto Subpræfectum siue Viceadmiralē monente, ut iter cæptū pro virili sua promouere studeret, nec facile ad littus appelleret, licet non defuturos sciret, qui ad terrā subinde respecturi essent, quod autē ad tem-
pus tātum frustra terendum non ad promouendum iter faceret, unde pa-
rum gloriæ ad Subpræfectum rediturum esset, nisi forsitan extrema coa-
ctus necessitate aliter facere non posset. Horum cum memorem sese fore Subpræfectus pollicitus esset, 12. statim Octobris, ut ad naues suas quisque reuersus est, de promouendo cursu sedulo, quanquam ventis non vsque adeo fauentibus, laborare cœperunt.

Caterum cum vnum iam atque alterum diem, nauibus sociis post se re-
lictis, Præfectus Euroaustrum versus progressus esset, viderunt 17. Octob. continentem Africæ, nempe regnum Congianum, in eleuatione 4. gra-
dum & 30. scrupulorum. Itaque sequenti die cum vix 4. leucas à terra ab-
essent, nautas Præfectus omnes conuocauit, deliberarum, quomodo Ban-
tamum quam citissime peruenire possent. Respondebant aliqui littus ibi legendum, & ad tres vel quatuor septimanas commorandum, si ventorum forsitan mutatio interea fieret. Alii oberrandum in littore & videndum an promotio aliqua fieri posset. Respondebat autem Præfectus consultum sibi omnino non videri, ut ab anchora hærentes moram traherent, siqui-
dem eam quidem ob causam naues socias post se nō reliquissent, sed ideo, ut quam primum desideratum locum assequerentur. Præualuit igitur sen-
tentia, occasum versus dirigendum cursum dicentium, indeque si non fa-
ueret ventus conuerso modo ortum versus procedendum. Sic igitur per decem dies ex occasu in ortum, indeque rursus in occasum nauigatum est, donec ad gradus sex cum 30. minutis pertingentes, exitum fluminis Zai-
res ex eodem cum Nilo lacu promanantis inuenissent.

Hic igitur habita iterum consultatione, vnanimi consensu decretum est, ut in occasum cursum dirigerent. Quod cum fecissent, atque ita dies quinque vel sex progressi essent, commodiorem nacti tempestatem, fan-
ctæ Helenæ Insulam paulo post superarunt, cuius quidem rei ex auium quarundam maritimarum genere ibidem oberrante coniecturam facie-
bant, licet terra ipsis nulla appareret. Progressi autem sunt vento vario, do-
nec eleuationem 24. graduum assequerentur, tunc enim vento fere omni cessante, tranquillitatem maximam experti sunt. Post diuturnam autem nauigationem, 19. Decemb. Caput Bonæ-spei præteruecti sunt, vento ven-
tentes Zephyro, qui post sex vel septem dies in aquilonem, & tandem in austrum mutatus est, vim procellarum & pluuiarum maximam secum af-
ferentem. Continebant autem sese intra sextum & septimum eleuatio-
nis gradum, quamuis non omnibus id æque gratum esset, multis conti-
nuarum

*Hollandi se-
paratione
nauium in-
stituta de
promouenda
modis omni-
bus nauiga-
tione delibe-
rant.*

*Perueniunt
ad regnum
Congo.*

*Præterue-
hantur Insu-
lam S. Hele-
na.*

nuarum pluuiarum pertæsis, in Septentrionem potius dirigi nauigationem expetentibus, verum cum ita decretum esset, Præfectus cursum illum magna difficultate ad 14. vsque Ianuarii retinuit, tunc enim paulatim in Septentrionem inclinare cœperunt, eleuationem 30. graduum habentes.

*Tempestas
ingens.*

Deprehendebant 17. Ianuarii se 24. versus Septentrionem gradus affectos esse, constitutoque nouo ordine, vt quilibet dimidiam aquæ mensuram in diē acciperet, metu nimirum diuturnioris nauigationis, quod ventos semper aduersos experirentur. Decimumseptimum autem gradum affecti tantam habuerunt tempestatem, vt similem ex illis nemo meminisset, & quod non subuersa omnia & submersa essent singulari Dei benignitati acceptum ferendum esse vno omnes ore faterentur. Referebat quidem nautarum quidam Texeliæ ante paucos annos se tempestatem ingentem admodum vidisse, sed quæ cum hac tamen nequaquam esset conferenda. Principio enim cum vix aurora in cœlo apparuisset, ventus quidam à meridie existens nauem tanto cum impetu concussit, vt malus inde non nihil rumperetur, & ei ligandæ per totum illum diem intenti esse cogerentur. Erat quidem per diem ventus ille aliquo modo tolerabilis, verum vt vespera facta est, eleuati magno impetu maris fluctus cœlum obnubilare, aeremque nubibus densissimis inuoluere videbantur, vt facile quid futurum esset conicere possent. Postquam igitur Sol occidisset, tanto cum impetu venti ingruerunt, vt omnes in interitum & subuersionem Hollandorum coniurasse viderentur, ipsique singulis momentis mortem extimescere cogerentur. Horrendum auditu erat quantus vndique fragor existeret, non enim ventorum, sed tonitruorum quasi sonum referebat, & aer vndique pluuiæ salsa repletus erat, quæ vi ventorum ex mari eleuata, grandinis instar faciem Hollandorum percutiebat. Durabat autem tempestas hæc per totam illam noctem, ventis sese varie mutantibus & ab ortu ad meridiem, indeque ad occasum sese conuertentibus. Vt dies autem facta est, cœpit tempestas paulatim remittere, & qui in naui Delffta erant, malum abscindere coacti fuerunt, quod naus illa paulo leuior fuisset, quam quæ tantam ventorum vim sustineret. Et sane cum ingentes Lusitanorum naues præualere aduersus eiusmodi vim non posse sæpeprehendantur, mirum omnino est hæc Hollandorum naues periculum hoc euadere potuisse.

Aquam pluuiatilem colligunt sibi quisque in potum.

Erepti igitur hoc periculo, nauibus reparatis progrediebantur, cumque tonitrua, fulguraque & pluuias multas subinde experirentur, poterat sibi quisque quantum opus erat aquæ quotidie colligere, vt ex doliis eam suis haurire necesse non esset. Cum igitur dies viginti progrediendo consumpsissent, & altitudinem 6. graduum affecti essent, signa quædam viciniore terræ cernebant, herbas nempe virides & pisciculos, in mari alias reperiri non solitos, terram tamen nullam videbant, donec bolidis beneficio profunditatem 20. itemque 15. & 12. Orgyarum deprehenderent. Proiecta igitur anchora nautæ ad Prætoriam nauem vocati, deliberatumque est, quid porro facto opus esset, præstaretne cursum suum Septentrionem vel meridiem versus dirigere, vt fyrtes & breuia euitarent? Vbi cōclusum tandem est, vt cum ventum haberent septentrionalem, ipsi austrum versus nauigationem dirigerent, quod quidem etiam sequenti 22. Febr. die ita ab ipsis factum est. Habebant illo die ventum satis commodum, sub vesperam autem, paulo ante occasum Solis, videbant humilem quandam Insulam,

iam, leucas fere quatuor à se distantem, ea pro Insula *del Grana* habita est, quamvis non omnes eandem hic sententiam habere viderentur. Progrediebantur autem strenue, vento per totam noctem optime ipsis fauente. Sequenti die ventum Euroaustрум nacti, eiusque beneficio, ad eleuationem 4. graduum peruenerunt.

Insula *Pamaluca*, circa *Maldinas* sita ipsis visa non est. Existimabat autem Generalis, 16. Martii eam sese præteruectos fuisse, quo die pisces aliquot volantes & alga marina ipsis visa fuerat. Non poterant autem aliter cogitare, quam satis longo adhuc tempore ad conficiendum iter suum sibi adhuc opus esse, siquidem ultra trecentas adhuc leucas emetiri cogerentur, sed melius ipsis successit, quam potuissent sperare, idque eam ob causam, quod ventos ibi constantes & statos experirentur. Hinc enim septimo statim die littus *Somatra* ipsis apparere cœpit, quo vix quinque vel sex septimanis sese peruenturos antea putauerat. Vnde apparet errare sæpe nautas, cum ex præsentibus de futuris iudicare volunt, quæ Deus quidem sæpe aliter ordinat & disponit, pro beneuola sua voluntate.

Præteruecti autem *Somatra* littus ad Insulam *Iauam* 28. Martii appulerunt, cum iam 9. fere menses ex *Hollandia* abfuissent. Tamen autem vix duas à *Bantamo* leucas abessent, propter nimiam tamen tranquillitatem, eo vix integro adhuc biduo pertingere poterant. Venientes autem eo inueniebant ibi Paulum à Carden, cum adhuc altera naui societatis, quæ ex *Achin* venerat. Cognoscebant etiam ex Nicolao Simone, quid accidisset Iacobo Willeccio & Stephano ab Hagen Præfectis, sed & plus quam 6000 saccos piperis, hoc quidem tempore *Bantami* non superesse audiebant. Cum igitur Paulus à Carden diceret, deesse sibi fere 2000. adhuc, ad perfectam vecturam piperis saccos, non consultum putabat Generalis plus quam vnam ibi nauem relinquere. Cum igitur *Delfta* naus ob amissam malum suam progredi ulterius non posset, ea ibi relicta, ipse cum naui altera post dies pauculos, *Molucas* adire decreuit. Sequenti die Generalis ad Præfectum istius loci profectus, hastulam quandam affabre factam cum lato gladio inaurato ei donauit. Gubernator ille Generalem amice admodum excepit, & lætitiâ sese singularem concepisse testatus est, vt audierit eum ad portum suum appulisse; cumque Generalis se salutandi solum causa eum accessisse, iamque Bandam recta progressurum diceret, monebat eum vti diligenter sibi & rebus suis cauere: omnes enim Reges *Iauanos* inira cum *Lusitanis* amicitia, in pernitiem *Hollandorum* conspirasse, cuius rei vel hoc testimonium haberet, quod Præfectus quidam Regis *Tuban*, nomine *Ragiekela*, natione *Lusitanus*, ad se non ita pridè venisset petiissetque sibi veniam dari, *Hollandos* in portu suo opprimendi & extirpandi, quo sine quadraginta plus minus nauigia multis armatis instructa, ad *Iaquerra*, quod nō longe à Banda distans oppidulum est, congregarit. Se vero ei hoc permittere nullo modo voluisse. Addebat præterea audiuisse se *Lusitanos* cum trium nauium & aliquot triremium classe, Bandam nuper concessisse, vt *Hollandos* passim inquirerent, & ex Insulis exterminarent. Rogabat igitur eum vti vitandi periculi causa ulterius non progredieretur, sed in portu suo subsisteret. Non poterat autem Generalis persuaderi, itaque cum nauem suam tertiam eiusque nauarchum Iacobum nomine Gubernatori commendasset, portoriumque regium pro ea persoluisset, addebat ad superiora munera canem illum cum aliquot catulis, quem ante hæc

Vident littus
Somatra.

Perueniunt
ad Insulam
Iauam.

Generalis
monetur, vt
sibi ab insi-
dis *Lusita-*
notum ca-
ueat.

tempora expetierat, moxque eo salutato ad naues reuersus est; propositum sequenti die iter continuaturus.

*Generalis à
Bantamo
iterum dis-
cedit.*

Cum igitur sibi de Oryza & rebus necessariis aliis satis superque prospexissent, constitutis ad Bantam rebus omnibus & statione etiam pro tribus secuturis nauibus facta, 2. Aprilis die Bantamo soluens mari sese iterum commisit.

Prima autem statim nocte in periculum præsentissimum, ad breuia iuxta Insulas ad laquetram sitas impactus incidit, vbi nisi mare tranquillum placidumque extitisset, pereundum ipsis certo certius fuisset. Proiecta autem confestim anchora, omnem mouebant lapidem, vt nauem inde dimouerent, totam hoc labore noctem traducentes. Porro qui in altera nauierant, proiecta ad 20. Orgyas anchora, tormenti quidem displotionem audierant, sed causam eius ignorabant, qua postmodum intellecta, scapham statim exploratum profunditatem emisertunt. Non poterant autem exitum inuenire propter breuia & syrtes, quibus tractus ille refertus erat, itaque conuerso iterum ad terram cursu, medio inter *Iauam* & minores illas Insulas itinere progressi sunt, vento exoptato ad fretum *Celibes* vsque, per 40. miliaria fruantes. Cum autem ibi tempestas subito mutaretur, coacti sunt ad *Nassassiras* Insulas concedere, & anchoras ibi suas firmare.

*Nassassira
Insula non
habitata.*

Cæterum cum sex dies ibi hærentes, ventorum mutationem expectarent, depræhenderunt tandem *Monsones*, seu commoditatem Zephyrorum iam elapsam, vt iter *Bantam* versus absolui eo quidem tempore non posset. Decreuerunt ergo directo versus Septentrionem cursu Insulas quas *Molucas* vocant petere, *Nassassiris* illis, quæ sub eleuatione 5. graduum versus Austrum sitæ sunt, relictis. Insulæ istæ quinque sunt numero, quas Hollandi omnes perlustrarunt. Inueniebant autem vbique fere aquæ dulcis copiam, idque in puteis, ab illis, qui ante hæc tempora forte ad loca illa delati fuerant effossis, nullis enim populis habitantur, sed vario volucrum auiumque genere vtpote psittacis, gallinis Indicis, columbis & aliis abundant. Sed & arboribus fruticibusque adeo refertæ sunt, vt vix incedere in eis Hollandi & gressus figere potuerint. Animalia nulla præter Crocodilos, non vsque adeo magnos, & pisces pauculos ibi inuenerunt. Quod vero ad stationem nauium & portum attinet, ille recipiendis nauibus satis opportunus visus est.

*Iter Molucas
versus ingre-
diuntur.*

Iam vt ad nauigationem Hollandorum ad Insulas *Molucas* perueniamus, ea non vsque adeo felix fuit, vt ex sequentibus patebit. Dirigebant Hollandi cursum suum ex Insula *Celibes* versus littus, ingrediebanturque mare tam profundum, vt terram nullam inuenire possent. Tametsi vero scopulus nullus ibi metuendus esset, venti tamen varii & inconstantes depræhenderebantur, ruentes modo à montibus altissimis, modo ex mari ascendentes, durabatq; tempestas illa per dies sex donec angulum Septentrionalem superarent. Quo superato continuos adhuc 23. dies nauigando traduxerunt antequam *Ternatem* Insulam cōtingere possent, consum-

Rex Ternatensis Hollādis obuiam procedit & nauē eorum ascendit.

ptis quinque integris diebus in angulo Septentrionali ex *Gilolo* ad *Talingamy*, qui portus vel nauium statio est superando.

Postquam Regi Ternatensi annunciatum esset, visas in mari duas naues Hollandicas esse, ingenti perfusus lætitia, parata *Præu* seu nauis sua in occursum eis tendere constituit. Cum autem Hollandi inter *Ternatem* & *Gilolo* veherentur, assequi eos non poterat donec in portu *Talingamy* hæreret, vbi

ubi honorifice ab Hollandis exceptus, rogatusque est, ut naudem suam ascendere dignaretur, quod ipse quidem non recusavit, sed naudem eorum paucis stipatus satellitibus tam audacter ingressus est, ac si diu cum illis conuersatus fuisset.

Erat hoc omnibus mirum, cum alias Indianorum natura & ingenium eiusmodi sit, ut non facile alicui fidem habeant, verum crebrae negotiationes & consuetudo, quae ipsi iam integro biennio cum Hollandis intercesserant, metum ei omnem ademerant, itaque cum horam unam atque alteram in naui commoratus esset, ad arcem siue castellum suum iterum reuersus est.

Aduenerat interea etiam Franciscus Verdosius, itemque & alius Petrus Lindius, qui Praefectus fuerat nauium quarundam, quae fretum Magellanicum aliquando superauerant. Hic ad Ternatem naufragium fecerat, naui ad scopulum aliquem allisa, sed bonis tamen & tormentis, quae in ea fuerant, conseruatis. Intelligebant Hollandi ex eorum relatione, Lusitanos in Insula *Tidore* habitantes naudem quandam ad societatem *Mahu* pertinentem diripuisse. Praefectum enim eius humanissimis verbis eo perduxerant, ut cum primariis aliquot sociis in terram, bubalum aliquem, de quo spes ipsis Lusitani fecerant, allatum, descenderet. Cum autem reditum ad naudem pararet, eum trucidatum in mare abiecerunt, omnibus simul, qui in naui adhuc erant, exceptis quinque solum personis, quarum opera naudem ad littus traducerent, interemptis.

Lusitani illi, cum cognouissent, Hollandos Ternatem aduenisse, & amice à Rege acceptos esse, literas ad eum dederant, quas mercaturae Hollandicae Praefectus una cum Verdosio ei exposuerunt. Erat autem earum sensus, quod mirari sese dicerent, cur Rex Hollandos in regno suo pateretur, homines quippe pessimos, qui sine Deo, sine iustitia & veritate essent. Velle igitur sese eum admonitum, cauere, ne castello suo potirentur, hoc enim facto, recuperationem eius difficilissimam fore. Se autem, cum Regi bene cuperent, intermittere non potuisse, quin eum de malitia & perfidia Hollandorum admonerent, & auxilium suum Regi aduersus Hollandos offerrent, addita promissione, se (si quidem Rex id petiturus esset) quod amicos decet hac in parte libenter facturos. Rex auditis hisce literis, ad iram commotus est, quae fuitque an Hollandi tales homines essent, qui tam male secum acturi sint? Cum autem Hollandi eum rogarent, ut cogitaret has literas ab eiusmodi hominibus scriptas, qui iurati Hollandorum hostes essent, & omnia pro comparando Hollandis odio conficta esse, deposita non nihil ira, mitior aliquanto factus est.

Præter ea autem, quae literis expressa erant, significari Regi per literarum latorem curauerant, impios Hollandos esse, ad flagitia Sodomitica & alia propensos. Hæc enim & alia apud Reges passim de Hollandis commemorare consueuerunt, propositisq; muneribus eos in perniciem Hollandorum excitare, quod apud Regem in *Tuban*, & plerosque alios in *Iaua* iam fere obtinuerant: nam de Rege in *Achin* multa scribere necesse non est, cum cædes in Cornelio Holtzmanno apud ipsum designata passim sit notissima. Sed & Iauani aliqui, Bantami habitantes, ex instinctu Lusitanorum, Adriano cuidam de Veen insidias struxerunt, ut eo cum suis extincto, bonis eius potirentur, sed *Sabander* siue Praefectus loci ei hoc aperiens, in causa fuit quo minus consilium illud in actum produceretur. Hollandi igitur habito hac de re consilio, cum animaduertent, sese homines

Lusitani Tidorenses naudem aliquam Hollandicam diripiunt.

Lusitani Hollandis odium apud Regem Ternatem sem concilia. re student.

Odium Lusitanorum aduersus Hollandos.

illos vbique sibi aduersantes habituros, decreuerunt eos hostiliter inuadere, & sese in illis quacunq; tandem ratione possent ylcisci, idque eo magis, quod non tantum sibi, sed omnibus etiam, quibus cum contraherent & negotiarentur, itemque quibus cum amicitia quædam & familiaritas intercederet, aduersari eos viderent, cuius rei testem habebant historiam, quæ 24. Decemb. die Bantami, Anno 1601. accidit, quo die cum triremibus octo, & 22. nauiculis aliis ciuitatem ipsam oppugnatam aduenerant, reiecti iterum à tribus Hollandorum nauibus, sub Præfectura Wolffgangi cuiusdam Hermani fuerunt, vt alibi copiosius descriptum est.

Hollandi Lusitanos oppugnare statuant.

Quandoquidem igitur aromatum ibi pro nauibus suis onerandis parum vel nihil inuenirent, & constituissent tamen ad septimanas tres vel amplius ibi commorari, & *Monsones* siue ventorum commoditatem, quæ ad promouendum iter suum facerent, expectare, decreuerunt Lusitanos ad *Tidorem* adoriri, idque eo magis, quod audirent eos quatuor nauium classem in Hollandorum perniciem adornare. Propositum igitur Hollandis erat castellum aliquod expugnare, vnde in Lusitanos per *Molucas* passim habitantes excurrere, & quo recursum etiam habere oppugnati à Lusitanis possent. Nihil autem tentare & moliri absque consensu & permisso Regis Ternatensis volebant, qui cum hoc nomine conueniretur, consentire quidem statim recusabat, non quod Lusitanis parcendum putaret, sed quod, ne quid Hollandis inde crearetur periculi, vereretur.

Hollandi Lusitanos oppugnant.

Cæterum cum annuisset tandem Ternatensis parati ad pugnam Hollandi, sublatis anchoris ad locum, vbi Lusitanos cum nauibus suis hæere sciebant, profecti sunt. Fusis autem ante omnia ad Deum precibus, vt victoriam sibi largiretur rogauerunt. Verum apparuit postea, Deo nondum visum Lusitanos *Molucis*, vbi parum tamen gratiæ habebant, eiicere, quod quidem successu temporis fieri facile potuisset, siquidem iam adspirare Deus conatibus Hollandorum voluisset, sed aliter longe atq; sperauerant cecidit. Stabant Lusitani cum nauibus suis littori proximi, ita vt pro libitu eas ascendere, & excensionem itidem facere possent. Hollandi igitur accedere propius non audebant, quod periculum esset, ne Lusitani naues suas defererent, flammisq; consecrarent, vnde non parum periculi suis nauibus obtingere posset. Proiectis igitur ex opposito earum anchoris, ad dispositionem statim tormentorum conuertebantur.

Generalis Hollandorum vulneratur.

Non feriebant autem semper, propterea quod puluis sulphureus madidus non nihil flammam non continuo conciperet. Dum autem dispositionis tormentis intentus Generalis hinc inde discurreret, & in naui oberrans officii sui quemque admoneret, aduolans ex Lusitanorum nauibus globus ferreus maximam dextræ manus partem ei abripuit. Ipse licet dolorem inde maximum perciperet, & se vix continere posset, quin ex sanguinis defluxu nimio exanimis concideret, ad astantes tamen paululum sese læsum esse, & obligato vulnere statim rediturum dixit. Interea dum Chirurgus obligando vulnere operam daret, Gubernator alterius nauis scapha aduectus, nauarchum suum pede altero mutilatum nunciabat, admonens simul vt, cum nihil sese proficere dispositionibus suis posse viderent, hoc quidem tempore pedem retrahentes, commodiorem occasionem expectarent. Sed & Rex Ternatensis, qui triremi aduectus spectatorem sese pugnae præbuerat, misso ad Hollandos nuncio significat, proximum diem festum sibi esse, petitque secum ad portum *Talingamyum* quieturi

turi concedant. Non erat ipsis animus cœptam modo pugnam tam cito interrompere.

Cum autem is finem non faceret petendi, ut ad portum Talingamyum secum reuerterentur, & vero chirurgus significaret necessarium esse, ut si nauarchum illum non solum, sed & Generalem superstitem vellent, in terram eos traducerent, Regis tandem voluntati parendum statuerunt, idque eo magis quod Generalem sibi amplius adesse non posse, & nauem lacerari displosionibus magis magisque cernerent.

Cum ad portum iterum venissent, scapham suam, quam ante, quam Tidorem venissent, inchoauerant, absoluerunt, licet ob feruorem Solis nimium opus interrompere sæpius cogerentur, & sex vel septem septimanas operi impendere, quod quatuordecim diebus absoluere alias potuissent, cogerentur. Interea Generalis iterum conualuerat, Nauarchus vero Nicolaus Cornelius homine dolore vulneris nimio extinctus, & honorifice Ternati sepultus est. Cæterum Generalis perfecta propemodum scapha Regem accessit, & quandoquidem merces Ternati nullas pro nauibus suis accipere posset, veniam sibi dari petiit, si discedentes alibi locorum commodum suum quærerent. Rex mœrore affectus, quod discedere eos velle audiret, an se ita deferere, & quo sese conferre vellent rogabat, cum præsertim ventos sibi fauentes non haberent? Generalis respondit se petiturum ibique piper pro nauibus suis coempturum, si incolæ commercia illa non recusaturi essent. Rex igitur cum Consiliariis suis hac de re deliberaturum sese, & audita eorum sententia, eum ad se vocaturum iterum respondit.

Post dies aliquot, Rege cum Consiliariis suis, Regni nempe proceribus præcipuis congregato, vocatus iterum Generalis est, cumque in consilium veniens confedisset, sermonem prolixum exorsus Regis consanguineus vir ætate & prudentia clarus, quæsiuit an reliquæ naues quatuor ad locum istum etiam venturæ essent? Generalis sibi id non videri respondit, siquidem responsum quidem Bantami reliquisset, ut duæ naues merces suas ibi acciperent, duæ vero alteræ Chinam porro prouherentur. Quærebat ille porro, putaretne naues Wybrandi Warwicii, breui aduenturas? Respondit Generalis siquidem bonam habiturus esset tempestatem, breui eas adfuturas, tempus vero certum definire se non posse. His igitur auditis, cœpit ille Regis nomine & iussu commemorare, Regem cum præseitu & consensu omnium suorum subditorum vniuersam suam terram Principi Hollandiæ obtulisse, & hoc ipsum prædicto illi Warwicio, iureiurando confirmasse, constituisseque fœdus illud cum hoc Generali renouare, unde inimicitiam Lusitanorum indies maiorem experiri cogeretur, nō enim dubium esse, quin ubi Goam & Malaccam rumor iste peruenturus sit, Lusitani classem aliquam in suam perniciem extructuri essent. Petere igitur, ut si Generalis Principem illum, cui regnum suum obtulisset, Dominū suū agnosceret, vnum adhuc atque alterum mensem ibi subsisteret, donec plures forsitan Hollandi aduenirent, decreuisse enim se suas etiam interea copias congregare, & postmodum coniunctis viribus Lusitanos inuadere, ut ita illis regno suo profligatis, ipse quidem terram suam tranquille possidere, Hollandi vero cum subditis suis negotiari commodius & tutius possent. Addebat igitur, petitionem hanc æquissimam esse, & Hollandos non posse eam Regi denegare, quod in vtriusque commodum vergeret.

*Hollandi cur
gratificari
Ternatensi
Regi non
possint.*

Generalis his auditis respondebat, omnes sese paratissimos esse, vitam & omnia, quæ haberent, pro salute Regis relinquere, quem una cum subditis suis erga se & Principem suum animo tam prompto & beneuolo viderent. Verum cum naues haberent variis mercibus onustas, & iter illud ingressi essent eo fine, ut cum populis illis negotiarentur, & merces sibi conuenientes comportarent, commorari sese ibi diutius ne tempus perderent non posse. Rogabat igitur Regem ignosceret sibi, quod petitioni suæ satisfacere hoc quidem tempore non posset, idque ob præstitum suis Principalibus iuramentum, quo obligatus esset iter suum maturare & peracta negotiatione domum quamprimum se conuertere. Quod Lusitanos attineret, de iis quidem ex regno suo Hollandorum opera profligandis, potuisse Regem studium & industriam suam ante paucas septimanas animaduertere. Videri autem sibi Deum in profligationem eorum nondum consentire voluisse, siquidem victoriam Hollandis concedere tum noluerit, quam forsitan alio tempore ipsis concessurus esset. Haberet igitur Rex sese hoc tempore excusatum, & veniam daret, alibi, quod ibi non posset, conquirendi.

Generalis licentiam discedendi à Rege Ternatensi impetrat.

Non poterat adhuc persuaderi Rex, ut in discessum Hollandorum consentiret, sed conquisitis variis rationibus eum detinere ibi nitebatur, verum quo magis eum remorari laborabat, eo magis sese excusans, uti bona cum Regis gratia abire sibi liceret studebat, quod tandem etiam obtinuit, cum ostendisset Regi, quantis ibi sumptibus hæere cogeretur, siquidem mancipium in nauibus nullum, sed omnes liberi essent, quibus stipendium in singulos menses persoluendum, quique Oryza & aqua sese sustentare non didicissent, sed carnes etiam panemque & vinum appeterent. Persuasus igitur tandem hisce & similibus rationibus Rex, omnia arbitrio Generalis permisit, qui cum Regi Consiliariisque valedixisset, ad nauem tandem suam reuersus est.

Relinquuntur quidam apud Ternatensem.

Cæterum cum constituissent quosdam ex suis ibi relinquere, rogabant Regem, uti commodum ipsis locum, ubi sese cum mercibus aliquot continerent, assignaret, quod ipsum etiam quamprimum obtinuerunt. Erant autem, qui ibi relinquebantur Ioannes Perri & Sebastianus quidam cum quatuor personis aliis, quibus merces addebantur quales conuenire huic loco Generalis nosset. Dum hæc ita fierent scapham interea fabri lignarii perfecerant, itaque Generalis Regi tandem valedicturus eum rursus accessit, qui dimissurum sese Hollandos constantissime negabat, nisi prius cõuiuium eos excepisset, quod post dies pauculos factum. Pridie autem eius diei quo cõuiuium habere Rex decreuerat, Præfectum suum, ipsis Sabandar dicitur, cum multis ministris aliis ad nauem misit, significatum Generali, ut, siquidem sequenti die cõuiuium regium habendum esset, non intermitteret ipse tempestiue ad aulam regiam venire, adduceretque secum ex suis quocunque sine nauium detrimento posset. Itaque Generalis, ut voluntati Regis pareret, classarios in duo agmina æqualiter distribuit, misitque sorte, altero secum in aulam assumpto, alterum in nauibus reliquit.

Hollandi à Rege Ternatensi conuiuium excipiuntur.

Postera enim die cum instaret hora prandii, venit cognatus Regis cum ministris aliquot ad nauem, significatque, voluntatem Regis esse, ut ad prandium cum suis veniret, siquidem omnia parata essent.

Ut igitur ad locum prandii huic destinatum peruentum est, cogeantur Regem aduentum expectare, qui paulo post secutus, omnes eos honorem

norem sibi deferentes suauiter intuitus est, postea sedem suam occupabat; quæ in lectulo preciosissimo, tapetibus & puluinariis ex holoserico viridi partim, partim ex panno Attalico contextis ornato, parata erat. Lectus iste tabulato paulisper à terra eleuato insistebat, erantque ab eo mensæ aliquot in longitudinem ita dispositæ, vt Rex omnes intueri & perlustrare posset. Nam prior mensa grabbato proxima reliquis paulo magis eleuata, reliquæ autem humiliores magisque depressæ erant. Rex postquam confedisset, signum Generali dedit, vt ipse cum suis sequeretur. Itaque primam illam mensam ipse cum Præfectis quibusdam primariis, secundam paulo inferiorem, qui authoritatis alicuius erant, alii occuparunt; nautis & ministris inferiores reliquas obtinentibus.

Cum igitur omnes confedisset, dapēs impositæ sunt. Erant autem mensæ omnes virentibus arborum foliis instratæ, suprema illa regia excepta; quæ mappa elegantissima ex tenuissimo panno gossypino admodum dealbato, strata erat, orbiculis & ornamentis aliis appositis. Mensæ superiori duo Regis filii cum quodam alio Regis in *Gilolo* filio, reliquis vero Nobiles quidam alii ministrabant tanta diligentia, tantoque studio, vt quæ erga Hollandos affectione essent, facile inde pateret. Durante prandio, nobiles aliqui ludos Hollandis varios exhibebant, palæstram exercentes, & quæ dexteritate cum hoste congredi solerent ipsis ostendentes. Erant illi omnes vestitu & armis variis eleganter ornati, vt non parum inde oblectamenti, maxime vero ex summa quæ pugnantes valent agilitate, Hollandi capere possent; quibus summus ibi honor absque vlla aut fraude aut simulatione est exhibitus. Finito prandio Generalis cum suis confurgens Regi gratias agere & postremum valedicere volebat, verum is valedictionem acceptare nolens, iussit eum per noctem in *Ternate* manere, quod constituisset postero die literas cum quibusdam fructibus Principi Mauritio offerendas tradere, vt morem gerere Regi cogere-

Hollandis inter prandium ludi exhibentur.

Sequenti igitur die cum acceptis illis literis extremum vale Regi dixisset, & ad nauem iterum reuersus esset, sublatis statim anchoris ex portu illo soluerunt, cursum suum *Patanem* versus dirigentes.

Hollandi ex Ternate iterum solunt.

Cæterum Insulæ hæ Molucciarum non longe ab Æquinoctiali distantes, numero quinque recensentur, *Ternate* nempe, *Tidore*, *Motier*, *Makian* & *Batian*, quarum *Tidore* quidem Septentrionalissima est, eleuationem siue latitudinem i. fere gradus Septentrionem ab æquinoctiali versus, longitudinem vero 168. graduum obtinens. Insula *Ternate* adiunctam sibi in Septentrionali latere exiguam aliam *Hirri* dictam, ad austrum autem *Tidorem* habet, quæ capacior quàm *Ternate* putatur; tamque exiguo intervallo à se inuicem distant, vt vel sclopi displosione ex littore huius ad litus alterius pertingere possis. Nihilominus tamen loco inter vtramque medio exigua quædam Insula *Metare* nomine, cernitur, quæ ad Ternatensem Regem pertinet. Versus austrum à *Tidore* progressis Insula sterilis *Macre*, vel à Lusitanis *Piero Canello* dicta occurrit, iuxta eam *Motier* & postmodo *Makian*, tandemque *Batian*, quæ australissima omnium est; sitæ sunt. Excurrunt autem ad litus *Gilolo*. Montes altissimos habent multis arboribus confitos, maxime vero in *Ternate*, vbi mons aliquis, in summitate seu cacumine sulphure semper, maxime vero vento Septentrionali spirante, ardens conspicitur.

Insula Molucciarum quæ sint.

Fructus harum Insularum, vnde toti orbi innotuerunt; Caryophylla sunt,

*Caryophyllo-
rum in Mo-
luccis Insulis
nascentium
descriptio.*

sunt, quæ vero ad vitæ sustentationem pertinent, vt sunt *Oryza*, frumentum & alia, eorum ibi nihil crescit, quamuis id ex negligentia potius incolarum, quam ex soli vitio fiat. Maxima autem *Caryophyllorum* copia ad *Makian* & *Ternatem* reperitur, *Bakian* minimum suppeditat, *Tidore* vero & *Motier* mediocritatem obtinent. Crescunt autem in altissimis arboribus, quæ in montanis cernuntur aliis permixtæ, ad dimidium fere miliare à litore. Folia habent laurum æmulantia, nisi quod aliquanto tenuiora & in extremitatibus plus acuminata sint. Dentibus contrita saporem *Caryophyllorum* expresse referunt. Fructum arbores semel tantum in anno ferunt, quamuis omni fere tempore & flores & fructus tam maturi quam immaturi in eis reperiantur. Tempus maturationis horum fructuum incertum est, sed florum tempus est, cum venti australes spirant, Menses nempe Iunius, Iulius, Augustus & September, quibus æstus ibi experiuntur maximum. Accidit autem plerunque, vt quo tempore arbores hæc maxime florent, copiosissimæ pluuiæ decidant & per dies aliquot continuentur, maximo cum florum detrimento, qui humores eiusmodi frigidos ferre non possunt, sed nihilominus tamen fructus per annum satis copiosi in arboribus cernuntur; simulatque enim pluuiæ istæ cessant, & nouo calore solum reficitur, arbores florere de nouo incipiunt, atque ita postmodo fructus ferunt, licet flores priores omnes fere amiserint. Decerpuntur plerunque & colliguntur quarto postquam floruerunt mense, & tum solum sub arboribus herba omni nudatum complanatur, & frondes arboris exteriores, funibus coarctantur atque constringuntur, vt vndique ascensus eo melius pateat, & fructus eo commodius decerpi atque colligi possint. Necesse autem est, vt quatuordecim dierum spacio omnes decerpantur: si enim fructus isti maturi in arboribus iusto diutius relinquantur, virtutem omnem amittunt, atque intumescunt sapore omni amisso. Itaque vt maturitatem fructus illos assecutos incolæ animaduertunt, nullis laboribus parcere solent, vt eos quamprimum decerpant, idque eo magis quo prouentus maior cernitur, quod vnoquoque triennio fieri plerunque solet: tunc enim tanta copia fructus illi proueniunt, vt ab vna sæpe arbore duo *Baria*, quæ 1250. libras Hollandicas faciunt, siquidem *Bar* vnum 625. libras continet, colligantur. Fructus hi, quando decerpuntur, rubent non nihil, & Sole exsiccati rubedinem istam retinent. Fit autem interdum, vt propter pluuias continuas ad ignem eos exsiccare necesse sit, & tunc nigredinem ex fumo contrahunt, & apud nostros in maiori precio sunt, quamuis sine vlla causa, cum quoad substantiam & virtutem à rubentibus nihil differant. Cæterum fructus hi humoris admodum appetentes sunt, & humorem facile attrahunt. Hinc *Ternaten*ses affirmant, quod tempore eo, quo fructus hi maturitatem assequuntur, fontes ipsorum aquam amittant & putei exsiccentur, quanquam non facile id credi possit. De prouentu & abundantia horum fructuum tale prognosticum habent: Fructus in *Gilolo* crescit ipsis *Lanca* dictus, hic si quādo magna copia prouenit, abundantiam horum quoque fructuum significare & arguere dicunt. Fructus autem ille prunis nostris cereis similis est & tribus ante *Caryophylla* mensibus florescit.

*De fructibus
& incolis
Moluccarū
Insularum.*

Sed hæc hæcenus de *Caryophyllis*, quæ fere in his Insulis tantum, & in *Amboina* proueniunt, tametsi in minorib. illis Insulis *Hirri* & *Metare*, quarū supra mentio facta est, quædam etiam inueniantur. Quod ad fructus alios, nempe *Coquos* siue nuces Indicas, *Bananas*, *Mangas*, *Duriones* & similes at-

tinet,

rinet, eorum exiguus quidem ibi prouentus est, sed mala aurea saporis præstantissimi reperiuntur. Incolæ harum Insularum staturæ mediocris, sed melius proportionatæ sunt respectu aliorum in India populorum, qui staturæ longe sunt minoris quam hi, qui Septentrionem versus habitant. Membra bene sunt decorata, colore fusco, non omnino nigro nec etiam flauo. Barbæ habent plus quam alii, & senes quidem eam magno studio nutriunt, ut authoritatis inde aliquid acquirant. Vestitu utuntur admodum decoro & honesto, tunica nempe oblonga ad genua usque demissa, ex eleganti panno, quem ex *Bengala* acquirunt, quamuis habeant etiam pannum peculiarem, quem ipsimet ex arborum corticibus eleganti admodum artificio contexunt. Adolescentes & viri iuuenes annulos in capite gestant ex gossypio conuolutos, quos diebus festis variis floribus exornant. Vestitus superior totus pellucidus, & in pectore apertus est, laxis manicis, quas ad humeros usque protrudere inuolutas possunt, ut plerunque brachiis nudis incedant. Vestitus inferior ad genua usque demissus ex holoserico vel alio sericeo panno qualis ex *Bengala* affertur, constat. Diebus autem festis vestimenta sua iucundo fumo imbuere solent, ut bene olentes inueniantur, & eo gratiores puellis habeantur.

Religionem fouent Mahomericam, naturæ autem sunt humanioris, affabilis, non superbæ aut contumacis, unde vitam quietam & pacificam agunt, maxime qui ex vna sunt ciuitate & societate. Cum vicinis autem & alterius cuiusdam Insulæ habitatoribus crebræ ipsis lites, contentiones & bella intercedunt. Armis suis uti nouerunt optime, suntque tam fortes in pugna, ut sui similes per vniuersam Indiam non habere dicantur. Præ cæteris autem Ternatenses hac in parte excellunt. Dedecus enim maximum esse putant, si quis hostem suum fugiat, etiamsi is viribus præualeat, tum enim mortem pugnando oppetere honestum admodum existimant, quemadmodum etiam honestum ducunt contra multos simul pugnare. Arma ipsorum sunt gladius & clypeus. Caput vero galea tegunt, & gladios habent præfractis quasi cultris similes, qui ad cotem rursus exacuati fuerunt, circa manubrium tenuiores sunt. In extremitate autem lati & admodum graues, ut mirum sit, eos tam dextre eis uti posse. Clypei ipsorum ex leuissimo ligno sine omni ferro constant, duas spithamas lati & quatuor pedes longi, ut totum fere corpus eis tueri possint. Hisce armis tam prudenter & dextre uti norunt, ut omnem in eis exercendis vitam posuisse putentur. Bella maxime maritima gerunt, triremibus & nauculis aliis, quas ipsi *Corcoras* vocant, congressi. Naues istæ tam angustæ sunt, ut vix sine euerfionis periculo, & non nisi multorum remigum opera promoueantur. Itaque in nauibus illis interdum plures, interdum pauciores inueniuntur serui remiges, qui partim in naui, partim vero extra eam leuib. transstris siue subfelliis ex arundinibus factis, insident, ut & pugnantibus impedimentum nullum faciant, & nauem tanta celeritate promoueant, ut vel sagittæ instar in mari feratur, & celeritas eiusmodi apud nullas nationes alias inueniatur. In bello tympanis utuntur minoribus, quæ omnes remiges pulsare etiam in ipso opere possunt, & potest facile ex cōcentu, ubi domum reuertuntur, de fortuna eorum iudicari. Cum enim victores sunt, cum ingenti strepitu reuertuntur multis hostium trucidatorum capitibus ad proram triremium appensis. In medio triremium tormenta duo ænea constituta habent, quæ ad partes varias conuertere subinde norunt. Sub pugnae initium iaculis utuntur, quæ proiicere magna & celeritate possunt, postmodo ad sclopeta progrediuntur,

*Religio, bella
& arma Mo-
lucensium.*

D

quæ

quæ in magno precio habent, & tandem gladiis magna agilitate inuicem decertant.

*Moluccenses
ignauo otio
dediti sunt.*

Cæterum populus iste otio quam maxime deditus est, nec facile aliquis laborare ibi, nisi seruus & mancipium sit, inuenitur. Opifices plane nullos habent, in omnibus enim mancipiorum opera vtuntur, nec de vllis rebus aliis, præterquam quibus ad sustentationem vitæ opus habent, solliciti sunt. Ædificia sua mancipiorum opera extruunt, materiam nullam præter ligna & arundines ad ea adhibentes, ita vt ne clauus quidem ferreus præterea accedat. Supellectilem domesticam non habent præter ollam & patinam vnam atque alteram fictilem, quibus carere nulla ratione possunt, itemque stoream vnam atque alteram, ex arborum corticibus contextam, in qua dormiant, tam Nobiles quam vulgares alii. Diuitias enim & opes colligere plane nullas expetunt, sed vitam tranquillam & securam degunt, nullis etiam commerciis rem facere expetentes. Nam mercia omnia peregrinis relinquunt, qui in *Bengala, Pegu, Dely* & alibi locorum habitant. A Lusitanis autem, quæ desiderant, mutuuntur, data ipsis hypotheca, quæ precium istius rei duplo superet, precium vero tempore, quo fructus Caryophyllorum colligunt, persoluunt, atque ita semper pauperes manent, nec meliorem facere conditionem suam vnquam possunt.

*De pecunia,
lingua &
moribus Mo-
lucensium
aliis.*

Pecuniam nullam habent, sed opes & diuitias suas ex abundantia Caryophyllorum æstimant, pro quibus etiam quod opus est comparant. Cæterum ad emendas res viliores *Sagu* vtuntur, qui panis eorum est, ex radicibus arborum confectus. Argento interdum delectantur, sed nullam aliã ob causam, quam vt inde vasa varia, & alia quibus opus habent parent. Lingua eorum peculiaris est, & nullã cum aliis per totam Indiam affinitatem habet. Scribentes vero literis Arabicis vtuntur. Vxores quidem ducere ipsis licet, quotquot sustentare possunt, sed paupertas, qua premuntur, ipsis facile modum hac in re ponit. Zelotypia autem suarum coniugum & filiarum ardent maxima, nec quenquam ad eas visendas domum secum adducunt, quin imo si quis eos conuenire velit, in vestibulo ædium manere cogitur, nec ad interiora admittitur. Ducturus puellam aliquam, spectatum eam nequaquam admittitur, donec inter parentes & consanguineos vtriusque partis de dote & donatione propter nuptias conuentum sit: tunc enim puella ipsi per parentes offertur, quæ eum vel nunquã antehac visum habere cogitur. Sunt mulieres horum locorum staturæ, respectu aliarum per Indiam mulierum, mediocris, vestitu non tam decente quam viri vtuntur, capillumque varie circa caput conuolutum, & in nodum posteriore capitis parte colligatum gerunt, vt nullus in eis ornatus conspiciatur: interim tamen natura admodum lasciuæ sunt, vnde licet diligentissime domi custodiantur atque asseruentur, viris tamen suis fideles raro permanent, penes quos eas tali casu vel interficiendi, vel (quod plerunque fit) à sese dimittendi, potestas maxima est.

*Mulierum in
Molucis or-
natus.*

*Moluccæ In-
sula quot Re-
ges habeant.*

Insulæ hæ omnes ante hæc tempora suum quæque peculiarem Regem habuerunt, hodie autem duæ illæ *Makian* & *Motier* ad Regem Ternatensem pertinent, duæ autem reliquæ *Tidore* nempe & *Batian* suos adhuc peculiare Reges habent. Reges autem hi omnes quoad recordari subditi possunt, ex vna semper & eadem familia originem traxerunt. Permagni n. id faciunt & multum eo sibi placet, quod stemma suum à Regibus deriuare sciunt. Quinimo hodie adhuc consuetudinem istam habent, vt matrimonia

monia inuicem contrahant, atque ita liberos accipiant hæredes ex regio stemmate, tam quoad patrem quam quoad matrem prognatos: hi enim eo facilius ad regnorum gubernacula, defunctis parentibus promouentur, siquidem mortuo Rege, filii eius succedere in regno non possunt, nisi ita populo placeat, penes quem postmodum potestas est, Regem aliquem iterum eligendi, sed ita tamen ut à Regia familia non aberrent.

Ternatenses semper potentissimi fuerunt, unde Lusitani eos primo omnium acceperunt, qui à *Chaiamiri* etiam, quem Regem tum habebant, humanissime sunt excepti, facta ipsis potestate castellum aliquod in terra ista extruendi. Non multo post autem, quam sese rebus omnibus munierant cristas erigere, & Regi subditisque se opponere cœperunt, libidinem & impudicitiam cum mulieribus exercentes, ut deceptum sese horum populorum consuetudine Rex breui animaduerneret, & valde doleret, quod tot immunitatibus Lusitanos donasset. Incolæ similiter abhorrere ab illis incipiebant, quos paulo ante omni honore & fauore dignos putauerant. Cum enim in opere essent & castellum suum extruerent Lusitani, neminē qui ædificationem vel lapides asportando vel aliud quid agendo iuuarēt, sine munere aliquo non dimittebant, finito autem opere, verberibus eos non muneribus amplius decorabant, nec quisquam incolarum appropinquare ad arcem audebat, unde ingens ipsis odium conflatum est, quod indies magis auctum est, donec Præfectus Lusitanicus Regem in arce nefario scelere interfecit. Cum enim is aliquando paucis stipatus comitibus, ad castellum profectus, de quibusdam rebus cum Præfecto sermonem instituisset, & vero verbum aliquod duriusculum inter loquendum protulisset, arrepto ex feruore animi pugione semel atque iterum eum confossum, in terram prostravit, ut paulo post inde moreretur.

*Lusitanorū
ad Moluccas
aduentus.*

Incolæ igitur hoc intellecto, varia, quomodo mortem Regis sui vlciscerentur, consilia ceperunt, cumque impossibile ipsis videretur castellum illud expugnare, rationem inierunt eiusmodi, ut nihil cibariorum eis adferri permitterent. Factum autem tum temporis iusto forsitan Dei malitiam hanc punire volentis iudicio est, ut integro anno nihil ex *Malacca* nauium adueniret, itaque diuturna fame pressi Lusitani, castellum deseruerunt, quod, si diem adhuc vnum tantum expectassent, retinere facile potuissent, cum triremis ex *Malacca* adueniens eos subleuare facile potuisset. Verum enimvero cum locum istum castello egressi iam reliquissent, recuperare eum & occupare amplius non poterant, sed *Tidorem* statim sese contulerunt, vbi castellum suum hætenus habuerunt, capitalem Ternatensium inimicitiam haud semel experti.

*Lusitani ex
Ternate iterum
eiiciuntur.*

Rex Ternatensis Scipidinus hodie vocatur, estque multarum Insularum Dominus, quarum præcipue sunt *Ternate*, *Machian*, *Motier*, *Amboin*, *Gilolo*, &c. Vocat se etiam Regem in *Cibeles*, quamuis nihil ibi, præter loca quædam bello acquisita, teneat. Similiter & in *Maginado* siue *Mindanao*, *Soleni*, *Menos* & multis aliis Insulis. Filius est Regis, qui ante ipsum ibi fuit, nomine *Baxa*, quæ dictio patrem sonat. In summo autem sunt apud subditos suos honore & authoritate, qui sese omnes mancipia & seruos Regis profitentur, cumque bellum Regi gerendum est, coguntur quilibet propriis sumptibus eum sequi, nec quisquam est, qui vel hiscere contra audeat. Si forsitan domo vel fundo alicuius delectetur, potest ei imperare ut loco cedat, & domum illam sibi permittat, itaque cum Generalis domum aliquam pro sociis suis ibi relinquendis peteret, iussit statim aliquem

*Regis Ternatensis mores
uarii.*

domo cedere, deditque potestatem Hollandis, eam suis commodis aptam faciendi. Non placebat id quidem ædium Domino, sed dissimulare tamen id cogebatur, itaque Generalis Quæstori suo in mandatis dedit, ut cum eo clam transigeret, quod quidem difficile non fuit, Domino ædium facile oblatis muneribus acquiescente. Multas plerunque Reges vxores domi suæ alunt, cum quibus etiam maximam partem vitæ suæ transigunt, cumq; in mari ad sclopi alicuius maioris ictum, remotas quasdam à littore ædículas habeant, voluptatis causa eo sæpe cum quibusdam suis vxoribus excurrunt, per dies aliquot ibi commorantes, & sese cum illis oblectantes, quæ quidem summa in calidis istis locis voluptas est, vnde ad littus maris plerunque etiam habitare videntur.

Reditus Regum in Ternate.

Reditus Regum in *Ternate* sunt decem de Centenis, nempe in fructu Caryophyllorum, quod loca illa *Ternatem*, *Amboin*, *Machian* & *Motier* attinet, reliquæ enim Insulæ aurum persoluunt. Mercatores vero peregrini eo aduenientes coguntur ultra decem illa de centenis, adhuc quinque *Sabandari* persolvere, quod quidem vectigal satis graue est, & de illis tantum bonis numeratur, quæ ibi coemuntur: nam quæ eo aduehuntur, plane libera sunt. Pecorum, auium, pisciumque ingens ibi penuria est. Bubalos quidem habent, sed raros admodum, capellæ similiter raræ sunt. Aprorum autem magna copia est, quorum quidem carnibus vesci lege & statutis prohibentur. Conficiebant autem non paucos, in Hollandorum gratiam, qui eos ad naues suas postea traducebant. Gallinarum ibi ingens est copia, ut & columbarum, gallinas magnitudine æquantium, quarum haud leue aucupium est. Psittaci varii coloris ibi conspiciuntur, ut & genus quoddam auium, quas Paradisi nostrates vocant, tametsi ibi non capiuntur, sed paulo ulterius versus Orientem in Insula quadam, quam *Papouas* vocant. De his auibus Europæi passim credunt, quod semper in aere volitantes se contineant, nec vnquam in terram ferantur, utpote quæ pedibus careant, quos in eis nunquam cernere est. Verum opinio hæc falsa & inanis est: habent enim reuera pedes, ut aliæ volucres, binos, sed ipsi illis quamprimum capiuntur, vna cum potissima corporis parte præciduntur, ita ut nihil præter caput, collumque cum exigua corporis particula plumis vestita, amplius supersit, quæ omnia cum ab æstu Solis indurantur & exsiccantur, fit ut ita creata esse animalia illa appareat. Quod quidem hic pro refutatione erroneæ illius, de his auibus per totam fere Europam opinionis, afferre visum est.

Volucres in Ternate.

Volucres Paradisi an sine pedibus nascantur.

Piscandi ratio varia apud Ternateses.

Piscium in hac Insula magna etiam raritas est, præter *Bonitas* enim vix quicquam piscium reperitur. Duplex autem ipsis pisces capiendi modus & ratio est. Primus modus talis est: Bini semper nauiculam piscatoriam ingressi ad littus maris oberrant, altero in posteriore parte confidente, & remo nauiculam quocunq; velit propellente, altero vero in anteriore parte constituto, & arundinem acuminatam manibus tenente, quasi quando piscis aliquis sese ei in conspectum dat, eum statim conficit, & confectum in nauiculam suam recondit. Alter modus ita habet: Herbas quasdam musco, cuius in coarctandis & obturandis nauium rimulis vsus est, similes, in fasciculū collectas, & funiculo satis longo colligatas in mare abiiciunt. Pisces igitur escam subesse rati, magna ad fasciculum istum impetu feruntur, verum cum dentibus eum mordicus apprehenderunt, exsoluere se tam cito nequeunt, atque ita cum fasciculo illo ad littus protrahuntur.

Sed

Sed hæc hætenus de Moluccis Insulis dicta sufficiant. Cæterum Hollandi postquam à *Ternate* soluissent, ad Insulas *Celebes* cōmodo vento pro-
 uecti sunt, cum vero à *Manade* non procul abessent, venti non solum re-
 mittere, sed & fluctus ipsis in occursum tendere tanto impetu cœperunt, Hollandià
Ternate re-
cedentes,
quid experti
sint. vt non modo non promouere nauigationem possent, sed & post dies ali-
 quot regressos sese ad leucas quindecim animaduenterent. Cum igitur vi-
 derent nihil sese hac ratione proficere posse, statuerunt Septentrionem
 versus, circa *Borneum* tendere, ad fretum *Tagima* cursum dirigentes. Vt as-
 secuti sunt autem 4. vel 5. graduum altitudinem, tanta eos apprahendit
 ventorum & procellarum tempestas, vt subinde euerfionem nauium time-
 rent, & propterea carbasa velaque omnia colligere necesse esset. Quam-
 uis autem non parum obluſtarent, ad vadum tamen reiecti protinus in
 præsentissimum perueniunt periculum. Cum igitur animum fere omnes
 iam desponderent, diuinam tandem opem & liberationem experti sunt,
 vt vento subito mutato periculum euaderent.

Postquam iam magno labore & periculo fretum *Tagima* superassent, Deliberatio
de nauigatio-
ne Chinam
versus susci-
pienda. proiectis ad Insulam quandam *Des Forcados* anchoris, nautas & mercato-
 res omnes Generalis conuocauit, cumque ventos omnes australes esse vi-
 deret, quæsiuit ex illis, putarentne, ventis hisce spirantibus ad *Patanem* ve-
 niri posse? qui impossibile id esse, nisi tempestas illa mutaretur, responde-
 runt. Ignorantibus igitur quid facto optimum esset, vix enim decem &
 amplius septimanis mutatio ventorum speranda erat; deliberare eos iussit,
 consultumne putarent, *Chinam* versus, vnde ducentas adhuc leucas abes-
 sent, velificationem instituere: sibi enim ita videri non posse eos iter con-
 uenientius eligere, quod nauigationi *Patanem* versus, magis obesset. Nam
 licet, duas alias naues eo directas sciret, fieri tamen posse, vt vel nondum
 eo peruenerint, vel non omnes merces inde abduxerint, vt si nihil aliud ef-
 ficerent, eiusmodi tamen saltē potirentur mercibus, quæ in *Iaua* & *Bantâ*
 habitantibus acceptæ essent, & quibus aromata melius quam præsentī pe-
 cunia comparare possent. Cum igitur ab omnibus in hanc sententiam fa-
 cile iretur, sublatis anchoris, iter iterum ingressi sunt, idque per innume-
 ras Insulas, & fluctus maris maximos, non sine periculo & metu maximo;
 cum præsertim in ignotis plane locis, & ora numquam cognita versa-
 rentur.

Nauigatione autem per dies aliquot facta, tandem ad Philippinensium Perueniunt
ad Insulam
Coyo. Insularum quandam, *Coyo* dictâ, appulerunt. Sita ea est sub elevatione 11.
 graduū, portu conuenienti prædita, qui Orgyarum 18. profunditatem ha-
 bet. Longitudo Insulæ trium leucarum est, eximie fertilitatis. Incolæ Hi-
 spanis tributarii sunt, quemadmodum omnes fere alii in vicinis locis ha-
 bitantes. Hollandos autem amice admodum exceperunt, & Oryzæ ipsis
 aliquid obtulerunt, licet non vsque adeo magna copia ibi crescat. Substi-
 terunt autem ibi per tres dies, donec meliorem nacti tempestatem, subla-
 tis anchoris 28. Augusti die inde iterum progredierentur. Sequenti autem
 vespera ad Insulam quandam appellantes, naui descenderunt, visuri an
 homines ibi inuenire possent; sed neminem, licet hinc inde obambulan-
 tes, vestigia & signa humana viderent plurima, inuenire potuerunt. Tertio
 post suum ex *Coyo* discessum, ad Insulam *Mendare*, non procul à sinu *Ma-
 nille* distantem appulerunt. Ventus autem semper contrarius ipsis erat, ita
 vt quantum per diem progredierentur, tantum per noctem regrederen-
 tur, consumentes hac ratione inter *Mendare* & vicinas Insulas integrum

ostiduum cum perpetuo periculo ad scopulos impingendi, cum tractus ille ultra 10. vel 11. leucas non pateat. Cum igitur putarent se vento australi, quem per totum diem habuerant, in mare iterum peruenturos, sub vesperam ille omnino cessauit, & depræhēderunt sequenti die, se ad quinque vel sex leucas regressos esse. Parum autem aberat, quin ad *Coyo* Insulam iterum reuerterentur. Itaque cum quindecim dies in opere fuissent, & scapham suam maiorem vi tempestatis amisissent, in mare tandem inter medias procellas, & ventorum turbines varios descenderunt, & die postquam fretum *Mandare* superassent, vndecimo ad terram sibi ignotam appulerunt.

Die 20. Septembris, cum iactis in profundum anchoris, nauarchus rationem & profunditatem loci exploraret, certis signis & nutibus incolarum se via regia longe aberrasse depræhendit. Declarabant autem incolæ illi humanitatem erga Hollandos, offerebantque eis pisces satis copiosos, pecuniam pro illis accipere nolentes, licet eis aliquoties offerretur, vnde spem concipiebant, fore, vt ad locum optatum tandem perducerentur. Sequenti igitur die, sublatis iterum anchoris, an labore suo navigationem promouere possent tentarunt, sed frustra suscipiebantur omnia, sub vesperam enim ad locum vnde mane egressi erant, reuertebantur. Durabat autem tempestas illa vno atque altero die, vento ex Septentrione fluctus maximos concitante, cumque ille in Zephyrum mutaretur, littus sese tranquille affecuturos putabant. Verum antequam illud fieret, tanta denuo procella cum turbine & pluuiis ingruit, vt quam extremum sibi imminere exitium cogitare aliter nō possent. Erat enim tempestas ei per similis, quam circa 17. gradum in australi ab Æquinoctiali plaga supra eos expertos fuisse annotatum est. Furebant venti tanto cum fragore & impetu, ac si omnia subuertere vellent, hinc tanti in mari fluctus exurgebant, vt malus in naui anterior vndis prorsus obrueretur, latera nauium frangerentur, carbasaque & vela disrumperentur. Non aberant à terram iam longius, sed per tempestatis & pluuiarum tenebras prospicere eam minime poterant, & durabat tempestas illa à media nocte ad meridiem vsque, cumque iterum desiisset, circa vesperam tandem 26. Septembris, littus affecuti sunt.

*Aedificia
quædam ma-
ri imminen-
tia Hollandis
cernuntur.*

Terra hæc vna ex Insulis erat ante *Cantonem* sitis. Videbantur autem sibi 12. vel ad summam 15. adhuc leucas à Macao abesse, constituebantque sequenti die progredi, & quo locorum essent rectius explorare. Cum autem ad tres vel quatuor leucas processissent, cernebant ad radices montis alicuius admodum excelsi tuguria quædam, quæ magni alicuius pagi speciem præbebant. Sed & nauigia quædam ipsis obuiam procedebant, in quorum singulis vir quidam cum muliere & paruis liberis sedebant, vt habitare quasi in illis videretur. Nolebant autem propius accedere, sed eminus subsistebant cumque linguam præter vernaculam suam non intelligerent, respondere Hollandis ad interrogata non poterant. Cum tamen *Macao* ab Hollandis nominari audirent, rati eos de ciuitate illa inquirere, ad montana respicientes digitum intendebant in locum illum, quem pagum aliquem esse Hollandi putauerant.

Non videbatur autem Hollandis verisimile ad ciuitatem *Macao* ædificia illa pertinere, cum mari nimis vicina essent. Existimantes igitur significare eos nutibus suis voluisse, ab altera montium istorum parte ciuitatē illam positam esse, cum præsertim naues nullæ siue magnæ siue parvæ in littore

littore illo viderentur, quibus emporia destitui facile non solent. Quæstorem suum cum armatis aliquot ad terram, vti locum illum rectius exploraret, miserunt, addito mandato, ne longius iusto progredieretur, sed quamprimum ad naues iterum reuerteretur. Verum de hoc postmodum cognouerunt, Deo vti reuerteretur visum non fuisse.

Vt vespera autem facta est, cum neminem redire viderent, nihil boni cogitare poterant, & Generalis in varias curas distractus parum per noctem illam quieuit, sed & ventus paulo vehementior solutus ab anchoris naues propellere cœpit: hæere enim in fundo paludoso & procellis resistere amplius non poterant. Agebantur autem versus ciuitatem tanto impetu, vt antequam anchoras attrahere & sese firmare denuo possent, littori iam iam imminere se viderent. Cum igitur dies facta esset, certis indiciiis pagum eum esse ipsam ciuitatem *Macao* depræhenderunt; videbant enim templum in montibus Lusitanicum cruce cærulea insignitum, vnde in sententia sua magis magisque confirmabantur. Mirari autem satis non poterant, quod redeuntem ex suis neminem etiamnum viderent, nec dubitabant amplius quin ab incolis in vrbe detinerentur. Nondum autem finis malorum, sed noua ipsis parabatur calamitas. Cum enim viderent se in maximo versari periculo (anchors enim fundo isti laxiori inhære & nauem à subuersione prohibere, si ventus paulo maior ingruisset, impossibile erat) nauis suæ rectorem cum calore versus minores illas *Insulas* ablegabant, quarum ex opposito ciuitatis triginta septem plus minus cernebantur, exploratum profunditatem & visum an stationem nauibus suis conuenientem ibi habere possent. Sperabant enim se ibi tutius subsistere posse, sed præter breuia & syrtes toto isto tractu nihil depræhendere poterat. Quod si igitur anchora ibi proiecta substitisset, proculdubio tantum mali expertus nunquam fuisset, auxilio ex naui *Gouda* accepto; verum desiderio profunditatem explorandi nimio teneretur, & iusto longius à nauibus prouectus esset. Cum igitur cursum vertere & redire ad naues vellet, aduerso apprehensus vento anchoram proiicere coactus est. Sub vesperam autem scapham ab vrbe aduectam videbant, quam si non suam, amicam tamen certe putabant, cum præsertim vexillum album ei affixum esset. Verum enimvero scapham hanc paulo post quinque aliæ ab vrbe sequebantur, *Celocem* Hollandicam magnitudine sua æquantem. Simulabant autem fugam ab vrbe, & recta versus locum illum, vbi rectorem nauis cum celoce hæere diximus, contendebant. Ille igitur dolum videns, leuata statim anchora, periculum euadere & ad naues properare frustra conabatur. Superuenientes enim incolæ, eum apprehensum & vinculis ligatum vna cum celoce & sociis, antequam auxilio ei naues aliæ venire possent, abduxerunt.

Commodi equidem parum cum ea celoce experti etiamnum erant: præterquam enim, quod magno labore ligna & materiam eius acquiesierant, in *Ternate* Insula ad septimam vsque septimanam subsistere, donec eam parare & extruere possent, coacti fuerant. Sed & in extremum sæpenumero qui ea vehebantur periculum inciderant, & ventos procellasque maximas sustinuerant. Iam autem cum periculum euasisse, & utilitatem aliquam inde percipere sese posse sperarent, plane ea spoliabantur, amittentes simul præstantissimos quosque viros numero viginti, quorum quindecim ad *Goudam*, quinque vero ad *Prætoriam* nauem pertinebant, inter quos Quæstor erat, Rectorque supremus & tribunus militum, Nauar-

Inscii ad Macao ciuitatē appellunt.

Celocem suā cum sociis aliquot amittunt.

Nauarchi in celoce munere fungens. Vt viderunt igitur Hollandi sibi cē locem illam vi ablatam, poterant facile exinde colligere, incolas illos extremam suam perniciem quærere, cum præsertim neminem se accedere viderent, tametsi pacis signum nauibus suis affixum esset. Itaque triduo ibi in extremo periculo morati, ventum Septentrionalem expectabant, postea progressi paululum, vt ad Insularum prædictarum aliquam extra periculum sese dimitterent. Propter tempestates frequentes hinc inde oberarunt, donec tandem medio inter scopulum angulumque aliquem tramite prouecti, non sine periculo maximo portum aliquem assequerentur.

Deliberationem instituerunt de suis iterum recuperandis. Deliberantes autem quid factu optimum censeretur, vt socios suos captiuitate illa liberare & recuperare iterum possent; non audebant enim aliquem ex nauibus ad ciuitatem mittere, quod is præsentissimæ morti expositus videretur. Literas igitur tandem ad *Lorthios* (sic enim vocantur, qui Magistratum gerunt) dare decreuerant, eosque verbis amicissimis rogare, vti suos remittere ad naues vellent, siquidem mercatores essent, & nullam ob causam aliam ad loca illa venissent, quam vt commercia & negotiationes suas cum incolis amice exercerent. Quod si hostium numero haberentur, obseruarent tamen ius belli, & precium redemptionis pro captiuis illis peterent, siquidem id etiam apud barbaros quosque vsu receptum esset. Nolle se quidem inuitis illis in regione illa commorari diutius, sed statim discedere quamprimum suos iterum recepissent. Has literas vt in ciuitatem mitterent, statuebant cymbam aliquam ex vicinis Insulis afferre, & hominem aliquem oblata pecunia inuitare, vt literis ad urbem delatis respōsum sibi afferret. Dum his cogitationibus occupati essent cymbam aliquam cum quatuor hominibus, duobus nempe viris & duabus mulieribus, ad sese appropinquantem viderunt. Erat inter illos, qui linguam Lusitanicam vtcunque callebat, cum hoc literas suas commodè delatum iri sperabant, sed frustra; quanto enim plus pro deferendis literis offerrent precii, tanto illud recusabat vehementius. Delectabatur quidem Regalibus siue Ioachimicis illis, quos ipsi offerebant, promittebatque se aliquem ex Hollandis ad urbem delaturum, sed literas in ciuitatem deferre modis omnibus recusabat, significans se extremum capitis periculum, si hoc faceret, subiturum. Nouarchus huic viro cibum potumque proponebat, rogans vt postero die reuersus, aliquem alium, qui ministerium hoc perageret, & cibaria quædam afferret, quæ præsentire dimere pecunia parati essent.

Homines in aquis & nauigiis habitantes. Cum per totam noctem pluisset, & iam illuxisset iterum, scapham suam pro afferentibus recentibus aquis ad Insulam ablegabant, verum cum dolia aliquot repleta ad naues aduexissent, videbant triginta plus minus scaphas aduenire, quæ iuxta locum, vbi aquam suam hauserant subsistentes, totum illum diem ibi permanebant. Non audebant igitur scapham suam aquas allatum iterum emittere, quod fidere hisce populis non possent, & quid molirentur, ignorarent. Existimabant autem homines istos cum omni familia in nauigiis istis habitationem suam habere, & sese in aqua semper continere, domicilium suum ex loco vno ad alium transferentes, & victum piscatu quærentes, sic enim ex sermone hominis illius, de quo paulo ante dictum, colligere poterant.

Postquam igitur biduo ibi subsistentes, occasionem nullam, vel literas ad urbem mittendi, vel suos etiam inde recuperandi inuenire possent; propterea

pterea quod licet amicitia signa multa praeferrent; ex vrbe tamen ad se allicere neminem possent. Per vim autem aliquid ibi tentare idem fuisset, ac si quis duabus nauibus instructus Hollandiam totam oppugnare moleretur. Moras ibi necere diutius inconsultum putabant, nisi forte naues suas direptioni, se vero ipsos praesentissimae morti exponere voluissent, cum praesertim quam profundum ibi mare esset nescirent, & cibariorum praeter panem in nauibus nihil haberent amplius. Ignorantes igitur, quid de suis sociis factum esset, sublati anchoris, iter iterum sunt ingressi. Et haec quidem historia eorum est, quae ad Chinam Hollandis acciderunt. Quod attinet autem ad loci fertilitatem, incolarumque ingenia & mores, nihil eorum hic referre possumus, cum descensionem ibi nemo fecerit, quamuis ex illis quidem, quae Hollandis ibi acciderunt, de populorum istorum barbariae coniecturam facere facile possimus. Peregrinum enim populum tam male accipere, & sine vlla premonitione aduenientem detinere, non barbarum modo, sed & inhumanum planeque beluinum est. Illud autem Hollandis vel maxime dolebat, quod explorare de sociis suis nihil valentes, viuerentne adhuc vel mortui essent, nescirent.

Insula illa, ad quam haecenus substiterant, *Sanchonia* dicebatur. Itaque explicatis rursus velis velificationem continuaturi abierunt. Erat autem tertius Octobris dies, cumque paululum promouissent ad breuia delati, vix trium horarum spacio inde eluctari potuerunt. Sequenti die ingruentibus iterum ventis, ad vadum Insulae *Cynon* fluctuum celeritate abrepti sunt, vnde ne ad *Cauchin-cinam* peruenirent, periculum erat maximum. Progressos autem ad 15. eleuationis gradum tanta tempestatum & procellarum vis apprehendit, ut carbasa contrahere vix labore maximo possent. Erant ibi syrtes & vadum *Puloceni*, cumque a littore non abessent iam longius, periculum ipsis haud leue imminebat. Si enim ad littus delati fuissent, salui quidem inde recedere nunquam potuissent. Deus autem & hoc in loco ipsis adfuit, fecitque ut ventus circa vesperam remitteret, & in austrum sese conuerteret, quo facto angulum superarunt, & euitatis difficultatibus, cursum suum optime promouerunt. Totus iste tractus scopulis repletus est, vnde pericula infinita nauigantibus obiciuntur. Cum autem dies iterum illuxisset, aperiebat sese ipsorum oculis terra quaedam, quod quidem mirum omnibus videbatur, cum vix trium adhuc dierum spacio terram sibi promittere durante hac tempestate potuissent. Erat autem regio *Auarella* ad 13. graduum eleuationem sita, cum tamen ipsi ad 15. etiamnum versari sese putarent, Cuius quidem erroris causa ex fluctuum dependebat rapacitate, qui ad sagittarum modum austrum versus tendebant. Subierunt autem Insulam quandam paruam, & anchoras ad terram *Quami* proiciebant. Et Generalis quidem aliis ad ingentem quandam maris sinum dimissis, ipse in terram descendebat, visum an cibariorum aliquid acquirere posset, siquidem praeter panem in nauibus nihil amplius superesset. Sed homines quidem nullos deprahendebant, tametsi vestigia bubalorum, aliorumque animantium non pauca passim cernerentur.

Cum igitur praeter sylvas & solitudines nihil ibi inuenirent, & vero exacto integro biduo, ventorum iterum commoditas ipsis affulgeret, sublati anchoris iuxta littus ad *Auarellam Falcam*, cuius eleuatio est 11 $\frac{1}{2}$ graduu, tranquille progressi sunt. Non erat autem tranquillitas illa diuturna: venti enim statim a meridie iterum ingruiebant, eosque de statione quadam

Relictis ad Chinam sociis suis, iterum ingrediuntur.

Periculis multis implicantur.

Perueniunt ad Auarellam Falcam.

cogitare compulit. Cæterum elegantem maris sinum ingressi cum ab omni ventorum periculo tutos sese ibi esse viderent, anchoras ad Orgyas duodecim proiecerunt. Reperiebant autem ibi aquam potabilem, loco quem incolæ ipsis monstrabant, qui ab aduentu eorum perterrefacti admodum, nil præter fugam meditari videbantur, si Hollandi propius accedere non destitissent. Sinus hic ad quinque leucas in terram excurrit, multis anfractibus & obliquitatibus conspicuus, itaque non parum mirabantur, quod tam ingentem tantæque commoditatis & oportunitatis sinum ibi inuenissent, cum præsertim & nemora ibi & valles cum altis montibus conspicerentur vndique.

Progressus autem aliquando Generalis cum duodecim sociis in terram illam, vestigia quædam animalium reperit, quæ adhuc recentia videbantur. Itaque ductum illorum obseruans, cum ad patentem aliquem campum arboribus circumquaque elegantissimis oblitum tandem delatus esset, multos ibi bubalos pascentes partim, partim vero ad fontem aliquem cubantes animaduertit. Erat ibi volatilium etiam ingens numerus. Sperabant igitur, se carnes tandem accepturos, & Generalis quidem socios suos ad loca varia clam distribuens sclopetarios quatuor, qui bubalos aliquot conficerent, mittebat, sed frustra suscipiebantur omnia. Simulatique enim vel odorem saltem fumigantium funiculorum nauibus percipissent, arrepta fuga in sylvas & nemora se coniecerunt. Progressi igitur Hollandi commoditatem aliam quæsitum, orbitam siue prætergressi cursus vestigia conspexerunt, quibus insistentes ad agros quidem patentes & nemora spaciose delati sunt, ædes autem nullas nullaque tuguria, sed vestigia tantum quædam, vbi sub arboribus in vmbra homines cum armentis & pecoribus suis requierant, inuenerunt, vnde aliter iudicare non poterant, quam homines illos Tartarorum more in campis viuere, & mansiones suas pro pascuorum variatione subinde mutare.

Hollandi
quasi mente
capti & fascinati mirum
aliis spectaculum præbent.

Cum igitur præter foueas aliquot, recipiendis aquis, vti videbatur, paratas, nihil inuenirent, ad naues iterum reuersi, doliis suis potabili aqua, quam ex fonte quodam non procul à littore promanantem hauriebant, repletis ex sinu illo iterum, velificationem continuaturi, soluerunt. Vocarunt autem locum istum *Sotternym*, idque non immerito: maxima enim nautarum pars ex certo quodam fructuum genere, quod copiose nimis ibi comederant, quasi mente capti & fascinati miserandum omnibus spectaculum præbebant. Quidam aduersus cubiculum suum pugnâtes multis illud repletum esse dicebant peregrinis hospitibus, qui introitu sese prohiberent. Clamabat alter lemures ex cubiculo suo remouendos esse, qui se quiescere non permetterent, alter anteriorem naus malum conscendens, sedere ibi Spiritum quendam seu cacodæmonem, capiendis piscibus intentum. Conuersus ad clauum naus alter, lignum vniuersum peregrinis hospitibus oppletum dicebat. Clamabat alter lætabundus se Deum cum omnibus Angelis eius videre, alter contra tremens gemensq; Diabolum sese cum vniuersis sociis eius sibi aduersantem habere dicebat. Erat qui obuium habere se dicebat aliquem, qui brachio altero virginum, altero vero adolescentum cateruam gestaret. Clamabat alter à serpentibus affligi & cruciari misere. Erant qui tot visiones se habuisse dicebant, vt libellum aliquem modicrem earum consignatione complere & in lucem postmodum emittere possent. Et sane eiusmodi ineptiæ multæ & variæ in nauibus tum audiebantur & cernebantur, quæ quidem risum mouere

uere aliis satis multum potuissent, si tam facile in integrum eos restitutum iri nouissent, cum præsertim nemo esset, qui vitæ vel suæ vel aliorum insidias strueret. Fructus, quos comederant, prunis nostratibus minoribus similes erant, teneriores nucléos habentes, quorum maxime hæc operatio fuerat, quæ donec in somnum prolaberentur, diutius non durabat.

Interea dum hæc in nauibus agerentur, progrediebantur optime, ventotentes optimo, ita vt 21. Octobris *Pulo Condor* post se remitterent. Sequenti 27. die terram videbant, cuius eleuatio erat $7\frac{1}{2}$ graduum. Putabant quidem Hollandi initio *Patani* eam esse; cum autem propius accederent, videbant oppidum *Sangora* esse, Regi de *Mordillon* subiectum. Incolæ huius oppidi multum ipsis honoris exhibebant, sed & *Sabander* fructuum non parum cum gallinis & tribus bubalis illis donabat. Prospiciebant autem sibi de *Oryza*, cumque muneribus homines illos affecissent, salutatis illis iterum inde soluentes abierunt. Optauerant incolæ, vt diutius ibi mansissent, vt Regem de aduentu eorum certiore facere sibi licuisset. Illi autem videntes se parum ibi vtilitatis & commodi percepturos, excusabant sese quam poterant humanissime & viam suam progrediebantur, cursum versus *Patani* dirigentes. Qui locus licet vix miliaria quindecim à priori abesset, propter ventorum tamen aduersitatem vix vndecim diebus eum assequi poterant. Erroris autem ipsorum, quod præcedentem locum *Patanem* esse putauerant, causa ea fuit, quod in tabula Geographica, quam secum habebant, *Patanem* videbant ad septem cum dimidio gradus collocatam, cum tamen paululum solum supra septimum gradum eleuata esset.

Cæterum portum ciuitatis *Patani* 7. Nouemb. ingrediebantur, vbi etiam mercium pro nauibus suis satis acceperunt, postquam 9. Menses cum 16. diebus ibi expectassent. Antequam eo venissent, admonebantur sæpius variis in locis, cauere sedulo, ne ab incolis circumuenirentur & deciperentur. Sed longe aliter rem se habere cognouerunt; neque enim vllum in India tota locum esse arbitror, vbi Hollandi liberalius & honestius quam in hac ipsa vrbe accepti fuerint. Sed non sine causa tamen hæc admonitio facta fuerat. Incolæ enim eius loci ante hæc tempora piratæ omnes fuerant, suntque qui pro certo affirmant, ditissimos huius ciuitatis quosque opes & diuitias suas per piraticam sibi comparasse, cuius exercitium Rex modernus plane iam abrogauit & prohibuit. Notandum hic est admirationem *Patani* ciuitatis penes mulierem hodie esse, & incolas eam ob linguæ imperfectionem, Regem, æque ac si vir esset, nominare, qua in re & nos eos hic sequemur.

Quamprimum Hollandi ad *Patanem* appulissent, adfuit ipsis quidam, cuius officium erat, naues peregrinas scrutari & perlustrare. Hic cum fructus aliquot recentes Hollandis obtulisset, Regem & incolas omnes ob aduentum eorum maxime lætari dicebat. Postero igitur die Generalis aliquem, cui *Rocho Petri* nomen erat, in terram rationem & qualitatem eius exploratum ablegabat. Is circa vesperam reuersus, sequenti die alium sibi, *Ioannem Hoierum* nempe, sibi adiungebat. Parum autem proficiebat, asserens quod de commerciis ibi exercendis interrogatus *Sabander* consentire & permittere nihil voluisset, nisi Generalis ipsemet in ciuitatē veniret. Quare Generalis assumptis aliquot pro Rege & *Sabandro*, qui in magna ibi authoritate est, muneribus, postero die in terram descendit. Expectabant autem eos in littore duo Elephanti, quorum ministerio ad aulā

Veniunt ad
Sangora oppidum
Regis de *Mordillon*

Perueniunt
ad ciuitatem
Patani.

Quomodo ad
Patanem ex-
cepti fuerint

veherentur, ubi amice admodum excepti sunt. Exhibebant autem proceribus regni illius diploma Principis Mauritii, cuius exemplar lingua Arabica scriptum ipsis praelegebatur, & per Episcopum eius loci exponebatur, quod ipsis gratissimum erat. Delectabantur vero etiam Rex & *Sabander* muneribus sibi oblati, & statim ipsis commercia cum incolis pro libitu suo exercere permittebant. Sed & alicui ex primoribus id dabatur negotii, ut cum Hollandis de emendo pipere contraheret & conueniret. Affirmabat hic, non reperiri eo quidem tempore in ciuitate ultra octingentos *Baues* piperis, verum eniuero si Menses sex vel septem expectare & subsistere ibi vellent, daturum se operam, uti vecturam pro nauibus suis plenariam acciperent.

Principio autem piper suum nimis care aestimabat, sed tandem tamen inter eos de precio conuentum est. Cum enim animaduernerent Hollandi, hyemem iam praeforibus esse, quo tempore nauigatio propter ventorum & procellarum vehementiam admodum difficilis & periculosa existit, decreuerunt ibi subsistere, & commoditatem *Moinsonij* expectare, sperantes fore, ut interea suarum etiam mercium permutationem facerent.

Impetrant domum aliquam in Patani, exercendis negotiationibus suis conuenientem.

His ita deliberatis de permittenda sibi domo aliqua Regem rogabant, ubi depositis mercibus suis negotiari cum incolis commode possent, Rex eam ipsis permittebat facile, sed ita tamen, ut more ibi consueto, octo prius proceribus, penes quos summa totius Regni administratio tum erat, quibus etiam Rex cum sorore sua adnumerabantur, honorarium prius aliquod siue munusculum offerret. Hoc facto dabatur ipsis potestas emendi, vendendi, suaeque commercia cum quibuscunq; pro libitu exercendi, sed vulgares tamen mercatores cum ipsis contraxere priusquam cum superioribus conuenisset, & certum emendi vendendique premium constitutum esset, quod tandem etiam factum constitutumque est, ut 30. Regales siue loachimici pro vno quolibet *Bare* piperis ipsis persoluerentur. Venerat illud paulo ante aduentum eorum pro quindecim Regalibus, sed hanc quidem Hollandi ubiq; experiuntur fortunam, ut longe maiori aromata sua redimere precio cogantur, idque propter nauium frequentiam & Regalium, quibus instructi sunt, copiam maximam. Non verebantur initio 50. Regales postulare, dicentes ad *Bandam* octo naues hærere, & 60. pro *Bare* quolibet persolvere. Itaque dum conuenire inter eos de precio posset, integer mensis elapsus est. Cæterum circa premium illud nihil postmodo mutatum est. Idem enim quamdiu ibi commercia sua exercerent, permansit, quod mirari quidem Hollandi satis non poterant considerata summa leuitate & inconstantia Indorum. Factum quidem est post dies aliquot, cum duæ adhuc naues Selandicæ illuc aduenirent, ut vulgariores mercatores de augendo precio deliberarint, verum qui premium illud primum constituerat proxeneta, ne quicquam penderent amplius prohibuit, quod stare promissis & pro inuariato precio quantum vtraque naus capere posset ipsis procurare piperis omnino vellet.

Quale piper in Patani acceperint.

Conuentione iam inter eos facta, ut nimirum pro quolibet *Bare* 30. Regales numerarentur, coeperunt iam piper Hollandis tradere, quod initio quidem purum erat, postea vero impurum, quale ad *Bandam* plerunque diuenditur. Hoc igitur viso, Generalis ne quid acceptarent amplius suis interdixit, & ad eum qui premium hoc constituerat se recipiens, ne permitteret, ut impurum sibi piper obtruderent, petiit, qui respondit, omne illud

illud piper, quod ex *Iamby* veniret, (locus is erat vnde piper suū Patanij accipiebant) impurum esse, nec posse se illud corrigere. Generalis ergo, non posse se illud eodē precio acceptare, quod æquum esset, vt siquidem bonū ipsis argentum persoluerent, ipsi etiam bonum & purum piper appenderent. Commouebatur his dictis nonnihil proxeneta, cui nomen erat *Sirinara*, vir eximia apud illos authoritatis. Itaque Generalis eo relicto ad Regem sese ipsum contulit; qui adhibito cribro piper illud purgari iussit, quod ita etiam factum est, donec naues duæ Selandicæ aduenirent, quod factum est 26. Martii, cum ad plenariam vecturam *Bares* fere quingenti ipsis adhuc deessent. Hollandi suadebant Selandis, vt ipsi etiam non nisi purgatum & cribratum acceptarent piper, sed Præfectus eorum Gerhardus de Roy respondebat, adfuturos statim alios, qui etiam non purgatum magna cum lætitia accepturi essent, nec sefellit eum coniectura. Dum enim adhuc in opere essent, necdum plenariam suam accepissent vecturā, aderat statim cum duabus nauibus Admirans Iacobus Hemskirchius, qui libenter etiam non purgatum accepisset, dummodo eo adhuc potiri potuisset.

Postquam igitur prædictæ naues Selandicæ aduenissent, cogeabantur Hollandi, quod adhuc deerat, non purgatum accipere, & suo periculo illud purgare, perdentes hac ratione sex de centenis, atque ita post moram satis longam vectura sua plenaria tandem potiti sunt.

Confectis iam rebus omnibus, munusculum aliquod Reginæ pro more offerentes ei valedixerunt. Venerat enim illa in propria persona ad Hollandos, vt cum illis conferret, quod quidem non exiguum beneuolentiæ argumentum illis in locis putatur. Cum autem Hollandi Procuratores aliquot ibi relicturi essent, commendatos eos sibi habituram sese promittebat, vnum hoc Generalem rogans, daret operam ne potatoes, sed honestos & probos viros ibi relinqueret, quod Generalis se facturum recepit. Donabat ergo Generalem, quemadmodum etiam Præfectum Selandicum & Rochum Petri, singulos *Crise* siue gladio Indico singulo, petens vt sui recordarentur, & si forte nauem aliquam *Pataniam* in mari ab hostibus periclitari viderent, suppetias ei ferrent. Quod cum Hollandi se facturos promississent, gustatis qui eis appositī fuerant fructibus, reuerenter ei valedixerunt, & ad traditum sibi domicilium sese receperunt.

Venerat interea ad portum istum Iacobus Hemskirchius, quem Hollandi de commoditate loci illius & rebus aliis abunde informarunt, deductumque ad *Sabandarem* de meliori nota ei commendarunt. Cum vero sese inuicem conuiuio pro more excepissent, & sibi inuicem, quæ in itinere acciderant, exposuissent, commemorauit inter alia Hemskirchius, se in naui quadam Lusitanica, quam in mari expugnauerat, literas inuenisse, quibus perscriptum fuisset, quomodo Don Paulus, naus illius magnæ, quæ in *Iapan* itur, Præfectus Hollandorum ad *Macao* Chinæ ciuitatem comprehensorum quindecim laqueo suffocarit. Ceterum quod ad *Quæstorem* & nauis Rectorem attinet, eos *Goam* delatos esse, iam ante cognouerant. Quare etsi antea in ea fuerant sententia, socios suos ad *Macao* ciuitatem à Chinenfibus ipsis captos & abductos esse, satis iam intellexerunt, id à Lusitanis factum fuisse, quamuis non sine Chinenfium consensu, cum Lusitani potestatem ibi nullam habeant. Certum quidem est, Lusitanos apud omnes per Indiam Reges & populos id agere, vt in odium Hollandi adducantur, & vbique opprimantur; Sed Deus tamen mendacia eorum con-

Through the paragraph. erased in 14 H5 copy
indeed not in Bull.

fundens, facit, ut suum etiamnum locum inueniant, & Lusitani tandem pro illis habeantur, quos Hollandos esse, per calumniam affirmarunt.

Cum igitur Hemskirchio valedixissent, & sese inuicem salutassent, tandem vt 23. Augusti tertius nempe post Hemskirchii aduentum dies illuxit, soluens inde Generalisiter iterum ingressus est, relicto in ciuitate *Patani* iuvene quodam *Daniele Leccio* Roterodamensi, qui ex naui Magellanica, quæ ad *Ternatem* periit, ad Generalem hunc in patriam tandem reuersurus, peruenerat. Huic adiunxerant *Petrum VVallisium*, prædicti Rochi Petri fratrem, linguæ Patanicæ non ignarum, & sex iuvenes alios cum puero quodam, qui merces Hollandicas in domo mercatoria ad *Patanem* relictas præsentî pecunia venderent, & Hemskirchio in omnibus auxilio & adiumento essent; siquidem loci illius conditio & commerciorum ratio ipsi probe cognita & perspecta esset.

Ciuitas
Patani situs
& descriptio

Haftenus historiam eorum, quæ ad *Patanem* acciderunt, descripsimus, iam de situ & commoditatibus huius ciuitatis, deque incolarum moribus pauca etiam annotanda sunt. Ciuitas igitur *Patane* iuxta mare Sianium ad latitudinem 7. longitudinem vero 149. graduum sita est medio inter *Malacam* & regnum *Sian* loco. Estque metropolis totius regni, quod ab hac ciuitate denominationem suam habet, quæ quidem omnium fere circumiacentium Insularum & regnorum ratio est. Adiacet autem littori maris, & ad dimidium fere miliare excurrit absque vlllo portu, in quo naues stationem suam habere possint. Ille enim dimidio miliari ab vrbe distat, habetque profunditatem quatuor Orgyarum, mollioris fundi. Ædificia ex lignis & arundinibus constant perspicuo vndique & artificioso opere. Locus, vbi Regis palatium, & procerum habitatio est, sepimento ligneo magni roboris cinctus vndique & circumdatus est. *Musquita* vero vel templum primarium ex lateribus seu factitiis lapidibus, Chinenſium opificum opera elegantissime extructum cernitur. Aula ipsa vel domus regia ab aliorum Nobilium & procerum domibus elegantiori paulo structura discreta est; cælato enim magis opere constat, & inauratis cuspidibus, globisque fastigiata cernitur.

Incolæ in
Patani.

Incolæ huius loci colore sunt subcineritio, decora & conueniente membrorum constitutione, multum sibi tribuentes, & fastum aliquem vel incessu corporis præ se ferentes, maxime si alicuius honoris & dignitatis sint: illi enim, nisi multo comitatu ministrorum stipati domo nunquam egrediuntur, affabiles interim & conuersatione tam peregrinorum quam familiarium delectantes. Vestitu non admodum decente vtuntur, exercitia vero præter oblectationem cum mulieribus omnia ignorant. Quod si officii vel amicitiae causa aliquis alter alterum conueniat, familiarissime excipiuntur, idque in loco peculiariter sub ingressum statim ædificiorum ad hunc vsum destinato, nam ad vxores suas neminem admittunt, & accedentibus sese *Betele* cum *Arecca* manducandum exhibent, in quem vsum patinas habent, ex auro, argento & ære constantes, vt pro dignitate aduenientium personarum quamcunque velint apponant.

Negotiationes
incolarum
in Patani.

Cum omnis tractatio hoc fructu perficiatur, Vulgus hominum in mari maxime versantur, nec enim ad exercitium aliud præterquam ad agriculturam adhibentur. Opificia autem & artes mechanicas prorsus ignorant, quæ vero ibi reperiuntur, vel ædificia vel alia, artificiose facta, Chinenſium diligentiae adscribenda sunt, quorum tanta in *Patani* frequentia est, vt vel indigenas numero superent, suntque partim mercatores, partim opifices & ne-

& negotia alia tractantes. Sunt autem admodum attenti ad rem, & ut lucrum aliquod percipiant, nullis neque laboribus neque sudoribus parcunt, sed & per iniustitiam sæpe furtaque & rapinas res & fortunas suas augere non dubitant, per fas nefasque pecuniam & opes ad se corradentes. Potissima ab hac natione exercentur commercia, apud quam & pecuniæ plurimum reperitur. Possident sane eorum aliqui integras regiones, & apud Regem valent plurimum.

Lingua eorum tam vulgaris ibi est, ac si patria lingua esset, suntque tres potissimum linguæ apud eos in usu, nempe Malaica, quæ ipsis vernacula est, Sianica & Chinesia, quæ linguæ adeo ab inuicem discretæ sunt, ut nulla quicquam cum altera commune, maxime quoad scriptionem, habeat.

*Linguarum
& scriptu-
rarum di-
uersitas.*

Malaci enim siue Patanii in scribendo Iudæorum & Arabum ductum à dextra versus sinistram sequuntur, Siani Europæorum more & latinis fere characteribus scribunt, Chinesii vero à dextra versus sinistram progrediuntur, sed ita ut lineæ subinde deprimantur atque descendant, quod mirum quidem est, cum regiones hæ vicinæ sint, & tam exiguo à se inuicem intervallo distent.

Sed & quod ad religionem attinet, ingens inter nationes hæc vicinas discrepantia reperitur. Chinesii enim & Siani omnes gentiles & Ethnici sunt, idola quidem omnes colentes, sed non eodem tamen sensu modoque in varias enim sectas discernuntur. Tempia sua in vrbe habent multis idolis aureis conspicua, quibus honorem & sacrificia vario modo præstant. Nam & sacrificulorum ingens ipsis, maxime vero Sianis, numerus est, qui vestitu flauis coloris vtuntur. Chinesii multos præ cæteris iuuenes habent vaticinantes, idque adhibitis multis & variis cæremoniis, ubi omnes certo quodam ab idolis intervallo in terram confident, & nutus gestusque vaticinantis iuuenis obseruant, qui passis crinibus, quos scæminarum instar prolixos admodum fouent gestantque, coram idolo prostratus in terra iacet. Canunt astantes interea & variis instrumentis perstreperunt, donec erigens sese à terra iuuenis in pedes iterum consurgat. Is deinde tanquam à Dæmone obsessus, horrendo vultu hinc inde discurret, arreptoque euaginato gladio seipsum, quasi & astantes omnes interfectorius varie tumultuatur. Hoc facto prostratus in terram populus, iuuenem uti, quæ voluntas Diuorum sit, edisserat, precantur, qui tandem, ut debacchatus satis est, satisque turbarum, quasi mente captus dedit, mendacia varia astantibus obtrudit, & impertit, quæ pro diuinis oraculis ab ipsis habentur & acceptantur. Quo tempore Hollandi in hac ciuitate essent, vaticinans quidam iuuenis suos monebat, uti inde discederent, & futuro incendio sese quamprimum eriperent, qui protinus in agros sese & campos proripuerunt, licet incēdium nullum, quod lædere eos potuisset, securum sit. Equidem idololatricas istorum populorum superstitiones & vanitates enumerare prolixum nimis foret, nec tamen Hollandis etiam veram harum sectarum rationem explorare & cognoscere possibile fuit, quod peregrinarum linguarum gnari per omnia non essent. Quod autem ad Patanios ipsos attinet, hi impietatem Mahometicam sectantur, & vxores multas, quæ Mahometanorum passim consuetudo est, ducunt.

*Religionis in
Patanis dis-
crepantia &
varietas.*

Adulterium apud hosce populos capitale est, maxime vero inter Nobiles & proceres regni, & executio fit à patre eius, qui peccauit, si is adhuc in viuis sit; sin minus, coguntur illud propinquiore quique perficere.

*Adulterium
in Patani
capitale.*

Exem.

Exemplum viderunt Hollandi in duabus primariis regni personis, quarum liberi adulterium commiserant. Nupserat mulier illa filio *Sabandri*, qui proditione vetulae alicuius, adferentis ei pateras aliquot aureas, quarum in manducando *Betelevsus* est, in criminis illius cognitionem peruenerat. Delato igitur ad parentem vxoris crimine, illa vocata, ut crimen confessa est, conuocauit eius pater cognatos omnes, & flagitium filiae eis aperuit, quibus cum valedixisset mulier, iniecto in collum eius fune, quam mortem ipsa sibi elegerat, pater eam suffocauit. In more enim habent, ut quo mortis genere affici velint, ipsi sibi eligant. Quod ad Nobilem illum attinet, qui cum praedicta muliere rem habuerat, is primo quidem se absconderat, sed protractus tamen tandem, & ad patrem suum primarium eius loci virum delatus fuit, qui pugione in pectus adacto, (quod & ipsum supplicii genus sibi elegerat, denominato loco, in quo lethale vulnus acciperet) supplicium de eo sumere coactus est.

De scortatione & lasciuia populorum in Patani.

Hæc poena in adulteros constituta, licet grauis admodum sit, flagitio tamen hoc nihil in ciuitate illa frequentius est, idque propter propudiosam mulierum libidinem & lasciuiam maximam. Quod autem ad homines matrimonio solutos & liberos attinet, illi magna libertate fruuntur, nulla enim in delinquentes eos poena constituta est, quinimo si quis liber cum libera rem habeat, flagitium illud nullum putatur. Moris apud Patanios est, ut si quando peregrini aliqui commercia sua exercendi gratia adueniant, interrogentur statim nunquid non mulieris alicuius ministerio opus habeant, sed & iuuentulae mulieres puellaeque plurimae operam suam peregrinis offerunt, licetque cuilibet eligere quamcunque velit, conuentione cum ea in menses singulos facta, ut quid expectandum sibi precii sit, perspectum habeant. Cum enim de precio constat, illa domum eius ingreditur, & interdiu quidem ancillae, noctu vero vxoris munere fungitur. Verum enimvero qui eiusmodi sibi famulam constituit, aliarum consortio abstinere cogitur, in difficultatibus sese implicare maximis velit. Similiter vero & mulier ista aliorum vitare amicitiam & familiaritatem cogitur, ut ita coniugum instar viuant, idque quamdiu peregrinus in illis locis comoratur.

Cum autem peracta negotiatione inde iterum discedendum est, promissam mulieri mercedem soluit, & bona cum gratia eam à se dimittit, quæ de alio sibi viro postmodum libere prospicere potest. Quod si quis vna muliere contentus esse nolit, occasionem explendae libidinis passim inuenire potest. Nobiles enim ancillas plurimas ad hoc constitutas habent, ut lucrum aliquod inde percipiant, sed vulgaris illa scortatio ab incolis contemptui habetur & fere negligitur, cum vxores habere quotcunque nutrire possunt omnibus permissum sit, atque ita explere libidinem suam domi suae satis possint.

Viri quare ratione libidini resistant.

Habitant in vrbe hac Chinesii quidam mercatores, vxores liberosque tam ibi, quam alibi habentes, ut ita quocunque tandem deueniant, domi quasi suae versari videantur. Siani similiter vxores plures habent, suntque lasciuiae libidinique supra modum dediti, gestant in virili virga duos vel tres globulos intra carnem & cutem insertos, qui ex auro vel argento constant tantae magnitudinis sunt, ut pilam saepe lusoriam minorem adaequant, quod tamen si incredibile videatur, Hollandis tamen non semel visum est. Utuntur autem illis tantum gentiles, iique tam plebei quam in dignitate aliqua constituti, ut libidini & lasciuiae suae aliquo modo resistere possint.

possint. Mahometani vero globulos illos tanquam naturæ repugnantes respuunt.

Regnum autem hoc *Patani* hodie à muliere administratur, quæ Rege *De Regina* marito suo defuncto, Regina permanfit, & iam quatuordecim vel quin- *regnum Pa-* decim annos regnò huic sola præfuit, & cum Consiliariis suis, qui *Menta-* *tani hodie* *adminiftran-* *te.* *ty* vocantur, res omnes ita administravit, ut quod conquerantur subditi non habeant, cum præsertim quæ ad victum & sustentationem pertinent minoris in regno isto hoc quidem tempore vaneant, quam temporibus defuncti Regis factum.

Regina autem fere annorum quinquaginta putatur, & semper sese domi suæ, nempe in palatio siue gynæceo, quod frequens admodum & copiosum habet, continet. Sunt in gynæceo isto plurimæ, quibus nunquam quidem matrimonium contrahere, sed amoris tamen, quoties occasio fert, operam dare licet, quædam vero matrimonium, impetrata tamen prius à Regina venia, contrahere possunt.

Raro autem admodum Regina, nec facile, nisi oblectandi animi gratia *Regina in Pa-* expatiari constituat, conspiciendam sese subditis præbet, quod quidem *tani oblectā-* semel atque iterum dum Hollandi ibi morarentur, factum est. Inuitaban- *di animi gra-* tur autem & ipsi, ut eam comitarentur, quæ cum ingenti procerum No- *tia expatia-* biliumque ferme quatuor millium comitatu aula sua egressa est, ducens *tur.* secum Elephantos centum & quinquaginta, partim ad bellum armatos, partim arma defuncti Regis mariti sui, & maximam gynæcei Regii partem gestantes. Ipsa quidem Regina Elephanto pulcherrime ornata infidebat, cumque ad destinatum oblectationis locum venisset, vocatos ad se Hollandos, loco paululum à se remoto, confidere & opposito cibo potuque se recreare iussit. Qui paulo post cum voluntati Reginæ satisfecissent, ea salutata ad diuersorium suum reuersi sunt. Accidit item ut aduerso flumine, cum multis nauigiis, ad locum quendam profectura Hollandos itidem inuitaret rogaretque, uti honoris ergo cum scaphis suis sibi adesse vellent.

Cumque ad locum, ubi pernoctare decreuerat, peruenissent, ea cum triremi sua pulcherrime extructa ad Hollandos conuersa, Generalem quando inde soluere iterum decreuisset, rogauit, addita admonitione, ut si quando iterum in Indiam velificationem facturi essent, ad *Patanem* applicare nunquam intermitterent, certi omnino, omnem ibi beneuolentiam sibi declaratum iri. Excusabat præterea se, quod non singulis diebus Hollandos conuiuio exceperat, dicens id suam personam, tanquam mulierem, non decuisse.

Cum igitur Hollandi gratias Reginæ pro singulari hoc erga se affectu & beneuolentia egissent, & ut sibi ad urbem redire liceret eam rogassent, Regina facerent quod vellent, respondit, oblatoque ipsis cibo & potu eos à se honorifice dimisit. Sequenti autem die Regina continuato itinere ulterius progressa est, & dies viginti antequam reuerteretur, traduxit.

Sed hæc hæc hactenus de moribus effœminatæ huius gentis, ut & de Regi- *De fertilisa-* *te terram* *Patani.* *na* horum populorum *Pratia* dicta sufficiant. Quod vero ad fertilitatem Regionis attinet, illa quidem omnibus, quæ ad victum pertinent, abundat. Aerem commodum & salutarem habet, tametsi ad *Equinoctialem* lineam accedat propius, & inde feruori Solis nimio subiecta sit. Notandum autem est, octo fere continuis mensibus, à Februario nempe ad finem

nem Octobris vsque certam ibi ventorum rationem haberi, ita vt sub meridiem ex mari, sub noctem vero ex continente progrediantur. Reliquis mensibus, Nouembri nempe, Decembri & Ianuario hyemem habent, pluuias absque vlla intermissione cum boreali vento experientes, ita vt nemo in mari eo tempore versari possit, vsque ad Februarium, quo tempore venti iterum in ortum recurrentes pluuias cohibent, & æstatem maturandis fructibus conuenientem, reducunt. Terram bubalorum & bouum opera aratam Oryza conferunt, quæ siliginis & tritici nostratis instar copiose admodum illis in locis prouenit. Singulis autem per annum mensibus fructus recentes alios quidem aliis meliores & iucundiores habent.

De animalibus omnis generis in Patani.

Quod vero cibos quotidianos, vtpote carnes, pisces & alios attinet, eorum defectus ibi nullus est. Boues enim & tauri bubalique & capri magna copia reperiuntur. Gallinis adeo abundant, vt licet multa millia alio transferantur, diminutio tamen earum nulla appareat. Anseres & anates tam sæcundæ sunt, vt bis in die oua pariant. Feris animalibus syluæ passim omnes repletæ sunt, nec desunt ibi volucres, inter quas turtures quidem pennis sunt tam pulchris, vt vel psittacos nonnullos superent. Causa autem abundantiae ferarum & volucrum incolarum in capiendis illis negligentia est, perniciosissimæ ferarum omnium tigres sunt, itemque simiæ & cercopitheci, quorum illi pecoribus, hi vero frugibus insidiantur.

Elephantos capiendi ratio noua in Patani.

Elephanti syluestres sequenti ratione capiuntur. Elephanto insidentes aliqui in syluam feruntur, vbi cum aliquem animaduertunt, in certamen eum prouocant.

Congressi igitur Elephanti, dentibus se inuicem apprehendunt, & in terram prosternere conantur. Dum vero ita exacerbati sibi inuicem resistunt, adsunt à tergo aliqui posteriores eius pedes fune constringentes, quod quidem non vsque adeo difficile est, Elephanto eum dentibus ita continente, vt pedes mouere non possit. Hoc igitur modo ligatum fame domare solent, si viuum eum ex sylua producere expetant. Quod si eum interficere est animus, facili id negotio in actum producere possunt, quod quidem sæpe etiam fieri solet, propter dentes tantum, qui hoc loco in magno precio existunt, & à Chinenisibus magno numero coempti auehuntur.

Pisces in Patani.

Quod ad pisces attinet, copiosi ibi & varii sunt, sed à nostris tam forma & colore, quam sapore discrepantes. Cancri, testudines & ostreae varii generis, tanta sese copia offerunt, vt quotidianus fere vulgo cibus existant. Vt autem vno verbo dicam, nihil ibi, quod ad vitæ sustentationem pertinet, desideratur. Sed & commercia in ciuitate ista varia exercentur.

Negotiationes & commoditates varie.

Ex *Malaca* enim & *Bengala* afferuntur vestimenta & lintheamina varia. Iauani lignum Santali afferunt, ex *Borneo* afferuntur camphora, mancipia, cera & lapis Bezoar. Ex *Sian* acquirunt aurum, oryzam, sal & plumbum. Ex *Champa* siue *Camboia* adducuntur mancipia, Gossypium, & preciosum lignum *Calambes* siue *Aloes*, quo melius quidem nullibi reperitur. Chinenes quotannis cum variis eo profisciscuntur mercibus, afferunt enim sericum album & flauum, itemque holosericum villosum, Damascenum, &c. itemque vasa Porcellina, ferrum, cuprum, & id genus alia. Ex *Iappania* quoque quotannis aduenientes, gladios Iapponicos, cuprum & alia afferunt. Sed & *Patani* ipsimet ad loca varia profecti, varias merces hinc inde coempras

coemptas adducunt, utpote ex *Banda* & *Amboyna*, nuces myristicas, maces, caryophylla, &c. & *Timor* lignum Santali, ex *Tamby* & *Andragi* piper, quod etiam ex *Champor*, *Ihor*, *Phaan*, *Mordyllion* & *Ligor*, quæ loca fere intra 130. miliaria tractus istius sita sunt, afferre haud raro cernuntur. Ad omnia enim loca vicina excurrunt *Patanij*, excepta solum *China*, quo peregrinis quidem commere non licet.

Cæterum cum quales merces, & à quibus *Patanem* transferantur, dictum sit, necesse est, ut à quibus singulæ inde iterum auferantur, paucis etiam exponamus. Incolæ igitur in *Ihor*, & *Phaan*, oryzam inde & sal, boues item & gallinas & cibos alios: Malacenses lapidem Bezoar: Incolæ in *Borneo*, ferrum, chalybem & cuprum; Siani omnis generis vestes & medio-cre piper: Chinesii piper optimum, camphoram, flauum & album Santalum, coria, dentes Elephantinos, cornua bubala, & id genus alia: Iapanii vero pelles ceruinas, plumbum & sericum inde allatum, ciuitatem hanc frequentant.

Iam quod quæritur, an locus hic Hollandis etiam conueniat? Sciendum est commodiorem negotiationibus illorum locum nullum vel toto Oriente reperiri, dummodo merces Hollandicæ ibi acceptæ essent, sed illa à nemine, præterquam à Sianis expetuntur, qui eas exigua quantitate redimunt, unde futurum est, ut commercia, vilescere vndique magis magisque argento, paulatim intereant & extinguantur, quæ dummodo argentum plus expeteretur, magis magisque crescere hoc loco, & cum Chinesibus exerceri commodius, quam in ipsa *China* possent. Nam licet Hollandis permitteretur tandem *Chinam* cum mercibus suis excurrere; Portorium tamen & vestigal ipsis tantum soluendum ibi erit, ut longe commodius negotiationem hoc in loco, ubi ab oneribus istis liberi incolæ sunt, fieri possere ipsa deprehensuri sint. Præterea alii etiâ hac occasione adducerentur, ut plures ad hunc locum merces comportarent; nam in *Sian* crescit *Indigo* tanta copia, ut naues integras eo onerare possis, estq; in exiguo precio, quamuis illud præparare nondum cognitum omnino & perspectum habeant. Præterea ex *Borneo* & *Pegu* plures gemmæ ad ciuitatem hanc afferrentur, & futurum esset, ut plusquam octingenta piperis onera quotannis ibi expenderentur, non quod tanta copia ibi crescat, sed quod futurum sit, ut ex aliis locis eo transferatur copiosius, & incolæ etiam ad culturam eius maiorem facile animum adiiciant.

Sed hæc hætenus de ciuitate & regno *Patani*. Postquam autem inde Hollandi iterum soluiissent, longa admodum & tædiofa sese ipsis nauigatio aperuit. Cum enim & venti & fluctus maris ipsis omnes contrarii essent, octo fere septimanas confecerunt antequam *Bantamum* assequi possent, quo tempore sola *Oryza* contenti esse cogebantur, ut paululum panis, quod adhuc in nauibus supererat, conseruarent, donec ex *Bantamo* digrederentur. Ad *Bantamum* autem 20. dies conquirendis cibariis quibusdam traduxerunt, quamuis præter induratos pisces parum inuenirent. Tandem igitur, licet cibariorum parum haberet, inde soluere coacti sunt. Cum autem duos fere menses in mari fuissent, mirabilis eos & periculosus admodum morbus inuasit, unde ingentem dolorem perpeffi tandem non pauci interierunt. Originem hic morbus sumpsisse putabatur ex diuturno *Oryzæ* usu, siquidem ob defectum panis iam per sedecim menses nihil ferre aliud comederant, qui cibus tamen naturæ eorum minime conueniens erat, quamuis perpetua illa aeris in diuersis climatibus mutatio & diuturn-

Quales merces à qualib. Patani auferantur.

Patane an pro Hollandis conueniens statio sit.

Hollandi à Patani soluentes multis cum difficultatibus.

*Asequuntur
Insulam S.
Helena.*

na in mari oberratio, morbum procreare necessario soleant. Cum igitur tres vel quatuor menses nauigando traduxissent, & inter tempestates varias tandem promontorium bonæ spei præteruecti essent, ad Sanctæ Helenæ Insulam applicarunt. Vbi licet ægrotos suos in terram statim exponerent; parum tamen remedii pro recuperanda valetudine inueniunt. Fructus enim, quos Insula illa suppeditare alias solet, maturitatem nondum assecuti fuerant, & necesse erat ignotas aliquot herbas in medicinam adhibere, quas ignorabant, satisne salutares essent. Et sane herbis illis Deus eam efficaciam largiebatur, ut illarum usu morbus continuo dispelleretur. Capras aprosque inuenire non poterant, quamuis Generalis ipsemet cum sociis aliquot illis die nocteque diligentissime insidiarentur. Subsistebant autem ibi dies 21. donec valetudinem suam aliquo modo recuperarent. Postquam autem iter iterum ingressi essent, plus superesse de morbo pristino, quam putauerant, depræhenderunt, qui inualefcens indies magis magisque, præstantissimos quosque extinxit, fecitque, ut vix dies præteriret, quo non vnum atque alterum Storeis inuolutum escam obicere piscibus necesse haberent. Accedebat vero & hoc incommodi, quod *Azores* Insulas præteruecti ob ventorum Septentrionalium iniuriam littus Hispanicum assequi non possent.

*Quando domum reuersi
sint.*

Cum igitur per dies aliquot non sine multis difficultatibus Orientem versus contendissent, incipiebant tandem venti in occasum sese conuvertere, quorum beneficio Angliam tandem magno suo commodo assecuti sunt; si enim quatuordecim adhuc dies tempestas illa durasset, pereundum proculdubio omnibus fuisset. Postquam igitur *Portelandiæ* dies aliquot hærentes reparandis viribus operam dedissent, tandem

15. Iulii die, Anni 1604. ad Rammekam Selandiæ castellum appulerunt.

FINIS HVIUS NAVIGATIONIS.

HISTO-

HISTORIÆ, A QVODAM
HERMANNO DE BREE, NA-
VIS CVIVSDAM, QVAM SEPEM HOLLAN-
DICAM VOCANT, MERCATORE, IN NAVIGATIONE
versus Orientalem Indiam ab Anno 1602. vsque ad Annum
1604. quo vitam suam finiuit, suscepta, con-
signatæ, descriptio.

POST QVAM per diuinam gratiam, mediantibus prouincia-
rum vnitarum ordinibus, quorum eo directæ semper consilia
sunt, vt subditos habeant quam foelicissimos, & nullarum re-
rum inopia pressos, factum est, vt consensus & confœderatio in-
ter mercatores & patronos veteris nouæque societatis, in nauigationibus
versus Indiam Orientalem suscipiendis, constitueretur, ne discordia & o-
mnium malorum radice inuidia laborantibus erga se inuicem mercatori-
bus, nauigationes illæ paulatim, magna cum Hispanorum exultatione, &
Hollandorum dedecore damnoque minuerentur, & vel prorsus tandem
cessarent, eodem statim anno, qui fuit annus Christi 1602. coniuncta pa-
tronorum omnium, eorum nempe qui *Amstelrodami, Delffiæ, Selandiæ, En-
chusii & Roterodami* habitant, opera, naues pro prima nauigatione qua-
tuordecim cum vna celoce præparatæ & rebus necessariis omnibus instru-
tæ sunt, vt suscepta in Orientalem Indiam nauigatione, Insulas *Molucas,
Chinam* & loca alia peterent, dato eis omnibus Præfecto generali *VVibrando
VVarvuccio*, & *Sebaldo de VVeert* Subpræfecto. Ex his quatuordecim na-
uibus, *Amstelrødami* quidem tanquam primarii huius nauigationis au-
tores & promotores, naues quidem sex instruxerunt atque adornarunt,
quarum hæc erant nomina. Prima *Mauritius* Prætoria nomen à Principe
Mauritio habens, onerum erat 400. & hac quidem prædictus *VVigebbrandus
VVarvuccius* generalis nauium omnium Præfectus vehebatur. Nauis
altera *Hollandia* dicta onerum erat 350. Tertia *Nassonia* onerum erat 340.
Quarta *Sol*, erat onerum 280. Quinta *Luna*, onerum erat 250. Sexta, *Stel-
la*, onerum 180. His celocem addiderunt nomine *Psittacum*, onera 25. ca-
pientem. Socii *Delftenses* nauem vnicam nomine *Concordiam*, onerum
120. instruxerunt. *Selandii* naues tres, vnam nempe 400. onerum, alte-
ram vero nomine *Vlissingam*, onerum 250. & tertiam *Anserem* nomine, o-
nera 140. capientem instruxerunt. *Enchusii* duas, nempe *Sepem Hollandi-
cam* 220. onerum, & *Virginem Enchusiam*, 175. onerum præpararunt. *Rote-
rodami* vero itidem duas, *Erasmum* vnam, ab Erasmo doctissimo illo viro
cognominatam, onerum 250. & *Roterodamum* alteram, ciuitatis nomine
appellatam, onera 80. capientem instruxerunt.

Consensus
Hollandorū
in nauigatio-
nibus Indici
factus.

Præfecti Ge-
neralis &
Subpræfecti
itemque na-
uium nomi-
na.

*Navium Hol-
landicarum
instructio.*

Quod ad instructionem classis huius attinet, tres quidem Selandicae naues ad Insulam *Zeilon & Acinum* in *Sumatra* sitam ciuitatem; naues duae *Mauritius & Luna* ad *Molucas* Insulas; *Nassouia & Erasmus* ad *China* regnum; tres naues, nempe *Hollandia*, *Sepes Hollandica & Stella* ad *Achin*: Solvero, *Virgo Enchusfa*, *Concordia & Roterodamus* ad *Bantamum* in *Iaua* maiore sitam ciuitatem, destinatae sunt. Caeterum in naui illa, quam *Sepem Hollandicam* vocatam diximus, constitutus erat mercator supremus *Hermannus de Bree*, vir iuuenis, pius & honestus, qui per vniuersam vitam suam, quam in hac quidem nauigatione finiuit, omnibus humanum, benignum & affabilem praebuit, & praesentem hanc historiam consignauit, quam mihi à patronis & Procuratoribus nauigationis huius transmissam superiori nauigationi, tanquam eius quasi continuationem aliquam, subiicere & lectori communicare volui, descriptione ventorum & aliis ad historiam proprie non pertinentibus omnibus praecisis & omissis.

Omnes autem naues, exceptis tribus Selandicis, quae tribus reliquis mensibus praeuerterant, ex portu *Texelio* soluerunt 17. Iunii Anno 1602. quae dies quidem Lunae fuit, veneruntque 19. eiusdem mensis ad arenarios inter Angliam & Galliam tumulos, ubi subsistentes altera alteram expectarunt, donec vndecim naues coniunctae Celocem etiam secum haberet, in quibus quidem mille plus minus viri numerabantur. Facto igitur nauigationis initio 21. Iunii omnes simul sublati anchoris abierunt, 24. Pleimonthum assequentes. Dum autem ibi ab anchoris hererent, venerunt ad eos naues quaedam ex classe Reginae Anglicae ducentes secum nauem quandam Lusitanicam tantae capacitatis, ut onerum 600. putaretur. Hanc ex *Goa* cum multis aromatibus oneratam infra *Zisembre* Portugalliae oppidum comprehenderant, & secum in patriam perducturi erant.

*Perueniunt
ad Insulam
Ferro.*

Ex Pleimontho deinde 10. Iulii iterum soluentes Hollandi, 17. die promontorium aliquod vulgo *Cabo Finis terrae* dictum praeteruecti, 24. deinde sub exortum Solis, Insulam *Madera* conspexerunt. Circa meridiem habebant eleuationem 32. graduum, progressique occasum versus 26. ad *Palmam*, & sequenti die ad *Ferro* Insulas peruenerunt. Reperitur in hac Insula peculiare aliquid, estque arbor Hispanis *Sancta*, incolis *Garoe*, veteribus vero Historicis *Til* vocata. Haec aliquot iam secula ibi existens viridis semper conseruata est, tantum ex foliis aquae stillans & suppeditans, ut omnibus & incolis & animalibus per totam Insulam habitantibus sufficiens esse possit, quo ipso natura siccitati huius Insulae nimiae consulere & subuenire voluit, cum aquam ea aliam nullam habeat. Quamuis autem de hac arbore multa hinc inde annotata leguntur, non possum tamen, quin paucula hic addam ex relatione Ferdinandi Suares de Figueroa, qui Episcopus harum Insularum fuit, & oculis suis se arborem hanc aliquoties vidisse testatur. Reperitur arbor illa in plaga Septentrionali in vertice altissimi montis, & leucas duas fere à littore maris distat. Nulla autem ei similis alia ibi reperitur, tametsi frutetis locus ille passim abundet. Circumferentia eius spithamarum duodecim est, habetque in diametro quatuor, & in longitudine à terra nimirum ad verticem usque 40. spithamas. In corona vel circuitu ramorum & foliorum simul centum & viginti pedes complectitur, ramos habens longe lateque dispersos & foliis admodum repletos, qui in terram fere propendent.

*Arbor in Ferro
insula mirabilis.*

Vergunt autem maxima parte in Septentrionem & instar lauri semper virescunt. Fructum habet in cortice glandis instar pendentem cum nucleo

cleo suauissimi & valde aromatici gustus. Accerscit autem ei frutex quidam alius in stipite ascendens, & maximam frondium partem comprehendens. Terra iuxta arborem humida semper & paludosa est, vt prominentes semper radices cernere possis. Posita sunt autem sub arbore ad partem Septentrionalem vasa duo quadratæ formæ lapidea, viginti pedes longa lataque, & 16. palmos profunda, quibus aqua ad quotidianum vsum excipitur & asseruatur.

Distincta autem sunt ab inuicem ponte lapideo, eo fine ibi excitato, ne quando vas alterum purgatur, aqua in vase altero turbetur & coinquinetur. Supra arborem hanc nebula semper instar fumi alicuius densissima apparet, ex cuius in folia sese submittentis resolutione tantum aquæ in vasa illa destillat, vt vel viginti dolia vno die inde compleri & alio transferri possint. Quod si aliquando in Augusto potissimum accidat, vt nubes illa cesset, ne defectum aquæ homines sentiant, mirabiliter Deus halitum & vaporem ex mari aliquem excitare & producere solet, qui supra arborem istam conglomeratus resoluitur, & aquam recentem suppeditat, qua homines pecudesque reficiantur & conseruentur.

Sed hæc hæcenus de Insula Ferro & arbore in ea aquam mirabiliter hominibus suppeditante. *Continuatio itineris Hollandorum.* Hollandi autem 29. Iulii Tropicum Cancræ præteruecti, Solem primo Augusti die, verticalem siue in puncto Zenith, relictâ supra caput suum constitutum habebant. 3. Augusti videbant Insulam *Bona vita* dictam, 23. ad terram capitis de palma appropinquauerant. Depræhendebant autem 5. Septembr. die ex altitudine Solis, se quatuor non amplius leucas ab Æquinoctiali abesse, itaque statim post meridiem Sancti Thomæ Insulam versus austrum cōspiciebant, quæ quidem sub Æquinoctiali sita est. Sequenti die cum Insulam illam superare non possent, cursum suum versus Septentrionem direxerunt, portu & castello Lusitanorum, versum occasum constitutis. Conuocatis autem ad nauem Prætoriam nautis omnibus decretum est, vt si portum assequi possibile videretur, cursum suum audacter eo dirigerent, visum an cibariorum aliquid ibi accipere possent. Verum cum Lusitani tormentorum aliquot displosionem statim facerent, & ventus ipsis fauere videretur, cursum suum versus continentem Africæ direxerunt, confidentes 9. Septembris die ad profunditatem decem Orgyarum, paulo supra Insulam *Corisco*, quæ non procul à continente Africæ sita vix dimidio gradu à linea Æquinoctiali abest, tota vero desolata est, & præter recentem aquam nihil suppeditat. Progressi inde 13. ad fauces *Rio de Gabom*, locum nempe tribus paulo amplius gradibus ab Æquinoctiali distantem, applicarunt. Cum autem venti in hoc littore per totum annum australes sint, singulari ibi prudentia & dexteritate opus est, vt in mari cursus contineatur.

Lineam Æquinoctialem 16. Septemb. præteruecti ad *Capo lopo Gonsalues* non procul à terra in profunditate 16. Orgyarum confederunt. *Perueniunt ad Capo Lopo Gonsalues* Nauis autem *Luna*, cum tardius aliquanto progredere-
bris naues reliquas assecuta est. Promontorium hoc seu *Capo Lopo Gonsalues*, 40. tantum scrupulis ab Æquinoctiali austrum versus abest. Sepultus est autem ibi nauarchus nauis illius, cui *Erasmo* nomen est, qui quidem primus in hoc itinere præcedenti nocte diem suum obierat. Sed ex Prætoria naui 20. plus minus ægroti in terram traducti sunt, vt amissas vires iterum recuperarent. Interea nauibus purgandis, & recenti aquæ ad eas conuehendis operam dederunt, cum fontem aliquem non procul à loco isto distantem

tem inuenerant. Sed & scapham suam maiorem Classiariis aliquot armatam & oppidum seu vicum quendam, cui *Montongo* nomen erat, ablegarunt, sperantes se cibarium & fructuum aliquid ibi accepturos, quo sine ferramenta quaedam permutanda secum acceperant. Verum cum venissent eo, Æthiopes quidem ferrum illud nihili faciebant, quod ante hæc tempora in tanto apud illos precio fuerat, ut dentes Elephantinos libentissime cum eo permutarint.

Æthiops linguam Gallicam loquens

Reuersi igitur Hollandi præter *Bonanes* pauculos nihil attulerunt. Inciderant ibi in puerum aliquem, qui Regis sese filium esse dicebat. Loquebatur autem linguam Gallicam, & significabat Hollandis inimicitiam sibi cum populis in *Rio de Gabon* intercedere, quorum non paucos nuper in prælio superatos trucidassent, veluti adhuc capita eorum monstrare poterat, iuxta Regis sui palatium & alibi passim per ciuitatem suspensa.

Cæterum iuxta *Capo* illud insignis est capiendorum piscium oportunitas. Itaque Hollandi ea vtentes tantum quotidie ceperunt piscium, quantum saturandis omnibus satis erat, sed & auium capiendorum non deerat ipsis occasio. Sublatis autem anchoris 28. Septembris die omnes à *Capo Lopo Gonsalues* iterum soluerunt, eo fine, ut *Annabonam* Insulam assequerentur, quæ duos plus minus gradus ab Æquinoctiali linea, à continente vero 60. vel circiter leucas abest. Sperabant enim malorum aureorum ibi copiam aliquam colligere, quæ magna ibi copia proueniunt, & contra scorbutum medicina præsentissima sunt.

Hollandi Annabonam insulam petunt.

Prædictam modo Insulam *Annabonam* 10. Octob. die in conspectum accipientes, cum vix septē leucas ab ea abesse se putarent, nitebantur sedulo uti eodem adhuc die eam assequerentur, sed non poterant portum eius in parte Septentrionali situm contingere. Circa vespere autem nauta quidam armata scapha ad *Sepem Hollandicam* pertinente littus versus progressus est, cumque antequam illud contingeret nox facta esset, proiecta anchora diem expectandum putauit, quæ ut illuxit iterum, progressi aliquandiu, ad vicum quendam aliquot ædificiorum, ubi Gubernator quidam natione Lusitanus habitabat, peruenerunt. Hollandi visis tuguriis illis, vexillum album nauiculæ affixerunt, ut indicarent, venisse se ut amice cum hominibus illis loquerentur & commercia sua exercerent. Cæterum cum à littore non abessent iam longius, incolæ obiecto raptim munimento sclopetis eos petere incipiebant.

Hollandi igitur cum iam vnum atque alterum ex suis vulneratis viderent, conuersis statim velis ad naues reuersi sunt, quæ simul omnes circa vespere eius diei portum Insulæ ingressæ sunt. Sequenti statim die, qui 12. Octobris erat, viginti simul scaphas, in quibus quadringenti plus minus armati erant, ab occasu partim, partim ab ortu pagum illum petunt ablegarunt. Incolæ visis scaphis illis, vexillum statim Burgundicum explicarunt, & sclopetis suis semel atque iterum in Hollandos detonarunt. Verum cum nihil proficerent, eosque interea littus fere affecutos viderent, arrepta statim fuga ad montana sese contulerunt. Hollandi igitur nemine prohibente, pagum cum munimento occuparunt, cumque nihil omnino in tuguriis illis inuenirent, quod vniuersam suam substantiam ad montana secum incolæ abduxerant, nullo ordine hinc inde discurrentes, mala aurea & fructus alios inquisiuerunt. Quibus superuenientes Æthiopes, aliquos trucidarunt, aliquos lethaliter vulnerarunt. Vespere autem facta, ignem Hollandi tuguriis iniecerunt, centum & viginti viris, qui excubias

excubias ibi agerent in terra relictis. Cæterum Scapham etiam aliquam eodem die ad vallem quandam versus ortum mala quædam aurea, quorum ingens ibi prouentus erat, allatum, ablegarunt. Cumque vesperi reuerterentur, mala aurea, *Bonanas* & fructus alios attulerunt.

Sequenti die cum Scaphis pluribus ad vallem illam progressi sunt, cumq; ibi tuguria quædam viderent, illis igne accensis, cum Scaphas suas multis malis aureis onerassent, ad naues reuersi sunt. In reditu autem ab Æthiopibus obruti sunt, qui mercatorem præcipue aliquem multis vulneribus affecerunt. Sed & 14. Octobris die cum Scaphis suis aquam allatum profecti sunt, interea autem qui in terra relictæ fuerant, sermonem cum Æthiopibus habuerant, qui eminens constituti pacem Hollandis offerentes, uti à terra discederent, & in nauibus sese continerent, rogarunt, promittentes simul se fues, gallinas & cibaria alia abunde ipsis suppedituros, si depositis armis cum Scaphis aliquot ad littus appellerent. Hollandi si fides dictis adhibenda esset, obsides sibi dari petierunt, at illi, nihil se in mandatis hac de re habere responderunt, sequenti die responsum melius sese à Gubernatore allaturos promittentes.

Sequenti die cum Æthiopes rursus aliquos de montibus cum vexillo pacem significante descendentes viderent, Hollandi etiam ipsi cum eiusmodi vexillo in occursum eis profecti sunt. Miserant autem ante se virum aliquem, qui omnium nomine cū Hollandis loqueretur. Querebatur ergo Hollandi, quod cum non ut hostes, sed ut amici venissent, ut commercia sua cum eis exercerent, ipsi hostes sese declarassent, & in fugam tandem sese coniecissent. Ille vero respondebat, dolere Æthiopes hoc factum esse, verum cum Gubernatori subiecti essent, aliter sese facere non potuisse, siquidem Domino suo mos omnino gerendus fuerit. Promittebat porro siquidem discessuri à terra essent, daturum sese operam; ut rerum omnium pro voto participes fierent. Porro 16. Octobr. reuersi iterum de montibus cum vexillo pacis Æthiopes 19. Hollandos sibi obuiam euntes habuerunt. Accidit autem ut dum inuicem loquerentur, alii viginti sese illis coniungerent. Videntes igitur illos priores illi, deposito statim vexillo, ad arma conclamarunt, & coniectis in Hollandos missilibus tres eorum vulnerarunt. Hollandi igitur hoc videntes, sclopis eos aggressi in fugam facile conuerterunt, qui fugientes percussos secum abstulerunt, nec vnquam iterum conspiciendos sese præbuerunt. Cæterum Hollandi relictis in pago, qui excubias agerent, aquis malisq; aureis & fructibus aliis conuehendis operam dederunt. Cumq; Æthiopes amplius non redirent, sed interdum per insidias aliquos colligendis fructibus intentos opprimerent, decretum est, ut quinquaginta plus minus viri armis probe instructi, in montibus illos inquirerent. 18. igitur Octobr. quidam ex pago illo Ortum versus per montes excurrentes nihil præter tabernam quandam gossypio rudi, quale ab arboribus primum colligitur, repletam inuenerunt. Coniecto igitur in eam igne, gossypium omne deformarunt. Postero die cum aquam & poma aurea allatum ad vallem iterum profecti fuissent, reuersi circa vesperam, anum quandam Æthiopicam secum ad naues adduxerunt. Ex ea Generalis statum & conditionem Insulæ libenter didicisset, sed illa verbum facere nullum, siue studio, siue quod sermonis Lusitanici perita non esset, voluit. Illud tamen certis quibusdam indiciis cognoscere poterant, eam natione quidem ex *Angola* oriundam, condicione vero Lusitani cuiusdam mancipium siue seruam esse,

Hollandi ab Æthiopibus in Annabona oppressi.

Hollandi ab Insula Annabona iterum discedunt.

itaq; sequenti statim die in terram iterū depōsita & dimissa est. 20. Octob. 100. adhuc viri in terrā profecti, & in duo agmina diuisi eam perlustrarunt, quo quidē in itinere Dux alterius agminis ex mōtib. iaculo percussus diem suum obiit. Cū igitur p̄ficere amplius nihil possent, coniecto in tuguria reliqua igne, terrā deleruerunt. Congregabantur a. circa Meridiem ad naues omnes, iter suū die postero continuaturi. Erant quidam, qui deponendos esse in terram 300. vel 400. viros censebant, qui in sex vel plura diuisi agmina, Lusitanos & barbaros tota Insula perquirerent. Verū cū Insula illa altissimis montib. syluisq; densissimis formidabilis esset, vnde multū incōmodi Hollandis inferri posset, omisso consilio isto sese ad abitum composuerunt, cū p̄sertim 9. iam viros in Insula ista amisissent, & vero nauibus

*Arrabona In
sula descri-
ptio.*

omnib. de aqua & fructib. recentib. satis prospectum esset. Insula hæc vno gradu & 50. scrupulis versus austrum ab Æquinoctiali sita est 50. fere leucas à continente Africæ distans, vltra duo miliaria non patet, montes v. habet multos tam p̄ceros vt nubes in illis requiescere videantur, vnde dies sine pluuia vix vllus ibi censetur. Valles a. elegantes admodū habet, vbi *Bonanes, Patates, Annanes*, mala aurea, Tamarindi, nuces Indicæ, gossypium & alia crescunt. Non desunt incolis carnes, adsunt & aque recentes, sed tempore noui & pleniluniorū propter æstū maris eas haurire difficile admodū & periculosum est. Gubernatorē habet Lusitanū quendam, qui cum trib. vel 4. albis hominib. ibi habitāt, reliqui v. omnes Æthiopes sunt, religionē

*Morbis in
nauibus pe-
riculosus.*

Romanam, ad quā Lusitanorum opera conuersi sunt, profitentes. Cæterū cum 21. Octob. die inde soluissent, copiosos breui tempore ægrotos in nauib. suis acceperunt, idq; propter abundantiam fructuum, quib. in Insula illa vsi fuerant. Cum a. venti paulatim crescerent, deprehenderunt 9. Nou. die ex Solis altitudine, se ad $1\frac{1}{2}$. gradus, Austrū versus ab Æquinoctiali digressos esse, viderunt, cūq; venti paulatim maiores fierent, factū est, vt 13. Nou. die in ipso *Zeneth* versarentur, nempe in 18. Æquinoctialis gradu, fere 370. leucas supra scopulos, qui à littore Brasílico longe lateq; in mare excurrūt, & Lusitanis Indiam Orientalem petentib. non parum negotii facessere solent, ita vt cursum reflectere sæpe & in Portugalliam redire cogantur. Opera igitur danda est, ne vbi à Siclis Insulis discessum est, nimis ad Brasili- cum littus appropinquantes in breuia & scopulos illos feramur, sed & vbi nimis multum te littori isti subtraxeris, fieri facile potest, vt in sinum *Guineæ* coniciaris, vt ita nauigatio studium & attentionem hoc in loco maxime requirat. Mortui erāt hoc tēpore in nauib. 30. iam viri, quorū 9. in Insula

*Mortuorum
in nauibus
numerus.*

Arrabona sauciati occubuerāt, 20. morbis variis correpti diē suum obierāt. Vnus v. ex naui, cui Roterodamo nomē, in mare p̄lapsus perierat. 17. Nou. superato Capricorni tropico, ventū habebant inconstantē admodū & variū vsq; ad 1. Dec. diem, quo eleuationē 33. cum dimidio graduū assecuti erant, q̄ quidem eleuatio est *Capo de bona Esperansa*, q̄ Orientem versus 200. leucarum itinere à se distare censebant. Itaq; Euro austrū versus vsq; ad 18. Dec. progrediebantur, quo maxime eleuatā terram quandā viderunt, quā *Capo Falco* esse cognouerūt, q̄ sex tantūmodo leucas Orientē versus à *Capo de bona Esperansa* abest. Mirabātur igitur valde, se tam prope ad promontoriū illud iam accessisse, à quo vel 80. leucas et̄num abesse putabant. Abstinebant a. magno studio à terra, & Austrū versus ad noctē vsq; p̄gressi, cū ventus in Austrum recurreret, cursum in Orientem reflexerunt. Videbant autem magnam auium in aere, & piscium in mari ludentium multitudinem. Progressi igitur sequentibus diebus variis tempestatibus vsque ad 20. & 21. Ianuarii diem Anni 1603. vsi sunt: tunc enim tropicū Capricorni iterum

*Caput Bona
Spei.*

rum affecuti, vario interdum, interdum & nullo vento ad 3. vsq; Martii vsi sunt, vbi circa Meridiem eleuationem 4. cum duab. tertiis graduum depræhenderunt. Circa vesperam Zephyrum nacti in Eurum contendebant, eleuatam *Somatra* terram post mediam noctem conspicientes. Reiecti aut ad vallum cogeantur velificationem iuxta littus tenere. Quarto Martii die in extrema sese terra Insulæ *Somatra* versari depræhenderunt. Cumque alueus ibi magna vi in Septentrionem tendat, velificatio eorum, licet tranquillitas ingens esset, non parum inde promota est, ita vt 10. tandem Martii in portum ad *Achin* Ciuitatem deuenirent.

Naues duæ *Hollandia* nempe & *Stella* iam biduo ante sepem *Hollandicam* eo appulerant. Inueniebant a. ibi tres societatis naues, quæ trib. fere mensib. ante harum discessum in *Hollandia* soluerant. Sed & duæ naues ad societatem *Moucheron* pertinentes ibi hærebant, quæ sub moderatione *Georg. Spilbergii* iam 22. Menses *Hollandia* abfuerant. Præterea 3. etiam vel 4. Turcica ibi reperiebant nauigia, quæ à littore *Negapatan* soluerant, & nauigium adhuc vnum Lusitanicum ad fauces fluuii cuiusdam subsistens. Tres illæ naues Selandicæ cibaria in sinu *Antongil* acceperant, & inde ad Ciuitatem *Matecalo* in Insula *Zeilon* firā contenderant. Cum intellexissent, duas illas naues ex societate de *Moucheron* ibi et fuisse Subpræfectus *Seb. de VVeert* sex Elephantorū ministerio vsq; itinere aliquot dierum, per 40. leucas ad Ciuitatem *Candy* profectus fuerat, Regē illū salutaturus, cui pleriq; Insulæ huius Regis alii subiecti sunt. A Rege hoc honorifice admodū exceptus fuerat, propterea q; cognouerat ille, *Hollandos* quoq; Lusitanorum hostes ipse, idq; ex prædicti *Spilbergii* relatione, qui similiter apud Regem illum fuerat, & effigie *Mauritii* Principis eum donauerat, relictis simul etiam ibi sociis aliquot, qui in lingua *Hollandica* Regem erudirent, & linguā simul Regis ipsimet addiscerent. Cæterū iter hoc prædicti *Seb. de Weert*, alio tempore forsitan prolixius describeretur. Fuit. n. vt breuiter illud percurramus, ita cōparatum. Anno 1603. die 28. Nou. cum ad Insulam *Zeilon* appulisset, vna cum 15. sociis in terram descendit, vbi honorifice exceptus, & 6. Elephātor. ministerio ad *Matecalo* Ciuitatē deductus fuit. Hinc cum sociis 6. continuato itinere leucas 40. in terram illam pgressus fuit, nempe ad Ciuitatē *Candy*, quæ potentissimi totius Insulæ Regis sedes habetur. In itinere 15. dies propter pluias & tempestates continuas cōmoratus beneuolum vbiq; populum inuenit, qui multum ei sociisq; eius fauoris & beneuolentiæ passim exhibuerunt, ita vt nullos omnino sumptus facere necesse fuerit. Cū in medio itinere esset, 7. ei viri in occursum venerunt, quos Rex ablegauerat visum quales ad Insulam naues appulissent, quorum duo conuerso statim itinere ad Regē reuersi sunt, duo naues visum pgressi sunt, reliquis trib. cū Viceadmirali manentib. Rex accepto de eius aduentu nuncio, mittebat singulis horis quosdā, qui fructus & cibaria omnis generis ei exhiberent, sed & affinem suū cum cenrū virorum comitatu multis tympanis & instrumentis musicis aliis instructo in occursum misit, addiditq; lecticā suam, qua manciorū quorundam opera duorū dierū itinere ad urbem deportaretur. Ad urbem a. perueniens honorifice non solū acceptus, sed & introductus in eam est tanta pompa & triumpho, ac si Rex aliquis fuisset. Ciues & milites Regis omnes longo dimidii fere miliaris ordine, qua incessus patebat vtrinque dispositi erant, tantusq; à tormentorum dispositione fragor extitit, vt alter alterum exaudire commode non posset, tympanis simul tubisq; & instrumentis musicis aliis horrendum resonantibus.

Perueniunt
in portum
ciuitatis A-
chin.

Compendio-
sa itineris Se-
baldi de
VVeert ad
Regem in
Candy de-
scriptio.

Sebaldus de
VVeert quo-
modo à Rege
in Candy ac-
ceptus sit.

Quamprimum autem diuersorium ingressus fuisset, venit ei à Rege nuncius, qui ad aulam eum vocaret, quo quidem cum ingenti tubarum & tympanorum clangore inter frequentem admodum populum profectus est. Cum igitur in aulam Regis venisset, inuenit ibi Proceres & Consiliarios Regis, vidit & effigiem Mauritii Principis, ante quam rapetum elegantissimum explicatum erat pro honorariis & muneribus, quæ allaturus secum esset, deponendis. Rex ipsemet stabat in peculiari aliquo conclauis, liberis suis, nempe filio & sex annorum filia ante pedes constitutis. Cum igitur Viceadmiralis in genua procidens honorem Regi exhibuisset, alleuatum à terra Rex per Interpretem interrogauit, cujus esset, & quam aduentus sui causam haberet? qui respondit venire se ex regione quam Flandriam Lusitani nominent, & ab Ordinib. Hollandiæ, Principeque eo, cuius effigies ibi constituta sit, gubernetur. Rex & proceres alii hoc audientes ingenti afficiebantur lætitia, multis eam argumentis & signis declarantes, nec enim quicquam dubitandum amplius de veritate sermonis, quam Spilbergius locutus fuerat, censebant, siquidem effigies illa tam cito à præsentē hospite agnita fuisset.

*Colloquia
Sebaldi de
VVeert cum
Rege in Can-
dy.*

Cum igitur Sebaldus intelligeret, effigiem illam nullam aliam ob causam ibi expositam constitutamque esse, quam ut animaduernerent, an eam agnitus esset, sumpta inde occasione commemorabat, quomodo Ordines & Mauritii Principis pater Guilielmus primus Vranie Princeps, Comes Nassouiæ, &c. iam viginti & amplius annos bellum cum Lusitanorum Rege gessisset, & etiamnum per filium suum Mauritium gereret. De nauibus autem suis nullam aliam ob causam ad loca illa venisse eas affirmabat, quam ut commercia & negotiationes cum populis illis exercerent. Rex Lusitani sermonis peritissimus ad hæc respondens multa de capitali odio, quod cum Lusitanis sibi intercederet, commemorabat, nullum eius loci Regem esse affirmans, quem ipsi maiori & inuidia premerent & odio prosequerentur. Rogabat igitur Viceadmiralem daret sibi hanc operam, & in mari transitum Lusitanis prohiberet, ne ex Goa transire ad hæc loca possent. Hoc enim facto constituisse se dicebat Lusitanos oppugnare, & castello suo prorsus eicere. Respondebat autem Viceadmiralis, intolerabiles illos sumptus, quos facere in tam longo itinere necesse esset, id quidem non permittere, nisi forte recompensationem aliquam pro præstito sibi auxilio Rex Hollandis facere promitteret, cui Rex daturum sese operam respondit, ut nihil in se desideraturus facile esset. Cæterum cum iam Regi valedicens ad diuersorium redire Viceadmiralis vellet, accersitum ad se iterum Rex interrogabat, qui tam audax esset, ut tam longo itinere ad Regis aulam proficisci potuerit, cum tamen non modo nullos sponsores & obsides, sed nec de voluntate Regis cognitum quicquam habuisset? Respondit Viceadmiralis, quod quandoquidem cognitum & perspectum habuerit, Regem æque ac Principem suum Lusitanis inimicum esse, dubitare noluerit, quin gratus & acceptus incolis futurus esset, quod responsum risu maximo ab astantibus est exceptum. Quærebat autem Rex, nullamne aliam causam habuerit? qui respondit, beneuolam illam Regis erga Spilbergium affectionem & beneficia sibi suisque à Rege in *Matecalo* exhibita, causam sibi ad hoc iter suscipiendum dedisse. Instabat autem Rex, quærens, numquid tam facile crederet, siquidem cum Spilbergio locutus ipsemet non fuisset? Respondit Viceadmiralis, se id facile potuisse, cum consentire passim variorum hominum hac de re sermones audisset, & vero fieri

ro fieri non possit, vt non diuersimode de realiqua loquerentur homines, cuius dubia veritas esset.

Finito hoc colloquio Viceadmiralis ad diuersorium suum deductus est, vbi ei statim conditamenta varia & ollæ fructibus variis repletæ tanta frequentia oblata sunt, vt locus eas omnes capere vix potuerit. Sed & aula regiae Magister cum quatuor famulis totidemque ancillis eum accessit, vt ei ministraret, mittebanturque ei quinquaginta Larini, qui sunt nummi argentei oblongi, vt si quid vsus postularet, pecuniam paratam in promptu haberet. Cæterum procures regni vnus post alium eius salutandi & excipiendi causa accedebant, cumque instaret iam vespera, venit ad eum à Rege nuncius, qui ei significaret, cupere Regem secreto aliquid cum eo conferre. Cum igitur ad eum venisset, inuenit eum solum in aula obambulantem, ita vt vix tres vel quatuor Cōsiliarii ei adessent. Volebat manum Regis exosculari, sed ille in vlnas suas comprehensum tanto feruore ad pectus suum admouit, vt dolorem inde Viceadmiralis aliquem perciperet, volebat enim hoc ipso, quam gratus sibi aduentus eius esset, innuere. Quærebat deinde, nihilne literarum vel diplomatum à Principe suo haberet, cumque diploma Principis Sebaldo ei exhibuisset, iussit ille statim literas, quas à Mauritio antea acceperat, afferri, collatisq; & scriptura & sigillo, cum conuenire inuicem cerneret, lætatus admodū, si Hollandi, dixit, commercia sua in suo Regno exercere imposterum cuperent, sese omnia non solum aromata sua pro illis imposterum conseruaturum, & literis illos Regibus vicinis aliis ita commendaturum, vt commercia passim libera exercere possent. Promittebat porro se cum viginti millibus armatis Castellum Lusitanorum, quod in *Columbo* haberent, oppugnatum profecturum, dummodo Hollandi Lusitanos accessu arcere & prohibere vellent, ne auxilium obsecsi ex *Goa* accipere possent. Pro hoc officio decreuisse se affirmabat omnia, quæ expugnaturus esset castella, Hollandis habitanda & possidenda tradere, vt illa suis hominibus prohibitu firmarent atq; munirent, & commercia postmodo sua libere per vniuersam terram illam exercerent, facto necessitatis tempore ad propugnacula & Regem ipsum recursum, qui amicitiam cum illis arctiorem contrahere decreuisset. Expetebat igitur, vt Viceadmiralis his consideratis, auxilium sibi non denegaret, sciretque, quod si Regem auxilio destitutum relicturi Hollandi essent, occasionem imposterum tam exoptatam in regno isto commercandi non recuperaturi essent.

Cum autem vespera facta esset, & Viceadmiralis reditum ad diuersorium suum pararet, Rex solum à collo suo dentiscalpium aureum ei donauit, præcepitque, vt postero die secum pransurus reuerteretur. Sequenti igitur die cum inuitatus iterum accessisset, de multis & variis rebus cum eo Rex locutus est, cumq; filia Regis 6, annos nata adueniret, illa aureum poculum vino repletum Viceadmirali apportare iussa est, quod poculum ei Rex simul donauit. Paulo post etiam filius Regis trium annorum puer adueniens, manum Viceadmirali exhibuit, & pugionem ei suum donauit, cui ipse contra gladium, quo accinctus erat, dono dedit. Rex autem, si per ætatem filii id fieri posset, missurum sese eum ad Mauritium affirmabat, vt in re & scientia militari aliquo modo exerceretur. Postquam igitur Viceadmiralis se Regi auxilio adfuturum promississet, seque propterea ad *Achin* iam profecturum dixisset, visum an societatis suæ naues aliquot ibi adessent, quas in auxilium adducere posset, Rex cum

Munera varia Sebaldo de VVeert oblata.

Viceadmiralis solus cum Rege in Candy sermonē instituit.

Sebaldo de VVeert prædio à Rege in Candy excipitur.

Viceadmiralis
nauib.
reliquis peti-
tionem Regis
exponit.

Angli nauem
Lusitanicam
expugnant.

Hollandi Re-
gi in Achin
munera sua
exhibent.

Festū Qua-
dragesimae &
Paschatos in
Achin.

viginti quinque Cinnami *Quintalis*, & sedecim *Quintalis* piperis donatum à se dimisit, cumque ad naues suas reditū pararet, aulę magistrum ei cum 60. armatis adiunxit, variisque eum cibariis duorum dierum itinere profectus est. Duę naues *Vlissinga & Anser* 11. Decem. An. 1602. ex *Zeilon* versus *Achin* profecti sunt. Nauis v. *Zirickse* 14. Ian. A. 1603. cum Viceadmirali ex *Zeilon* versus Achiam nauigationem instituit, & 5 Feb. ad portum Ciuitatis appulit, vbi duas prædictas naues inuenit. 8. Martii adhuc duę alię naues eo venerunt, & sequenti 10. tres reliquę, nempe *Hollandia*, *Sepes Hollandica*, & *Stella*, secutę sunt. Cum a. omnes conuenissent, significauit eis Seb. de Weert, quod Rex in *Candy* promiserit omnia Lusitanorum Castella Hollandis possidenda tradere, si in eiiciendis Lusitanis suam Regi operam nauare vellent, siquidem omnino speraret, fore, vt Hollandorum opera à Lusitanis facile liberetur. Cum igitur iam mercium nihil accipere pro onerandis nauib. suis possent, consultū sibi videri ait, Regi huic gratificari, cum is præsertim promiserit, se impedimento nauib. non futurum, sed tempestiue statim omni beneuolentia auctas dimissurū, quin imo vbi operam ipsi vtilem præstitissent, omnem sese fructū pro Hollandis conseruaturum, & nihil pecunię pro illis accepturū. Reliquerat Viceadmiralis ad petitionē Regis duos apud eū socios, atq; ita cū beneuolentia ab eo discedens, *Achin* versus nauigationē intenderat, quo reliquę sūt naues 10. Martii vt dictum, aduenerunt. Cognouerunt a. ibi statum duarum Gallicarū nauium, quarū altera ad *Maldivas* Insulas naufragiū fecerat, altera vero cum exigua vectura domū repetierat. Sed & de Anglis cognouerant, eos in freto *Malacensi*, duarū ex societate *Moucheron* nauium auxilio, nauē quandam Lusitanicā, pannis sericis & gossypinis, multisq; gemmis & reb. preciosissimis aliis onustā expugnasse. Angli isti ēt in *Achin* fuerant, ibiq; domum quandā lapideā extruxerant, qua merces suas ab incendio & aliis periculis conseruarent, cūq; piperis partē aliquam accepissent, oneratis nauib. suis inde iterum discesserāt. Cæterū Viceadmiralis 11. Martii vna cū quibusdā aliis ad urbē profectus est, cum. n. in littore Elefantos aliquot paratos inuenissent, cōscensis illis ad aulam munera sua Regi oblatum progressi sunt, quos Rex vicissim gossypinis vestib. donauit. Splendide a. satis pro ratione loci istius excepti, dapesq; ipsis in vasis argenteis propositę sunt. Sequenti die iuniori ēt Regi munera sua obtulerunt, à quo similiter satis splendide excepti sunt. Fuerat hic superiorib. annis Rex in *Pedir*, quam Prouinciā iam frater eius iunior obtinebat, ipse a. in Regē ad Achin electus, & viuēte adhuc patre eius diademate insignitus fuerat. Erat 15. Martii solemne aliquod in ciuitate Festū nēpe Paschatos, quod quotānis finitis ieiuniorū dieb. celebrare solent. Ieiuniū a. siue quadragesimale tēpus semper finito duodecimo mense in tēpus nouilunii incidit, & per integrum mensem ad nouilunium proximum continuatur, quo instante, ieiuniū quidem circa vesperam finitur, & Pascha in seq. diem incidit, quod annuatim anticipare, & tanto citius ingruere solet, quo tempus 12. mensium citius finitur. Cum igitur hoc anno nouiluniū incideret in 14. huius mensis diem, erant in omnib. Ciuitatis plateis homines plurimi, qui facie in occasum directā, magno desiderio exorientē lunam respiciebant. Quāprimū igitur eam emergentē videbant, finito eorum ieiunio sequenti statim die Festū Paschatos initiū sumebat, quod more Turcico trib. continuis dieb. celebratur. Ieiunium suū tam strenue obseruāt, vt nemini, qui 10. ætatis annū excessit, aliquid gustare audeat, donec sidera in cœlo appareant. Finito a. ieiunio totā noctem

noctem comessando transigunt. Hollandi cū dies illuxisset, versus aulam regiā pcedentes, viderunt, quomodo Elefantos suos ad Festū praparent, cūq; ad *Besar* siue aulam venirent, cernebant ibi multa vexilla vndiq; affixa, multiq; ad aulā vndiq; homines confluere. Hollandi quidem liberū habebant aditum, licet omnes portæ militib. vndiq; munitæ & obfirmatæ essent. Admissi a. in atrium calceos exuere cogebantur, & Rex quidem in loco quodā Palatii eleuato sedens vndiq; circumspicere poterat, cui Hollandi honorem exhibentes, capita quidem nō nudabant, sed complicatas manus capiti imponebant, & alta voce acclamabant, *Daulatuan Con*, quod idē est ac si dicas; Viuat Rex. Ex opposito Regis locus erat nonnihil à terra eleuatus & panno atro instructus, vbi Hollandi quidē omnes confederūt, pedib. satorum instar cōplicatis. Postq̃ a. confedissent, sermones varios cum illis miscere, interpretis adhibita opera, Rex visus est, finito vero colloquio apponebantur ei dapes variæ in aureis argenteisq; patinis, quæ dextra manu cōrectare cogebantur, ita vt sinistra nequaq; adhiberetur. Paulo post Elephas eximia magnitud. pulchre exornatus adducebatur, collocabaturq; super eū Rex iunior, galea aurea insignitus. Ante eū sedebat aliq. qui Elefantū gubernabat, gerebat a. in capite diadema aureum, indutus porro elegantissimo vestitu, gemmis & auro nitente, post eum similiter aliquis sedebat decenti admodū habitu ornatus. Cū igitur iā per omnia paratus ad eundū esset, Hollandi salutato Rege, iuniore illū variis instrumētis musicis instructi, comitati sunt, q̃ multis stipat⁹ nobilib. Elephātis partim, partim & equis insidentib. ex aula pgredebatur, psequētib. eum multis qui tympanis, cornibusq; canebant, & vasa ænea pulsando ingentē sonum edebant, Hollandi cū ex aula pcessissent, Elephantis ēt insidere cogebantur, atq; ita cū Rege pgredebantur ad ædificiūq; dam in aperto quodam loco constitutū, quo cū venissent, Rex Elephanto descendēs, ædificiū illud ingrediebatur. Erat a. vndiq; apertū, cumq; se populo ibi conspiciendū dedisset, Elefantū aliū conscendens versus *Mosquittā* siue templum progressus est, q̃ in patenti itidē campo cernebatur, & pāno gossypino vndiq; instrātū erat. Hollandi cū in comitatu hucusq; peruenissent, conuerso itinere domū iterū petierunt, excepto Viceadmirali, qui cū paucis quibusdā sociis ante fores templi Regē exeuntē præstolabatur, vt ad aulā eum iterū reduceret, quo vt peruentū est, iussi sunt locū priorē occupare, & appositis cibis sese oblectare. Cæterū cū intellexissent Hollandi parū sibi spei relictū, & vix 6. aut 7. mētib. aromātū pro nauib. suis satis sese accepturōs, cōstituerunt 20. Mart. Regi valedicere, & quantū piperis eo tēpore haberi ibi posset, explorare. Ad aulā igitur iterū profecti consuetū suū locū occuparunt. Accedens a. ad eos *Sabander*, quid petitū iam aduenissent, q̃rebat? Respon. Viceadm. decreuisse se cū vniuersa 6. nauīū classe versus *Zeilon* pficisci, vehementer igitur scire cupere, quantū piperis adueniente *Saison* expectare deberent? Respondebat a. *Sabander*, posse eos duas naues ibi relinquere, q̃ satis p illis piperis ibi haberetur. Dicebat Viceadmiralis, promississe se Regi in *Zeilon*, q̃ vellet eū contra Lusitanos iuuare, necesse igitur esse, vt cū vniuersa classe eo proficiscerentur, & vires suas coniūctas haberent, dūmodo a. scire possent, quantū piperis ibi expectare deberent, velle sese naues aliquot eo tēpore remittere, & iā aliquos ex sociis suis cū parte mercīū ibi relinquere. Expetebat a. præterea vti ædificia domui quā inhabitaret viciniora omnia destruerētur, atq; dom⁹ illa libera relinqueretur, quo ab omni incendiorum periculo libera esse posset, cum incendia ibi admodum vsitata sint. Inter colloquendum variū ipsis cibi in argenteis aureisque patinis affere-

Hollandi Regem ad templum euntē comitantur.

Hollandi dimissionem à Rege in Achin impetrant.

afferebantur, tandem Rex ipsemet consuetum suum locum occupans inde respiciebat, cui Hollandi honorem more ibi usitato exhibuerunt. Cum igitur per interpretem de mente Hollandorum edoctus fuisset, amice ipsis ad omnia respondit, & omnia felicia eis precatus a se eos dimisit, cum quibus *Sabander* statim ad domicilium ipsorum progressus, uti reliqua eius loci ædificia omnia destruerentur, imperavit.

Hollandi Legatum à Rege in Achin ad Regem in Zeilon destinatum in naues suas accipiunt.

Vicesimo sexto Martii emebant à Generali Spilbergio celocem 55. onerum capacem, in qua constituta erant decem tormenta ænea; relinquebantur etiam in ea ministri quidam, quibus Viceadmiralis plures adiunxit, uti secum in littore *Choromandelio* ad sinum *Bengale* prouheretur. Ultimo Martii Viceadmiralis cum sociis quibusdam ad seniore & iuniorem Reges illis valedicturus, profectus est: decreuerant enim primo quoque tempore inde discedere, & *Zeilonium* Insulam petere. Laute autem & prolixè admodum à Rege habiti sunt, qui Legatum hac occasione ad Regem in *Zeilon* mittere voluerat. Cum igitur uti in suas eum naues reciperent, rogarentur, non poterant hoc Regi officium denegare. Receptum igitur ad naues secum abduxerunt. Eligebant autem Ioannem *Decker* nauis *Vlissingen* administratorem, qui cum sociis aliquot aliis ibi remaneret, & vendendis mercibus interea, dum cum duabus nauibus reuerterentur, operam daret.

Ciuitatis Achin descriptio.

Iam quod ad Ciuitatem Achin, eius nempe situm & fertilitatem, religionis item, legum, vestimentorum & aliarum rerum rationem attinet, paucula de illis annotanda sunt, factò initio à portu, in quo Hollandi stationem pro nauibus suis habuerunt. Portus igitur iste ad Sclopi iactum à fluuio abest, qui versus Austrum excurrit, habetque arcem aliquam ad sinistram fluuii extructam, nauibus accessu prohibendis perquam opportunam. Vrbs ipsa extenditur ad dimidium miliare iuxta littus fluuii, ædificia habens ex lignis in terram defossis, parietes & tecta ex arundinibus constant, ascensus autem exterius per scalas patet. Nam in ima ædificio, rum parte habitare non possunt, propterea quod aquæ interdum adeo excrescant, ut tota Ciuitas vndis quasi immersa videatur. Confluunt ad urbem hanc multi peregrini, nempe ex littoribus, *Malabar*, *Gusaratan* & *Negopatan*, itemque à littoribus *Coromandel*, *Bengala*, *Pegu*. Sed & Arabes ex finibus rubri maris ex *Mecha* & locis aliis ad ciuitatem hanc crebro pertingunt. Leges & statuta Mahometica obseruant, quæ ex Arabia ante paucos annos acceperunt, cum superioribus annis ethnicam adhuc impietatem sequerentur. *Mosquitas* habent siue templa in Ciuitate plurima, leui opere constructa, & ad passus aliquot ab ingressu siue foribus vas aliquod aqua plenum constitutum est, ex quo pedes lauare coguntur, antequam templum ingrediantur: hoc factò terram amplius non contingunt, sed super lapides incedunt, qui longo ordine, per certa tamen interualla vsque ad ianuam templi dispositi cernuntur, ita ut ab vno ad alterum non nisi per saltum pertingere possint. Templum vero iis, qui circumcisi non sunt, atque ita Mahometicam superstitionem non amplectuntur, ingredi nequaquam permittitur. Nam Ceremonias mere Turcicas habent, quas hic referre operæ precium non est.

Constitutio politica in Achin.

Quod ad constitutionem politicam attinet, sciendū est, omnes Regi subditos & quasi mancipia subiectos esse. Rex a. terram omnem per quatuor dynastas, qui ipsis *Sabandares* sunt, gubernat, qui proximi à Rege habentur. Apparet autem, Regem non cupere, ut Ciues & subditi sui diuites

diuites fiant. Quare qui diuitiis forte præditi sunt, illud confiteri, aut de illis gloriari non audent. In puniendis sceleribus rigidi admodum & seueri sunt, pœna autem plerumque est manuum pedumq; detruncatio & mutilatio, eaque ob leuem aliquando causam alicui infligitur. Viderunt aliquos ibi oberrantes Hollandi, quibus vna tantum manus, & vnus pes erat, sed & vtroque pede & vtraque manu mutilatos viderunt, cruribus in arundinem crassiorē insertis & scipionibus ad vtrumque brachium alligatis, quibus se sustentare inter eundem eo commodius possint, & afficiuntur hac pœna non vulgares tantum & tenuioris fortunæ homines, sed & nobiles & primarii quique. Vnde in aula regia aliquem viderunt, de quo dicebatur, quod affinis Regis esset, matris nempe iunioris Regis frater, huic nares, auresque & labia ita abscissa & resecta erant, vt fœdo admodum aspectu esset, & nihilominus tamen quotidie in aula Regis versabatur, sustentationem suam ibi habens.

Rex senior sese in aula semper continet, ita, vt nunquam egrediatur, *De Rege in Achin.* cum propter ætatem aliter non possit. Qui eum conuentum volunt, coguntur id ei primum significare: hoc enim factō, si quando vacat eum admittere, mittit ei *Clappen* ad portam primam, sic enim ipsi vocant, estque portitor aliquis, pugionem inauratum gestans, hoc veniente patet alicui ingressus, alias vero ingredi nemo audet. De hoc Rege dicunt aliqui, eum ante hæc tempora piscatorem tantum fuisse, & regnum per vim & tyrannidem ad se rapuisse. Aula eius siue palatium regium in parte ciuitatis meridionali situm est, aliquot vallis & fossis munitum, ad quod non nisi per septem portas ingressus patet. Ipsum palatium multis trabibus & columnis ligneis impositum est, quarum aliquæ cœlato opere constant, recto arundineo constat, & extrinsecus *Pallassada* siue sepimento ligneo vndique cinctum est. Nulli autem viro ingressus ad interius hoc palatium patet, satellitium enim Regis ex meris mulieribus constat, à quibus etiam omnia ministeria Regia perficiuntur, cum præsertim armis etiam instructæ sint, & illis bene vtisciant. Si forte cum aliquo conferre & loqui libeat, per fenestram respiciens, interpretis opera vtitur, vt supra quoque dictum est. Vtitur interdum etiam *Tubacca* inter potandum, alias semper inter mulieres suas versatur, quæ fricando, terendo & ventulum excitando ei semper ministrant.

Delectatur autem interdum gallorum concertationibus, quæ fieri solent in area palatio suo subiecta, vbi ad fenestram sedens interdum pecuniam deponit, instituta cum alterius cuiusdam galli domino concertatione, vter superior futurus sit. Iunioris Regis palatium ei vicinum est, cui similiter à mulierculis inseruitur. Solet autem is interdum prodire in publicum, mulieribus vndique cinctus & stipatus, quæ omnes bombardis, gladiisque & hastis armatæ conspiciuntur. Hoc autem satellitio cinctus interdum flumen ingreditur, vt ibi lauet, interdum Elephantos ad venationem producit, vt syluestres aliquot capiat, quibus Insula hæc admodum abundare cernitur, vnde pro certo aliqui affirmant trecentos plus minus Elephantos cicuratos in *Achin* reperiri, quorum aliqui insignis sunt magnitudinis. Gubernantur autem à ministro aliquo, qui collo Elephanti insidens, furca aliqua caput eius dirigere & flectere solet, in quamcunque partem iter eum facere expetit, cum autem genua flectere & sessorem admittere debet, aliud quidem nihil dicendum, quam *Drom*, quod verbum ipsi continuo intelligentes in genua concidunt, atque ita aliquis

H

facili

facili labore ascendere in eos potest, etiam si vel vastissima corporis mole content.

Vestitus in Achin virilis & muliebris ratio.

Quod ad vestitus rationem attinet, panno gossypino corpus medium obuoluunt indusumque ex eodem panno superinduunt, pannum inuolutum capiti simul impoñentes, & nudis pedibus, cruribusque incedentes, cum moris ibi non sit, ut vel tibialia gestent, vel crura & pedes contendant, siue diuites sint, siue pauperes, inter quos non usque adeo facile est discernere, cum una & eadem vestitus ratione omnes utantur, multi tamē reperiuntur, qui panni saltem gossypini segmentum circum corpus conuolutum gestant, extremitate alterutra super humeros iniecta, idque plerumque caerulei coloris existit. Sed & mulieres eodem modo vestitae incedunt, capillo post caput conuoluta & reuincto. Salutaturi sese inuicem complicatas manus fronti admouent, sed ad Regem si forte peruentum est, manus quidem complicandae & capiti imponendae sunt, addita acclamatione *Daulatuan Con*, quod idem est, ac si dicas; Viuat Rex. Vestitus hic quidem indigenarum est, nam quod ad peregrinos attinet, nempe ad *Gusaratas*, *Malabares*, & eos, qui vel ex sinu *Negapatani*, vel *Bengala*, vel *Pegu*, vel aliis regionibus aduehuntur, patrium vestitus morem retinent, quidam enim gossypinis vestimentis albis, quidam supparo & subligaculo, itemque crepidis &c. utuntur.

Quod ad fructus, unde se sustentant, attinet, panem quidem non habent, sed eius loco oryza utuntur cocta, & in pulmetum parata. Nam cum inde praecipuum suum alimentum habeant, coquere eam optime norunt, parantes inde etiam placentas, easque affuso oleo mollicantes. Bubalos autem habent magna copia, itemque boues & vaccas extuberantiam aliquam in collo, quasi gibbum habentes, capras hircosque habent plurimos, non desunt etiam gallinae, sed satis care vaneunt. Aurantium, limoniorum, *Bonanes*, Indicarum nucum, Tamarindorum, *Batatas*, Raphanorum item & aliorum olerum, ingens ibi prouentus est. Potus eorum vulgaris aqua est, habent tamen etiam aquam ex nucibus Indicis, oryzaque destillatam, quae instar vini igne eliquati homines inebriat, & *Arack* ipsis vocatur. Folia, quae *Betele* vocant, calce illinita assidue tam diuites, quam pauperes mandunt, adhibito simul fructu, quem *Aracka* siue *Fanfel* nominant, hanc enim masticationem stomacho conuenire, & halitum bonum excitare asserunt. Hollandi inuenerunt in hac urbe etiam arborem quandam, iuxta *Musquitam* siue templum plantatam, cuius Iohannes Hugo Lintschottanus meminit, à quo *Arbore triste de dia* vocatur. Nocte enim floribus undique oppleta est, qui exoriente Sole omnes iterum decidunt. Lingua plerumque Malaica utuntur, quamuis propriam etiam suam, siue peculiarem habeant, cum praesertim etiam scholam pro erudienda iuuentute aperuerint, in qua legendi & scribendi pueris ratio monstratur, scriptura enim ista more Iudaeorum à dextra sinistram versus procedit.

Arbor tristis in Dia.

Turca salui conductus literas ab Hollandis petunt.

Primo Aprilis, cum Viceadmiralis in naui Hollandia esset, Turcae quatuor ex regno *Negapatani* oriundi, cum muneribus ad Viceadmiralem uenerunt, salui conductus sibi literas dari petentes, quibus sese à nauibus, in quas forte incidere possent, tuerentur. Petebant praeterea, ut & ad suam aliquando accedere regionem vellent, multo eam pipere abundare dicentes. Sequenti die nauicula quaedam ab *Achin* versus *Negapatani* velificationem instituit, quae onerata erat duobus Elephantis, & multo sulphure, cuius partem maximam *Poulo VVay* Insula leucas ab hoc portu duas distans,

stans, mittit. Tertio Aprilis, cum sibi de rebus omnibus prospexissent, Saburramque siue lapides ex Insula *Poulo VVay* aggrauandis nauibus sufficientem aduexissent, cum sex nauibus & celoce à Georgio Spilbergio redempta inde soluentes abierunt, cursum suum versus Septentrionem dirigentes. Processit autem cum illis itinere dimidii diei Georgius Spilbergius, qui circa meridiem illis valedicens, *Bantamum* versus cursum suum direxit, Selandiam inde petiturus; cui literas suas ad amicos in patriam deferendas Hollandi tradiderunt. Accipiebant autem ventum Septentrionalem, dirigebantque cursum suum versus Insulam *Zeilon*. Quarto Aprilis nauiculam quandam videbant, quam paulo post eam esse agnouerunt; quæ paulo ante ex portu *Achin* soluens *Negapatan* versus iter suum instituerat. Habebant vero postea à 5. vsque ad 12. tempestatem satis tranquillam, vario vento permixtam.

Soluunt ex
portu in
Achin.

Cum igitur ita in itinere essent, 16. Aprilis, qui dies Mercurii erat, ieiunium per omnes naues indixerunt, precesque publicas fieri imperarunt, quibus Deum inuocarent, vt nauigationem hanc sibi felicem & prosperam largiretur, faceretque, vt hac occasione ab iniquitate Lusitanorum perniciem Hollandorum dies noctesque meditantium liberati, commercia impofterum sua maiori cum vnitarum prouinciarum fructu & vtilitate tractare & promouere possent. Cæterum mediocri vento vtentes, intra 16. & 21. Aprilis diem non paucos morte extinctos amiserunt. 21. autem die ventus aliquanto vehementior exortus est, cuius beneficio haud parum promoti sunt, ita vt 24. statim die *Zeilonium* ipsis appareret, cum vero adhuc 7. leucas inde abessent, circa vesperam anchoras ad 17. orgyas proiecerunt, aberantque adhuc miliare vnum à terra. Sequenti 25. Aprilis die, iter inceptum cōtinuaturi leucas adhuc tres iuxta littus progressi sunt, vbi littus *Matecalo* assecuti anchoras statim firmarunt. Veniebant autem ad Viceadmiralem quidam, fructus & alia afferentes, insignemque lætitiā ob redditum eius declarantes. 26. Aprilis, Viceadmiralis, collectis ex omnibus nauibus 130. armatis ad littus prouectus est. Cum autem in pago quodam, donec æstus vehementior cessaret, quieuisent, eleganti ordine cum vexillis & tympanis, *Matecalo* versus, salutatam Regem porro contendebant. Viceadmiralis autem Elephanto insidebat, & ciuitas *Matecalo* à litore maris ad duo miliaria distat. Cum vero eo venissent, Regique munera sua obtulissent, amice admodum & honorifice ab eo excepti sunt, erantque ibi centum vel amplius subditi in aciem quasi dispositi, vt scloporum & bombardarum dispoſitionibus specimen sui in hac arte profectus exhiberent, quamuis sclopos tractare nondum expedite satis possent. Offerebat autem Viceadmiralis Regi epistolam aliquam, quam Regi in *Candy* transmitteret, vt de aduentu suo quamprimum edoceretur, quā epistolam Rex etiam statim deferri curauit. Incolæ passim gaudium & lætitiā suam, quam ob aduentū Hollandorum conceperant, variis signis declarabant, cumque per domus varias distributi essent, & iam vespera instaret, cibū ipsis Rex oryzā nempe, gallinas, pisces & mel, more regionis vsitato, afferri curauit. Boues & bubali magna copia ibi habentur, sed eos neque mactare, neque in cibum assumere, cuiquam licet, cumque nefas esse putarent eos occidere, Hollandis illos etiam vendere recusabant. Cæterum pernoctantes ibi somnum capere eos muscæ & culices non sinebant, nam & incolæ, vt ab eis sese vindicarent, per totam noctem flammam fumumque eo loco, vbi dormire consueuerunt, fouere visi sunt.

Preces publicæ in nauibus instituuntur.

Veniunt ad portum *Matecalo*.

Viceadmiralis ad Regem in *Matecalo* proficiscitur.

Vt illuxit autem, iterum surgentes statim, naues suas repetierunt, Viceadmirali cum aliquot aliis in vrbe manentibus, idque eam ob causam, quod Rex promiserat septem singulis diebus ceruos ad naues transmittere. Die 29. Thomas quidam *Tongerloo*, celocis administrator, cum aliquot aliis scapham Viceadmiralis ingressus, versus angulum Septentrionalem, leucas fere duas, ad pagum *Polygamme* dictum, profectus est, vt Praefectum eius muneribus aliquot saluaret atque donaret. Pagus iste vnus fere horae itinere à littore distat, & iuxta aestuarium quoddam maris situs est. Eodem vero tempore duae adhuc scaphae, Sepis nempe Hollandicae & Vlissingae, Austrum versus excurrerunt, ad pagum quendam *Panane* dictum, qui à nauibus fere ad leucas 10. aberat. Assumpserant vero secum etiam merces quasdam, vt eas ibi, vt & alibi locorum pro gallinis & fructibus variis permutarent.

Rex *Matecalo* ad littus maris proficiscitur.

Circa meridiem vltimi Aprilis Rex in *Matecalo* ad littus maris, cum 9. vel 10. Elephantis & ducentis fere armatis, qui hastas, arcusque & gladios euaginos, cum sclopetis atque bombardis gestabant. Rex ipsemet indusio eleganti candido indutus erat, superiniecto thorace sericeo, globulis aliquot colligato, circum pudenda & femur ipsum panno gossypino circumuolutus erat, mitram in capite gerens rubram, eleganti iunctura consutam, & auro leuiter fimbriatam. Auriculas habebat ad humeros vsque propendentes, & aliquot annulis aureis exornatas. Hollandi autem cum cognouissent, Regem in littore esse, tria tormenta singulis in nauibus honoris ergo disploterunt, moxque Viceadmiralis scapham cum sclopetariis quibusdam militibus ingressus, ad littus prouectus est, vbi post mutuam salutationem satis diu interueniente interprete inuicem locuti sunt. Commemorabat vero inter alia Rex, ante decem vel duodecim annos vaticinium quendam ibi vaticinatum fuisse, fore, vt post exactos decem vel duodecim annos populus peregrinus eo aduenteret, cuius opera Lusitani Insula ista eiicerentur, putare igitur se dicebat, populum istum Hollandos esse, cum illi sese hostes Lusitanorum profiterentur. Attulerat autem ipsis pisces aliquot cum multis fructibus, & ceruo vno, cumque vespera iam instaret, cum omni populo iterum recessit.

Præstigiator quidam Hollandis spectaculum exhibet.

Paulo autem ante discessum eius Hollandis mirabile quoddam spectaculum in littore exhibitum est à præstigiatore quodam, qui catenis ferreis ornatus erat, habens simul cupream quasi sartaginem seu tabulam potius à collo suspensam, quae effigies aliquot Cacodæmonum Hollandis visendas exhibebat. Præstigiator autem hinc inde discurrens, tabulam modo abiecit, modo sublatam rursus à collo suspendit, tandem arreptum cultrum admodum latum, quem ad catenam ferream alligatum habebat, per femur adiecit, catenamque ferream per vulnus illud mediam protraxit. Hoc facto iterum discurrens clamauit, & prolatum cultellum alium ad collum admouit, paratus nimirum eum per collum transfigere, dummodo id Hollandis gratum fore sciret, qui obuerso ei tergo abierunt, audierunt vero post modo, eum vulnus illud cultro purgasse, & aqua marina eluisse, testa quadam de perfracta olla emplastri loco ei imposita. Cæterum cicatrices in femore plures Hollandi viderant, vnde eum lusum hunc non semel luisse, coniecturam facere difficile non erat.

Primo Maii nihil notatu dignum factum est, nisi quod ab illis, qui in littore erant, gallinas, *Bonanes*, *Coquos*, & fructus alios, pro plumbo, speculis & cultellis, &c. permutando redimerent, sed & piscatum, aquatumque quidam

quidam cum scaphis excurrerunt, quidam in sylvis feriendis feris, auibus-
que capiendis operam dabant, atque ita responsum Regis in *Candy* expe-
ctabant.

*Hollandi ex
Poligamme
reuertuntur*

Secundo Maii reuersi ex *Poligamme*, non prædicare satis poterant insi-
gnem humanitatem & beneuolentiam, quam ibi experti fuerunt. Præfe-
ctus eius loci eos conuiuio exceperat, & laute satis tractauerat, idque in ædi-
bus suis, ubi in pannis gossypinis confidentes Præfectum ipsum sibi mini-
strantem habuerant, qui etiam dixisset, vniuersam suam terram *Hollan-*
dis patere, & se nihil magis optare, quam ut aliquando Generalis ipsemet
ad loca ista cum nauibus suis applicare vellet: paratum enim sese ad littus
cum suis prodire, atque ita honorifice eum excipere. Finito autem pran-
dio, cum vespera facta fuisset, ministros aliquot ardentibus facibus instru-
ctos *Hollandis* adiunxerat, quorum opera syluam superare, & ad littus
peruenire commodius potuerant.

Tertio Maii redierunt etiam scaphæ illæ, quæ ante quatuor dies *Pana-*
nem excurrerant.

*Reuertuntur
ex Panane.*

Hoc *Panane* ad decem fere miliaria Austrum versus à nauibus aberat, ubi
à Rege & proceribus regni honorifice item excepti fuerant. Experti au-
tem insignem beneuolentiam, attulerunt secum gallinas, *Bonanes*, *Cocos*, &
fructus alios, sed & in pago quodam *Tirecoy* non procul à littore pernoctā-
tes oryzae partem acceperant, quam pro plumbo, minutis speculis, cultel-
lis, & eiusmodi rebus aliis permutauerant.

Quarto Maii Viceadmiralis cum quibusdam aliis, duabus scaphis *Poli-*
gammen versus profectus est, ut Regem eius loci inuideret. Circa meridiem
cum nauigium aliquod in plaga meridionali vidissent, scapham statim cū
armatis aliquot ad illud ablegarunt. Erat autem *Barque* oryza onerata,
quam *Æthiopes* quidam *Nigritæ* regebant, qui ante 20. dies inde abie-
rant. Non poterant autem *Hollandi* percipere, quo tendere vellent, exis-
timabant tamen eos *Punto di Gallo* petituros. In *Barque* illa ante paucos
dies quidam fulmine percussus perierat, reliquis nihil incommodi inde
percipientibus.

Quinto Maii scaphæ illæ duæ ex *Polygamme* reuersæ sunt. Referebant
autem se à Præfecto eius loci satis quidem honorifice exceptos fuisse, sed
tamen non ita prolixè, ut ipsis quidem promissum fuerat.

Cæterum cum non comæatuum & cibariorum satis *Hollandi* acci-
pere possent, & vero Rex in *Matecalo* promissis suis de septem ceruis, quo-
tidie ad naues mittendis, non satisfaceret, progressi aliqui cum sclopis ad
sylvas & dumeta, boues aliquot confecerant, inter naues postmodum di-
stribuendos. Verum incolæ cum hoc cognouissent, grauiter offensi, gra-
ues de iactura hac querelas instituebant, & licet Viceadmiralis quidem se-
quenti die in terram descendens eos placare modis omnibus niteretur, si-
quidem præsentem pro eis pecuniam refundere decreuerant, existiman-
tes, quod cum viderent eos vendere boues nolle, ipsimet operam dare co-
gerentur, quomodo eos trucidarent & acciperent, sed longe aliter rem se
habere postmodum depræhenderunt. Nam 8. Maii, cum rursus egressi
quidam essent, ut boues aliquot ferirent, vehementer offensi incolæ, que-
relas varias instituebant. Profecti igitur ad Regem in *Matecalo* aliqui pe-
tierunt, ut cum hominibus illis, ad quos boues isti pertinerent, ageret, ne
factum hoc nimis ægre ferrent, siquidem parati essent ipsis hoc nomine
satisfacere, & pecuniam pro bobus illis numerare. Sed Rex ipsemet ægre

*Hollandi bo-
ues aliquot
interficien-
tes Regem in
Matecalo
grauiter of-
fendunt.*

hoc factum ferens aduenisse eos dicebat tanquam amicos, sed iam facto ipso contrarium eos testari, siquidem ne à Lusitanis quidem tam grauis illata ipsis iniuria fuisset, & se quidem vitam potius profundere paratum, quàm diutius talia ferre & tolerare. Erant ex illis quidam, qui animas boum hac ratione interfectorū ad infernum statim præcipitari dicerent. Quæ res licet cōmiseratione dignissima esset, tandem tamē Rex, siquidem abstinere ab hoc proposito, & nihil tale in posterum committere vellent, condonatum hoc ipsis in præsentia esse debere dicebat, addita promissione, quod oryzam & alia nauibus quotidie suppeditare vellet, vt vnde se sustentarent, haberent.

Duodecimo Maii veniebat ad Viceadmiralem Nauarchus cuiusdam nauigii, quod *Champan* vocant, & in portu illo iam ante Hollandorum aduentum fuerat, oneratum autem fuerat oryza, quam homines illi ad pagum quendam Insulæ illius *Iasanapatan* dictum vehere volebant. Afferebat autem secum quatuor gallinās, & fructus aliquot, Viceadmirali donandos, vt literas salui conductus ab eo impetraret, quibus se in mari aduersus peregrinorum insultus tueretur, quas ipsas quidem à Viceadmirali facile etiam obtinuit.

Cæterum 13. Maii venerunt in *Matecalo* quinque viri ex *Candy*, quorum sequenti die tres ad littus processerunt, cumque ad naues porro pertigissent, literas ad Viceadmiralem afferebant, quæ datæ erant 9. Maii, ab Erasmo Matsbergero, homine germano, qui in *Candy* relictus fuerat à Generali Spilbergio. Iam autem in ministerio vnitarum prouinciarum existit. Respondebatur autem hisce literis ad literas, quas Viceadmiralis ad Regem in *Candy* paulo ante dederat. Rex in castris ad *Manicravuari* hærebat, vt victoriam suam ibi continuaret, quæ causa erat, quod non citius responsum acceperant. Cognouerant autem Hollandi ex literis hisce Matsbergeri paternam Regis erga Hollandos affectionem, similiter & letitiam, quam ab aduentu Hollandorum Rex perceperat, qui porro petierat, vt cum nauibus suis prima occasione ad castellum *Punto di Gallo* contenderent, quod decreuisset illud quamprimum terra oppugnare, addita promissione, se omnia, de quibus filio suo (sic enim Viceadmiralem nominabat) spem fecisset, rata habiturum, & expugnato hoc castello Hollandis tributum annuum, nempe 1000. Quintales cinnami, & 1000. Quintales piperis, persolaturum. Cum ergo confirmaret Matsbergerus, se nullum adhuc fucum dolumue in Rege deprehendisse, decretum ab Hollandis est, prima quaque occasione cum vniuersa septem nauium classe, cursum versus prædictum propugnaculum *Punto di Gallo* dirigere. Petierat quidem Rex, vt Viceadmiralis quamprimum ad *Vintane* ciuitatem, medio inter *Matecalo* & *Candy* itinere sitam, excurreret, quo & ipse venire vellet, vt de rebus variis deliberationem inuicem instituerent, verum ne tempus perderent, consultum visum est, iter hoc intermittere, quod ipsum etiam Regi quamprimum significatum est, addita admonitione, vt pro maturanda oppugnatione ista copias colligeret: se enim cum nauibus eo etiam primo quoque tempore progressuros.

Hollandi nauem quandā Lusitanicam expugnant. Cæterum visa 16. die, naui aliqua, quæ iuxta littus meridionale, loco duas à seleucas remoto vehebatur, scaphas statim tres ad eam ablegarunt, insequentibus paulo post etiam tribus nauibus, *Hollandia*, *Sepe Hollandia* & *Stella*.

Cum igitur Hollandi cum scaphis appropinquarent, viderunt nauem Lusita-

Lusitanicam esse eximia magnitudinis. Itaque qui in vna scapha erant, conuerso statim itinere, ad Viceadmiralem reuersi sunt, relationem ei de naui hac facturi, reliqui vero, qui in duabus reliquis scaphis erant, paulo amplius progressi, deditiōem vti facerent Lusitanos admonuerunt, qui nihil respondentes ad sclopos statim & bombardas conuersi sunt, quo viso Hollandi recedentes inter nauem & littus sese continuerunt, donec celocem Viceadmiralis cum priori scapha in auxilium eis mitteret. Cum igitur scaphas illas non solum redire, sed & tres supradictas naues sibi imminere Lusitani viderent, collectis statim Carbalis, cum scapha aliquos ad Hollandos miserunt, qui vitam sibi solum relinqui peterent, quod etiam facile obtinuerunt. Facta deditiōe Præfectus nauis, *Lopo Aluares* nomine, & cum eo mercator primarius ad Viceadmiralem profecti sunt, qui nauem illam statim occupari & præsidio firmari præcepit. Nauis hæc *Nostra Senora de Rosario* dicebatur, eratque 200. onerum capax, soluerat ante sex dies ex *Cochin*, volebatque *Negapatan* versus, indeque versus *Ben-galam*, velificationem instituere. Lusitani in ea 20. Æthiopes vero & Nigritæ 40. fere, præter plurimas mulieres numerabantur. Circa vesperam nauis hæc ad classē Hollandorum in portum traducta est, quæ interea tres adhuc alias naues in *Cochin* paratas esse, vt prima occasione, idem iter *Negapatan* versus ingrederentur.

Sequenti die nauem rursus aliam meridiem versus iuxta littus nauigare viderunt, itaque quinque statim naues cum tribus scaphis eam persecutæ sunt, Viceadmirali cum celoce in portu iuxta Lusitanicam nauem solis relictis.

Expugnant
adhuc aliam
nauem.

Non poterant autem toto isto die eam assequi, cumque vespera facta esset, exorta tempestate, ab inuicem dissipatæ sunt.

Decimooctauo autem cum adhuc tres naues, *Hollandia* nempe, *Sepes Hollandica* & *Stella* simul veherentur, ad Viceadmiralem in portum reuersæ sunt, vbi cognouerunt, venisse duos cum literis à Rege in *Candy*. Paulo post autem reuertebatur etiam scapha Viceadmiralis, quæ adiuta à naui *Flissinga*, eodem adhuc die nauem aliam, non tamen eam, cuius modo mentio facta est, expugnaverat. Hæc *Madre de Dios* dicta, ducentorum erat onerum. Adducebant autem secum scribam ex naui hac, quæ similiter ex *Cochin* veniens, *Negapatan* versus velificationem instituere volebat.

Decimonono Maii videbant adhuc aliam nauem, quam *Hollandia* cum *Stella* & duabus scaphis persecutæ sunt, cumque ad eam venissent comprehensam facili negotio, ad portum secum traduxerunt. Venerat & illa ex *Cochin* susceptoque *Negapatan* versus itinere, *Malaccam* inde & porro *Philippinas* petere Insulas decreuerat. Onerum erat 70, dicebaturque *S. Antonius*, Præfectum habens nomine *Pedro Dassouedo*.

Expugnant
adhuc aliam
nauem.

Venit eodem die *Modeltar* ex *Candy* ad Viceadmiralem, ex cuius relatione victorias Regis varias, maxime vero expugnationem castelli *Manicravuari* cognouerunt. Post meridiem vero *Sepes Hollandica* cum scapha quadam ablegata à Viceadmirali est, vt Septentrionem versus prouheretur, intellexerant enim nauem adhuc vnam deesse, quam putabant eam quidem fuisse, quam 17. vt supra dictum, prætereuntem assequi non poterant. Existimabant autem eam ad *Trinque de Malo* applicuisse, itaque *Sepes Hollandica* eo vsque excurrere, & 24. horas eam ibi expectare debebat.

Vigesimo Maii videbant duas suas naues, *Flissingam* nempe & *Anserem*,
ad

Hollandi ad-
huc una naui
Lusitanica
potiuntur.

ad portum redire, quæ expugnatam nauem *Madre de Dios* dictam, circa meridiem secum adducebant. Cæterum *Sepes Hollandica*, quæ pridie eius diei abierat, conspecta naui aliqua, diem noctemque ei persequendæ operam dabat. 21. autem die aliquanto propius aduecta, eam absque vlla reluctatione comprehendit. Verum enimvero Præfectus cum Nauarcho & 20. personis aliis priori die scapham ingressi captiuitatem euaserant, ita ut vnus saltem Lusitanus miles, cum Æthiopibus aliquot in naui adhuc superstites essent, cui similiter *S. Antonio* nomen erat. 23. *Sepes Hollandica*, cum expugnata naui hac portum inuecta est, quæ 80. plus minus onerum capax putabatur, & duos elegantissimos equos Persicos continebat. Hollandi autem literas subinde à Rege in *Candy* accipiebant, quibus continuatio victoriarum Regis in *Candy* confirmabatur. Equi illi duo empti erant 1590. Regalibus octonorum Ioachimicis Imperialibus, debebantque *Negopatanum* similiter adduci.

Quod autem ad bona attinet; quæ in nauibus hisce omnibus reperta sunt, nullius ea momenti erant, quamuis capacitas illa ingentem mercium vim desiderare videretur. Habebant autem aliquot saccos tritici longe pulcherrimi, quale ex *Cambaya* affertur; præterea æris Caldarii, radicem *China*, & aquæ rosaceæ non parum, cum tribus fere piperis oneribus, in illis reperiabatur. Causa autem cur hasce naues expugnant, erat partim persecutio & odium, quo erga Hollandos Lusitani semper ardent, partim quod Regi in *Candy* restatum reddere volebant, quam non amici, sed hostes Lusitanorum veressent; ideo enim tantum in expugnandis hisce nauibus laboris insumpserant, quamuis perniciosi id eis magis, quam promotioni fuerit.

Rex in Can-
dy iter susci-
pit versus
Matecalo.

Rex accepta, de expugnatione harum nauium, relatione, magna affectus lætitia, 25. Maii iter statim ex *Candy* versus *Matecalo* ingressus est, datis tamen prius ad Viceadmiralem literis, quibus vehementer admodum petierat, ne Lusitanos illos dimitteret, sed vel ipsemet interficeret, vel sibi puniendos committeret. 28. Maii venerunt quidam ad littus, qui gallinas, butyrum, oryzam, oua & fructus varios à Rege in *Candy* eo transmissos asportarent. Postquam autem Lusitanis initio petentibus promissum esset, quod vellent eos liberos cum naui quadam, qua in *Negopatan* peruenirent, dimittere, promissis uti starent, 29. Maii eos cum duabus nauibus, *Nostra Senora de Rosario* & *Sancto Antonio* dimiserunt, exceptis quibusdam Mancipiis, & qui sponte sua apud eos manere volebant. Itaque hæ duæ naues cum salui conductus literis eo die à Viceadmirali *Negapanum* versus abierunt, & Lusitani quidem gratias Hollandis maximas egerunt pro beneuolentia & officiis omnibus sibi præstitis. Erant quidem initio aliqui in hac sententia, eligendum esse ex illorum numero *Pilottam* siue gubernatorem nauium, cuius opera in littoribus *Gallo* & *Columbo* quemadmodum in sinu & littore *Choromandel* vterentur, verum cum tam diligenter instarent, & uti dimitterentur, peterent, consenserunt tandem, uti omnes salui dimitterentur.

Lusitani ca-
ptiui cum
duabus nau-
bus dimitt-
untur.

Non ignorabant quidem hanc dimissionem Regi in *Candy*, non vsque adeo gratam futuram, verum quia ipsis fides initio data erat, eam fallere parum liberale putabant.

Cum igitur etiam inhumanum esset, captiuos illos bonis omnibus exutos vita insuper priuare, petitioni Regis hac quidem in re non existimabant satisfaciendum.

Trice-

Tricesimo Maii, cum cognouissent Regem in *Candy* sequenti die ad *Matecalo* venturū, præparare sese cœperunt, vt ad futurum diem Regi obuiam procederent, & solemniter eum exciperent. 31. Maii Germanus quidam ad naues veniebat, qui pridie eius diei à Rege ablegatus fuerat, cum quinque non amplius leucas à *Matecalo* abesset, vt ita aliter cogitare non possent, quam Regem circa vesperam in *Matecalo* ad futurum. Accipiebāt autem eodem die etiam fructus aliquot à Rege ad naues præmissos. Præparabant igitur sese modis omnibus, vti Regi sequenti die obuiam ire, eumque honorifice excipere possent, quo quidem sine ingens tabernaculum in littore excitatum est, vbi Regem exciperent, & vnde eum postea ad naues, siquidem ita liberet, traducerent, deliberaturi cum eo de omnibus, quæ ad salutem Prouinciæ Belgicarum facere viderentur.

Primo Iunii Hollandorum ducenti fere ex omnibus nauibus congregati vna cum Viceadmirali & Præfectis aliis in terram descenderunt, quibus tubicines & tympanistæ aliquot cum duobus vexillis aderant. Excensione facta, Regi quidem obuiam eleganti ordine processerūt, cū vero is ad *Matecalo* nondum peruenerat, dimidium miliare ultra *Matecalo* progressi, eum exceperunt, qui trecentos quidem armatos & aliquot Elephantos secum ducebat. Hic cum Regem honorifice & decenter excepiissent, omnes ad *Matecalo* porro profecti sunt, vbi Legatus Regis in *Achin* Regi literas & inaurarum *Crys*, siue gladium, Regis sui nomine obtulit. Cæterum Rex, vbi cum Viceadmirali locutus paululum esset, petiit vti armati illi ad naues suas iterum progredierentur, & sequenti die eodem ordine & forma redirent, quo & ipse ad littus procedere vellet, Viceadmiralem tamen cum sociis aliquot secum per noctem manere iussit, quod ita etiam factum est. Nam Viceadmiralis cum nullam vim externam metueret, neque mali quippiam extimesceret, remanebat apud Regem vna cum præcipuis quibusdam administratoribus, Thoma Tongerlo, Henrico Lendgies & aliis, populus vero reliquus littus repetiit, sed confuso admodum ordine, quibusdam citius, aliis vero tardius ad littus venientibus. Qui igitur absque vlla cunctatione strenue progressi fuerant, vitam suam conseruauerunt, reliquis, qui in itinere adhuc erant, contrucidatis & interfectis, ita vt pauci misere admodum vulnerati ad naues postmodo relati fuerint.

Hollandi præparant se in occursum Regis.

Viceadmiralis cum multo populo interfitur.

Conturbati hoc tam repentino suorum interitu, qui in nauibus erant Hollandi, nesciebant quid cogitarent, neque enim Regis in *Candy* voluntate & mandato hanc factam fuisse lanienam credere poterant, sed errore forsitan populi, vel alia quadam ex causa, itaque magno tenebantur desiderio cognoscendi, quid de Viceadmirali & aliis, qui cum Rege permanserant, factum esset, itaque sequenti die puerum quendam in Insula ista natum cum literis in terram deposuerunt, cum præsertim spem adhuc de vita Viceadmiralis haberent, sed & Hollandi aliqui cum Scapha *Sepis* *Rex in Candy* *Hollandice* in terram aduecti sunt, vt quomodo res se haberent, cognoscerent. Interea autem Legatus Regis in *Achin* cum duobus sociis suis ad littus procedens vexillum pacis proferebat, literasque Hollandis è longinquo spectandas exhibebat, qui viso eo aduecti statim cum Scapha epistolam cupide acceperunt. Scripta autem illa erat lingua Lusitanica nomine Regis in *Candy*, continebatque lamentabilem tristissimæ istius trægædiæ historiam, qua Viceadmiralis, & qui cum eo fuerant, omnes trucidati occubuerant, cuius quidem causam Rex Viceadmirali imputans, eam dicebat fuisse, quod vehementius paulo apud Regem instando vt ad

naues suas secū prouheretur, in prodicionis suspicionem manifeste incidisset. Significabat igitur Rex Hollandis, si amicitiam suam retinere vellet, gratum id sibi futurum, sin vero bellum & arma expeterent, susque deque se laturum, dummodo responsum mature remitterent, Lusitanica lingua scriptum, quod nemo esset, qui legere Hollandicam linguam posset. Legatus quidem ex *Achin* affirmare fere non poterat, an Viceadmiralis cum sociis suis in viuis adhuc esset, propterea quod ipsemet etiam exorto hoc tumultu, in fugam conuersus sese inter dumeta in sylua proxima occultasset. Alii vero factum hoc ita commemorabant, quod dicerent, Viceadmiralem quamprimum ad Regem venisset, amice rogasse, uti secū ad littus progredi, nauesque porro suas contēplari ne grauaretur, cui Rex respondisset, sibi quidem id eo die libitum non esse, sequenti vero die se ad littus progressurum, & inde ad naues porro Hollandicas commeaturum. Petiisset igitur, suos uti iam ad naues remitteret, quod ita à Viceadmirali infidias nullas extimescente factum esset. Is enim, paucis exceptis Præfectis & Consiliariis nauticis, quos vna cum sex vel septem scolopetariis secum retinuerat, suis mandauit, ut eodem ordine quo aduenerant, ad naues iterum reuerterentur. At illi posthabito hoc mandato, in hospitibus passim remanentibus multis, confuso admodum & distracto itinere, ad littus profecti sunt.

*Viceadmiralis
quaratione cum 49.
aliis trucidatus sit.*

Postquam autem illi vix abierant, Viceadmiralis ad colloquium cum Rege reuersus, rogare iterum cœpit, ne sibi petitionem hanc deneget, & naues suas secum ascendere non grauaretur, daturum sese operam, ne eius eum vnquam pœniteat. Rex igitur commotus non nihil hac intempestiua Viceadmiralis petitione; Petieras, inquit, antea, ut ex *Candy* ad *Vintanam* Ciuitatem venirem, ego vero etiam amplius triginta leucas ad hanc Ciuitatem *Matecalo* in tui gratiam processi, nec hoc ipso etiamnum contentus, ad littus amplius, & porro ad naues tuas venire me expectis, ut importunitas hæc tua mihi non parum suspicionis moueat. Respondit Viceadmiralis, siquidem ad naues venire Rex neget, se etiam cum nauibus suis ad propugnaculum *Punto di Gallo* velificationem non facturum, sed conuerso statim itinere inde recessurum. Rex igitur iratus *Modeliarem* statim, qui natione Lusitanus erat, Viceadmiralem comprehendere, & cum sociis suis trucidare iussit. Hac igitur ratione Viceadmiralis statim cum 49. viris, quos apprehendere adhuc in itinere satellites Regii poterant, trucidatus est.

*Causa huius
causæ vera.*

Sunt qui cædis huius causam non responsum Viceadmiralis, sed eam esse dicant, quod mandato suo non satisfactum Rex cognouisset: scripserat enim aliquoties ad Viceadmiralem, se, si Lusitanos captiuos dimitteret, amicum eum amplius non habiturum. Epistolæ, quam Rex Lusitanica lingua ad Hollandos scripserat, initium tale erat: Deus hesternæ die iudicium iustitiamque fecit, idque ex causis &c. Ad has literas Hollandi 2. Iunii die responderunt, literasque suas Regi per mulierem quandam Lusitanicam, quæ ante hæc tempora in *Candy* tanquam mancipium sese sustinuerat, Viceadmiralis autem beneficio libertatem assecuta fuerat, offerri curarunt.

Mulier hæc cum ad urbem *Matecalo* venisset, audissetq; Regem peracta hac cæde, cum suis iterum abiisse, virum statim aliquem ablegauit, qui literas illas Regi traderet, qui cum in itinere adhuc existens eas accepisset, responsum statim dedit, scripta ad Hollandos epistola alia, cuius tale exordium

exordium erat : Deus iustitiam administrat illis, qui iusta operantur, & iuste secum agi expetunt.

Tertio Iunii die Hollandi quidam cum Scapha *Sepis Hollandicæ* ad *Hollandi aliam* terram aduecti sunt quæsitum, an Hollandorum forsitan aliquis adhuc in *quot vulneratos in littore accipiunt.* viuis esset, vt nimirum ope sua eum subleuarent, & ad naues transferrent.

Videntes autem in littore aliquem vestibus omnino nudatum, eum statim in Scapham suam receperunt. Erat hic minister nauticus ad nauem *Vlissingam* pertinens, vulnera corpori inflicta multa habebat, dicebatque, se in proximo pago per duas noctes inter trucidatos pro mortuo iacuisse, iam vero vestimentis omnibus nudatum, stercusque impositum à duobus nocturno tempore ad littus prolatum esse, qui ne agnoscerentur, sese statim in pedes coniecissent. Sed & ministrum nauticum alium paulo post inuenerunt, qui grauitè vulneratus in aquam descenderat, & in syluis se hucusque detinuerat. Circa vespèram tres adhuc personæ ad Legatum Regis in Achin ad naues translatae sunt, quemadmodum & mulier illa Lusitanica, quam ad Regem cum literis ablegatam fuisse diximus. Afferebat *Hollandi literas à Rege in Candy accipiunt.* autem illa literas à Rege, ex quibus Hollandi tristissimæ huius traggædiæ & cædis seriem ordine perceperunt, cuius quidem causam Rex vni Viceadmirali omnem imputans, quandoquidem, inquit, ad 30. miliaria ex *Candy* ad *Matecalo* vsque profectus, cum Viceadmirali vestro de oppugnandis commodè Lusitanis colloquium institueram, ille id solum omnibus viribus agere visus est, vt me ad littus, & inde porro ad naues traduceret, prodicionem proculdubio molitus, quam Deus quidem inultam habere noluerit.

Faciebat autem inter alia etiam mentionem nauium, quas Hollandi Lusitanis eripuerant, dicebatque, sperasse se omnino fore, vt naues illas cum Lusitanis sibi offerret, qui vero Lusitanos illos omnes saluos & incolumes cum duabus nauibus à se dimississent, quod quidem amicos suos non decuerit. Addebat porro, si in posterum amicitiam secum colere vellent, sibi id gratum futurum, sin minus, facerent quicquid vellent, per se quidem ipsis permissum esse debere.

Casus hic tam inopinatus, quo non iacturam solum tot præstantissimorum virorum fecerant, sed omni etiam spe commodi alicuius in Insula *Hollandi aliam Viceadmiralem elidunt.* ista percipiendi exciderant, grauis ipsis admodum & intolerabilis accidit.

Verum enimvero cum iam de morte Viceadmiralis satis certi & confirmati essent, 4. statim Iunii die Iacobum Petri Enchusanum, in locum Viceadmiralis, communibus votis & suffragiis elegerunt, eumque ex nauì Enchusia ad nauem Zürichseam transtulerunt.

Circa vespèram eius diei adhuc vnum grauitè admodum vulneratum ad naues traduxerunt. Sequenti vero die Legatus Regis in Achin vna cum tribus Achiensibus nauem Viceadmiralis ingressus est.

6. Iunii petiit Rex in *Matecalo*, vt aliqui ex nauibus ad se venirent, habere enim se, quod cum ipsis loqueretur. Circa meridiem igitur aliqui cum Scapha ad littus progressi duos à Rege obsides acceperunt, & contra duos ex nauibus in terram deposuerunt, qui *Matecalo* versus euntes ligones secum sumpserunt, vt si quos trucidatos hinc inde adhuc inuenirent, in terram eos sepelirent.

Rex in *Mate-*
calo se corā
Hollandis
excusat.

Sequente autem die cum duo isti à Rege in *Matecalo* ad littus iterum accessissent, signumque de recipiendis sese dedissent, Hollandi obsidibus in terram iterum depositis, suas ad naues traduxerunt. Hi cum ad naues venissent, Regem in *Matecalo* dicebant, sese valde excusasse ob factum illud à Rege in *Candy* perpetratum, dixisseque, se dolere admodum Hollandorum vicem, non posse autem factum hoc infectum reddere, & quandoquidem subditi sui omnes innocentes essent, omniaque à ministris Regis in *Candy* facta & perpetrata fuissent, petiisse eum, ne quod erga suos subditos conciperent odium: paratum enim sese etiamnum omnem ipsis beneuolentiam, quacunque ratione posset, declarare. Hanc excusationem Hollandi quidem accipiebant, fidem tamen ei per omnia habere non poterant. Itaque cum 9. Iunii die intelligerent, esse adhuc vnum in *Matecalo* grauiter vulneratum, mittebant aliquem cum muneribus quibusdam ad Regem, vt vulneratum illum abduceret, obside interim aliquo in naui retento. Reuersus autem ille 11. Iunii die, vulneratum illum adduxit, veniente simul cum eo aliquo ad Achinensem Legatum pertinente, itemque adhuc altero, quem *Arache*, hoc est, Praefectum siue Capitaneum vocant, is annulum aliquem aureum gemmis aliquot nitentem attulit, Regemque hoc munere ornatum nouum Viceadmiralem velle asseruit.

Deliberatio
Hollandorū
de itinere in
posterum
constituendo.

Interea Hollandi habito consilio decreuerunt, nauem vnam, nempe *Anserem*, versus *Bandam* ablegare, vt naues illas quae in portu isto hærebant, de hoc infortunio edoceret, & vt vecturam suam isthic loci quaerent, mōneret. Duæ naues aliae, *Stella* nempe & *Vlissinga*, debebant *Achin* versus velificationem instituere, vt vecturam suam ibi acciperent. Adiungebatur autem his duabus nauibus *Sepes Hollandica*, vt eo tutiores progredi possent, siquidem de *Andrea* quodam *Furtado* audierant, eum, vbi ventus faueret, ex *Malaca* classē ad portum in *Achin* ducturum. Cæterum Viceadmiralis cum *Concordia* naui sua, item duabus reliquis, *Hollandia* nempe & *Celoce*, debebant *Negopatan* versus, atque inde versus *Bengalam*, prout datura se ipsis occasio esset, velificationem facere. Cæterum Rex 13. Iunii tres apros, duosque ceruos ad naues misit. 14. autem *Arache* quidam cum quodam grandioris iam ætatis viro linguæ Lusitanicæ perito, & aliquo ad societatem Achinensis Legati pertinente, ad Viceadmiralem accesserunt, gallinas aliquot cum Zibethi modico à Rege ei afferentes, qui eodem adhuc die domum iterum reuersi sunt. 15. similiter ceruum à Rege acceperunt. 16. autem Germanus quidam ex *Candy* cum literis à Rege aduenit; quibus ille sese modis omnibus excusare ob perpetratum illud factum suum nitebatur. Expetens autem denuo familiaritatem Hollandorum, iurabat per Deum animamque, & liberos suos, vt fides sibi haberetur, & vir aliquis ad se in *Candy* mitteretur, qui Cinnamum & piper collectum videret, addita affirmatione, se, siquidem auxilio Hollandorum frui in expugnatione propugnaculorum *Gallo* & *Columbo* posset, promissis suis per omnia staturum & satisfacturum esse.

Hollandi ad
literas Regis
in *Candy* re-
spondent.

Acceptis hisce literis non consultum putabant, etiamnum ab Insula hac discedere, & locum istum tam facile deferere, quamuis exiguam spem haberent hac quidem vice commodum suum ibi promouendi. Vt igitur extrema quæque tentarent, visum est iuuenem quendam Iacobum Cornelium nomine ex naui, quæ *Sepes Hollandica* dicitur, versus *Candy* ablegare, cum instructione & literis ad Regem, quarum is sensus erat, quod nimirum

nimirum Rex, quicquid paratum haberet Cinnami & Piperis, adlittus transferri curare deberet, additis ministris quibusdam, cum quibus contrahere possent: se enim paratos esse, quicquid afferretur, vel præsenti pecunia redimere, vel pro mercibus aliis permutare, cæterum amicitiam eius se non reiecturos.

Quod autem ad expugnationem Castellorum *Gallo & Columbo* attineret, non habere sese naues amplius omnes coniunctas, sed quasdam iam ex portu illo discessisse, uti ad Admiralem suum & naues reliquas, quæ hinc inde in mari hærent, quæ accidissent, referrent, posse tamen id alia occasione fieri, ubi naues iterum aliquæ ad portum istum conuenissent, quarum opera difficile non futurum sit Castella ista expugnata ad manus Regis tradere. 17. Iunii appulit ibi naus quædam *Arneam* vehens, quæ ex *Bellinga*, loco quatuor leucas Septentrionem versus à *Punto di Gallo* distante, adueniens, versus *Negopatan* velificationem instituere decreuerat. Cum igitur Hollandi *Æthiopes* adhuc aliquos ex naui Lusitanica ereptos secum haberent, & vero illi *Negopatan* versus deferri peterent, Hollandi eos in nauē illam exposuerunt. Fuerat naus illa littori nimis vicina, itaq; cum Nauarchus eius in ære Regis adhuc esset, deposito velo Nauarchum illum in custodiam adduci curauerat, quod videntes *Æthiopes* illi ad Hollandos iterum reuersi sunt, naus tamen illa post dies pauculos inde soluens discessit.

Prædictus iuuenis *Jacobus Cornelius* 19. huius vna cum Germano illo, qui à Rege in *Candy* ad naues missus fuerat, iter ingressus est, Legato Regis in *Achin* eum comitante, ut dimissionem à Rege in *Candy* impetraret.

Accipiunt ad
huc duas li-
teras à Rege
in *Candy*.

Eodem autem die paulo post eorum discessum duo alii à Rege in *Candy* ad naues Hollandorum venientes vehementissime instabant, uti virum aliquem ad Regem mitterent. Literæ vero quas habebant à Rege ipso subscriptæ erant peregrino admodum charactere & modo, quo in subscribendo uti eum solere, Hollandi non ignorabant. 20. Iunii literas accipiebant à prædicto *Iacobo Cornelio*, qui ex *Matecalo* scribens, iter sese sequenti primum die ingressurum ostendit. Circa vesperam duæ naues, *Stella* nempe & *Vlissinga*, versus *Achin*, naus vero tertia, *Anser* dicta, versus *Bandam* velificationem instituerunt. Quod ad reliquas attinet, iter suum propter literas & petitionem Regis in *Candy* diffetre in tempus aliud coactæ sunt. Remanserunt igitur ibi *Zirksee*, *Hollandia* & *Sepes Hollandica* cum Celoce, donec quid de mercibus promissis sperare deberent, animaduertent, idque eo magis, quod Legatus Regis in *Achin* adhuc abesset, qui impetrata dimissione rediturum sese, & cum naui vna in patriam abiturum promiserat, quem modis omnibus expectandum cenlebant. Interea vero Hollandi de aqua recenti conuehenda solliciti quotidie cum Scapha sua ad littus excurrerant, uti gallinas, oua, *Bonanas*, *Coquos*, & alia, quæ magna copia ibi prostabant, pro mercibus aliis permutarent. Erant autem sclopetis & armis alus probe instructi, & aduersus omnem iniuriam satis parati, cum parum sibi inuicem ab vtraque parte fiderent amplius. Non parum igitur commeatus hoc sequenti quatrduo acquisuerunt, sed & 28. huius ceruum rursus à Rege in *Matecalo* missum acceperunt. Et cum 29. Iunii viderent ingentem fructuum & gallinarum copiam in littore rursus venalem proflare, scapham quidem ingressi sunt, ut ad littus adueherentur, verum tempestatib. & ventis impediti, redire ad naues re infecta coacti sunt.

Petuntur ab
Hollandis sal
uiconductus
litera.

Septimo Iulii venit quidam *Arache* ex *Matecalo* ad Viceadmiralem, petiitque saluiconductus literas pro duobus nauigiis, quæ ex *Bellingha* ad portum istum Cinnamo & pipere onerata aduehere volebant, vti aromata ista sua Hollandis diuenderent, quorum specimen secum afferebant.

Acceptis igitur literis illis Lusitanica lingua exaratis, ad littus iterum reuersus est. Sequenti die tres viri cum gallinis & fructibus aliquot aduecti affirmabant, tres naues Hollandicas ad *Iassanapatan* hære, siquidem vnus eorum ex *Dorto* nuper terra aduenerat. Cum igitur constitissent cum *Champan* siue nauigio aliquo, quod in fluuio *Poligamme* haberent, versus *Iassanapatan* velificationem intendere, expetebant saluiconductus literas, ne vbi eo venissent, à nauibus illis forsitan læderentur. Non poterant persuaderi Hollandi, naues suas ibi subsistere, simulabant tamen sese illud credere, & querebant ex illis, an eorum aliquis cum naui, quam ad locum istum ablegaturi essent, proficisci vellet, se hoc ipsi remuneraturos, & literas, quas peterent, statim daturus. Promittebant igitur illud, se facturos, sed Regi prius in *Matecalo* id significandum esse dicebant, quo facto, sequenti statim die sese reuersuros, & in naui aliquem, qui cum Hollandis iret, relicturos affirmabant.

Verum enimuero cum literas illas accepissent de reditu suo non cogitarunt amplius. 9. Iulii dicebatur ipsis de 5. *Champan* siue nauigiis, quæ in fluuio *Poligamme* subsisterent, & partim Elephantis, partim vero ebore & *Aracca* onerata essent. Hoc vero similiter credere non poterant, non enim videbatur ipsis verisimile, quod tot naues in isto fluuio hære deberent, licet iam antea audiuiissent, Regem in *Candy* solere quotannis aliquot nauigia Elephantis & ebore onerata quibusdam Regibus, in littore *Choromandel* habitantibus, dono mittere. Constituerunt tamen Celocem, cui nomen erat *Sphæra mundi*, cum Scapha *Sepis Hollandica* ad locum illum mittere, vt si forsitan nauigia quædam in fluuio isto essent, illa in portum *Matecalo* secum abducerent, vt ita populus suus eo citius ex *Candy* iterum dimitteretur.

Nauigium
aliquod Cin-
namum ve-
hens ad Hol-
landos venit.

Circa vesperam autem viso meridiem versus nauigio aliquo, illud ad portum traduxerunt. Quo cum venissent, Viceadmiralis quidem accersitos ad se præcipuos quosque interrogauit, qui essent & vnde venissent, qui saluiconductus literas, quas *Arache* 7. Iulii impetrauerat, proferentes, se ex *Mattone*, quod quinque miliaribus à *Punto di Gallo*, vnum vero miliare à *Bellingham* abest, venire, & Cinnami fere 8000. libras vehere, quod *Panico Mudeliar*, sic enim Primatem istius loci vocabant, in *Matecalo* vendendum misisset.

Dicebant autem porro, non vsq; adeo venditionem eius Cinnami, quod parum esset, quam familiaritatem & notitiam Hollandorum expectere, cum quibus amicitiam contrahere constituissent, addita excusatione, quod nimirum eorum, quæ à Rege in *Candy* facta fuerant, innocentes plane essent. Affirmabāt porro & hoc, quod *Panico Mudeliar* ad sex vel septem millia armatorum in ditione sua numeraret, qui Regem quidem in *Candy* non timerent. Quare si Hollandis placeret cum nauibus suis ad Castellum *Punto di Gallo* applicare, & oppugnationem eius tentare, paratum esse *Panico Mudeliar*, terra ipsis auxilio venire. Sperare enim sese, cum vix triginta Lusitani in Castello isto iam numerarentur, illud superatu difficile non futurum.

Hollan-

Hollandi vero non poterant hoc ipsum credere, sed verebantur, id eos à Rege in *Candy* per insidias subornatos esse, ut mentem Hollandorum pertentarent. Itaque cum Cinnamum illud emisissent, homines illos à se dimiserunt, qui ad littus applicantes nauigium in terram protraxerunt, terrestri itinere *Matorem* petaturi. Instabant quidem ut Hollandi aliquem sibi adiungerent, qui cum *Panico Mudeliar* loqueretur, verum id Hollandis non consultum visum est. Hoc *Matore Bellingham* cum vniuerso isto tractu, paulo ante sex vel septem menses in Lusitanorum adhuc potestate fuit, quos incolæ quidem per seditionem inde expulerunt, & versus *Punto di Gallo & Columbo* propugnacula remiserunt, quod quidem propter aduentum nauium suarum potissimum factum fuisse Hollandi putarunt.

Cæterum 10. Iulii Celocem *Spharam mundi* cum *Scapha Sepis Hollan-* *Mittunt Ce-*
dicæ versus fluuium *Poligamme* ablegarunt, & Viceadmiralis statim sequen- *locem suam*
ti die cum scapha sua aliquos misit, qui quamprimum ex Celocce cogno- *cum Scapha*
scerent, quæ ratio eius fluuii esset, qui altero die reuersi, retulerunt, fluui- *ad fluuium*
um hunc leucas sex à portu abesse, & Celocem quidem cum *Scapha* fau- *Poligamme.*
ces illas seu ingressum eius occupasse, ita ut nemo exire inde sine præscitu eorum posset. Locuti præterea fuerant cum quibusdam eius vicinæ hominibus, qui non nisi vnum *Champan* siue nauigium in fluuio isto hæere affirmarunt, pro quo Saluiconductus literæ ab Hollandis expetitæ fuissent. Sed & hoc affirmabant, tres naues Hollandicas ad *Iassanapatan* subsistere, quod quidem indies magis magisque confirmabatur. Interea vero Hollandi in portu ad *Matecalo* quiescentes nihil efficiebant, præterquam quod reditum suorum ex *Candy* expectarent. Cum enim illi reditum non, prout sperauerant, maturarent, cogitare non poterant, quam moræ istius causam haberent, cum præsertim nullas etiam neque à suis, neque ab *Achinensibus* literas acciperent. Quia autem non videbatur consultum, inde priusquàm socios suos recepissent plane discedere, & vero Celocem habebant cum *Scapha* maiori ad fauces siue ingressum fluuii *Poligamme* hærentem, constituerunt nauem alteram versus *Iassanapatan* ablegare, visum quales ibi naues hærent, itaq; 13. Iulii *Scapham* Viceadmiralis eo cum armatis aliquot expediuerunt.

Porro cum tempus præteriret, & ipsi iam per tres menses in portu *Rex in Mate-*
illo hærent, & à tempore illo, quo ab Admirali suo discesserant, quod *calo ad Fe-*
iam ante septem menses factum fuerat, nullum ab eo nuncium percepis- *stum aliquod*
sent, decreuerunt, hac quidē vice nullam ad littus *Choromandel & sinum* *proficiscitur.*
Bengale nauem mittere, sed simul atque inde soluerent, *Achin* versus abire, ut quid ibi noui ex *Bantam* haberetur, cognoscerent. Sed & eodem adhuc die *Arache* quidam ad Viceadmiralem veniens, salui conductus literas pro duobus *Champan* siue nauigiis, quæ ex *Matore* vel aliis vicinis locis ad portum istum cum Cinnamo, Pipere & *Arecca* ventura dicebantur, quas quidem ipse facili negotio impetrauit. Dicebat autem porro, Regem in *Matecalo* postero die cum *Tirecoy* locum quendam leucas tres vel quatuor inde meridiem versus distantem, profecturum, vbi solemne Festum in honorem *Pagode* siue idoli cuiusdam eius loci per nouem vel decem dies usque ad tempora plenilunii celebrandum esset, ad cuius quidem Festi solemnitatem ingens multitudo virorum mulierumque & liberorum confluere solet.

Admonebat autem Hollandos ea de re, ut scirent, parum interea cibariorum fructuumq; ad littus perlatum iri.

Reuersa

DESCRIPTION. INDIAE ORIENTALIS

72

Hollandi li-
teras à Ia-
cobo Corne-
lio accipiūt.

Reuerſa eſt autem 15. Iulii Scapha illa, quæ cum celoce ad fauces fluiui *Poligamme* ſubſtiterat, celoce quidem *Iaffanapatan* verſus cum ſcapha altera porro progrediente. Cernebant autem 20. Iulii in littore vexillum aliquod album, vnde ingens percipiebant gaudium, fore vt literas & nuncium aliquod ex *Candy* acciperent. Miſſis igitur ad littus duabus Scaphis *Arachem* quendam cum viro quodam Germano, literas à Iacobo Cornelio afferente, ad naues adducebant. Cognoscebant autem ex literis illis Hollandi prædictum Iacobum Cornelium, 29. præteriti menſis die in *Candy* vna cum Legato Achienſi adueniſſe. Regem vero ibi non offendiſſe, qui in caſtris ad *Sytubague*, loco leucas 15. à *Candy*, & 6. à *Columbo* diſtante, tum fuiſſet. Coactum igitur eum fuiſſe, iubente ita & volente Rege, eo excurrere, acceptum autem illi admodum honorifice à Rege fuiſſe, qui perpetrata in *Matecalo* eadem admodum deteſtatus, errore & imprudentia eam factam dixiſſet, audita affirmatione; ſe ſummam impoſterum fiduciam in Hollandos collocaturum, & primo quoque tempore naues duas cinnamo & pipere oneraturum, ſiquidem iam aliquot Elephantos deſtinaviſſet, qui cinnami & piperis *Baren* aliquot ad Hollandos perferrent, qui eius partem ad quotidianos uſus abſumerent, partem vero in ſpecimen aliis monſtrandum retinerent. Petiſſet igitur tandem, vt Hollandi adhuc duos ad ſe mitterent viros, cum quibus contrahere & pretium conſtituere poſſet. Erant hæc, vt Hollandi facile animaduerrere poterant, tantum verba & nudæ promiſſiones ad detinendos ibi Hollandos comparatæ, vt & eorum præſentia Luſitani cohercerentur, & incolæ per prodicionem vtilitatis aliquid ab iis perciperent, itaque Hollandi non iudicabant conſultum diutius ibi ſubſiſtere & moras neſtere, ſed ſtatuebant quamprimum virum ſuum ex *Candy* recepiſſent, cuius aduentum iam quotidie expectabant, velificationem *Achin* verſus inſtituere.

Iacob. Cor-
nelius ex *Cā-*
dy reuerſi-
tur.

Venit 22. Iulii ad Viceadmiralem aliquis ex Comitatu Iacobi Cornelii, dixitque, ſe cum illo ante dies octo ex *Candy* iter ingreſſum eſſe, reliquiſſe vero eum in *Vintana*, & iter ſuum maturare voluiſſe, vt eo citius de aduentu eius Hollandos edoceret, quod falſum tamen fuiſſe Hollandi poſtmodum cognouerunt, ſiquidem is integro ante Cornelium biduo ex *Candy* Ciuitate egreſſus fuerat. Sub vesperam autem 24. Iulii Cornelius ille ipſemet ad littus atque inde porro ad Viceadmiralem peruenit, literas Regis afferens, quem in caſtris ad *Sytubague* reliquerat: iter autem ingreſſus erat 15. Iulii, adduxitque ſecum Legatum Regis in *Achin*, qui cum eo apud Regem fuerat, quemadmodum & ſocios quosdam Legati iſtius, qui in *Matecalo* remanſerant. Erant porro in *Matecalo* octo Elephanti Cinnamum & piper, de quo diximus, ferentes. Literæ autem Regis ad nihil aliud quam inani ſpe Hollandos laſtandos, atque ibi aliquandiu adhuc detinendos comparatæ erant. Sed & eadem vespера Scapha illa cum celoce, quæ *Iaffanapatan* verſus excurrerant, reuerſæ, nihil ſeſe nauium ibi offendiſſe, nunciabant.

Legatus Re-
gu in *Candy*
ad Hollandos
venit.

Viceſimo quinto poſt ad naues venit *Arache* cum Legato Regis in *Candy*, & quibusdam ad ſocietatem Legati Regis in *Achin* pertinentibus, qui omnes de Rege in *Candy* multa prædicantes, tantum enim Cinnami & piperis paratum eum habere dicebant, vt duas naues eo onerare commode poſſet, duas vero reliquas naues decreuiſſe eum dicebant ad continentem mittere, vbi veſturam ſuam facile impetraturæ eſſent. Inſtabant autem porro, vt Hollandi aliquos ad *Candy* iterum ablegarent, quib. cum de pre-

de precio conuenire & agere Rex posset, qui hoc facto cinnamum & piper ex variis locis vti conueheretur, curaturus esset. At vero Hollandi hoc vti facerent, persuaderi non poterant, idque propterea quod exiguam spem & fiduciam in verbis Regis collocarent, & crebris illis peregrinationibus tempus perdere nollent. Legati isti circa vesperam ad littus iterum aduecti dicebant, se sequenti die reuersuros, & Elephantos aliquot cum vno *Baere* cinnami, & vno *Baere* piperis secum adducturos, quæ aromata Rex Hollandis dono misisset, vt quotidianis vsibus ea adhiberent. Reliqua enim duo *Baere* cinnami & piperis, quæ in specimen à Rege missa erant, in *Matecalo* relinquere volebant, donec inter eos de precio conuenisset, vt ita quod adhuc superesset simul consequerentur.

Ablegarunt eodem tempore Hollandi duas scaphas, vnā Viceadmiralis & alteram *Hollandia* nauis versus fluuium *Poligamme*, vt viderent an oryza aliquid ibi pro mercibus aliis permutando acquirere possent. Cæterum Legatus ille circa meridiem 26. Iulii vnā cum Achiensibus ad naues reuersus, prædictum cinnamum & piper aduexit. Instabat autem etiamnum, vt Hollandos aliquot secum ad Regem remitterent, verum Hollandi id recusantes dicebant, constituisse se prima occasione inde iterum discedere, & ad eiusmodi loca se conferre, vbi sperarent melius sese accepturi. Iubebant igitur Legatos illos sequenti die iterum redire, & literas accipere, quas ad Regem daturi essent. Dicebant Achiensēs defunctum Viceadmiralem Regi suo in *Achin* promississe, se pecuniam ipsis commodaturum, qua preciosos aliquot lapides emere possent. Petebant igitur, vt sibi hac in re gratificarentur, & argenti circiter 20. *Cathy* sibi commodarent. Cum autem qui in consilio militari erant, nihil hac de re audiuisse se dicerent, non consultum visum est ipsis pecuniam aliquam concedere, quia tamen non parum sulphuris ex *Achin* secum assumpserant, promittebant ipsis 6. *Baeren* eius concedere, vt Regi in *Candy* illud venderent, & pecunia donec in *Achin* redirent, vterentur.

Hac igitur promissione contenti ad littus regressi sunt, promittentes se proximo die cum aliquot Elephantis, quibus sulphur illud imponderent, iterum reuersuros esse.

Sequenti igitur die ad naues iterum reuersi Achiensēs, Hollandis valēdixerunt, & literas sibi ad Regem in *Candy* dari petierunt, quas quidem Hollandi ipsis in lingua Lusitanica & Belgica scriptas ipsis tradiderunt, petentes simul Regi significari, quod, si impofterum amicitiam cum Hollandis colere vellet, cinnamum & piper suum omne conuehere deberet, vt quamprimum naues quædam ad portum venturæ essent, de precio cum illis agere, easque onerare suis mercibus posset, faceret autem hoc maiori fide & candore, quam quo erga Viceadmiralem vsus fuisset, alioqui media Hollandis non defutura, quibus factum hoc in eo vlceretur. Sic igitur acceptis sex *Baeren* sulphuris circa vesperam ad littus iterum aduecti sunt. Non placebat quidem per omnia Achiensibus, quod non deberent domum cum ipsis redire, verum à Rege nondum dimissi erant, qui, vt ex multis circumstantiis apparebat, pannos aliquot sericos & holosericos sub manibus habebat, ad Regem in *Achin* transmittendos.

Tradebant igitur Hollandis literas Regi in *Achin* offerendas, atque ita *Matecalo* versus contenderunt, vltimum Vale Hollandis dicentes.

Sic igitur Hollandi vniuersi & singuli circa meridiem eius diei ex portu illo

Hollandi ad Regem in Candy redire recusant.

Literas postremas ad Regem in Candy scribunt.

Hollandi ex
portu Mate-
calo disce-
dunt.

illo soluentes iuxta littus versus fluuium *Poligamme* cursum suum direxerunt, vt ad scapham suam peruenirent. Cumque vespera iam immineret, & ipsi sex fere leucas emensi essent, anchoras suas ad fauces siue ingressum praedicti fluuii proiecerunt. 29. die scapha nauis *Hollandiae* ex flumine isto aduecta 600. plus minus *Coquos* afferebat, dicebantque duos eorum fluuium ascendendo vsque ad *Poligamme* profectos fuisse, quorum alter Nigrita erat, ex nauibus Lusitanicis adhuc reliquus, qui sponte sua cum illis permanerat, & tam Lusitanicam quam Malabaricam linguam callebat. Hi duo cum ad scapham reuersi essent, pro certo affirmauerant Regem in *Poligamme* insignem piperis aceruum pro Hollandis coegisse, seq; domum integram pipere repletam suis oculis vidisse. Visum itaque Hollandis est, vnum ex mercatoribus suis cum praedicto Nigrita *Poligamme* versus ad Regem istum ablegare, visum quantum ibi piperis inueniretur. Illis autem terra progressis, reliqui cum scapha ad pagum quendam aduecti, oryzam, gallinas & *Cocos* pro variis mercibus permutando comparauerunt. 30. die quidam duabus cymbis ad nauem aduecti, piscium aliquantulum afferebant, petentes nauem istam perlustrandi sibi copiam fieri, quod facile obtinuerunt. Similiter vero 31. etiam huius mensis die scapharum, pisces, oryzam, *Coquos*, oua, gallinas, & alia id genus permutanda afferentium, ingens numerus ad nauem illam peruenit.

Paulo post autem Hollandi, qui *Poligammem* ablegati fuerant, cum duabus scaphis reuersi, gratias agebant Deo, quod noctu inde abire sibi licuisset. Nihil quidem secum afferebant, sed & Regi varia munera afferre polliciti fuerant, ne ab eo detinerentur: debebant autem intra 20. dies redire, quod piperis nihil adhuc paratum esset. Adiunxerat autem Hollandis illis *Modeliarem* siue Capitaneum quendam, qui quæ Regi promiserant afferre debebat. Venit autem cum illis adhuc alius *Modeliar* ex pago isto, ad quem Hollandi cum scaphis suis herentes oryzam & alia comparauerant, habebatque sibi coniunctos septem ministros, qui omnes peculiari nauigio ad nauem Hollandorum aduecti sunt.

Modeliar ille manipulum auri in laminas dissecti supra caput Viceadmiralis proiecit, & anulum aureum digito eius indidit. Sed & sportulam pipere, & duas ollas melle repletas afferebant, in specimen eius, quod ibi accipere deberent, nec satis praedicare poterant de beneuola Regis erga Hollandos affectione, sperantes ita eo facilius id obtinendi, quod Regi à duobus Hollandis promissum fuerat.

Cæterum Hollandi cum dolum facile animaduenterent, nec quicquā ibi se accepturos sperarent, speculo quodam vulgari singulos donatos à se dimiserunt. Sed & *Æthiopem* illum, qui dixerat se domum quandam pipere repletam in *Poligamme* vidisse, illis adiunxerunt, vt poenas mendacii daret, atque ita tandem circa vesperam inde soluentes versus *Achin* velificationem direxerunt.

Insula Zei-
lon fertilitas

Insula *Zeilon* abundat oryza præfertque fructus varios, nempe *Bonanes*, *Batatas*, *Ananas*, mala aurea, & id genus alia, circa littus quidem non tanta copia est, quanta in locis mediterraneis; illa enim & *Coquos* habent, & gallinas, oua, ceruos, apros, boues & bubalos magna frequentia: verum quod ad boues & bubalos attinet, eos mactare nemini permittitur, vnde Hollandis eos pro pecunia vendere nolebant: piaculum enim & crimen maximum existimant carne eorum vesci, itaque illis tantum ad laborem vtuntur, cumq; sponte sua tandem moriuntur, sepelire eos in terrā solent.

Cin-

Cinnamum optimum in hac Insula provenit, maxime vero circa castellum *Columbo*. Sed & piper Insula producit melioris notæ. Mittit & ceram & varias gemmas, maxime tamen pyropos siue Rubinos.

Incolæ eius idololatræ sunt, & multa passim idola habent, ipsis *Pagodes* dicta, quæ hominum partim, partim & aliorum animalium speciem referunt, in quorum gratiam varia per annum festa celebrare solent choreis, saltationibus, cantu & variorum instrumentorum strepitu sese oblectantes. Viderunt Hollandi in vrbe *Candy* idola quinque & sex orgyarum, insigni tamen proportionem & artificio elaborata, quæ incolæ proceritatem Adami repræsentare dicebant, siquidem longitudo & latitudo pedum respondebat vestigiis Adami, quorum mensuram Rex de monte quodam non procul inde distante in urbem adduxerat. Continent autem in longitudine septem cum dimidia, in latitudineve tres cum dimidia spithamas. Existimanturque vestigia esse primi parentis & hominis Adami. Omnia autem hæc idola peculiarem suam potestatem & dominium obtinent, alterum enim frugibus terræ, alterum pluuiis, alterum ventis & tempestatibus, alterum procellis maris, & sic consequenter rebus aliis præsumunt, credunturque potestatem illam à Deo accepisse; non enim negant Deum aliquem esse, à quo omnia creata sunt. Defunctos suos igne comburunt in præsentia suorum *Bramenes* siue sacrificulorum, adhibitis multis ceremoniis. Incedunt nudi pudendis solummodo panno gossypino obvolutis. Qui iuxta mare habitant, videntur esse Malabares, siquidem lingua ea vtuntur, & plerunque auriculas habent pendulas & perforatas, insertis annulis plumbeis, cupreis, aureis, &c. Pueris & puellis appenduntur plerunque annuli plumbei magni ponderis, quo aures eorum pendulæ efficiantur; hoc enim ad pulchritudinem non parum facere arbitrantur. Reges in *Panane*, *Matecalo* & *Poligamme* habitantes, Regem in *Candy* superiorem & Dominum suum agnoscunt, qui quidem iuratus Lusitanorum hostis existit.

Effigies Adami primi parentis.

Cæterum quomodo Rex in *Candy* modernus ad imperium siue regnum hoc peruenerit, eiusmodi relationem Hollandi acceperunt. Ciuitas est *Sitabague*, 15. miliaribus à *Candy*, & sex à *Columbo* distans. Hæc Regem ante annos 30. fere magnæ potentia habuit, qui cum illis in *Columbo*, simul & cum Rege in *Candy* bellum gessit. Cum autem expugnata ciuitate *Candy*, regionem omnem sibi subiecisset, Rex eius vna cum infante filiola, & moderno Rege, (qui tum temporis puer adhuc erat, & filius cuiusdam *Modeliar* siue Præfecti) *Manar* versus profugit, patrociniumque Lusitanorum implorauit, qui puerum istum *Goam* translatum baptizarunt, nomine Ioannis de Austria ei imposito. Hinc cum adoleuisset ad castellum *Columbo* translatus, & Præfectus quorundam *Æthiopum* factus est. Habitabat igitur in propugnaculo isto aliquot annis, donec *Candy* ciuitas & vniuersa ista regio aduersus Regem in *Sitabague* insurgeret. Lusitani enim occasionem istam sibi non negligendam arbitrabantur, cumque Rex in *Candy* defunctus esset, mittebant armatos aliquot incolis in *Candy* in auxilium, & inter alios etiam quamuis ægre admodum, hunc Ioannem de Austria. Hic cum in ciuitatem istam venisset, ab omnibus in honore habitus est, quæ causa fuit, quod cogitare inciperet, quomodo sese ipsum tandem totius regionis Dominum faceret.

Cœpit igitur Lusitanos negligere, & potentiam viresque suas aduersus Regem in *Sitabague* conuertere, quem tum temporis etiam deuicit, seque

Regem in *Candy* constituit. Post annos aliquot Lusitani cum multis copiis regionem istam inuadentes, defuncti Regis filiam baptizatam interim & Christianam factam, tanquam veram regni heredem secum adduxerunt, sperantes se hac ratione regnum istud recuperaturos, & ad se facile translaturus.

Occupabant autem ex improviso statim ciuitatem *Candy*, itaque Ioannes hic arrepta fuga in montibus & in solitudine sese aliquandiu continere coactus est. Reparato autem statim exercitu, ex improviso Lusitanos adortus omnes fere trucidauit, paucis admodum per fugam elapsis. Recuperata postmodum vrbe, relictam ibi Regis filiam vxorem accepit. Cæterum bellum cum Lusitanis ab eo tempore semper continuauit; suscepit autem ex ea filium & filiam legitimos in posterum regni heredes.

Perueniunt
ad portum
Achin.

Cæterum vt ad cæptam Hollandorum nauigationem reuertamur, postquam illi vltimo Iulii die ex fluuio *Poligamme* soluentes, cursum suum versus Euroaustrum direxissent, cæpit eis 9. Augusti die terra regni *Achin* apparere, in cuius portum circa vesperam eius diei delati sunt, inuenientes ibi duas suas naues, *Stellam* nempe & *Vlissingam*, vna cum tribus aliis, quæ ex *Tanassarim* & littore *Pegu* eo venerant. Cæterum Celocem *Pfittacum*, quæ 30. Iulii ex *Bantam* ibi appulerat, septimo Augusti die versus *Pedir* emptum oryzam abiisse cognouerunt.

Attulerat autem literas ab Admirali 14. Iunii scriptas, qui 19. Aprilis ad *Bantam* appulerat, tantumque ibi piperis inuenerat, vt speraret primo quoque tempore tres naues, *Mauritium*, *Virginem Enchusiam* & *Concordiam* oneratas domum remittere. Duæ naues aliæ, *Nassouia* nempe & *Erasmus*, iter suum *Chinam* versus instituerant, *Roterodamum* naus versus *Iortan* ad littus *Iaua* progressa erat, vbi vecturam suam se accepturam sperauerat. Reliquæ duæ naues, nempe *Sol* & *Luna* cum primo *Monson*, Insulas *Molucas* petere debebant. Cum igitur ex literis illis perspicerent, nullas naues hac quidem vice *Patanen* destinatas esse, non negligendam sibi hanc occasionem arbitrati, 10. Augusti die scapham versus *Pedir* ablegarunt, quæ Celocem ad se venire quamprimum iuberet.

Proficiscun-
tur ad Regē
in Achin.

Vndecimo Augusti die duo Hollandi in urbem profecti sunt, vt literas, quas in *Zeilon* acceperant, Regi per Secretarium *Pongolo Corquon* offerri curarent, cum quo Elephanto quidem insidentes ad aulam regiam porro profecti sunt, assumptis quibusdam honorariis Regi offerendis. Cum autem ad portam aulae regiae venirent, *Pongolo Corquon* quidem ad Regem ingressus est, ipsi autem subsistentes ibi, *Chappe* expectabant, quo adueniente ipsi etiam ingressi sunt. Inueniebant autem Regem ex fenestra more solito prospicientem, cumque honorem ei exhibuissent, & munera sua ei obtulissent, in tabulato ante Regem confederunt, pedibus in crucem factorum instar complicatis. Apponebantur ipsis statim cibi & fructus varii, cumque Secretarius etiam locum suum occupasset, & literas Regi obtulisset, cognouit ex illis statum suorum Legatorum: nam quod ad infortunium in *Zeilon* perpeffum & Viceadmiralis mortem attinet, eam iam antea cognouerat, cum nimirum *Stella* & *Vlissinga* ibi appulissent. Tristem igitur sese exhibebat, & dolere sese eius vicem verbis plurimis testabatur. Cæterum cum duas naues pipere onerare antea promississet, & vero Hollandi cognouissent, eum pro vnoquolibet *Baere* idem precium, quod ab Anglis & Gallis acceperat, nempe 30. *Taere* postulare, quærebant ex eo, quæ tandem sententia eius esset, & quanti piper suum vendere vellet, vt respon-

responsum sociis suis afferrent, qui cum nauibus potius omnibus, quam tanti piper illud emerent, inde abituri essent, siquidem ne dimidium quidem pecuniae, quam Rex requirebat, numerare pro pipere isto constituerent.

Responderebat igitur, dolere se quod abitum & discessum pararent, sed minoris tamen piper suum vendere non posse. Quare Hollandi Regi valedicentes abierunt. Porta autem egressi, duos Elephantos inueniebant, à Rege ibi constitutos, quorum opera ad ædificium Hollandis concessum deferrentur, ubi cum per noctem illam quieuisent, ad naues postero die reuersi sunt.

Sequenti die, qui 13. Augusti erat, mercatorio munere in naui *Hollandia* fungens cum Nicolao Simone in terram aduectus, munera quædam Regi iuniori obtulit, circaque vesperam ad naues iterum reuersus est.

*Valedicunt
Regi in
Achin.*

14. autem Celocem ex *Pedir* receperunt. 15. porro Viceadmiralis ipsemet vna cum duobus aliis ad Regem profectus est, ut ei valedicerent. In aulam autem venientes Regem loco consueto sedentem inuenerunt, cumque honorem ei exhibuissent, sedem suam ipsimet etiam ex opposito Regis in tabulato quodam nonnihil eleuato occuparunt. Ad latus autem Hollandorum primarii regni istius procures confidebant, apponebanturque ipsis statim cibi & fructus varii. Postmodo cum surrexissent, loqui cum Rege per interpretem cœperunt. Dicebant autem constituisse se cum nauibus simul omnibus inde abire, gratias igitur Regi quam maximas sese agere pro tam amica erga se & populum suum affectione, & rogare ut in ea perseveraret, eamque porro exhiberet tam iis, quos ibi relinquere vellent, quam qui in posterum eo venturi essent: ad se enim quod attineret, paratos esse omnia officia summa fide ei vicissim exhibere. Rex respondebat contra, se satis superque confirmatum de amicitia & familiaritate Hollandorum esse, & propterea beatum sese prædicare, quod cum Principe ipsorum familiaritatem sibi contrahere licuisset, & se eam etiam sancte in posterum conseruaturum. Postremo cum ei Hollandi significassent, quasdam forsitan naues per fretum *Malacca* iter facturas, expetebat modis omnibus ut *Champan* siue nauigia quædam sua secum ire permitterent, vel saltem aliquot suorum ministrorum in naues suas acciperent, qui iter Hollandis monstrarent ad portum *Daru*, in freto *Malacca* ad terram *Sumatra* situm. Cum enim hostes sui ibi habitarent, velle sese dicebat, ut tantummodo seipsis conspiciendos darent, quo viderent illi, qualium populorum amicitia Rex iam vteretur. Hollandi autem excusabant sese quantum poterant, dicentes se ignorare quali tempestate vsuri essent. Quod si peruenturi ad loca illa essent, etiam sine Achien-sium præsentia se populo isti testatum facturos, quod Rex amicitia sua vteretur.

His igitur acquiescens Rex, amice eos à se dimisit, Viceadmirali vero sacculum, in quo 10. libræ auri, quæ 26. Ioachimicos faciunt, donauit, iussitque eum *Betele* pro pecunia ista emere, & tandem amice admodum ab inuicem discesserunt.

Circa meridiem 16. ad Regem iuniorem, ut & ipsum salutarent, profecti sunt. Hunc reperiebant in patenti domus suæ area, loco nonnihil eleuato, & tapetibus storeisque vndique contesto loco sedentem, & multis vndique mulieribus, quæ gladiis, sclopetis, hastisque, & id genus aliis armis armatæ erant, stipatum.

*Hollandi et-
iam iuniori
Regi valedi-
cunt.*

Hollandi igitur cum honorem ei consueto more exhibuissent, & munera sua obtulissent, in terram tapetibus stratam ante conspectum eius cōfederunt. Rex autem postquam salutantes resalutasset, cibos eis & fructus varios apponi curauit, idque præter consuetudinem suam, qui potu aduentantes plus quam cibo exhilarare consueuerat, cum & ipse potu illo suo, quem *Arecka* vocant, valde delectetur. Hac autem vice nec cibi nec potus quicquam deerat, ferculum enim alterum post alterum afferri curabat, & *Arecka* eos non parum exhilarabat, poculum vnum atque alterum ipsis præbibendo. Cum iam ei significarent se constituisse, inde cum omnibus nauibus discedere, & iam gratias ei pro exhibitis sibi beneficiis agerent, cogebantur noua adhuc fercula mox afferenda expectare, & potu sese interim oblectare. Quærebat autem ex illis, annon per dies adhuc tres vel quatuor ibi commorari luberet; scaphas enim aliquot sese adornare velle, quarum ductu ad portum *Daru* pertingerent, eo fine, cuius Rex senior mentionem quoque fecerat? Verum cum Hollandi se prolixè excusarent, dicerentque ventorum sibi commoditatem obseruandam esse, acquiescens sermonibus eorum vestem aliquam Viceadmirali donabat, eumque cum sociis suis amice à se dimittebat. Cum autem aula egressi essent, expectabant eos duo Elephanti, quorum opera ad Hospitium Hollandorum deducerentur, qui eadem adhuc vespera ad naues reuersi sunt.

Hollandi ex
portu in
Achin disce-
dunt.

Cæterum cum Regi valedixissent Hollandi, 17. die, decreuerunt tres naues, *Hollandiam* nempe, *Stellam* & *Vlissingam*, versus *Bantam* dimittere, *Sepes* vero *Hollandica* debebat vna cum celoce *Psittaco*, per fretum *Malacca* & *Syncaura*, versus *Patanem* iter suum dirigere. Itaque de conuehenda recenti aqua laboratum, iamque inter eos decretum est, vt sex eorum ibi relinquerentur, qui merces aliquot diuenderent, & debita hinc inde exigèrent. Sic igitur tandem 24. Augusti *Sepes Hollandica* cum naui altera *Ziricksee*, ex portu illo soluentes abierunt. Reliquæ vero diem vnum atque alterum ibi adhuc subsistere, & aduentum Cornelii Specii mercatoris, qui versus *Bantam* cum illis proficisceretur, expectare coactæ sunt. 26. die Capitaneus siue Præfectus *Sepis Hollandica*, Henricus Hockius nomine, mortuus est, cumq; circa vesperam in mare dimitteretur, omnium vtriusq; nauis, quemadmodum etiam celocist tormentorum displotio tribus vicibus facta est. Sequentibus vero vsque ad Septembrem diebus parum vel nihil effectum est.

Expugnant
nauem quan-
dam Lusita-
nicam.

Quarto autem Septembris multas primo Insulas, deinde nauem aliquam ad duo miliaria à se remotam viderunt. Cursum igitur statim ad persequendam eam direxerunt, sperantes fore vt gubernatorem aliquem nauis in ea inuenirent. Cæterum cum post horas quatuor eam affecuti, vella contrahere & deditionem facere coegissent, viderunt ex *Negapatan* eam venisse, vbi 19. soluens *Malaccam* versus iter direxerat. Erat autem oryza onusta, pertinebatque ad Lusitanos, capacitatem 70. onerum obtinens. Præfecto eius nomen erat *Antonio Brochado*, quem Hollandi vna cum tribus Lusitanis ad suas naues transfulerunt. *Marinarijs* vero & reliquo populo, qui cum vxoribus liberisque in naui ista erant, imperarunt, vt cum naui illa secum progredierentur. Erant autem omnes Nigritæ, incedentesque cum Hollandis cursum suum in Euroaustum dirigebant versus insulas *Pulo Sambilam*, à quibus leucas adhuc octo vel nouem abesse se dicebant.

Cæterum Capitaneum Antonium Brochado vna cum Rectore nauis in

in Celocem exposuerunt, vt præcedentes nauibus aliis viam monstrarēt.

5. Septembris Insulam quandam Austrum versus, tribus à sese miliaribus distantem, viderunt, quæ vocatur *Isle das Iarras*. Continebant autem sese magna vi in littore, vt Insulas *Pulo Sambilam*, quatuor vel quinq; adhuc leucas à se distantes, præterirent. Post meridiem cōsultum ipsis visum est cursum suum versus Insulas *Daru* dirigere. Proiciebant autē anchoras vesperi ad orgyas 40. aberantq; ab australissima *Pulo Sambilam* Insula leucas duas. Insula autem *Des Iarras* adhuc 4. leucas ab eis distabat, habentes eleuationem 4. graduum. 6. Septembris, ingruentibus procellis & tempestatibus maximis, cogebantur ibi subsistere vsque ad 9. Septembris diem, interea vero oryzae partem aliquam pro necessitate sua ex naui Lusitanica Hollandi capiebant. 9. autem die vnanimi consensu decretum est nauigationem versus Insulam *Daru* dirigere. Iniungebant igitur Nigritis, qui in intercepta Lusitanica nauierant, ne ante octiduum inde discederent, quod Lusitanos illos quatuor in naui sua adhuc haberent. Circa vesperam eius diei ad 30. orgyas confederunt. Sequenti die iterum progressi, circa vesperam ab extrema Insula *Pulo Sambilam*, 7. leucas aberant. Habebant autem profunditatem 30. & 32. orgyarum, cumq; fluctus cessarent ad 27. orgyas sese submiserunt in loco 9. leucas à *Pulo Sambilam* distante, sub eleuatione $3\frac{1}{2}$ graduum. Sequenti die iterum progressi continentem ex parte *Malacca* vsq; ad *Pulo Parcelar* excurrentem. Erat autē terra illa humilis & depressa, verum quo longius à littore remouebatur, eo assurgebat magis, nam *Pulo* illud *Parcelar* mons est illius loci satis excelsus, & è longinquo conspicuus.

Constituunt
cursum suū
versus Insulā
Daru dirige-
re.

Circa octauam fere eius diei horam cernebant Insulas *Daru*, leucas adhuc quatuor à se distantes. Suntq; tres Insulæ ad littus *Sumatra* sitæ, distantes 15. fere leucas ab Insula *Pulo Sambilam*. Circa vesperam confidebant ad 20. orgyas, habebantque maximam Insulam *Daru*, occasum versus ad duas cum dimidia, montem vero *Pulo Parcelar* versus meridiem, ad 6 vel 7. leucas à se remotum. 11. Sublatis iterum anchoris fretum ingressi sunt *Daru* Insula occasum versus relicta. Inueniebant autem ad tria miliaria profunditatem 11. orgyarum, quæ paulo post varie mutata est. Habebant ibi montem *Pulo Parcelar* versus Septentrionem. Die 13. profunditatem vix 12. 10. 9. & 8. orgyarum depræhenderunt, vbi tranquillo præsertim aere nauem difficulter promouere poterant. Erat periculum, ne forte à fluctuum vehementia & celeritate Austrum versus abriperentur, vbi vix 7. 6. & 5. orgyarum sese profunditas offerebat. Proiciebāt quidem anchoras suas, sed illas mox iterum eleuabant, inueniebantq; postmodo profunditatē 13. itemq; 15. & 20. orgyarum, Mons *Pulo Parcelar* vltra leucas duas amplius nō aberat. Ablegarant quendā cum scapha, qui profunditatē istius tractus exploraret, depræhendebantq; minimam esse 4. cū dimidia orgyarum. Terra ibi maximam partem in Euroaustrū versus *Caño Rochado* excurrit, in littore quidem plana admodū, & multis arboribus consita, aspectuq; valde iucunda, quo longius autē à littore procedas, eo magis ascendere videtur. Circa vesperā sub mittebant sese ad orgyas 29. habebantq; montē *Pulo Parcelar* ad leucas duas cum dimidia Septentrionem versus à se distantē. 14. die propter tranquillitatē nimiam parū promouere poterant, cogebanturq; anchoras proicere ad orgyas decem. Sequenti autē die cū mediocri vento progressi, profunditatē crescere paulatim depræhendebant ab vndecim ad viginti orgyas, quin imo paulo amplius progressi vix fundū reperire amplius poterant, quod mira ibi eius esset varietas. Circa vesperam eleuationem depræhendebant $2\frac{1}{2}$ graduum, aberantq; duabus à terra leucis.

Insulæ *Daru*
ad littus *Sumatra*.

Po-

Poterant autem littus *Sumatra* ibi paulatim prospicere, quod terram habeat humilem admodum & planam. 16. *Malaccam* præteruecti sunt, à vallo leucas duas fere remoti. Circa vesperam autem submittebant sese ad locum quendam 4. leucas à *Malacca* distantem, poterantque ibi vndique ad littus *Sumatra* prospicere, quod leucas non amplius sex ab eo abessent.

Videntes autem 17. Septembris die, nauem aliquam ad leucas duas à se Euroaustrium versus remotam, recta ad eam contenderunt. Conabantur vero qui in naui erant ad littus applicare, & sese persecutioni Hollandorum eripere; verum cum Celocem viderent, scaphamque Viceadmiralis tam celeri adnauigare cursu, vt euadere se Hollandorum manus vix posse putarent, viri viginti quinque, quorum 9. Lusitani, reliqui veto Nigritæ erant, in scapham puppi naui adhærentem descendentes, remis velisque vti euaderent, laborarunt. Verum qui in scapha Viceadmiralis erāt, acrius insistentes eam facili negotio compræhensam secum ad naues suas abduxerunt. Postmodo nauem etiam insequentes, eam sub ingressum *Rio Formo*, fluvii nimirum leucas decem à *Malacca* distantis, vela contrahere coegerunt. Lusitani de naui illa interrogati, *Iunkam* esse dicebant, ex *Macaçar*, quæ Insula est prope *Moluccas* sita, & in tabulis Cosmographicis alias *Celebes* vocatur, venientem. Onerata erat naui illa 150. *Baeres* nucum myristicarum, *Mazis* item & *Caryophyllorum* partem haud exiguam, cum cera & multis vtriusque sexus mancipiis. Cursum autem intenderant *Malaccam* versus, vnde ante menses octo egressi fuerant. Præfectum habebant *Dominicum de Carnalfo* nomine, qui in naui remanserāt, fugam cum reliquis inire recusans. Cognoscebant autem ab illis Hollandi, *Iunkam* siue nauem adhuc aliam restare ad Regem *Macaçar* pertinentem, vna cum triremi aliqua Lusitanica. Non poterant autem Lusitani pro certo affirmare, nunquid hæ naues iam præteriissent, nec ne. Hollandi nauem hanc 18. Septemb. ad suas traduxerunt, proiectisque anchoris eam ad 20. vsque subsistentes exonerarunt, Rectoremque naui, qui Æthiops Malacensis erat, vna cum Christiano quodam Malacensæ linguæ Lusitanicæ perito ad naues suas traduxerunt. Habitant ambo in *Macaçar*, Hollandis autem pro superando eo melius freto *Sincapura* seruire debebant, quod initio quidem facere detrectabant, verum cum Hollandi rogando & promittendo diligenter instarent, consenserunt tandem quod vellent voluntati eorum satisfacere, sed ita tamen, si precium ipsis pro parte sua aromatatum, quam in naui illa habebant, refunderent, quod similiter & aliis quibusdam in *Macaçar* habitantibus factum est.

Hollandi ad-
huc aliam na-
uem accipi-
unt. Die 20. Septembris nauem iterum aliam viderunt ab anchoris hærentem, itaque Celocem cum duabus scaphis ad illam emiserunt, in quibus quidem scaphis Pilotæ etiam siue Rectores nauium erant. Interea vero Hollandi Lusitanos omnes in *Iunkam* siue nauem suam iterum deposuerunt, & Antonio Borchado cum suis serio mandarunt, ne priusquam veniam siue licentiam accepissent, abirent. Qui in Celoce & duabus scaphis erant, cum prædictam nauem assecuti essent, cognouerunt eam *Iunkam* siue nauem illam Regis in *Macaçar* esse, de qua Lusitani antea dixerant. Erat autem nucibus myristicis maxima parte onerata, habebatque quatuor Lusitanos, inter quos prouectæ admodum ætatis quidam erat nomine Martinus Alfonsus. Hi circa vesperam ad Viceadmiralem omnes delati sunt. Sequenti vero die sequebatur eos etiā *Iunka* siue naui ipsa, cumq; propter

propter fluctuum vehementiam & velocitatem aliquanto tardius progredetur. Hollandi sublatis anchoris in occursum ei prouecti sunt. Submittentibus autem sese iuxta nauem illam ad profunditatem 22. orgyrum, habebant fluuium *Rio Formoso* dictum ad dimidium miliare ortum versus à se remotum. Macazarenfes, qui in *Iunka* siue naui illa erant, dicebant Lusitanos in ea septem *Pitaccas* habere, quæ sunt interstitia siue loca quædam ab vno naus latere ad alterum pertingentia, & ab aliis separata & distincta, aliquot palmos lata, quæ quidem ipsi sponte sua Hollandis commonstrarunt, cum spes ipsis de bonis suis omnibus retinendis facta esset, qua in re fidem etiam Hollandi ipsis seruauerunt, ne ministrum quidem nauticum contingere in naui illa & attrectare quicquam sinentes. Non erant autem etiam optimi generis nuces illæ Lusitanorum, itaque non dignas iudicabant Hollandi, quibus efferendis tempus infumerent. Constituerant quidem initio nuces illas à Macazarësisbus redimere, & propterea etiam Procuratores Regis compellauerant, verum cum tanti eas æstimarent, quanti alias *Malacca* vaneunt, nec minoris vendere nollent, Hollandi, ne eos offenderent, vel causam eis etiam præberent apud Regem suum de Hollandis conquerendi, consilium statim mutarunt, idque eo magis, quod nuces eas non esse de optimo genere viderent.

Summa igitur cum beneuolentia nauem illam à se dimiserunt petentes, uti nationem suam, nauesque Hollandicas Regi suo commendarent, quod quidem diligentissime se facturos, & apud Regem facile perfecturos, ut ad *Macazar* venientibus forte Hollandis omnis beneuolentia exhibetur, polliciti sunt.

Rex & populi in *Macazar* plerique Ethnici sunt, quamuis multi etiam Æthiopes & Christiani inter illos reperiantur. Lingua vtuntur Malaica, liberales alias, benefici, & ut fama est, singulari humanitate præditi. In bello fortes sunt, & viros sese præbent, armis vtuntur arcubus & sagittis, quarum cuspides ex acutissimis piscium ossibus constant, veneno adeo infectis, ut illis vulnerati & percussi mortem euitare non possint. Pro vero hoc Hollandis affirmatum est, qui etiam Pharetras aliquot sagittis repletas ab illis acceperunt. Cognouerunt autem ex illis etiam Hollandi, Malaicos ex *Macazar* mercimonia sua in *Moluccis* Insulis exercere solere, asportantes eo nuces myristicas, Caryophyllorum item & Macis copiam, vbi etiam ante hæc tempora cum Hollandis commercia exercuerant. Cum enim nullæ ibi naues adsunt, quibus aromata & merces suas diuendant, coguntur eas *Macazar* versus reuolare, quemadmodum hoc ipso quidem etiam anno factum fuerat. *Iunka* enim siue naus Regia paulo ante ex *Banda* aduenerat, cum vero aromata illa ad *Macazar* translata sunt, solent ea *Sundam*, item *Bantamum*, & alia loca perferre. Sed & Lusitani interdum *Malacca* aduenire emprum ibi aromata solent, quod quidem iam etiam fecerant, exiguum admodum & vile præcium pro illis solucentes. Pilotæ vero siue nauium Rectores, quos ex *Iunka* Lusitanorum ad naues suas traduxerant, referebant in plaga meridionali, aliquot dierum itinere à *Macazar*, Insulam quandam *Ende* nominatam abesse, Vulcano, seu monte sulphureo semper & perpetuo ardente, qui *Gunoaspi* vocetur, claram. Sitam etiam in ora illa Insulam *Soloe*, in qua Lusitani castellum aliquod habent, dicebant, addentes & hoc, solere ad illam Insulam magnam Sandali ex *Timor* Insula & aliarum mercium copiam deferri. Regem huius Insulæ *Sang Adspati* dictum in *Adonare* habitationem suam habere dicebant, qui ante

De qualitate
& statu po-
pulorum in
Macazar.

Ende Insula
Vulcano
clara.

annos tres vel quatuor Christianus quidem fuisset, iam vero cum Æthiopibus aliis sese Lusitanis opposuisset, quorum eo tempore 900. plus minus cæsi partim, partim in captiuitatem abducti fuerint, quo facto in gratiam iterum cum Lusitanis redierit.

Lusitani capiui dimittuntur.

Cæterum Lusitani, qui vigesimo Septembris ad Viceadmiralis nauiem translati fuerant, 22. postmodum die in *Iunkam* delati & liberi dimissi sunt; cum prius causam huius inimicitiae & persecutionis Hollandi ipsis exposuissent, nempe quod Lusitani longo iam tempore id vnice dedissent operam, vt Hollandos ab Insulis Orientalis Indiae arcerent, & quo minus commercia sua ibi exercerent, odium ipsis apud Reges & populos varios excogitatis variis mendaciis conciliare adlaborassent, quod item Regibus populisque illis munera varia promississent, vt Hollandos saltem expugnare, trucidare & extirpare regionibus suis vellent. Quin imo quod nondum cessarent insidias Hollandis struere, & quoscunque comprehendere possent, miserrime trucidare & interficere, cuius rei quidem superiori adhuc anno in *Macau* Chinae ciuitate exemplum edidisset, Hollandis aliquot ex naui Generalis *Neccej* comprehensis & ad mortem crudelissime abreptis. Cum igitur (dicebant Hollandi) extremam perniciem & internecionem Hollandorum Lusitani quærerent, à quibus tamen ante hæc tempora nulla essent affecti iniuria, non posse se aliter facere, quam vt de remediis huic malo adhibendis cogitarent. Quod si igitur perrecturi essent & permansuri in isto aduersus Hollandos odio, non defutura sibi etiam media crudelitatem istam in ipsis vliscendi.

Respondabant autem Lusitani seipsos honeste excusantes, dicebantque sibi quidem & communi plebi grata ista & accepta non esse, non posse se tamen repugnare his, quæ à Rege, Prorege in *Goa* & aliorum castellorum Præfectis fierent, quos quidem tanquam pernicipiei & interitus sui causam vnica diris omnibus deuoueant, vt appareat, Dominum Emanuelem, si cum nauibus aliquot ad hæc terras venturus esset, Lusitanos facile ad suas partes pertracturum esse, qui nihil magis quam liberari à tyrannide & seruitute Hispanorum cupiunt.

Perueniunt ad Insulam Pulo Picor.

Dimissis igitur *Iunccis* siue nauibus istis *Malaccam*, Hollandi etiam ipsimet progressi sunt, sed propter ventorum nimiam tranquillitatem dimittere se paulo post iterum cogebantur, inuenientes profunditatem 15. 20. & 28. orgyarum. Sequenti 23. die perueniunt ad Insulam *Pulo Picor*, cumque ad leucas duas vltius progressi essent, vadum reperiiebant 6. orgyarum, & Viceadmiralis quidem vix tres cum dimidia orgyas inueniens, regredi cum naui sua cogebatur. Vadum hoc inter Insulam & continentem medium esse videtur. Nam ab occasu aduenientibus accessus propius quàm ad leucas duas non patet, idque eam ob causam, quod vadum illud eo quidem loco se tam procul extendat. Hollandi versus meridiem ad orgyas 14. mollioris fundi confederunt, habentes *Pulo Picor*, ortum versus à se distantem. Insula vero *Carimon*, quæ ingens est, & eleuata admodum regio, multis aliis Insulis circumdata, distabat ab eis Euroaustrum versus 4. miliaribus. Fluctus rapidissimus versus fretum *Sabon* ferebatur, poterantque litus *Sumatra* facile prospicere, & ab aliis locis internoscere, propterea quod terram habeat planam, humilem & depressam. Die 24. cursum suum versus Insulam *Carimon* dirigebant, relictæque Insula *Pulo Picor* ad sinistram Insulam *Carimon* à dextris habebant. Dimittebant sese ad orgyas 7. habebantque altitudinem 53. scrupulorum.

Die

Die 25. prouecti versus angulum Insulæ *Carimon*, reperiabant profunditatem 20. Orgyarum, quæ, quo propius ad Insulam accederent, eo subinde maior deprehendebatur. Post meridiem autem cogeantur, se dimittere propterea, quod fluctus rapidissimos sibi aduersos haberent. Parum autem profecerant, videbantq; angulum Insulæ *Carimon* orientalem, itemque angulum continentis terræ, quæ dicitur *Tanzamburo* ortum versus a se distantem. Quicunque autem per fretum *Sabon* navigare volunt, cursum suum inter Insulam *Carimon* & continentem *Sumatra* continere coguntur.

Die 26. dirigebant cursum suum Austrum versus, cum Rectores nauium dicerent, cursum illum *Sincapuram* ducere. Deprehendebant autem ibi profunditatem 19. Orgyarum, cumque à terra iam non amplius duab. leucis abessent, reperiabant ibi profunditatem 15. Orgyarum. Circa vespem autem confidentes multis & variis vndiq; Insulis circumdati erant, ita vt nescirent, quo sese verterent, ne à freto *Sincapura* aberrarent. Videbant quidem ingressum quendam magnæ capacitatis versus ortum excurrentem, putabantque eam regiam viam versus *Sincapuram* esse, sed Rectores nauium omnes Euroaustrum versus innuebant, eo nimirum fretum *Sincapura* se extendere significantes. Sequenti 27. die quidam ex *Sepe Hollandica* cum duobus illis peregrinis nauium Rectoribus Scapha ad exitum quendam delatus est, vt cum dicerent, eo nauigandum omnino esse, profunditatem prius exploraret. Naues autem ad ostium istius *Æstuarii* hærebant, donec illi cum Scapha sua redirent, qui dicebant, se profunditatem 9. 10. 12. & 13. Orgyarum inuenisse. Erat *æstuarium* hoc inter duos scopulos ad sclopeti iactum patens, excurrerebatque versus Euroaustrum. Ceterum progressi summam experiebantur tranquillitatem, cumq; Celocem fundo adhærere contingeret, qui in reliquis erant nauibus proiecta anchora sese inter duos scopulos loco admodum angusto hædere deprehendebant.

Die 28. cum ventum non vsque adeo conuenientem experirentur, conuerso itinere ad ostium *Æstuarii* iterum, qui in *Sepe Hollandica* erant, reuersi sunt. Reliquæ vero duæ naues Viceadmiralis, nempe cum Celoce eodem adhuc die fretum illud superarunt, quas die quidem sequenti *Sepes* etiam *Hollandica* secuta est.

Instituta iterum velificatione, cum vix ad minoris alicuius tormenti iactum promouissent, cogeantur sese iterum dimittere, idque ob fluctuum ipsis aduersantium vehementiam. Hærebant autem ibi inter duas Insulas vix ad bombardæ iactum ab inuicem distantes, iamque Rectores nauium dubitare incipiebant, qua impofterum insistendum via esset, itaq; Hollandi ne frustraneum laborem infumerent, duas Scaphas populo & commeatu ad dies aliquot munitas cum Pilottis siue Rectoribus illis miserunt, vt de *Sincapura* inquirerent. Harum altera 30. Septemb. reuersa relationem nullam afferebat. Eodem die traiecerat Celocis nauta cum Scapha sua, & septem Hollandis aliis ad Insulam quandam ligna & aquam potabilem allatum. In hos autem *Æthiopes* istius loci impetum fecerunt. Cum igitur, qui in nauibus erant, eos vociferantes audissent, Scapham statim cum armatis aliquot, qui auxilio ipsis venirent, ablegarunt. His visis *Æthiopes* fugam arripuerunt, qui nautam iam interfecerant, reliquos vero grauiter vulnerarant, siquidem nihil armorum, quo se defendere potuissent, secum sumperant.

Sincapuram petere expectunt.

Ignorant quocursum suum vertere debeant.

Hollandi aliqui ab Æthiopibus trucidati.

Hollandi igitur cum Scapha sua Insulam circumnauigarunt, si forsitan eos adhuc apprehendere possent. Verum illi cum quatuor *Pravven* siue scaphis, ab altera Insulae parte constitutis continuo aufugerant. Post meridiem eius diei scapha etiam altera ad naues reuersa, licet ad tria miliaria Euroaustum versus progressa fuisset, nihil tamen de Sincapura cognoscere potuerat, fyrtesque & Insulas plurimas inuenerat. Circa vesperam igitur Hollandi Scaphas illas nouo commeatu instructas, vna cum Pilotis siue Rectoribus illis iterum ablegarunt, hoc expresso eis mandato addito, ne donec fretum *Sincapura* inuenissent, ad naues reuerterentur.

Homines qui
dam sese Hol-
landis offe-
runt, cum
quibus loqui
potuerunt.

Primo Octobris Scaphas aliquot ad locum illum, vbi pridie eius diei nauta Celocis perierat, emiserunt ut aquam recentem afferrent, sed armis suis melius quam ante instructi prouehabantur. Circa vesperam *Pravven* siue Scaphae aliquot ad latus Insulae septentrionale conuenerunt, quibus Hollandi praefixis statim vexillis albis signum dederunt, ut ad naues venirent, cumque id ex timore nimio facere recusarent, Scapham cum vexillo pacis ad eos ablegarunt cum puero quodam Pilotae seu Rectoris nauium, qui cum illis loqueretur, significaretque illis, eos non Lusitanos, sed Hollandos esse, verum ipsi cum non possent tam facile persuaderi, crastina luce redituros sese promiserunt. 2. Octob. cum vexillis albis reuersi in loco prioribus substituerunt. Hollandi ergo ablegata Scapha eos ad naues suas venire iusserunt, quod quidem facere noluerunt, nisi prius duo Hollandi *Pravven* siue scaphas suas ingrederentur, pro quibus ipsi vicissim duos in Hollandorum scapham deposuerunt. Cum igitur ad Viceadmiralis nauem venissent, cepit ille cum eis loqui per Interpretem aliquem linguae Malaice admodum peritum. Dicebant autem, Capitaneos sese seu Praefectos esse super duas praesidiarias Lusitanicas naues, quatuor triremes, & 20. vel 25. *Bantyni* siue *Pravven*, quarum naues omnes non ita pridem ex *Malacca* ad portum *Ior* venissent, constitutos esse. Dicebant porro, bellum & inimicitias esse inter populos in *Ior* & Lusitanos, quodque Hollandi quidam in *Ior* essent, relictum nempe ibi ab Admirale Hemskirchio, post expugnatam opulentissimam *Krake* siue nauem ex *China*. Caeterum quod ad nauigationem Hollandorum praesentem attinet, dicebant illi, non recto eos cursu incedere, sed a vero aberrasse, necesseque esse, ut vela conuerterent, quo facto se ad portum *Ior* eos traducturos promittebant. Erat hoc Hollandis gratum admodum, & mercedem eis statim pro officio hoc promittebant. Verum illi mercedem accipere recusantes, debere se hanc beneuolentiam Hollandis Principis & Regis sui nomine dicebant.

Circa meridiem eius diei *Pravv* siue nauigium ad naues cum Rectore quodam nauium aduenit linguae Lusitanicae admodum peritus. Adducebat autem duos ministros nauticos Hollandos, qui ex Scapha eorum veniebant, dicentes: Malaicos aliquot Scapham suam ingressos fuisse, ut iter sibi regium monstrarent. Hollandi igitur *Pravv* siue nauigium hoc, cum literis statim ad Scaphas suas ablegabant, sublatisque anchoris per fretum illud quo venerant, regressi sunt, demittentes sese extra freti illius siue aestuarii ingressum, cum duobus *Pravven* siue nauigiis, ad 12. Orgyas. 3. Octob. viderunt scaphas suas, progressi autem se adhuc ante meridiem demittere cogebantur propter contrariorum ventorum vehementiam. Circa meridiem Scapha ipsorum ad naues veniebat, quae fretum quidem *Sincapura* emensa, longitudinem tantam, quantam tormenti dispendio ne asse-

Freti Sincapura descriptio.

ne assequi possent habere, & in latitudine ad lapidis iactum patere dicebat, profundum in latere occidentali 15. & 16. itēq; 10. 9. & 8. Orgyas. Vbi ab Occasu fretum illud ingressus fueris, *Carimon* ad Austrum, quinque fere leucas remotum deprehendes, scopulo quodam ad sinistram instar duarum columnarum erecto. Peruium non apparet, nisi quis prius ingressus fuerit. In latere Orientali profunditas est quinque, itemque quatuor cum dimidia Orgyarum. Septentrionem versus exitum siue angulum quendam habet, vbi pagus quidam videtur, quem *Sincapuram* vocari asserunt. Scaphæ igitur ad finem freti peruenientes circa Insulam Austrum versus à freto remotam nauigarunt, vt ad naues suas itērum peruenirent, inuenientes ibi fretum aliud profunditate optima, ita vt melius naues suas per hoc quam per *Sincapuræ* fretum transcuras putarent. Post meridiem ventum commodum nacti progrediebantur, cursum versus Septentrionem dirigentes, vt scopulum meridiem versus situm euitarent, tametsi tramite inter scopulum & vallum meridionale medio transire etiam commode potuissent, & profunditas satis magna ibi deprehensa esset. Fretum hoc quibusdam in locis leucas duas & amplius patet. Circa vesperam autem dimittebant sese ad Orgyas 25. vt ita eo melius transire & superare fretum hoc possent, quod ab occasu incipiens sese ex *Carimon* versus ortum & meridiem ad quinque miliaria extendit.

Reperitur ibi exigua quædam Insula colle quodam multis arboribus confito conspicua. Hæc transeuntibus ad sinistram, & scopulus quidam ad morem columnæ alicuius sese super aquam extendens, ad dextram relinquenda sunt. Distat autem scopulus iste ab Insula dimidio fere miliari, & ibi quidem fretum illud quam maxime patet, ortum versus excurrans, nec quicquam in eo magnopere præter scopulum modo dictum extimescendum est, & propterea præstat cursum iuxta vallum Septentrionale continere, vbi multæ Insulæ occurrunt ad sinistram omnes relinquendæ. Qui vero per alterum illud fretum *Sincapuræ* angustius transire expetūt, in altero sese latere contineant, & Insulas illas ad dextram relinquunt, oportet. Quarto Octob. ante meridiem quidem tranquillitatem magnam habebant, post meridiem autem cursum suum versus portum *Ior*, qui alias Portus de *Patana* vocatur, direxerunt. Profunditas vbique conuenientissima est. Versus Occasum autem albus sese collis exerit, vnde ingens lapidum cumulus ad sesquileucas fere meridiem versus in mare se profundit. Circa vesperam anchoras ad 19. Orgyas proiciebant, remoti à terra ad tres fere miliaris quartas, & angulum album versus ortum relinquentes. Veniebant autem ad illos multa nauigia, quæ ipsi *Pravven* vocant, & inter alia etiam vnum, quod ad Admiralem maris pertinere dicebant, qui Gubernator Insulæ *Bintban* erat.

Sed & nauigium quoddam ad eos veniebat, literas à Rege in *Ior* ipsis afferens, quas scripserat quidam *Iacobus Buys*, ab Admirali *Hemskirchio* ibi relictus, idque in vrbe *Batoufaber*, quæ ad sex fere miliaria fluuium ascendendo ab hoc portu aberat, & ab aula Regia celebris habetur. Ex hisce literis intelligebant Hollandi, 19. Septembris duas Lusitanicas præfidiarias naues, quatuor triremes & 20. *Bantyns* ibi aduenisse, vt nauibus *Macaricis* & *Iaponicis*, quæ intra tres menses adfuturæ, ibi & naues *Hollandicas* ad *Malaccam* vsque deducturæ dicebantur, insidiarentur. Interea autem naues istæ præfidiariæ *Pravven* & *Iunkas* quotquot poterant, diripiebant. Capitaneus & Præfectus earum dicebatur *Estenao Teixeira de Made*.

Perueniunt
ad portum
Ior.

Accipiunt li-
teras à Rege
in Ior.

Ad has literas responderunt statim Hollandi, se pugnam cum Lusitanis, quamprimum daretur occasio, inituros, Regemq; per Dei gratiam ab illis facile vindicatuos. Petere autem det operam, ut quamprimum ad se veniat, & coram de rebus omnibus secum loquatur.

Nauigia quaedam circa portum Ior Hollandiae visa.

Cæterum 5. Octob. cum aliquot nauigia circa portus exitum viderent, & vero ad classem Lusitanicam ea pertinere putarent, Scaphas statim duas militibus instructas, vna cum quinque *Pravven* ex *Ior*, quæ per noctem illam ibi permanferant, nauigiis illis immittebant, sed & cum Celoce ad locum illum processerunt. Verum enimvero nauigia illa arrepta fuga inde abierant. Circa meridiem Hollandi progredientes, portum recta sese petere arbitrati sunt. Verum deprehendebant paulo post, se vallo saxeo ex albo colle deriuato, iam iam cum nauibus suis imminere. Itaque cursum suum in Euroaustrum conuertentes, iuxta vallum ad decem *Orgyas* progrediebantur. Postea autem profunditatem maiorem inuenientes in occasum directo cursu portum petebant. Cogebantur autem circa vesperam propter fluctuum vehementiam anchoras suas proicere, cumq; omnino decreuissent, classem Lusitanicam adoriri & oppugnare, progrediebantur sequenti die versus introitum fluminis, & circa meridiem cum vento placido illud ingrediebantur, duas exiguas Insulas ad dextram relinquentes. Confluebant autem multa ad illos nauigia ex variis locis, ut portum sub patrocínio eorum eo tutius & securius ingredi possent. Cum igitur tandem classem Lusitanicam conspexissent, & ad sesquileucas ab ea adhuc abessent, ad decem fere *Orgyas* sese demiserunt. Circa tertiam postmeridianam Scaphas aliquot minores ad se appropinquare, exploratum videlicet qui essent, viderunt, quæ vero conuerso statim itinere ad classem, vnde venerant, reuertebantur. Circa vesperam sublatis anchoris paulo amplius progressi sunt, seq; iterum ad 7. *Orgyas* demiserunt, omnia parantes, ut sequenti statim die classem Lusitanicam aggredierentur & oppugnarent.

Hollandi literas à Iac. Buissio accipiunt.

Septimo Octobr. progressi ad syrtes & breuia trium *Orgyarum* deferiebantur. Accipiebant autem ibi literas alias à Iacobo Buissio, qui scribebat se literas Hollandorum 4. Octobr. scriptas accepisse, & Regi totiq; populo interpretatum esse, qui omnes singulare gaudium inde percepissent, sperantes nimirum fore, ut quasi ex diuturno carcere liberarentur. Referebat porro, fratrem Regis *Rahu Bongso*, prima occasione iter ingressurum, & apud Hollandos permanfurum, donec per gratiam Dei Regis suosq; communes hostes profligassent. Hic *Rahu Bongso* adfuerat etiam expugnationi naui de *Macao*, permanferatq; in naui *Hemskirchii*, donec expugnationi naui illius ab Hollandis facta esset. Paulo post venit ad Viceadmiralem Lusitanus quidam *Renegado*, minister Regis in *Ior*, nomine *Codsa ab Delsab*, literas adhuc alias à Iacobo Buissio afferens. Addita autem erat etiam epistola à Rege in *Ior*, Malaica lingua scripta, quam prædictus Buissius in Germanicam verterat, qua Rex maximopere se Hollandorum opera à persecutionibus Lusitanorum liberari petierat. Exorto postmodum vento breuia illa & syrtes superarunt. Cū autem Viceadmiralis fundo ite-

Hollandi classem Lusitanicam oppugnant.

rum insedisset, anchoris ad 6. *Orgyas* proiectis expectare paulisper, donec ipse se inde explicaret, coacti sunt. Accrescente autem paulo post fluctu, cum Viceadmiralis sese inde expediuiisset, sublatis iterum anchoris progressi. Erant iam ad pugnam parata omnia, itaq; cum non procul à classe illa confedissent, fufis ad Deum precibus, auxilium diuinum implorarunt, moxq;

moxque ad tormenta conuersi, frequenti dispoſitione fulminare & claſſem oppugnare cœperunt. Luſitani non uſque adeo frequenter, ſed dextre admodum reſpondebant. Habebant autem triremes quatuor, & iuxta eas *Bantyns* ſiue *Pravven* aliquot, quibus ad vulneratos ex nauibus deferendos utebantur. Durabat hæc tormentorum ſcloporumque diſpoſitio totum iſtum diem, donec circiter horam quintam diſceſſum parare inciperent. Non poterant autem commode propter Hollandos ab inferiori loco pugnantes abire, qui cum impetum eos in ſe facturos putarent, excipere eos & pro dignitate tractare modis omnibus adlaborarunt. At illi cum triremibus ſuis ſumma vi Hollandos prætereuntes, & inter media tormentorum tonitrua perrumpentes, ad vadum illud, ubi Hollandi poſtremo ſubſtiterant, anchoras ſuas expoſuerunt.

Interea dum pugna hæc duraret prædictus *Rahu Bongſo* cum triremibus & *Pravven* ſiue nauigiis aliquot, ſpectator in plaga occidentali hærens, euentum pugnae cognoscere geſtiebat. Erat autem cum illo prædictus *Iacobus Buiſius*, qui proſtigato ſtatim hoſte ad naues ſtatim Hollandicas aduectus eſt, vna cum multis Domini ſui miniſtris, qui gratias Viceadmirali maximas agens, eleganti *Criſſ* ſiue pugione eum donauit. Hoc facto ad triremes ſeſe ſuas iterum recepit, quæ vna cum *Pravven* aliquot iuxta naues Hollandicas ſubſtiterunt, cibos Hollandis varios potumque *Aracka* & fruſtus offerentes. In pugna hac Hollandi ſex viros amiſerunt, tres nempe ex naui Viceadmiralis, & tres ex *Sepe Hollandica*, ubi duo à tormenti aliquiſ diſruptione, tertius vero glande plumbea percuſſus occubuerant. Sed & vulnerati quidam fuerant, maxime vero *Sepis Hollandica* Nauarchus, qui glande plumbea per genu alterum traiectus fuerat.

*Regi in tor
fiater gra-
tias Vicead-
mirali pro
pugna hac
agit.*

Sequenti die putabant quidem Hollandi Luſitanos ad vadum illud adhuc hærerẽ, verum illi noctis beneficio ſeſe inde ſubdlexerant. *Rahu Bongſo* igitur cum Nobilibus ſuis Viceadmiralis nauem ingreſſus eſt, & probe perlustrauiſt. Cumque ob ventorum tranquillitatem proficere nihil poſſent, coacti ſunt ibi per noctem illam ſubſiſtere, idque eo magis quod nuncium ſub veſperam de Regis ipſius aduentu acceperant, illa eum cognito pugnae huius ſucceſſu proſpero, vt Luſitanos ex finibus ſuis plane proſtigaret, cum triremibus nauigiſque aliis & multis armatis ſeſe Hollandis coniungere, & Luſitanos perſequi voluerat.

*Rex in tor cū
claſſe ſua ad
Hollandos
ſeſe iungit.*

Sequenti igitur die, cum ventus ipſis fauere aliquo modo videretur, ſublatis anchoris, progredi cum triremibus & *Pravven* cœperunt. Peruenientes autem ad oſtium fluminis illius, recedentibus aquis, ſubſiſtere ibi coacti ſunt, viderunt vero etiam claſſem Luſitanicam ad duas propemodum leucas à ſe remotam. Itaque ſequenti ſtatim die ea rursus aggreſſi & penitus proſtigare decreuerunt. Vndique autem claſſe Regis circumdati erant, quæ 40. *Pravven* & quatuor vel quinque triremibus, in quarum maxima Rex ipſemet, in duabus vero aliis duo eius fratres vehabantur, conſtabat.

Ingreſſus autem fuerat Viceadmiralis triremem Regis, qui & gratias ei maximas pro præſtito hoc ſibi officio egerat, & *Criſſ* ſiue pugione pulcher- rimo eum donauerat. Simul autẽ etiam Viceadmiralis de pipere cum Re- ge locutus fuerat, quod breui accepturus erat, dummodo portum ſuum liberum retineret. Rogauit igitur Rex Hollandos modis omnibus, vt in ſuo portu aliquandiu ſubſiſtere vellent, quo ſine quidem etiam Gubernatorem de *Campate*, quem in triremi ſua ſecum habebat, ad eum ablegauit.

*Rex in tor
Hollandus
gratias agit.*

Is linguam Lusitanicam mediocriter callebat, promittebatque Viceadmirali daturum sese operam, ut piperis, quantum ad onerandas naues suas sufficeret, accepturus sit. Illud enim ex *Campate*, *Androgiri*, & locis aliis, eo magna aduectum iri copia affirmabat, modo portum suum retinere liberum possent. Verum Viceadmiralis respondebat, se iam diu admodum in itinere fuisse, & inde commeatum suum valde imminutum, ut necesse esset vecturam suam alibi inquirere, & primo quoque tempore reditum in patriam maturare.

Hollandi classem Lusitanam denuo oppugnant. Cæterum 10. Octob. simul atque dies illuxisset, Zephyro utentes vento in hostem progressi sunt, *Rahu Bongso* vna cum multis Nobilibus, & Iacobo Buisio, in Viceadmiralis nauem ingressis. Lusitani igitur videntes Hollandos ad se venire, cum triremibus & *Pravven* omnibus coniuncti ab altero latere substiterunt. Constituerant quidem Hollandi nauem maximam solummodo oppugnare, & tormentis suis petere, fusis itaque ad Deum precibus, circiter nonam & decimam horam ad eam delati, tormenta sua omnia in eam disploserunt. Animaduertentes autem Lusitani, qui in minori naui erant, maiorem tantum ab Hollandis peti, auxilio ei veniendum putarunt, idque in primis operam dederunt, ut carbasa & vela Hollandorum peterent, sperantes illis disruptis fore, ut à persequendo sese postmodum cessarent. Cadebant autem frequentes admodum ex nauibus in adiunctas scaphas, & tandem versus *Pedra Branca* cursum suum direxerunt.

Cæterum, cum triremes Lusitanicæ à *Pravven* siue nauigiis aliis hac quidem vice separatae essent, sperauerant quidem Hollandi fore, ut classis Regia in *Pravven* Lusitanorum impetum faceret, verum ea serius aliquanto aduecta, Lusitani ad vallum meridionale declinare visi sunt. Frater Regis *Rahu Bongso* per totum illum diem in Viceadmiralis naui existens, tandem circa vespere ad triremem suam reuersus est. Iacobus vero Buisius in Viceadmiralis naui remansit, ut sequenti die Regi, quid facturi impostorum Hollandi essent, significaret.

Lusitani portum in lor plane deserunt. Sequenti 11. die videbant Lusitanos adhuc in mari ab anchoris hære, integro tamen fere miliari à se remotos, qui paulo post explicatis velis plane discesserunt. Cum igitur Rex in portu adhuc cum classe sua hæreret, misso statim Iacobo Buisio, ei significarunt, velle se libèter Regi valedicere, & iter suum promouere. Progressi autem paulo amplius versus portum, ad 12. orgyas confederunt, per noctem ibi permansuri, & aduentum Regis expectaturi, qui sequenti die, vna cum vniuersa classe & duobus fratribus suis, ad naues Hollandorum applicare volens, tantam expertus est tempestatem, ut madidi omnes, antequam Hollandorum stationem assequerentur, facti sint.

Hollandi discessum à Regem in lor parant. Procurator Viceadmiralis vna cum Iacobo Buisio & aliis ad triremem *Rahu Bongso* aduectus est, ut assumpto eo ad Regem pergerent, quem in trigemina remi sua tapeti insidentem inuenerunt. Significabant autem ei per interpretem, Viceadmiralem absumpto propemodum commeatu, ibi diutius commorari non posse. Petere igitur Regem, ne grauetur ad nauem suam venire, ut valedicere ei commode possit. Rex commemoratis beneficiis sibi ab Hollandis præstitis, dolere se dicebat, quod tanquam non usque adeo diues Rex satisfacere ipsis pro merito non posset, & vero tam ingens beneficium splendidam etiam satisfactionem efflagitaret. Hollandi respondabant, se nullam satisfactionem requirere, sed beneuolo Regis erga suam

suam nationem & gentem affectu contentos esse, & petere, vt conseruato erga Hollandos amore, eos, si quando ad regnum suum peruenturi essent, commendatos sibi haberet, qui respondit, notum esse omnibus, qui in regno suo hactenus fuissent, quanto eos amore profecurus fuisset, iam vero satis agnoscere, quod multo plus erga nationem istam obligatus esset. Dolere vero non parum, quod tam cito inde discedere vellent, & nullum ibi fructum percipere possent, cum tam eximie de se promeriti essent. Addebat autem porro, nihil ibi hoc quidem tempore piperis adesse, sed portum iam ab hostibus suis liberato, sperare se, quinque mensium spacio, quantum pro onerandis nauibus istis opus esset, eos facile accepturos. Respondabant Hollandi, quod cum satis longo iam tempore abfuissent, & com meatum fere omnem iam absumpsissent, necesse esse, vt de acquirenda primo quoque tempore vectura laborarent.

Venit interea ad triremem illam secundus etiam Regis frater, cum-
que aliquandiu Hollandis adsedisset, parum tamen locutus fuisset, salu-
tato Rege & Hollandis iterum discessit. Rex vero venturum sese ad Vice-
admiralem quamprimum se purgasset & lauisset, pollicitus Hollandos à se
dimisit, qui *Rahu Bongso* ad triremem suam delato, postmodum ad suos re-
uersi sunt.

*Rex in Ior eam
fratribus &
Nobilib. suis
naues Hollan-
dorum in-
greditur.*

Non multo post *Rahu Bongso*, & post eum Rex ipsemet cum fratre suo iu-
niore & proceribus Nobilibusque plurimis ad nauem Viceadmiralis per-
uenit. Cumque conclaue ipsius Viceadmiralis ingressi essent, Rex in men-
sam panno serico instratam, frater vero eius in scamnum & *Rahu Bongso*
in sellam iuxta eum confederunt. Postquam igitur Viceadmiralis eum ho-
norifice excepisset, eleganti & longa oratione Hollandorum beneficia
prædicans, gratias illis egit, quod hostes suos Lusitanos superatos proflig-
assent, atque ita portum suum ab hospitibus illis noxiis perpurgassent.
Viceadmiralis autem Regi acinacem siue gladium Iaponicum, capulo &
vagina argenteis constantem, *Rahu Bongso* vero scloperum pulcherrimum
donauit, varia inuicem colloquia miscentes. Dicebat autem inter alia Vi-
ceadmiralis, non defuturas imposterum in portu illo naues Hollandicas,
dummodo piper ibi accipere sese posse scirent. Quod si Lusitani reuersu-
ri, & noui aliquid in portu isto molituri essent, ad naues illud Hollandicas
Bantami vel alibi subsistentes id referri iussit, quæ Regi quidem nunquam
defuturæ essent. Tandem vero cum sibi inuicem valedixissent, ad triremes
suas Rex cum fratribus Nobilibusque aliis reuersus est.

Cæterum cum classem suam Rex ad portum reduxisset, decreuerunt
Hollandi *Patanem* versus nauigationem instituere, Celoce *Bantamum*, vti
versantibus ibi Hollandis id significarent, dimissa. 13. autem Octob. aquæ
adhuc recentis paululum attulerunt, cumque tranquillitas magna esset,
coacti sunt sese iterum demittere, etiam si velificationem iam ingressi
essent.

*Cursum suum
versus Patanem
dirigunt.*

Sequenti igitur 14. Octob. die Celoce quidem *Bantamum* versus dimis-
sa, ipsi *Patanem* versus cursum suum direxerunt. Habebant autem ventum
Zephyrum, & progrediebantur versus Euroaustrum, Septentrionem ver-
sus, cum dimidium miliare non amplius à *Pedro Branco* abessent, versus *Pulo*
Tmaon progressi sunt. 15. perueniunt ad magnam quandam & rotun-
dam Insulam, quatuordecim fere leucas à terra *Ior* distantem. Præter-
nauigabant autem plures adhuc alias Insulas, relinquentes eas omnes ad
sinistram.

Ab altera autem parte habebant scopulum quendam tantæ magnitudinis, ut insulam eum primo esse putarēt. Profunditatem habebant ubique satis commodam. Ventum vero australem, cuius beneficio eodem adhuc die terram continentem viderunt. 19. die insulas tres conspiciebant, habebantq; altitudinem 4. graduum. Die 24. viderunt 7. insulas, tres maiores, & quatuor minores, non procul à continente regione distantes. 26. die eleuationem habebant 6. graduum & 27. scrupulorum, nocte vero vadum 14. Orgyarum inueniebant Septentrionem versus ab insulis illis remotum.

Die 29. confederunt dimidio fere miliari à terra ad 16. orgyas, & *Iunkam* siue nauem aliquam præterire videbant. Die 30. *Sepes* quidem *Hollandica* littus assequi potuisset, verum cum Viceadmiralis aliquantulum adhuc abesset, & *Iunkam* siue nauem illam versus, quæ modo præterierat, sese cōuertisset, ipsa etiam iter suum eo direxit. *Iunka* autem siue nauis illa ad Viceadmiralem cum fructibus aliquot adueniens, literas habebat ad supremum confœderatæ societatis in *Bantam* mercatorem scriptas, quibus noua quædam continebantur ab aliquo Daniele de Leck, quem Admiralis Neccius in *Patani* reliquerat, scripta. Quibus lectis, Viceadmiralis literas rursus occlusas Malais reddidit, qui dicebant, se duo adhuc miliaria à *Patani* abesse. Terra erat humilis & plana, quæ tamen, quo longius procedas, eo magis magisque eleuatur.

De statu in
Patani edo-
centur.

Proiiciebant ibi anchoras suas *Hollandi*, cumque sequenti die iterū progressi essent, deferebantur ad vallum siue vadum 6. orgyarum, Non audebant autem progredi, cum ignorarent, an superare illud nauigando possent necne, & propterea sese demiserunt ad orgyas septem. Ablegaerunt scapham suam, exploratum profunditatem, ad quam quidem circa vesperam *Hollandorum* aliqui cum *Praw* siue nauigio aliquo sese adiunxerunt. Cæterum cum ad Viceadmiralem porro progressi essent, statum omnem in *Patani* ab illis cognouerunt, audientes simul duas naues, *Harlemium* nempe & *Lugdunum*, ex *Cauchin China* eo aduenisse, & quod sibi adhuc defuerat, ibi accepisse. Dicebant vero & hoc, *Harlemium* nauem inde digressam adeo læsam esse, ut redire statim ad portum necesse habuerit, ubi etiamnum subsistens sese vix contineret, bona sua certo certius in nauem aliam expositura.

Perueniunt
ad portum
Patani.

Primo Nouembr. An. 1603. ob tranquillitatem nimiam ab anchoris hærare coacti sunt, sequenti postmodum die eo vsque progressi, ut vix quarta miliaris parte à portu amplius abessent, profunditatemque ibi habebant 6. orgyarum. Tercio die portum ingredi statuebant, erat autem summa tranquillitas, quam tanta procella & tempestas exceperunt, ut sese demittere rursus proiectis ad quatuor leucas anchoris cogerentur. Cū enim prospicere satis non possent, & vero vadum quoddam ibi existere audissent, progredi ulterius non audebant. Quarto deinde paulo amplius promouentes, anchoras ad tria orgya proiiciebant, loco ultra dimidium miliare à domo *Hollandorum* non distante.

Viceadmiralis
ad ciuitatem
Patani
proficiscitur.

Eodem die Viceadmiralis cum quibusdam aliis ad terram aduectus est, assumptis secum omnibus classicis, reliquis vero tormentorum dispoſitione tertium repetita eum proſequentibus. Excensione facta cum muneribus suis ad ciuitatem statim profecti sunt, quæ quarta miliaris parte à litore abest.

Ingressi

Ingressi autem domum Quæstoris *Dato Siriua* nomine, qui natione Chinen-
sis erat, iam vero morbo correptus decumbebat, munera sua, quæ e-
rant panni Camelini duo, panni Coccinei dimidium, panni holoserici ru-
bri dimidium, tria specula crystallina, & pocula aliquot vitrea Veneta, ibi
deposuerunt, quæ quidem à quodam *Orancaia Iurabassa* in tres partes diui-
sa sunt, ita ut holosericum quidem cum maiori parte reliquorum munerum
Regina, reliquum vero *Sabander & Siriua* acciperent. Hoc facto profecti
sunt ad aulam regiam, constituto aliquo, qui munera illa ipsis præferret. Co-
gebantur autem per duas portas transeuntes gradus postmodum ascende-
re ad locum, ubi *Sabander* cum proceribus reliquis congregatus erat. De-
positis autem ad pedes eorum muneribus, ipsi in stragulo quodam siue
stoea confederunt. *Sabander* igitur & proceres reliqui cœperunt statim e-
os interrogare de pugna, cum Lusitanis ad portum *Ior* habitam, delectatiq;
sunt admodum commemoratione eius, cum Lusitanis non valde faueret,
& non ita pridem etiam frater Regis in *Ior & Rahu Bongso*, qui Rex est in *Si-*
ad, Reginae huius sororem in uxorem duxerat, qui quidem *Ragia Siac* pau-
lo ante aduentum Hollandorum inde ad Regem in *Ior* profectus fue-
rat.

Munera Hollandorum à proceribus quibusdam ad cubiculum Re-
ginae deterebantur, quæ ad quietem sese tum composuerat, & Hollandis
quidem interea *Betele* cum *Tubacca* apposita sunt, donec Regina euigila-
ret, quod ubi factum, ingressi sunt ad eam proceres duo, ut aduentum
Hollandorum ei significarent. Cumque rursus egressi essent, retulerunt,
Hollandis Reginae suæ nomine, aduentum eorum ei gratissimum esse, &
eam simul etiam, quæ de beneficio Regi in *Ior* exhibito commemoras-
sent, libenter admodum audiuisse. Posthæc apponebantur Hollandis
patinæ quædam ænæ *Bonanis* repletæ, & tubicines Hollandorum clas-
sicum canere semel atque iterum iussi, magnam oblectationem proceri-
bus crearunt. Postmodum Hollandi ad ædes *Sabandri* profecti, cum ex
aula aduenisset, munera ei sua obtulerunt, cumque consedissent, fructus
similiter aliquot recentes eis apponi iussit. Huic cum valedixissent ad æ-
des Hollandorum sese recta contulerunt, ubi per noctem illam tandem re-
quieuerunt.

Quinto Nouembr. ad domum Selandorum, atque inde porro in
vibem, ad domum Quæstoris *Dato Siriua* profecti sunt, ut cum eo de pi-
pere loquerentur, & quantum ibi adesset, qualique illud precio veniret, co-
gnoscerent. Per posticum autem ædes illius ingressi inuenerunt eum in
puluinari ante lectum suum sedentem, uxores vero, liberi & mancipia e-
ius circa eum sedebant, itaque Hollandi sedere iussi, longa ei oratione,
quæ ad portum *Ior* cum Lusitanis accidissent, commemorabant, quæ
omnia ipsi auditu grata & accepta videbantur. Cæterum de pipere post-
modum interrogantes, & quantum in vrbe reperiretur, & quanti veni-
ret, quæsiuerunt, qui respondit, se nullum piper habere, nec pro certo sci-
re posse, quantum in vrbe esset, existimare tamen mille plus minus *Baerem*
reperiri, Iubeat igitur eos munera illa præstare, quæ alias facta conuen-
tione præstari solerent: hoc enim facto libere eos posse emere, quantum-
cunque & ubicunque vellent, dicebat, promittens, quod accepta pecunia
ipsem etiam partem ipsis procurare vellet.

Respondabant v. Hollandi, se peregrinos nullam mercatorum eius loci

notitiam habere. Petere igitur ut de precio secum quamprimum transigeret. Promittebat igitur, se primo quoque tempore cum Mercatoribus locuturum, & de valore siue precio piperis eos edociturum esse. Acquiescentes hac responsione Hollandi, discessum iam parabant, cum elixa oua aliquot, ficus item Chineses, & fructus alios, cum potu *Aracka*, ipsis apponi curauit. Cum igitur cibo & potu sese refecissent, ad domum Selandicam progressi, & inde circa vesperam ad naues iterum reuersi sunt.

Viceadmiralis de valore seu pretio piperis cum Patane sibi agit.

Sexto Nouemb. Daniel de Leck, quem Admiral Neccius ibi reliquerat, virum quendam cum *Pravv* siue nauicula aliqua ad Viceadmiralem ablegauit, qui dicebat, se cum *Dato Siriuara* locutum fuisse de pipere, quod ibi reperiretur, qui existimare se dixisset, 800. fere *Baeren* posse Hollandos iam accipere, si aurum soluere pro tertia parte vellent. Dicebat autem Viceadmiralis, aurum se non habere, sed tantum argentum, cui vir ille, posse & argento solutionem fieri dicebat, dummodo valore illud visitato & vulgo recepto facerent, quod Hollandis vero consultum non videbatur.

Sequenti igitur die in terram iterum descendentes, cum *Dato Siriuara* multis verbis de valore & precio piperis egerunt, ut & precium eius moderari, & de tributo etiam aliquid detrahere vellet, rogantes, qui solutionis partem tertiam auro fieri oportere multis contendebat. Recusabant id omnino Hollandi, & quot tandem Regales Oñonorum siue Ioachimicos pro *Baere* vno soluere & numerare deberent, quæsiuerunt, qui dicebat 35. Videbatur hoc ipsis iniquum admodum postulatum, itaque ad domum Hollandicam sese tum recipientes, sequenti die reuersi sunt. Cæterum de precio quidem tandem inter eos transactum est. Quod autem ad tributum siue vectigal attinet, de eo nihil remittere voluit, coactique sunt quinque pro centenariis, & *Maes* vnum siue duas tertias Regalis pro *Baeren* singulis ponderadibus numerare, nec non munera visitata pro licentia naues onerandi præstare. Instabant quidem Hollandi pro purgato bene & cribrato sibi pipere tradendo, verum promittere hoc ipsis nolebat, dicebat tamen, si à mercatoribus hoc obtinere possent, se quidem nihil repugnaturum, quamuis coacti quidem etiam non erant accipere, quod ipsis displiceret. Promittentes igitur sese munera, quæ præstari antequam piper acciperetur, oportere, adornaturos ad naues reuersi sunt.

Accipiunt nuncium de quibusdam nauibus Hollandicis.

In itinere dum ad naues iterum adueherentur, inciderunt in *Iunkam* siue nauem aliquam ex *Iapon* venientem, in qua Lusitanus quidam erat, qui dicebat, se in *Pulo Cambir*, qui portus probe conclusus est in *Camboia*, fuisse, & duas ibi naues Hollandicas, *Erasmus* & *Nassouiam* inuenisse, quæ non procul à *Macau* nauem quandam Lusitanicam eximie magnitudinis, serico & aliis bonis oneratam, & versus *Iapon* velificationem facere volentem, expugnassent, exoneratamque bonis omnibus igne cremassent. Cæterum 13. Nouemb. preparatis iam muneribus suis ad terram iterum, ut licentiam siue veniam conuehendi ad naues suas piperis impetrarent, profecti sunt. Non poterant autem die illo propter tempestates & pluuias multum proficere, itaque sequenti 14. die cum muneribus suis ad *Dato Siriuaram* euntes, munera sua attulerunt, quæ erant holosericum rubrum floribus pictum, tredecim specula, insignis poculorum vitreorum Venetorum copia, & pannus laneus rubro colore infectus. Hæc omnia ab *Orancaia Iurabassa* diuisa & distributa sunt pro dignitate personarum, quibus munera illa debebantur, quæ erant, Regina senior, *Radza Muda*, siue Regina

gina iunior, *Sabander*, *Dato Siriuara*, *Dato Idoch*, *Raga VVange*, *Dugga*, *Ragni*, *Sirindana*, *Manchaia*, *Iurabassa*, & *Melemadiu*.

Cum igitur munerum illorum distributio facta esset, primo quidem ad Reginam, atque inde ad alios profecti sunt. Expetebant autem domum negotiationibus suis conuenientem, verum cum *Sabander* permittere noleret, ut in suo fundo habitarent, coacti sunt locum quendam sibi eligere in area illa, ubi Hollandi reliqui domum suam haberent. 16. Nouemb. aduecti sunt ad Viceadmiralis nauem *Casparus Groenbergius*, nauis *Harlemia* Procurator, & *Daniel de Leck*, volentes cum eo agere, ut piper suum ex nauis *Harlem* ad suas naues translatum, vel *Bantam*, vel si fieri posset in Hollandiam secum auherent. Cum igitur Hollandi intelligerent, non adesse ibi tantum piperis, quantum reperiri ibi initio ipsis dictum erat, decreuerunt prima occasione nauem vnā versū *Bantam* ablegare. Die 18. ad *Dato Siriuaram* denuo profecti, tertia iam vice munera ei offerebant, idque propterea, ut ponderandi licentiam impetrarent. Erant vero pannus lintheus, & specula, poculaque vitrea aliquot, quæ omnia à *Brancaia Iurabassa* accipiebantur, ut postero quidem die inter personas sequentes distribuerentur, quæ erant *Regina*, *Sabander*, *Dato Siriuara*, *Sirindana*, *Libripene*, *Orancaia*, & *Iurabazza*.

Munera Regina & aliis proceribus offerunt.

Die 19. Nouemb. Viceadmiralis cum muneribus illis ab vno loco ad alium profectus, vnicuique suam portionem offerri curauit. Interea vero etiam cum *Casparo Groenbergio* conuentum & transactum est, de pipere ex nauis *Harlem* ad Viceadmiralis nauem transferendo, confectæque sunt literæ, quas uti subscriberent, Viceadmiralis quidem cum *Casparo Groenbergio* & *Daniele de Leck* instabāt. Die 21. ad nauem iterum aduecti sunt. Die 22. facta est literarū subscriptio, cœperuntq; Hollandi piper illud ad Viceadmiralis nauem transportare. Cum a. cœpissent domum ædificare, profectus est Viceadmiralis 23. die iterum ad Ciuitatem, ut eam primo quoque tempore perficiendam curaret. Circa meridiem profecti sunt ad Dominum *Selandicæ* domus, qui *Chinensis* erat admodum diues, eosque inuitauerat, ut Spectatores essent Comœdiæ cuiusdam *Chinensis* in domo illa exhibendæ. Nocte vero appetente ad naues iterum aduecti sunt, diebus aliquot parum efficientes. Die 27. Nouembr. misit Regina munera quædam ad Hollandorum domicilium, atque inter illa peculiare etiam aliquod *Oryzæ* genus deferri curauit, quæ quidem Hollandi, cum gratiarum actione acceperunt.

Piper ex nauis Harlem ad Viceadmiralem transfertur.

Munera à Regina & Quamunera quædam ad Hollandorum domicilium, atque inter illa peculiare etiam aliquod Oryzæ genus deferri curauit, quæ quidem Hollandi, cum gratiarum actione acceperunt.

Primo Decemb. Quæstor *Dato Siribara* ad domicilium Hollandorum bouem quendam, itemq; Capones aliquot cum multis ouis, malis aureis, nucibus Indicis & Olla Vino de Palma, quod ipsis *Aracka* dicitur, transmisit. Post meridiem Viceadmiralis iterum ad naues reuersus est, ut petulantiam quorundam ministrorum in nauis coherceret. Toto autem hoc mense parum effecerunt, præterquam quod de purgando pipere cum incolis egerunt, quod impetrare tamen ab illis non potuerunt. Sed & partem piperis à societate *Selandica* emerunt, cumque Viceadmiralis piper illud ex nauis *Harlem* accepisset, 20. statim Decemb. ex portu illo soluens, velificationem versū *Bantam* instituit. Reliqui vero in *Sepe Hollandica* omnem postmodum diligentiam adhibuerunt, ut piper in vrbe coemptum ad littus deferrent, atque ita tandem suam etiam nauem eo onerarent.

Viceadmiralis Bantam proficiscitur.

A primo Ianuarii Anni 1604. vsque ad 16. nihil fecerunt aliud, quam quod quantum piperis in domo *Selandica* purgare possent, ad nauem

suam per scapham aduexerunt, euentes etiam aliud hinc inde in ciuitate, vt nauem suam eo citius onerarent atq; replerent. 16. autem die Lusitani & Turcae quidam ex *Orieda*, Patanem terra venientes commercia sua ibi exercere cupiebant. Veniebant autem ad Hollandos & Turcae quidam ex *Gut Zarata*, q; linguam Lusitanicam probe didicerant, & historiam omnem expugnatarum ad *Zeylon* Lusitanicarum nauium commemorabant, praedicantes Hollandos admodum hoc nomine, quod nec Turcis, neque Aethiopibus vim ullam inferre voluerint. Sed & post dies aliquot Lusitani ipsimet ad Hollandos venientes res varias emere cupiebant, verum cum non vsque adeo amice vt alii acciperentur, & nemo esset, qui sermonem cum ipsis institueret longiorem vellet, facile inde animaduertere poterant, se non vsq; adeo gratos & acceptos esse, & propterea etiam nunquam posthac reuersi sunt. Die 20. Ianuarii incolae ciuitatis Elephantem syluestrem domesticorum & cicuratorum opera ceperunt. Die 22. duo filii *Sabandri* Hollandorum domicilium eos salutatum ingressi sunt.

Persa quida
Bantami ha-
bitans Hol-
landus com-
mendatur. Circa vesperam eiusdem diei misit Quaestor *Dato Siriuara* ministrum aliquem ad Hollandorum domicilium, petiitq; vt ad se quamprimum aliquos mitterent, quod cum Hollandi fecissent, nihil concernebat aliud, quam quod incolam quendam *Bantami*, natione Persam, ipsis commendatum volebat, rogabatq; vt eum secum *Bantamum* auherent, quod quidem Hollandi denegare ipsi non poterant, idq; eo magis, quod Persa iste passim notus, & in magna auctoritate apud praecipuos quosq; non solum in *Patani*, sed etiam in *Bantam*, *Iambi* & aliis locis erat, & nuper ex *Iambi* ad hanc ciuitatem *Patani* venerat, habebatq; notitiam aliquam medicinæ, ita vt pro Doctore seu Medico vulgo haberetur. Hollandi quidem tum temporis multa cum *Dato Siriuara* de tributo siue vestigali loquebantur, dicentes iniquum esse, quod cogeretur tributum persolvere de illis rebus, quæ ad naues non deferretur, nec etiam ex terra vel regione ista exportarentur, quales essent piper vitiosum & puluis, quem nullo modo expeterent, sed abiiciendum modis omnibus putarent. Verum ipse ad hæc & similia nihil respondit aliud, quam necesse esse, vt facerent soluerentq; quod fecissent & soluissent ante eos alii.

Cæterum cum die 25. Ianuarii aream & capacitatem naus fere compleuissent, placuit eis conclauem aliquod panibus euacuare, & pipere itidem complere, cum praesertim parum panis in conclauis isto superesset. Quare adhuc 25. *Baeren* piperis ab *Orancaia Iurabassa* emerunt. Die 26. autem *Daniel de Leck* euacuata nauem *Harlem* post domicilium Hollandicum abductam accendit & concremauit. Die 27. accesserunt adhuc semel ad *Dato Siriuaram* & procures alios, vt nimirum ipsis valedicerent, & munera sua postrema offerrent, quæ erant panni aliquot lanei rubro colore infecti & alia. Pro Regina autem in specie accipiebant duo candelabra argentea & aliquot Rosas nobiles, constituto ad hoc ministro, vt munera illa sibi prefferret. Cæterum cum in aulam regiam venissent, appositi sunt ipsis fructus & cibi varii, procures vero quærebant ex eis, quando inde soluere, & quo navigationem suam dirigere vellēt? Sed & hoc quærebant, vellentne imposterum etiam ad portum *Patani* redire? promittentes eos quandocunq; reuerterentur, gratos & acceptos futuros. Post discessum eorum ex aula misit statim Regina 29. die duos boues, & fructus varios duorum Elephantorum ministerio ad domicilium Hollandorum, similiter & 31. die a *Siri-*

Nara bos integer eis mittebatur, cum duabus ollis pipere viridi repletis, quod in Hollandorum gratiam condiri instar zingiberis curauerat.

Primo Februarii accersitum ad se *Sabander* mercatorem ex *Sepe Hollandica* primarium, pulcherrimo *Criss* seu pugione, nomine Reginae donauit, atque ita amice ab inuicem discessum est. Circa vesperam tempore nouilunii, ieiunii sui signum Malaii, crebra scloporum displosione, tympanorum pulsu, clamoribusque & vociferationibus inconditis dederunt, quod quidem ieiunium vsque ad nouilunium sequens durat, quo interdiu quidem omni cibo abstinent, nec quicquam, donec vespera adueniat, comedunt. 2. Februarii cum in terram rursus procedere naui sua vellent, exorta subito tempestate, difficultas ipsis non exigua obiecta, & scapha quidem sequenti die ad naues iterum reuersa est. Cum autem de adiuncta cymba nihil referre possent, eam cum populo omni submersam metuentes, *Pravv* siue nauiculam exoticam emerunt, & cum Hollandorum aliquo cymbani illam quæsitum emisertunt. Circa vesperam autem veniebant illi, qui in ea fuerunt, ad diuersorium Hollandicum, dicebantque, se cymbam illam in loco quodam sex miliaria inde distante reliquisse, vbi eam postmodum à Malaiis iterum recuperarunt. Eodem die mittebat ipsis *Sabander* bouem integrum cum multis fructibus. 6. Februarii Germani quidam ex Societate Danielis de Leck, cum peregrinis quibusdam ex *Sian*, nauiculam siue *Iunkam* aliquam ad Danielelem de Leck pertinentem ingressi, *Sian* versus profecti sunt. Sequenti autem septimo Februarii omnem suam suppellectilem, & quicquid in terra habebant, ad nauem traduxerunt, sese ad discessum modis omnibus parantes. Relinquebant autem quatuor personas apud Danielelem de Leck, cumque post acceptum in naui prandium sibi inuicem valedixissent, sociosque illos cum Leccio in terram detulissent, post mediam noctem soluentes ex *Patani* abierunt.

*Ieiunium
Malaiorum.*

*Discedunt à
Patani.*

Qui ab ortu ad portum *Patani* veniunt, applicare possunt in eleuatione 7. graduum & 10. scrup. vbi dimidio quidem à terra miliari profunditate 15. & 16. orgyrum depræhendunt. De Ciuitatis autem huius qualitate, situ & commoditatibus, quemadmodum etiam de fertilitate loci, religione, moribus populorum, & aliis supra in descriptione nauigationis Iacobi de Neck, satis multa annorata sunt, vt commemoratione eorum hic superfedere possimus. Die 9. Februarii parum proficientes, sequenti die ad vallum iterum applicantes anchoras suas ad octo orgyas proiecerunt. Congregantur eo loco multi subinde piscatores, qui ex *Patani* ad duas vel tres leucas in mare sæpe excurrunt. Caterum cum propter ventorum contrariorum vehemētiam parum proficere possent, substiterunt hoc in loco ad 25. vsque Februar. quo sublatis anchoris progredientes tantam statim tranquillitatem experti sunt, vt vix duos absoluerint leucas integro die potuerint, cogerenturque sese rursus demittere ad orgyas quinque, dimidio fere à terra miliari. Die 26. oriebatur quidem ventus aliquis, verum non durabat, cogebaruntque sese iterum demittere ad orgyas 16. cum 4. vel 5. leucas absoluissent. Sequenti die ad leucas 3. vel 4. progressi, eleuationem sex graduū habebant.

Tertio Martii conspiciebant quinque insulas ad quatuor vel quinque leucas à vallo in eleuatione 5. graduū sitas. Videbant etiam nauem quandam, quam nocte illa affecuti *Iunkam* animaduertenterunt esse ex *Sian* venientem, & *Babim* versus cum multa oryza nauigantem. Hollandi illos acclamantes petebant, vt aliquos ad naues suas transire paterentur, quod ab ipsis etiam factum, qui cum audirent, Hollados nihil detrimenti sibi inferre vellet, ingenti afficiebantur lætitia.

*Vident ali-
quos insulas.*

Præ-

Præfectus autem eorum Chinenſis erat, mittebatque die poſtero ad nauem Hollandorum quatuor ſaccos oryza repletos, duas itidem ollas *Aracka* plenas, cum galinis & lardi fruſtis aliquot, quæ omnia Hollandis quidem donare conſtituerat, at illi naui adueſti precii eis quantum petebatur pro illis ſoluebant, atque ita amice ſibi inuicem valedicentes abierunt. Quinto Martii, cum miliare vnum à terra abeſſent, duas videbant Inſulas, ad quarum alteram veſperi applicantes, profunditatem 25. orgyiarum inuenerunt. Diſtabat hæc Inſula tres quartas miliaris à terra, altera vero propius ad terram accedens, eleuationem quinque fere graduum habebat. 7. Martii Inſulam *Timon* videntes, mirari ſatis non poterant, quod tam longe iam progreſſi eſſent. Videntes autem ſe recto curſu Inſulam illam aſſequi non poſſe, ſiquidem Euro vterentur, curſu verſus Septentrionem directo, relictis ad dextram tribus Inſulis, circa veſperam eam aſſecuti ſunt, proiicientes anchoras ad 22. profunditatis orgyas. Veniebant autem ad nauem ex duabus Inſulæ partibus aliqui cum nouem vel decem ſcaphis, Bonanes & piſces arefactos afferentes. 9. Martii habebant eleuationem duorum paulo amplius graduum, verſabanturque prope Inſulam *Bintam* leucas fere duas cum dimidia à terra. Habebant autem fluctus velociffimos, verſus fretum de *Ior* properantes, videbantque *Pedro Bianco* & continentem de *Ior*. Dirigebant vero curſum ſuum verſus Euroauſtrum, quod paruam quandam Inſulam viderant, vt nimirum eam eo cõmodius ſuperare poſſent. Exiſtimabant tum temporis ſe ſub Æquinoctiali eſſe, cū vero eleuationem explorarent, deerant ipsis adhuc 10. ſcrupula. Die decimo ingentem conſpexerunt verſus occaſum Inſulam, quam poſtea depræhendebant præciſe ſub Æquinoctiali ſitam eſſe. Die 14. duas adhuc alias viderunt Inſulas, ad tres miliaris vnus quartas ab inuicem diſtantes. 15. die erant prope Inſulam *Linga* octo fere miliaribus à prædictis duabus Inſulis diſtantes. Die 16. curſum ſuum in Euroauſtrum dirigebant, vt Inſulam *Banko* ſuperarent, ſed à fluctibus in ſinum quendam ſub Inſula illa abripiebantur, videbantque poſt meridiem terram *Banko*, quam à ſuperiori parte circumnauigare admodum nitebantur, cum ab inferiori parte, propter fyrtes & breuia id non poſſent, quanquam incolis & Luſitanis iter illud vulgare admodum eſſet. Eleuationem quidem habebant duorum cum dimidio graduum, in parte Æquinoctialis meridionali.

Die 17. videbant duas rotundas, & non parum eleuatas Inſulas, ſex fere miliaribus à vallo diſtantes, verſus meridiem vero plurimas alias cernentes, ad ſiniſtram omnes relinquebant, veniebantque ad *Capo Monopin*, quod angulus eſt continentis terræ & mons valde eleuatus, vnde terra quidem Euroauſtrum verſus excurrit. Diſtat vero inde ad dimidium miliare exigua quædam Inſula, quam ipsis quidem ad ſiniſtram relinquebant. Cæterum cum circa veſperam plures ſeſe ipsis aperirent Inſulæ, progredi ulterius non audentes anchoras ad orgyas vndecim proiecerunt, habentes eleuationem trium graduum. Die 19. habebant eleuationem 4. graduum, & 25. ſcrupulorum. 20. die tempeſtatem procellarum, ventorumque maximam naſti vela ſua contrahebant, erantque in altitudine 5. graduum. Die 21. cõſpiciebant Inſulam quandam triangularem verſus ortum, eamque circa meridiem aſſecuti, paulo poſt continentem *Iaua* viderunt, quæ erat angulus valde humilis & depreſſus, vbi appetente poſtmodum veſpera anchoras ad 15. orgyas proiecerunt, integro fere miliari à terra. Die 22. videbant *Iunkam* ſiue nauem quandam ad vallum hære, concipiebantq; ſtatim

Vident terram Iaua.

statim eiusmodi cogitationes, *Bantamum* etiam eam petituram. Sed & nauigium aliud videntes cursum suum versus *Iunkam* illam alteram dirigere, scapham suam cum sociis aliquot ablegarunt, vt cum hominibus illis loquerentur, si forte aliquid ex *Bantamo* cognoscere possent, cum nauigium hoc inde venire putarent. Cum igitur Hollandi ad eos venirent, dicebant illi se biduo iam à *Bantamo* abesse, cursumque suum *Cherabon* versus dirigere velle, affirmantes simul non nisi duas Hollandicas naues in portu ad *Bantam* iam hærere, quarum altera ex Moluccis Insulis, altera ex *Patani* venissent, addentes & hoc, ante quatuor fere menses naues quatuor ex portu *Bantam* solucentes Hollandiam repetiisse.

Circa meridiem videbant, *Iunkam* siue nauem illam priorem magna contentione ad nauem suam properare, vnde aliter cogitare non poterant, quam esse forsitan in ea aliquem ex suo populo, idque eo magis, quod contra ventum eos contendere tanto feruore viderent, itaque scapham statim suam eis in occursum mittebant, & ipsi etiam cum naui sua paululum à terra declinabant, cum alias impossibile videretur, vt scapha illa nauem iterum assequeretur, quæ reuersa retulit, homines in *Iunka* illa dixisse, se ex *Cherabon* venisse, & commeatus inopia laborare. Petere igitur sibi oryzæ aliquantulum suppeditari, siquidem Hollandos eos esse cognouissent. Verum Persa ille, quem Hollandi secum in naui habebant, nauem pyratricam eam esse dicebat, quæ in littore isto plerunque oberrare solerent.

Circa vesperam ingens exorta est tempestas, & per diem vnum atq; alterum continuata mirifice eos retardauit. Sequentibus autem diebus vsque ad 29. Martij vento plerunque australi vtentes, venerunt eo die ad fyrtes & breuia ab occasu *Iaquetra* sita, seque sub vesperam ad extremum Insulæ istius submiserunt, profunditatem 18. orgyrum depræhredientes. Sequentibus septem diebus propter ventorum aduersantium, & fluctuum vehementiam, parum proficere potuerunt. Quinto autem Aprilis aliquantulum progressi, circa vesperam cum sese ad 50. orgyas demississent frerum *Sunda* viderunt. Sexto Aprilis progressi iterum ad portum Insulæ *Pulo Paniam* sub occasum Solis peruenerunt. Aberant autem adhuc dimidio miliari à *Bantam*, cum scapha Viceadmiralis ad eos veniens salutem à Viceadmirali attulit. Cognouerunt autem ab illis nullas adhuc naues ex Hollandia ad portum illum appulisse, atque ita tantum *Ziricksee* & *Anserem* naues ibi adesse, quæ cum vecturam plenariam acceperant, constituerint, nisi ipsi intra tres vel quatuor dies aduenissent, inde soluere, & in patriam velificationem dirigere. Dicebant autem Admiralem *Warwicium* inde *Iortan* versus abiisse, cum 5. nauibus, quæ fuerint *Hollandia*, *Sol*, *Luna*, *Vlissinga* & *Aries*, constituiisse vero inde velificationem versus *Ior* dirigere, aut, si ventus id non permitteret, *Moluccas* Insulas petere, quo Celocem *Psittacum* cum pecunia & mercibus aliis Caryophyllos & aromata alia coemptum iam præmiserant. Sed & cum aliquot nauibus *Chinam* excurrere Admiralis constituerat. Die Aprilis septimo, Anni 1604. portum *Bantami* ingressi multa tormentorum dispiensione accipiebantur. Atque huc vsque historiam hanc ex Iohannis Hermanni consignatione descripsimus. Hic enim grauissimo correptus morbo, cū nihil annotare amplius posset, in eius locum Franciscus Steinhäusen successit, ex cuius relatione continuationem historię huc referemus. Octauo igitur Aprilis Hollandi ex *Sepe* *Hollandica* cū Viceadmirali ad ciuitatē profecti sunt, vt attri-

Nuncium à
Viceadmi-
rali attu-
piunt.

Veniunt ad
Bantam.

N. butum

butum sibi locum viderent, vbi à Chinenſibus duo ædificia lapidea ſumptu Hollandicorum procuratorum extructa erant, vt pecuniam & merces ſuas ab incendio ibi vindicarent. Diebus ſequentibus 9. 10. & 11. piper emerunt & ad naues ſuas traduxerunt. Die 14. Aprilis Chinẽſem quendam in vrbe pugionibus cõfecerunt, ſupplicium hoc ideo de eo ſumẽtes, quod monetam adulterando Regales Oñonorum Hiſpanicos præſciderat. Die 16. Conſanguineus Regis *Pangram Sabranlor* naues eorum conſcendit, quẽ frequentĩ tormentorum diſpoſitione exceperũt. 18. autem Gualtheri Gifberti filius vna cum Sebastiano de Saul Æthiope quodam, quem ſecum in naui habebant, & Iauano quodam, qui Ciuis in Bantam erat, crudeliter circa velperam, inter pocula ab Æthiope quodam Domum Anglicam inhabitatẽ interfecti ſunt, qui quidem 20. poſtmodum die propter hoc factum ſupplicio affectus eſt.

Lufitani iterum ad portum Ior perueniunt.

Eodem die nuncium accipiebant ex *Ior*, quod nimirum tertio vel quarto poſt ſuũ diſceſſum die, duæ iterum triremes ex *Malacca* eo adueniſſent, quæ Regem cogerent, vt à ſuis partibus eſſet, portum ſuum Hollandis præcluderet, & naues ſuas ex *China* aduentantes deduceret, commeatuque præſtito à periculis eas in mari tueretur. Sperauerant quidem claſſem ſuam ab Hollandis diſſipatam adhuc ibi iuuenire, ſed non auſi fuerant portum *Ior* intrare, & ad oppidum *Batuſabar* applicare, metuentes ne forte ab Hollandis ibi opprimerentur. Subſiſtẽtes igitur in mari naues ſuas ex *China* aduentantes expectarunt, vt eas tuerentur & deducerent, quæ tandem ad eas etiam adueniunt, vna quidem 17. altera vero 19. & tertia 25. Februarii diebus, vbi altera alteram expectarunt, vt maiori cũ ſecuritate poſtmodum *Malaccam* progredierentur. Antequam autẽ inde diſcederent, legatum quendam cum literis nomine *Andræ Fortado* Gubernatoris in *Malacca* ad Regem in *Ior* ablegarunt, vt pacem cum eo facerent. Erantque literę iſtæ in hanc ſententiam conceptæ: Ego *Andreas Fortado* de *Médoza*, Generalis partis *Indiæ australis*, Præfectus maior Claſſis Regiæ & Gubernator in *Malacca*, &c. Regi in *Batuſabar* Salutem præcor. Poſtquam præterito menſe *Iulio* Anni 1603. cum claſſe mea ex *Moluccis* Inſulis *Malaccam* adueniſſem, & 1. Septembris die prouinciam meam aggreſſus ſum, regiones *Ior* & *Malacca* quietas ante hæc tempora & bona pace fruẽtes, iam diſſidentes, & bellum inuicem gerentes depræhendi. Quare intermittere nõ potui quin Regem admonerem, vt, ſi Pax & tranquillitas ſuorũ ſubditorũ curæ ſibi ſit, legatum quendam, cum quo de pace iterum confirmanda agere poſſimus, *Malaccam* mittere non recuſet. Ad has literas à Rege in *Ior*

Literæ Gubernatoris Malacca ad Regem in Ior.

Rex in Ior ad literas Gubernatoris respondet.

reſponſum eſt, literas ab *Andrea Fortado* ſeſe quidẽ accepiſſe & cũ gaudio perlegiſſe, ſenſum autẽ earum non potuiſſe recte percipere. Quod ſi vero pax *Malaccenſibus* cordi ſit, iuſſit eos mentẽ ſuã per literas explicare & articulos ſiue conditiones, quibus pacem fieri poſſe putarent, ſibi transmittere. Legatus *Malaccenſis* per literas nomine *Andræ Fortado* ſtatim in hanc ſententiã reſpondet. Literas Regis cũ gaudio ſeſe accepiſſe & ex illis cognouiſſe Regẽ quidẽ pacem bello præferre, quæ quidem facile conſtitui poſſet, niſi cauſa quædam ſuper eſſet, quæ eam impediret. Significat igitur Regi, pacem firmam cum eo, niſi cauſa illa ſublata, fieri nõ poſſe, quæ eſſet, quod Rex clauem quaſi Regni ſui *Hollandis* tradidiſſet. Eã igitur Rex ad ſe iterũ recipiat, & *Hollandos*, qui in *Ior* eſſent, vel ad ſe trãsmitteret, vel ſi id conſultum non videretur ipſemet eos interficeret, & bona eorum inter ſubditos ſuos diſtribueret. Hoc enim niſi fieret, pacem inter *Ior* & *Malaccam* fieri non poſſe.

Rex

Rex acceptis hisce literis, ita rescripsit: Postquam tuas accepi literas, earumque sensum probe intellexi, facere non potui, quin tibi responderem. Me pacem quidem ea qua petis conditione acceptare non posse. Nā antequam ego Hollandos sub mea protectione in *Batusabar* viuentes per proditionē in manus tuas venire paterer, totā potius regionē vastari meā permitterem. In testimonium autem veritatis, vt scias hanc vere meā sententiam esse, mitto tibi annulum aureum, cuius indicio me tempore necessitatis, si forte in acie dimicandum fuerit, cognoscere possis, & vt mihi similiter signum aliquod, quo te cognoscā, transmittas, expeto. Dignæ fuissent literæ tue, ad quas copiosius responderem, sed labore isto in presentia superfedendum arbitror. Quod si vero responsum prolixius desideras, necesse est vt cum nauibus vestris ad propugnaculum & oppidum meū *Batusabar* venias. Hoc vbi feceris, spero me tibi in omnibus satisfacturum. 8. Februarii Anno 1604.

Acceptis hisce literis Andreas Fortado signū q̄ petierat Rex trāsmisit, quod erat pileus cinerei coloris cristatus, cum acinace seu gladio Turci- co. Post hanc autem tractationem cum naues Lusitanorum ex *China* aduenissent, *Malaccam* omnes abierunt. Rex autem in *Ior*, post illorum discessum, de munitionibus & armis necessariis sibi prospexit, vt resistere advenientibus forte Lusitanis commode posset. Optādum autem esset, vt Hollandi ibi cū consensu Regis propugnaculum aliquod extruerent: hoc enim excludendis penitus Lusitanis, & commerciis exercendis admodum conueniens esse posset.

Die 21. Aprilis Anni 1604. Hollandi omnes cum tribus suis nauibus, nempe *Ziricksee*, *Sepe Hollandica*, & *Ansere*, exportu Bantamio soluētes, cursum suum versus angulum australem *Sumatra* direxerunt, vt aquam ibi & fructus recentes acciperent, & de rebus ad iter necessariis aliis sibi prospicerent. Cumque circa vesperam eo aduenissent, aurantiorum, lemoniorū, carniūque & aquæ recentis, quantum sufficere tam diuturno itinervi videbatur, sibi compararunt, atque ita tandem iter versus patriam ingressi sunt. Fuit hoc iter ipsis admodum difficile, nam non solū procellas & tēpestates, sed etiā morbos varios maxime vero dysenteria experti sunt, qua nō pauci interierunt, in quorum numero fuit etiam Ioannes Hermānus mercator primarius, ex cuius, vt supra dixi, consignatione historiam hanc descripsimus. Hic enim 1. Iunii die, Anno 1604. vna cum quibusdam aliis, vitam cum morte commutauit, vnde coacti sunt etiam ad terram proximā applicare, postquam in multa miseria nauigationem vsque ad 24. Augusti continuassent. Venerunt autem tum in sinum quendam, sub eleuatione 42. graduum, nō procul à Capite Bonæ-spei remoūt, stationem commodā & oportunam inuenientes. Offendebant autem ibi homines pauperes & fœdos, nudo prorsus corpore incedentes, excepto, quod pallium vel amiculū ex pellibus ouinis consutum, à collo suspensum & caudā vulpinā pudendis præcinctam habebant. Quidam eorum annulos cupreos & elephantinos in brachiis gestant, sonum gallinarum Calecutensium interloquendum edunt, & corpus adipe inungunt. Abundat autem locus iste ouibus, quibus cauda tam crassa est, vt armum ouilem pondere æquare videatur, atque ita quinque partibus oues constare dicas. Habent præterea boues & pecudes alias. Hollandis multa ab hominibus istis beneficia exhibebantur, qui etiam non armati eos accedebant, & per dies aliquot cum illis commorabantur.

Soluunt ex
portu in Bā-
tam.

Iter in pa-
triam ingre-
diuntur.

Ioannes Her-
mannus hu-
ius historie
consignator
moritur.

Sinus Sancti
Brassi.

*Mortuorum
in singulis
nauibz nu-
merus.*

Interea dum in loco illo haerent, etiam Viceadmiralis eorum Iacobus Petri Enchufanus mortuus est, 19. nempe Septembris die, qui in terra etiam ibi honorifice sepultus est, & quidem ab illo tempore, quo ex portu Bantami soluerant usque ad praesentem hunc diem in *Sepe Hollandica* 31. in naui *Zirickses* 35. & in naui *Ansero* 10. viri morte extincti fuerant. Die 27. Septemb. ex sinu illo, quem *Sancto Brasso* vocant, iterum soluentes, caput bonae spei inter multas procellas & tempestates praeuerti sunt, ubi similiter multos boues ouesque permutatione varia ab incolis acceperunt. Hinc postmodum ad Insulam Sanctae Helenae, duodecim miliaria versus Septentrionem à *Capo de Buona Esperanca*, sub eleuatione 33. graduum, & 50. scrupulorum distantem, die Nouemb. 8. Anno 1604. atque inde porro domum felici successu appulerunt. Quod quidem iter à S. Helenae Insula in Hollandiam cum nauigantibus saepe frequentatum, atque descriptum extet, pluribus hic annotare operae precium non videtur.

*Domum re-
uertuntur.*

NAVIGATIONIS HUIUS FINIS.

DESCRI.

DESCRIPTIO NAVI- GATIONIS A CORNELIO NICOLAO AD ADMIRALITATEM SIVE PRÆFECTVRAM IACOBI NECCII PERTI- nentis, quatuor annorum decursu in Orien- tali India perfectæ.

ANNO CHRISTI 1600. die 28. Iulii, *Texelia* soluen-
tes 6. naues, quibus tanquam Admiralis Præfectus erat
Iacobus Neccius, Orientalem Indiam petierunt. 1. *Quot naues
& quando
iter ingressa.*
Octobris die ad portum *Annabone* peruenerunt, ubi &
aquam recentem, & mala aurea, fructusque & cibaria
alia bona cum incolarum venia abunde acquisuerunt.
Cum autem inde iterum discederent, in duas partes, vt
iter suum rectius absolueret, diuisi sunt, Admirale qui-
dem tres naues secum retinente, Viceadmirale vero cum tribus reliquis
progrediente, cuius quidem historiam breuiter hic annotabimus.

Nihil autem toto ex *Annabona* vsque ad *Sumatram* itinere, notatu di-
gnum accidit. Verum 12. Iunii, Anno 1601. quidam cum scapha ad littus
progressi sunt. Reuertentes autem tres ex sociis suis in littore reliquerant,
quod non facile appellere, & vero nihil mali de incolis suspicari possent,
cum sese humanos admodum & beneficos declararent. Verum cum post-
ea ad littus iterum adueherentur, vt socios suos reciperent, neminem in-
uenire poterant, coactique sunt illis post se relictis discedere. Venientes
autem 31. Iulii ad portum *Iaua*, scapham quidem Viceadmiralis multis ar-
matis instructam 4. Augusti die *Bantam* versus ablegarunt.

Die 5. Augusti iter omnes *Bantamum* ingressi sunt, sed parum proficere
poterant. Veniebat autem eodem die ad eos scapha quædam de nauī Hol-
landia, significabatque socios suos ad *Bantam* hærere cum nauicula quadã,
quam *Columbam* vocarent. Die 9. omnes ad *Bantam* venientes per 11. dies
ibi substiterunt, nauigationemque postmodum die 20. Augusti, cum nauī
quadam *Lugdunum* dicta, *Chinam* versus profecti sunt. Sequenti die tan-
tam Insularum frequentiam viderunt, vt illis numerandis non sufficerent. *Veniunt ad
portum
Bantami.*
Die autem 26. obtulit sese conspectui eorum Insula *Lucifare*, videbantque *Chinam ver-
sus profici-
suntur.*
post horas tres terram *Sumatra*, appellentes circa vesperam ad Insulam
Manka, non procul à *Sumatra* distantem. Die 28. ad vadum aliquod de-
lati, à profunditate 10. orgyrum vsque ad tres peruenerunt. Die 29. asse-
cuti sunt Insulam *Banka*, cumque duas adhuc Insulas ibi vidissent, progres-
si ad Insulam *Polo Kandoor* die 9. Septembris applicarunt. Die 10. Septemb.
viderunt continentem de *Kamboja*, & circa vesperam littus eius assecuti
sunt. Die 15. habito consilio quidam eorum cum scapha ad terram aduecti,

populum nullum animaduerrere poterant, tamen multa bubalorum vestigia viderent. Sequenti die ad littus iterum aduecti quatuor viros viderunt, qui ad eos tamen venire recusarunt. Die 17. viderunt tres *Iunkas* siue naues pyricas in littore oberrantes, eorum qui piscatores ad littus *China* capiendis piscibus operam dantes, compræhendere & abducere, postmodumque diuendere, & in seruitutem redigere solent, veluti Chinenfis interpretis eis referebat. Hollandi quidem scapha ad eos progressi, eorum explorare animos volebant, verum cum hostes sese declararent, illis relictis, iterum progressi sunt. Circa vesperam ad angulum quendam delati, aquæ dulcis fluuium inuenerunt. Die 26. sublati anchoris progressi parum profecerunt. Delati autem ad fluuium, homines eos expectare nolebant, donec interpretem Chinensem, quem Hollandi secum habebant, viderent aliquid in arena scribere, tunc enim venientes eos præ gaudio amplectebantur, siquidem ex scriptura Chinenfi facile quales essent, percipere potuerant. Vesperi quidam ad naues ex terra illa adueniens, cum Hollandis per noctem illam remansit. Die 28. fluuium illum ingressi sunt, cumque se demississent, accedentes aliqui eos paulo amplius progredi iusserunt, quod ipsi tamen nauibus suis facere non poterant. Die 29. Legati quidam ad naues venientes literas à Gubernatore attulerunt, cumque in terram iterum descenderent, Hieronymus quidam vna cum duobus interpretibus cum eis profectus est, quem Gubernator quidem amice admodum excepit. Die 1. Octob. Hieronymus ille ad naues iterum reuersus, mercatores quidem aduentantem Gubernatorem excipere iussit, quod quidem etiâ magna cum solemnitate factum est. Gubernator ille circa vesperam cum triremi sua ad littus iterum progressus est, Hieronymo illo vna cum duobus illis interpretibus, eum comitantibus. 3. autem Octob. ad naues reuersus, virum quendam adducebat, quem precibus suis à morte liberauerat, ad quam propter confractum poculum vitreum condemnatus fuerat. Die

Admiralis ex
naui Lugdu-
no in terram
descendit.

20. Admiralis ex *Lugduno* naui cum scapha quadam fluuium ascendit, reuersusque 23. die cognatum Regis adducebat, cum quo post moram exiguam iterum abiit, vestimentis & rebus suis omnibus secum, quod non parum omnes mirabantur, assumptis. Die 25. nuncium mittebat ad nauem cum literis, quibus vasculum aliquod puluere tormentario repletum sibi transmitti expetebat. Cæterum voti sui compos factus, usque ad 15. Nouembris emanfit, quo die cum rebus suis omnibus ad naues reuersus est. Cogebantur autem imminuto non parum commeatu, eius inter personas distributionem facere, ita vt quilibet $2\frac{1}{2}$ libras panis cum paululo olei in septimanam acciperet. Die 23. Admiralis ille cum Chinense quodam, qui per tres vel quatuor dies in naui fuerat, iterum abiit, reuersusque est die 23. Decemb. Die autem 30. adueniens ad nauem Gubernator splendide ad naues acceptus est. Circa vesperam autem versus pagum quendam piscatorium regressus est. Cumque sequenti die ad nauem reuersus esset, circa vesperam Admiralem illum cum mercatore naui *Lugduni* primario secum ad terram traduxit.

Hollandi qui
dam per pro-
ditionem in-
terfecti.

Die 12. Ianuarii, Anno 1602. incolæ istius loci naues per prodicionem circumuenire, quod ipsis tamen non successit, sed Hollandi tamen 23. socios amiserunt, nempe 12. ex naui *Harlem*, & 11. ex naui *Lugduno*, quos ad littus spe accipiendi bubalos aliquot, inuitauerant, cumque in terram descendissent, crudeliter eos interfecerunt. Duodecim illos in naui *Harlem* veneno interfecerant, cum quidam allatum aquam recentem abiissent.

Die

Die 13. mittebat Admiralis literas ad Hollandos, expetens vt Procuratorem quendam sibi transmitterent, aliumque in locum eius reciperent, qui in terram sese descendere nolle dicebant. Sequenti 15. die Hieronymus ille cum Chinenſe quodam, qui vexillum pacificum in manu gerebat, in littore sese ostentans, ad naues statim ab Hollandis receptus est. Conabatur autem ipsis persuadere pacem in terra esse, acceptoq; panni fasciculo, sequenti statim die in terram iterum vna cum Chinenſe illo descendit. Die 18. reuerſus est cum literis Admiralis, quibus ille referebat, se detineri ab incolis illis, qui pro ſui redemptione ex ſingulis nauibus duo tormenta ænea peterent. Hollandi hoc audientes, se primum ex portu discedere, & postea ipsis respondere velle dicebant, cumq; hoc fecissent, circa vespërâ scapham illam ad littus remiserunt, tribus præcipuis viris, quos alicuius dignitatis esse putabant, secum in naui retentis. Die 19. interpres Gerhardus Klumpſius ad naues aduectus, literas ab Admirali afferebat, quibus perſcriptum erat, non debere eos in terram descendere, nisi tormenta illa, antequam vespera facta esset, in terram deponere vellent. Expetebant autem etiam captiuos sibi liberos dimitti. Holladi igitur scapha ad littus aduecti captiuos illos secum ducebant, vt incolis testatum facerent, si Admiralem interfecturi essent, idem ipsis ex legetationis expectandum esse. Laborabant incolæ magno conatu, vt captiuos illos reciperent, verum Hollandi persuaderi non poterant, vt eos dimitterent, donec Admiralem suum & ipsi reciperent. Proiiciebant igitur tandem literas ad littus, quas Admirali traderent, & ad naues iterum sese recipiebant.

Admiralis ab
incolis deti-
netur.

Sequenti die interpres alter, *Loukaius* nempe, in littore se ostentans ab Hollandis ad naues receptus est. Habebat autem literas Admiralis, quibus referebat se bene à Gubernatore habitum esse, petebatq; vt tormenta illa cum captiuis, quos secum haberent, in terram deponerent. Respondebat Hollandi, siquidem aliter fieri non posset, deberent incolæ duas scaphas in littore solutas dimittere: velle enim sese illas ad naues suas aduectas, tormentisque & captiuis illis oneratas in fluuium traducere, & in tuto loco collocatas relinquere, ne quid sibi incolæ ab Hollandis timere necesse haberent. Die 21. literas ab Admirali alias accipiebant, quibus significabat scaphas in littore duas solutū iri, quibus ad tradenda tormenta vti possent, quod cum 22. postmodum die factum esset, traductas illas ad naues suas Hollandi, duobus tormentis ex naui *Lugduno* acceptis onerabant, & ad lit-

Admiralis ex
captiuitate
liberatur.

rus suis scaphis deducebant. Quo facto Admiralis vna cum mercatore na-
uis *Lugduni* primario, ab incolis dimissi, & ad naues reuerſi sunt. Sequenti autem die habito consilio cum nauibus suis portum iterum ingressi sunt. Die 4. Febr. venit ad naues Gubernator quidam alterius loci, qui Hollandos quidem ante hæc tempora de proditione hac admonuerat, cui tamen ipsi fidem habere recusarant, nihil mali sibi ab hominibus illis metuētes. Primo & 2. Martii, proditor ad naues matutinis horis veniens sub vespërâ iterum recessit. Die autem 14. profectus est Hieronymus ille cum Procuratore quodam, duobus interpretibus & proditore versus *Tarchim*, vt piper ibi emerent. Die autem 16. venit ad eos *Iunka* siue naus quædam Chinenſis, quæ postmodum fluuium ascendendo ad urbem vsque, vbi negotiationibus suis operam dare homines isti solebant, progressa est. Homines iuxta fluuium *Sensie* habitantes, cum forte iter aliquod suscipere & peregre abire cupiunt, acceptis gallinæ alicuius pedibus, ad Hariolum sese conferunt, rogantque, an iter hoc sibi prosperum fore putet, quod si mi-

nus

nus prosperum fore dicat, illud non ingrediuntur, sed ad tempus aliud differunt.

Veniunt ad
Kayhan.

Cæterum soluentes ex flumine illo, postquam omnes ad naues iterum reuersi essent, abierunt, vbi nihil notatu dignū ipsis euenit, donec circa 8. Nouemb. ad *Kayhan* peruenerint: ibi enim admonebantur, vt sibi ab insidiis cauerent, quas Rex in *Kayhan* nauibus ipsorum parasset. Die 15. venerunt ad naues Legati Regis in *Kayhan*, dicebantque debere eos in terram descendere, & piper illud quod Admirali suo Rex pro accommodata pecunia quadam adhuc debebat accipere. Hollandi igitur cum scaphis ad littus aduecti sunt, verum cum incolas effugia varia quærentes id agere viderent, vt Nauarchum & mercatorem caperent, nec vero piper vllum offerri sibi cernerent, conuerso itinere ad naues suas iterum reuersi sunt. Die 17. cum duabus scaphis ad *Kayhan* iterum aduecti, an piper sibi debitum reddere vellent, quærebāt? Cumque nihil obtinere se se posse viderent, facta excensione, cum armis probe instructi essent, direpto & incenso oppido isto ad naues redierunt.

Perueniunt
ad Patani.

Die 21. velificatione continuata circa 28. Decemb. ad littus *Patani* applicarunt. Aduenit autem statim *Pravv* siue nauigium quoddam à Rege in *Bordelon* ad naues eorum missum, eis significans, Admiralem eorum Iacobum Neccium ibi fuisse, & viros quosdam, qui commercia exercerent, ibi reliquisse. Die 1. Iulii Anno 1603. duæ adhuc naues alia ad portum *Patani* peruenerunt, quæ ex *Hollandia* soluentes, in *Chinam* nauigare volebant: itaque cum oryza sese sufficienter instruxissent, inde iterum soluerunt, nostris ad 6. vsque Septembr. ibi permanentibus, donec vecturam plenariâ accepissent. Cæterum cū 6. Septem. inde soluissent, sequenti statim die applicare ad littus iterū coacti sunt, quod animaduertisset naue suā absolviendo itineri sufficere non posse. Itaque tormentis & bonis omnibus ad *Lugdunum* nauem translatis euacuata illam in littore reliquerunt. Die 21. Septembr. Regina in *Patani* cum multis aulicis & magno comitatu ad littus processit, sed nauem tamen conscendere noluit. Rex vero iunior in *Tor* cum Nobilibus aliquot nauem ingressus, & ad vesperam vsque ibi commoratus est, cumque iterum discederet, multa eum tormentorum disputatione persecuti sunt. Die 24. Septemb. ex portu soluentes reditum in patriam pararunt. Die 15. Nouembr. venerunt ad portum *Bantam*, ad quos 17. Decemb. in portu illo venerunt Cornelius de Vena, & Erasmus Roterodamensis, qui in *China* fuerant, & ingentem ibi nauem Lusitanicam expugnatam bonis omnibus exonerauerant. Die 27. Ianuarii, Anno 1604. vna cum tribus nauibus ex *Bantam* soluentes, velificationem in *Hollandiā* direxerunt. Erant autem naues istæ, *Nassonia*, *Roterodamum*, *Sturnus* & *Lugdunum*. Nihil vero in itinere notatu dignum eis accidit, reuersique

sunt in *Hollandiam* die 30. Augusti, postquam ultra quatuor annos domo abfuissent, ad portum

Texelia applicantes.

NAVIGATIONIS HUIUS FINIS.

BREVIS

BREVIS DESCRIPTIO
NAVIGATIONIS, QVAM CORNE-
LIUS DE VENA IN INDIAM ORIENTALEM
duorum annorum spacio perfecit.

ANNO Christi 1602. die 17. Iunii, naues *Texelia* nouem, *Amstel-rodumum* partim, partim vero *Enchusiam* pertinentes, soluerunt, Indiam Orientalem petituræ, quibus sese adhuc tres alix *Roterodamum* pertinentes coniunxerūt, vt iter illud eo melius perficerent. Naues hæ cum 12. Octobris ad portum *Annabonæ* peruenissent, Hollandi armata manu in insulam processerunt, aquam recentem & fructus alios inde per vim ablaturi. Hispani hoc videntes magna alacritate principio repugnabant, ita vt etiam 7. vel 8. ex Hollandis trucidati occumberent, qui tamen tandem, in fugam conuersis Hispanis, aqua non solum, sed & malis aureis fructibusq; aliis magna copia potiti sunt. Permanserunt autem ibi vsq; ad 22. Octob. quo die inde soluentes, cursum suum versus *Capo de buona Esperança* direxerunt, quod cum affecuti essent, terra de *Agasembras* sese ipsis aperuit. Vnde 15. Decemb. cursu in Austrum directo, vento vario ad 18. vsq; Aprilis diem anni 1603. vsi sunt, quo Insula *Sumatra*, & Insula alia *Drome* dicta, oculis eorum sese obtulerunt. Hinc progressi portum *Bantami* 29. Aprilis affecuti sunt. Cæterum cum omnes *Bantami* essent, duæ naues vna cum Celoce aliqua ab illis discesserunt, cursu suo *Chinam* versus directo, vbi nauem quandam Lusitanicam expugnarunt, vt paulo post dicitur.

Die 6. Iunii naues illæ duæ vna cum Celoce ex *Bantam* soluerunt, cursum suum *Sukataram* versus, atq; inde versus *Sumatram* ad fretum *Balimboam* dirigentes. Die 21. affecuti sunt Insulam *Poulou Timou*, vbi fructus, cibaria & aquam dulcem acceperunt. Die 23. circa vesperam in *Pahan* venerunt, vbi à Rege amice admodum accepti sunt. Die 1. Iulii portum *Patani* ingressi sunt, cumq; de oryza & nauta quodam Chinense sibi prospexissent, qui eos in *Canton* Chinæ perduceret, solucentes inde iterum ab 11. Iunii, ad 30. vsq; progressi sunt, ita vt nihil notatu dignum illis accideret. Venientes autem eodem die ad *Makau*, nauem quandam Lusitanicam offenderunt, quæ mercibus variis onerata *Iapan* versus nauigare instituerat. E-rat hæc naus serico & holoserico aliisq; preciosissimis Indianis mercibus abunde onusta, itaq; Hollandi non parum lætitiæ visa ea perceperunt. Contra vero Lusitani mœrore afficiebantur, videntes Hollandos sese ad oppugnandam nauem istam parare & armare. Cum igitur animaduerneret, se non satis virium ad resistendum habere, fugam statim arripientes absque omni reluctantia cum scaphis suis ad terram properarunt, naui illa cum bonis omnibus, & viginti Æthiopibus Hollandorum direptioni relicta, qui Æthiopes quidem ad littus deposuerunt, nauem autem secum abduxerunt, quam cum à secundo ad 9. vsq; Augusti diem bonis omnibus exonerassent, 10. tandem Augusti igne cremarunt.

Hac accepta præda, conuerso statim itinere *Bantamum* reuersi sunt. Incidentes autem 18. Septemb. die in *Iunkam* siue nauem aliquam insignis

Hollandi nauem quandam Lusitanicam expugnant.

capacitatis, deditiōem eis imperabant, Lusitanos esse rati, qui deditiōē quidem facere nolentes ad repugnandum sese modis omnibus parabant. Cum igitur Hollandi sclopis & bombardis eos petere cōpissent, non sēgnes ipsi par pari referre, pilasque plumbeas, & sagittas veneno tinctas remittere videbantur. Itaq; Hollandi hoc videntes ad tormenta statim conuerſi fragorem maximum excitarunt. Verum ne sic quidem obtinere poterant, vt deditiōem facerent, quare apertum iam aggressi sunt cum eis certamen, qui iaculorum proiectione, aliorumq; armorum vsu frequenti Hollandis tantopere repugnabant, vt de victoria desperantes, omnem suam fiduciam in bombardis & hastis longioribus ponendam censerent. Ingenti igitur vi in nauem illam irruentes, obuium quenq; trucidabant, vt ita 70. vel amplius ab illa parte caderent, vno saltem ex Hollandis interfecto, & 25. personis vulneratis, quorum 5. à proprii tormentarii pulueris fortuito incendio misere deformati fuerant.

Die 19. producebant Præfectum & alios nauiſ illius iam expugnatae ministros ad naues suas, vt statum & conditionem eius cognoscerent, dicebant autem, se *Siam* versus velificationem facere decreuisse, & ex *China* venisse. Sed & qui in naui illa superfuerāt, omnes culpā huius tam cruentę cōcertationis in Præfectū transterebāt, qui, accepta mercede sua, in pugna illa occubuerat. Diues erat hæc naui� admodum, abundabatq; serico, holoserico & panno alio gossypino. Verum cum Hollandi cognouissent, eos suos amicos esse, cum quibus Hollandi commercia sua exercere solerent, dolebant admodum ab vtraque parte, quod sibi inuicem tantum damni intulissent, eosq; bona cum pace à se dimittebant, bonis omnibus illis in naui relictis.

Postquam igitur in gratia m iterum rediissent, hominesque illi in pace iter suum ingressi iterum essent, Hollandi quidē, seruato inter multas insulas tramite, ad 16. vsque Decemb. diem nauigarunt, donec portum *Bantami* assequerentur, vbi, proiectis anchoris, ad 27. Ianuarii diem Anni 1604. permanserunt, quo die postmodum inde soluentes Hollandiam versus velificationem instituerunt, portumq; Texelæ die 30. Augusti An 1604. cum nauibus suis holoserico, sericoq; & aromatibus preciosissimis oneratis ingressi sunt.

NAVIGATIONIS HUIUS FINIS.

DESCRI-

DESCRIPTION NAVIGATIONIS, QVAM ADMIRALIS STEPHANVS AB HAGEN CVM XII. NAVIBVS IN INDIAM ORIENTALEM SVSCEPIT, addita victoriarum, quas Hollandi de nauibus aliquot Lusitanis reportarunt, commemoratione, & Amboinae Tidoris-que castellorum expugnatione.

QUAMVIS Hollandi nauigationibus in Orientalem Indiam operam dantes, omnes initio hostiles Lusitanorum conatus aspernari & negligere constituerant, spe bona freti fore, vt patientia & lenitate sua committigati tandem Lusitani, hostilem non nihil animum deponerent, praesertim cum non semel occasionem habentes admodum optatam sese defendendi & de hostibus suis vlciscendi, ea tamen vt noluerint, quod quidem tam verum & manifestum est, vt etiam Episcopus *Malacca* in literis ad Regem Hispaniae datis testimonium de eo perhibeat: Attamen cum lenitatem hanc suam ita interpretari Lusitanos viderent, quasi timidi essent, & tantum virium non haberent, vt repugnare sibi auderet, hinc intolerabiliores audacioresque factos indies magis magisque sibi insidiari cernerent, necessarium omnino visum est, vt implorato magistratus sui auxilio, permitti sibi peterent, vt vim vi repelleret, & damnum omne a ceruicibus suis, quoad eius fieri posset, propellerent. Cum igitur nauigationes suas in Orientalem Indiam continuare, & simul oppressis Indianis, in honesta sua causa, quae est patriae suae contra iniustam vim & tyrannidem Lusitanorum defensio, opem auxiliumque ferre, nec committere, vt quorum amicitia vterentur, sua causa Lusitanorum odio expositi supprimerentur, omnino Hollandi decreuissent, necesse erat, vt potetiam Lusitanorum infringere, naues praesidiarias oppugnarent, & media hostilitatis, subuersis & dissipatis, si quas praeparaturi essent, classibus, ipsis eriperent.

Hoc fine, Anno 1603. classem 12. nauium sub gubernatione Admiralis Stephani ab Hagen expediuerunt, quarum decem priores, quae Amstelredami partim, partim in *Horen & Enchausen* instructae erant, 18. Decemb. *Texelia* soluentes progressae sunt ad 10. Martii sequentis anni diem, quo superatis multis procellis & tempestatibus, ad *Isle de Maio* appulerunt, reliquas duas naues, quae in *Selandia* instructae fuerant, ibi inuenientes, vnde postmodum coniunctae omnes progressae sunt, vt coeptum in Orientalem Indiam iter eo melius perficerent.

Die 15. Mart. ad Insulam *S. Iago* appellentes, literas in terram miserunt, commeatum & fructus recentes ab incolis petentes, qui nihil sese praeter globos tormentariumque puluerem, quibus aduentantes Hollandos exciperent, habere sese responderunt. Progressi igitur die 9. Aprilis aequinoctialem lineam affecuti sunt, peruenientes 30. Maii ad eleuationem *Cabo de buona Esperance*, quod 1. Iunii die praeteruecti, cursum suum in littore continuerunt, & 27. Iunii ad Insulam *Mosambique* perueniunt, anchoras

O 2 ibi

Occasio & causa huius nauigationis

Erased in R148 copy
added out in R14 copy
to "omnino"

Nauigationis huius initium quando factum.

ibi extra castellum proiicientes. Habito autem ibi consilio, decreuerunt cum omnibus scaphis ad littus progredi, insulamq; & castellum vndique probe perlustrare. Reuersi autem postero die, qui egressi cum scaphis fuerant, scapham quandam de naui Lusitanica, quæ sub castello multis dolis onerata hærebat, secum adduxerunt. Populus quidem omnis inde in mare se abiecerat, præter quendam ex illis, quos *Mesticos* vocant, qui globo traectus perierat, & puerum, quem captiuum abduxerunt. Puer hic referebat, nauem istam vltra sex menses ibi hæsisse, & incolas in *Mosambicq;* quotidie naues alias ex Lusitania expectare, cum quibus ea *Goam* versus velificationem faceret. His cognitis, Admiralis consilium conuocauit, decreuitq; impetum in nauem istam facere. Sequenti igitur statim die scaphas aliquot tormentis & militibus armatas emisit, qui posthabitis, quæ ex castello fiebant, dispositionibus ad nauem aduecti absque magno labore eam expugnarunt, sed præter dentes aliquot Elephantinos parum in ea inuenerunt.

Die 30. Iunii adhuc aliam nauem dentibus Elephanti & oryza oneratam expugnarunt, quam à loco illo *Mosambique* vocarunt, & ad ministerium suum adhibuerunt. Die 5. Augusti expugnarunt quinq; *Pangayen*, in quibus oryzam & *Milie* frumentum inuenerunt, quæ ad naues suas traduxerunt. Sequenti die adhuc vno *Pangaye* potiti sunt. Die 8. Augusti centum & quinquaginta viri cum 9. scaphis ad littus insulæ *Mosambique* aduecti sunt, sed parum ibi profecerunt, excepto quod tugurium aliquod igne deformarunt. Incolæ sclopeta & bombardas eorum non parum metuebant, sunt enim natura timidi, videnturque animo ab Hollandis non vsq; adeo alieno esse, instituta collatione eorum cum Lusitanis, à quibus veluti bruta animalia misere admodum habentur. Die 12. nauem illam Lusitanicam expugnatam prope insulam accenderunt. Die autem 25. inde soluentes abierunt, tribus tamen nauibus, *Delfsta*, *Enchusia* & *Columbula*, ibi relictis, vt aduentantes Olisipone naues expectarent. Die 21. Septem. appulerunt ad littus *Goæ*, nauemq; ibi quandam ex *Mecca* aduentantem expugnarunt, sed cum viderent, omnes in ea homines *Æthiopes* esse, qui versus *Corepatan* proficiscerentur, & nulla Lusitanorum bona in naui sua haberent, eam statim iterum dimiserunt.

Perueniunt
ad Goam.

Die 26. Septembris ad *Goam* aduecti, vnico non amplius miliari à castello sese demiserunt. Poterant ibi triremes Lusitanicas quotidie videre, verum cum nihil proficere sese posse putarent, constituerunt ad leucas quatuor in Septentrionem excurrere, vbi nauigia aliquot viderunt, verum cum remiges haberent admodum celeres, nulla apprehendere poterant.

Die 2. Octobr. ad ingressum siue ostium fluminis *Goæ* iterum applicantes quatuor nauigia in fugam verterunt. Die 13. prouecti sunt ad castellum *Bardes*, vbi præsidiarias aliquot naues inuenerunt, sed impetum tamen in eas facere non audebant, siquidem totum littus armatis oppletum erat, vnde nihil aliud conicere poterant, quàm se in Lusitania proditos esse, & propterea tantam ibi multitudinem confluxisse. Circa vesperam 23. triremes ibi conuenerunt, in quas Hollandi tormenta quædam emiserrunt, in terrorem scil. ne ad se appropinquarent. Die 14. adhuc 11. naues præsidiariæ eo venerunt, quod cum Hollandi vidissent, habito consilio, nauigare versus *Calecutum* decreuerunt.

Die

Die 26. ad urbem *Cananor* applicarunt, cumque sese sub Castello de-
 misissent, mittebat statim Admiralis scapham quandam cum vexillo pa-
 cifico, ut cum incolis eius loci loquerentur. Aduentantem hanc scapham
 Lusitani post scopulum quendam latentes sclopetis & bombardis suis ex-
 ceperunt, quibus Hollandi quidem statim responderunt, quiescentib. in-
 terim Æthiopibus ciuitatis illius incolis, & Lusitanis etiam ex Castello
 tormenta in naues displodere non audentibus, siquidem à Rege hoc ipsis
 interdictum erat. Post meridiem Æthiopes quidam cum vexillo pacifico
 aduentantes literas Admiralì à Rege attulerunt, quibus perscriptum erat,
 Regem multa de Hollandis audiuisse, quod nimirum iurati Lusitanorum
 hostes essent, putare igitur eam ob causam eos aduenisse, ut Castellum eo-
 rum oppugnarent. Conabatur igitur ipsis hoc modis omnibus dissuadere,
 indicando illud rebus omnib. munitum esse, & Lusitanos quidem ultra centum
 annos sub tutela & patrocínio antecessorum suorum vixisse, & propterea
 sese eos deserere non posse. Suadebat igitur Hollandis, ut, si amicitiam su-
 am expeterent, inde quamprimum discederent, & neque insulis *Maldiu*s,
 neque nauibus suis damni quid inferrent, idem se quoque facturum pro-
 mittens. Lectis igitur literis illis, in omnibus sese Regi obtemperaturos re-
 sponderunt, & statim sublati anchoris *Calecutum* versus nauigationem di-
 rexerunt.

*Perueniunt
ad ciuitatem
Cananor.*

Die 17. Octob. ad littus *Calecuti* venerunt, sequentique die Viceadmira-
 lem cum procuratore Holtzmanno & aliis quibusdam ad littus deposue-
 runt. Interim prædiarum naues nouem ad littus illud applicarunt, ita-
 que Hollandi cum eas vidissent, scaphas statim aliquot tormentis popu-
 loque armatas admiserunt, cumque homines illos repugnare viderent, plu-
 res dimiserunt, atque ita vnam tandem ex nauibus illis expugnarunt, po-
 pulo omni in mare se præcipitante, quorum 80. erant, Æthiopes omnes,
 præter quindecim Lusitanos, qui in mari suffocati sunt, nouem tantum
 exceptis, quos Hollandi partim captiuos ad suos naues traduxerunt, par-
 tim vero enatantes littus excepit. Repetiebant autem in nauì illa Hollandi
 25. Cados pulueris, quos ad Castellum siue propugnaculum *Zeilon* trans-
 ferrè volebant.

*Veniunt
Calecutum.*

Die 3. Nouemb. quatuor viti Regis *Calecutensis* nomine ad naues ve-
 nerunt, dicentes se à Rege missos esse ut locum Hollandis monstrarent,
 ubi Regem inuenirent, itaque sublati statim anchoris eos secuti sunt. Po-
 stero die viderunt in littore nouem prædiarias naues, itaque ad eas adue-
 cti tormentis quidem multas trucidarunt, sed nullam tamen comprehen-
 dere poterant, quod ventus ipsis fauere noller. Ab incolis equidem cogni-
 tum est, multos in nauibus istis finita pugna desideratos fuisse. Paulo post
 duas *Tinkas* siue naues alias viderunt, cumque à *Calecutensibus* illis quatuor
 cognouissent Lusitanos eos esse, aggressi statim eas expugnarunt. Nihil au-
 tem in eis præter *Coquos* siue naves Indicas inuenerunt, itaque illis omis-
 sis, cum tres naues superstites, *Delfsta*, *Enchausen*, & *Columba*, vna cum nauì *Mo-
 sambique*, 6. Nouemb. die ad classem reuersæ essent, progressi simul omnes
 ad locum ubi Rex in Castris erat applicarunt.

Die 8. Nouemb. *Samaryn* siue Imperator in *Malabar* & Rex in *Calecut* in
 persona cum Admiralì loqui voluit, pacem & fœdus perpetuum cum Hollan-
 dis initurus, quod cognouisset eos Lusitanorum iuratos hostes esse: hoc e-

*Rex Calecu-
tani: fœdus
cum Hollan-
dis facit.*

nim rumore primum, iam vero ipso facto didicerat. Hollandi igitur habito consilio decreuerunt, Admiralem ipsum cum procuratore Holtzmanno & pluribus aliis in terram descendere & Regem accedere debere, quod etiam ordine optimo fecerunt, cumque ad Regem venissent, munera quaedam ei obtulerunt, quæ magna cum beneuolentiæ significatione ab eis accepit. Cæterum inito cum Hollandis fœdere iuramentum sibi inuicem præstiterunt, literisque publicis illud confirmarunt, quas Rex quidem fieri, & in Hollandiam abduci postulauit, ut scirent vniuersam suam regionem debere sibi impostero patere, ut commercia sua in ea ubi & quando vellent exercere possint. Omnes equidem Malabares ex hoc fœdere lætitiā maximam conceperunt; Admiralis vero postmodum ad naues cum suis reuersus est.

*Cochinum
versus nauigant.*

His ita peractis, decretum est ut naues duæ, *Selandia* nimirum & *Enchusia*, nauigationem *Cambaiam* versus instituerent, reliquæ vero *Cochinum* irent, hoc enim Admiralis Regi promiserat, atque ita ab inuicem discesserunt. Circa vesp̄eram diei 14. Classis *Cochinum* adueniens iuxta portum transit, ita ut naues in portu videre posset. Videbatur ipsis quidem ciuitas satis elegans esse, verum non audebant sine Comite portum ingredi, cum ratio istius loci ipsis ignota esset. Quare conuerso statim itinere *Zeylon* versus nauigarunt, ubi 22. die appellantes iuxta ciuitatem *Columbo* subleuerunt, dispoſitionib. aliquot Castellum petentes, cuius præſidarii tot vicibus, quot naues erant, ipsis responderunt. Hinc progressi 13. Decemb. die ad insulam *Sumatram* applicarunt, ubi *Delfſſa* quidem naus, qua vehabantur legati Regis in *Achin*, à Classe discessit, ut legatos illos in *Achin* reduceret. Reliquæ naues 31. Decemb. ad ciuitatem *Bantam* applicarunt, ubi cognouerunt, nauem quandam Hollandicam, cui *Sepis Hollandica* nomen erat, bona omnia ex naui quadam alia, *Alkmaer dicta*, quam ad insulam *Matagaſcar*, nempe in sinu *Antogyl*, inucnerant, accepisse, atque Hollandiam repetiſſe.

*Veniunt ad
Ciuitatem
Bantam.*

Die 2. Ianuarii Anno 1605. appulerunt ad ciuitatem *Bantam* quatuor naues Anglicæ, populo parum instructæ, quorum Admiralis *Middelton* vocabatur. Die 17. Ianuarii Classis ex *Bantam* iterum abiit. Constituerant enim Insulas *Moluccas* petere. Antequam autem velificationē eo dirigerēt, versus fretum *Sunda* excurrentes, de recenti aqua & lignis sibi prospexerunt.

Hinc *Iacatarā* versus cursum direxerunt, ut cibaria & fructus recentes sibi compararent, quorum tum *Bantami* magna inopia & caritas erat. Die 28. discessit à Classe illa *Mofambique* naus, deducētib. eam Admiralis & Viceadmiralis scaphis aliquot. Sed & dum ad *Bantamum* hærent, quidam *Griffe* versus excurrerunt, procuratorem Compostellum secum ducentes visum an commodum & lucrum ibi aliquod percipere possint.

Die 21. Februarii Classis circa vesp̄eram ad sinum *Amboina* adueniens per noctem illam in parte Septentrionali quieuerunt, sequenti die ad ipsum Lusitanorum Castellum progressuri. Antequam autem eo venirent, mittebat eis in occursum Gubernator Castelli scapham quandam cum literis, quibus Admiralem interrogabat, quid negotii ibi haberet, & cur ad castellum hoc venisset, in quo ipse à Rege Hispaniæ Gubernator consti-

constitutus esset? Admiralis respondebat, se à Principe Mauritio eò mis-
sum esse, vt castellum & Insulam *Amboynam* expugnaret: quo responso,
perterrefacti discesserunt, relationem sese sequenti die allaturos promit-
tentes. Interea naues progressæ castello magis magisq; appropinquabant,
ita vt horam circiter decimam illud assequerentur, anchorasq; suas sub eo
prolicerent. Gubernator igitur robur & audaciam Hollandorum videns,
ita perturbatus est, vt oppugnationem expectare non posset, sed statim ad
Hollandos mitteret, qui deditionem facerent, & decessum pacisceren-
tur. Conuenit igitur inter eos, vt Lusitanis omnibus libera decedendi fa-
cultas daretur, qui vero in matrimonio viuentes ibi manere vellent, iura-
mentum fidelitatis Mauritio & Ordinibus confœderatis præstarent: De-
cedentes autem arma sua secum sumerent, tormentis tamen & rebus ad
munitionem pertinentibus aliis, quemadmodum etiam insignibus Regiis
in castello relictis.

*Amboyna ab
Hollandis
occupata.*

His ita transactis, Viceadmiralis cum quinquaginta personis ca-
stellum ascendens, vexillum Mauriti ei imposuit, reliquis in nauibus mul-
ta tormentorum dispositione triumphantibus. Erat castellum hoc tor-
mentis & munitionibus aliis probe admodum instructum, repertaq; sunt
in eo triginta tormenta ænea. Lusitanorum castello decedentium 600.
erant, quos Hollandi duobus nauigiis, quæ paulo ante expugnauerant,
impositos extra sinum illum dimiserunt. Permanserunt autem in insula
in matrimonio viuentes 46. cum familia sua, qui omnes iuramentum fi-
delitatis & subiectionis Hollandis præstiterunt. Victoria hæc, licet nullo ne-
gotio Hollandi ea potiti sint, nō tamen cōtemnenda, sed grato potius ani-
mo agnoscenda & deprædicanda est, cum locus sit multorum prouentuū
& magnæ utilitatis, quam cœlitus quasi D E V s ipsis obtulit, qui barba-
ricam illam crudelitatem Lusitanorum, quam Anno 1602. in hac insu-
la exercuerunt, punire voluisse videtur. Hollandi quidem castellum id
commeatu ad annum integrum sufficienti instruxerunt, constitutumque
in eo Gubernatorem Fridericum Holtzmannum ibi cum præsidiariis ali-
quot militibus reliquerunt.

*Enas a R. v. s. d. m.
Hollandi aut in B. l. m. f. y.*

Cæterum decretum paulo post est, vt quinque naues, nempe Vice-
admiralis, *Westfrisa*, *Amstelrodamum*, *Geldria* & *Medemblica* cursum su-
um ad *Tidorem* Insulam dirigerent, Admiralis vero *Bandam* versus progre-
deretur, *Cornu* vero nauis *Amboyna* maneret & vecturam suam ibi acci-
peret. Discedentes igitur ab inuicem, quinque illæ naues progressæ, 1.
Maii die ad Insulam *Poulo Cauey* appulerunt, inuenientes ibi Admira-
lem quendam Anglum, qui Caryophyllorum partem aliquam *Tidori* ac-
cepisse sedicebat, constitueratque in *Makian* progredi, vt plenariam ibi
vecturam adipisceretur. Quærebant Hollandi, an Lusitani in castello
Tidorensi satis etiam pulueris tormentarii haberent? qui respondebant,
quod vascula sedecim haberent, & occasionem sibi dari desiderarent
cum Hollandis pugnandi: sed & Regem Tidorensē auxilium eis pollici-
tum esse dicebant.

Interceperant autem paulo ante Hollandi non procul à *Byma* na-
uem aliquam Lusitanicam, in qua Gubernator *Moluccarum* Insularumerat,
qui *Malacca* puluerem tormentarium emerat. Is affirmabat sibi quidem
verisimile non videri, q̃ Angli de *Tidorensibus* dixissent: parum n. pulueris

112 DESCRIPTION. INDIAE ORIENTALIS

ante discessum suum ibi fuisse, seque propterea iter hoc ingressum esse, ut puluerem emeret, & inter castella ea distribueret.

Hollandi Tidorem adueniunt.

Die 2. Maii naues illae quinque ad *Tidorem* applicarunt, seq; ex opposito aulæ Regiæ demiserunt, videntes duas naues non procul à castello ab anchoris hærentes, inter duo propugnacula, quæ ad nauium istarum defensionem facere haud parum poterant. Die 5. Viceadmiralis deditiorem castelli fieri postulauit, Lusitani vero respondebant, se defensionem ad extremum vsque virum constanter incumbere velle, itaque visum Hollandis est, naues illas prius expugnare, moxque Viceadmiralis cum *Geldria* naui, cuius Nauarchus Ioannes Mollius erat, qui ob fortitudinem & rei militaris prudentiam merito laudandus est, ad eas prouecti sunt. Lusitani igitur statim ad tormenta conuersi, tam ex nauibus, quam ex duobus propugnaculis Hollandos petere cæperunt, qui ipsis nihil concedendum rati tanto impetu & furore naues illas oppugnarunt, ut inter tonitrua quasi & fulmina constituti viderentur, & cælum quasi globos pilasque pluuere putaretur. Inter fulminandum autem Viceadmiralis cum Ioanne Mollio scaphas suas militibus onerarunt, ut ita spretis & neglectis dispositionibus omnib. ab omni latere naues oppugnare possent, quas etiam post horam vnam atq; alteram expugnarunt. Populus ex nauibus omnis in aquam se abiecerat, expositis primum ad tormentarii pulueris vascula ignitis funibus, quibus naues à se desertæ, & ab Hollandis occupatæ dissiparentur, quod Hollandi quidem quamprimum animaduertunt & præcauerunt, qui in pugna hac tres viros amiserant, septendecim vulneratis. Transferebant autem ad naues suas septem tormenta ænea, tria q; ferrea maiora, & duo vulgaria, vnamq; post alteram accensas dimiserunt.

Quamuis autem Lusitani ex castello prospicientes hæc vidissent, in sententia tamen sua perseverarunt, deditiorem q; facere constanter recusarunt: itaq; Hollandi Regem *Ternatensem* adhibendum in consilium arbitrati sunt, qui diem vnum atq; alterum sibi permitti postulauit, ut exercitum cogere, atque auxilium Hollandis præstare posset: non enim ignorare sese dicebat, Lusitanos ab Anglis tormentario puluere, com meatuque & rebus necessariis aliis satis instructos esse. Cum igitur Rex ille exercitum suum collegisset, consultum ipsis visum est, pro cauenda nimia sanguinis profusione, Regem *Tidorem* monere, ut quietus Hollandos cum Lusitanis solis pugnare permetteret, quod ipsum etiam se facturum *Ternatensis* Rex promisit.

Hollandi Tidorem expugnant.

Postquam igitur hoc apud *Tidorem* obtinuissent, 14. Maii die, centum & quinquaginta Hollandi sub imperio Ioannis Mollii in terram castellum id vi summa oppugnaturi descenderunt, cum præsertim ipsis etiam Capitaneus ex Selandia *De la Perre* doctus sese coniunxisset. Quamprimum autem excensionem in terram fecissent, ad pagos duos, alterum in parte meridionali, alterum in septentrionali sitos profecti sunt, eosq; in terrorem Lusitanorum igne deformarunt. Rex autem *Ternatensis*, qui cum 14. *Caracollis* siue nauigiis, quorum singula centum & quadraginta armatos continebant, aduenerat, cum quingentis plus minus militibus in terram progressus est, ut euentum pugnae videret, & Regem *Tidorem* simul in metu contineret, ne auxilium Lusitanis afferret. Reliqui Hollandi cum classe ad partem castelli septentrionalem applicarunt, tormentisq; illud petere indefinente studio cæperunt.

Cæterum

Cæterum Præfectus Mollius cum centum & quinquaginta armatis suis ad castellum progressus, munitiones statim ex doliis vinariis terra oppletis, die nocteque laborando parauit, multaue tormentorum dispoſitione castellum concussit. Cum vero Lusitani præſidarii non cessarent, sed constanter & audacter Hollandos tormentis suis impeterent, & vero classiarii Hollandorum milites castris aſueti non essent, Mollius quidem clam nocturno tempore cum duobus militibus castellum lustrauit, cumque videret, accessum militibus tormentorum dispoſitione iam patefactum esse, constituit sequenti statim die impressionem tentare. Simulatque igitur illuxit, populum suum omnem ad castellum traduxit, idque tam occulte, vt præſidarii in castello id animaduertere non possent. Qui in nauibus erant, strenue quidem dispoſitionibus tormentorum incumbebant, donec signum erecto vexillo Mollius ipsis dedisset, quo viſo, à tormentis tandem cessarunt. Præfectus igitur impressionem summo conatu aggressus, cum vexillo tandem & septem militibus in castellum irrupit.

Verum Lusitani crebra dispoſitione & pilarum ardentium ex turri quadam proiectione, non solum vexillum eorum accendebant, sed & ne plures irrumpere possent, modis omnibus prohibebant, itaque Mollius postquam quadrantem horæ pugnasset, recedere tandem iterum & castellum relinquere coactus est. Inter decedendum autem ex scopulo cadens crus alterum fregit, quo viſo, cum quidam accurrentes eum inde auferre vellent, parere ipsis recusans, modis omnibus ne decederent, sed impressionem repeterent, hortatus est, donec tandem aliquis humero suo impositum eum ad castra seu munitionem, de qua dixi, detulit.

In prima hac insultatione ex parte Lusitanorum quidam interfectus est, qui Præfectus fuerat in nauium altera ab Hollandis expugnata, & iam ad castellum transierat. Primus hic fuerat, qui in Præfectum Mollium armatus procedens, eum gladio suo transfigere voluit, verum cum Mollius hasta sua ictum auerteret, adfuit statim, qui glande plumbea per caput eius traiecta eum interfecit. Verum enimvero Hollandi non remittendum rati, secunda statim vice ad insultum reuerſi facili labore reiecti, Lusitani vero tam cordati & audaces effecti sunt, vt fere vsque ad munitionem suam Hollandos persequerentur. Hoc viſo, qui in nauibus erant, ad tormenta iterum conuerſi in castellum fulminare cæperunt. Factum est autem, vt, cum ex Geldria naui globus tormentarius in turrim castelli contorqueretur, ignis in puluerem tormentarium delapsus turrim cum 60. vel 70. Lusitanis magno cum intuentium stupore in aures dissipauerit.

Interea qui in terra erant Hollandi tertia vice insultum tentantes magna vi in castellum irruperunt, Lusitanis in stuporem quasi verſis, & vitæ saltem suæ parcerent rogantes, quod facile etiam obtinuerunt. Cæterum Ternatenses, qui hætenus spectatores huius pugnæ se præbuerant, expugnato iam castello, accurrentes omnia diripere & euertere cæperunt, ita vt turrim etiam saxeam igne delerent, in qua ingens quidem Caryophyllorum copia fuit, Hollandis frustra repugnantibus.

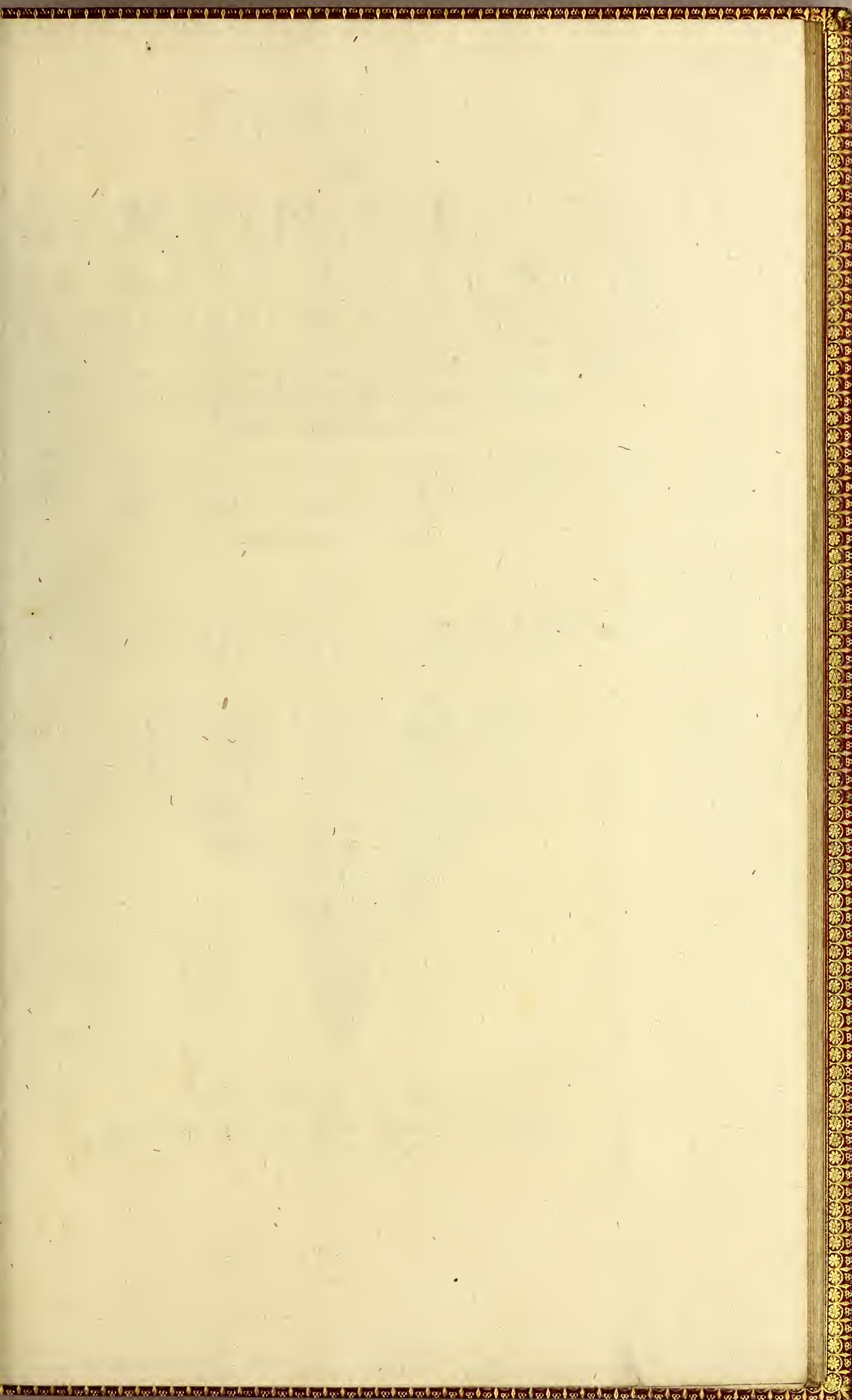
In hac expugnatione ex Hollandis tantum duo interfecti, & septem vulnerati sunt, Lusitanorum autem septuaginti tres occubuerant, trede-

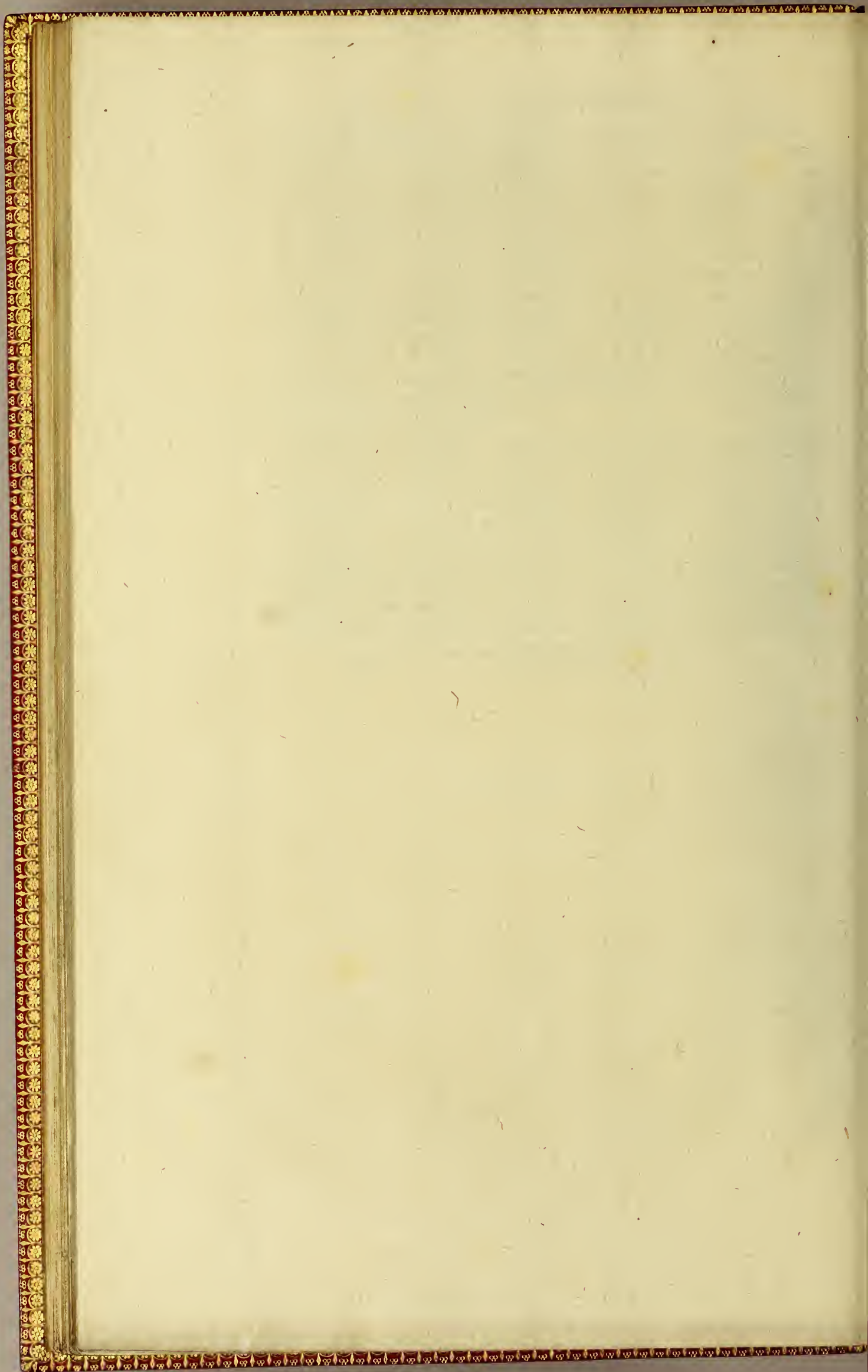
tredecim grauitervulnerati fuerant. Vxores & liberos ad propugnaculum quoddam in altissimo monte extructum, in quem non nisi angusto tramite ascensus patet, traduxerant. Locus iste natura inexpugnabilis erat, nec nisi cibariorum & aquarum defectu superari poterat. Hollandi autem aliquot nauigia ipsis permiserunt, quibus Lusitani omnes quingenti fere numero ad *Philippinas* insulas delati sunt. Per hanc igitur victoriam Lusitani ex omnibus *Moluccis* insulis eieci sunt, ita vt praeter exiguum aliquod castellum in Insula *Solor*, iuxta *Timor* Insulam sita, nihil ibi amplius habeant. Difficilior autem haec fuit expugnatio, quam prior illa, quæ diuinum potius opus fuit, quam humanum, quamuis haec etiam inter diuina opera numeranda sit, cum incertum sit, quomodo ignis in puluerem peruenerit, & an puluis tormentarius à globo illo ex naui in castellum dispolso, an vero per incuriam & negligentiam Lusitanorum, ignem conceperit. Hoc autem certissimum est, quod absq; hac turris dissipatione si fuisset, expugnatio non tam facile fieri potuisset.

Cæterum Hollandi cum bona fere omnia ex castello hoc abstulissent, illud de consilio Praefectorum totum demoliti sunt & subuerterunt. Vice-admiralis autem aliquos constituit, qui in Insula *Tidore* imposterum subsistentes, negotiationibus cum incolis exercendis operam darent, & arbitri inter vtrumque Regem *Tidorenses* & *Ternatenses* essent. His ita peractis, *Geldria* quidem naui *Ternatem* petiit, vbi cum satis magnam Caryophyllorum copiam accepisset, 14. Iulii inde iterum soluens, *Bantamum* 21. Augusti die aduecta est, vnde postmodum diē 25. Augusti vna cum naui alia *Tergonde* dicta velificationem in patriam instituit, quo tandem sub initium

Maii, Anno 1606. multis aromatibus onerata, relationem de expugnatis hisce castellis secum afferentes, feliciter aduenerunt.

F I N I S.

ICONES

Seu

GENVINÆ ET EX- PRESSÆ DELINEA- TIONES OMNIUM MEMORABILIVM, QVÆ IN HAC OCTAVA INDIAE ORIENTALIS PARTE

annotata sunt, varias simul populorum in Ternate, Patane, Cande

& aliis locis habitantium ceremonias, mores, habitus.

que ob oculos ponentes,

ACCVRATO STUDIO ET OPERA IN
*et incisa, Et studioso nouarum rerum Lectori commu-
nicatæ exhibitæque,*

A

IOANNE THEODORICO ET IOANNE ISRAE-
LE DE BRY, FRATRIBVS GERMANIS.

FRANCOFORTI,

In Officina Typographica WOLFGANGI RICHTERI.

M. DC. VII.

1801

GENIVINE ET EX-

TRUSSA MELINEA

TOINIS OMNIVIS MEMORABILIA

DE IN VAS DETECTA TONIS ALBENTIS PARS

ALBENTIS TONIS ALBENTIS PARS

ALBENTIS TONIS ALBENTIS PARS

ALBENTIS TONIS ALBENTIS PARS

ALBENTIS TONIS ALBENTIS PARS

ALBENTIS TONIS ALBENTIS PARS

ALBENTIS TONIS ALBENTIS PARS

ALBENTIS TONIS ALBENTIS PARS

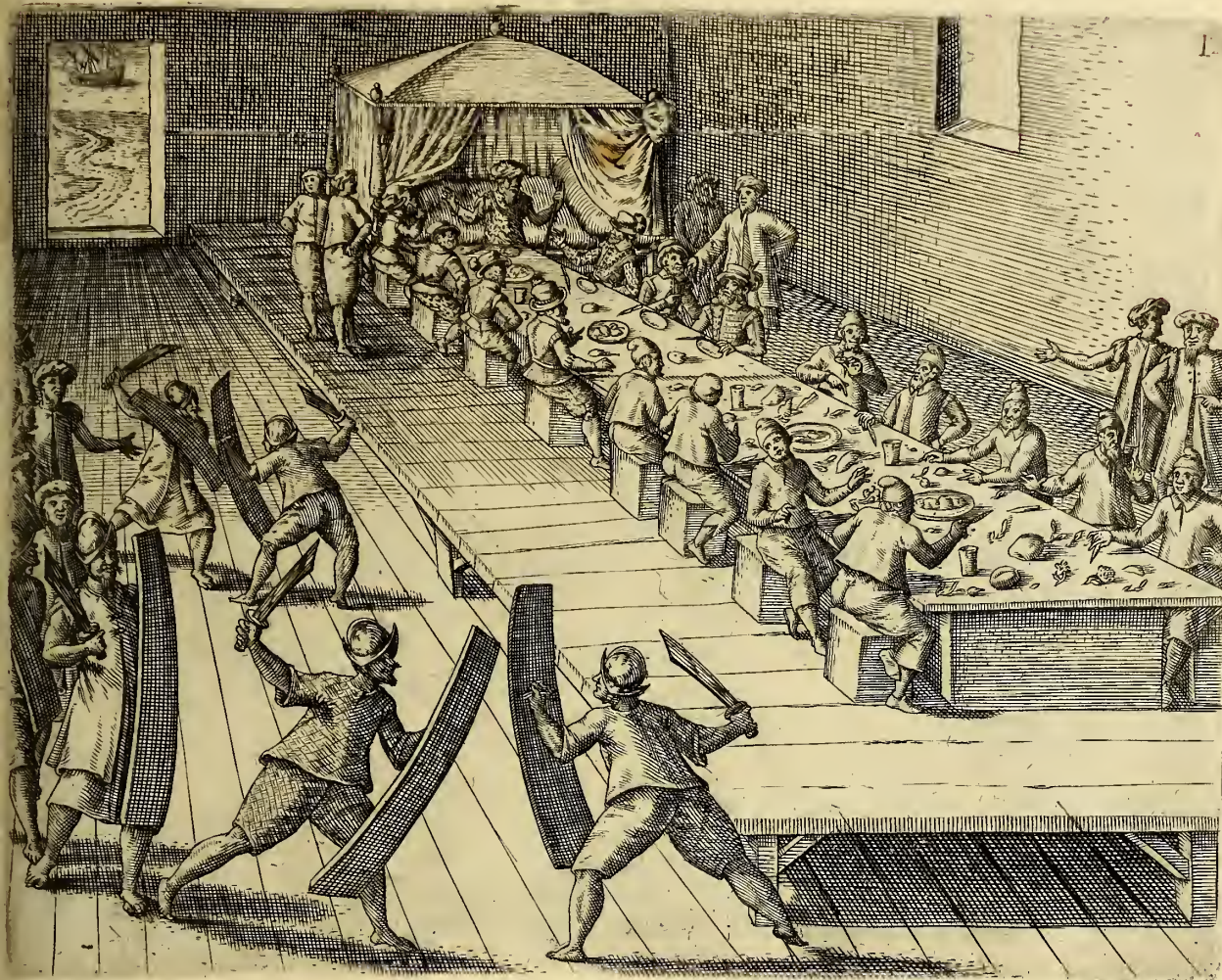

NPJCB

ALBENTIS TONIS ALBENTIS PARS

ALBENTIS TONIS ALBENTIS PARS

DELINEATIO CONVIVII A TERNATENSIVM REGE Generali Neccio exhibiti.

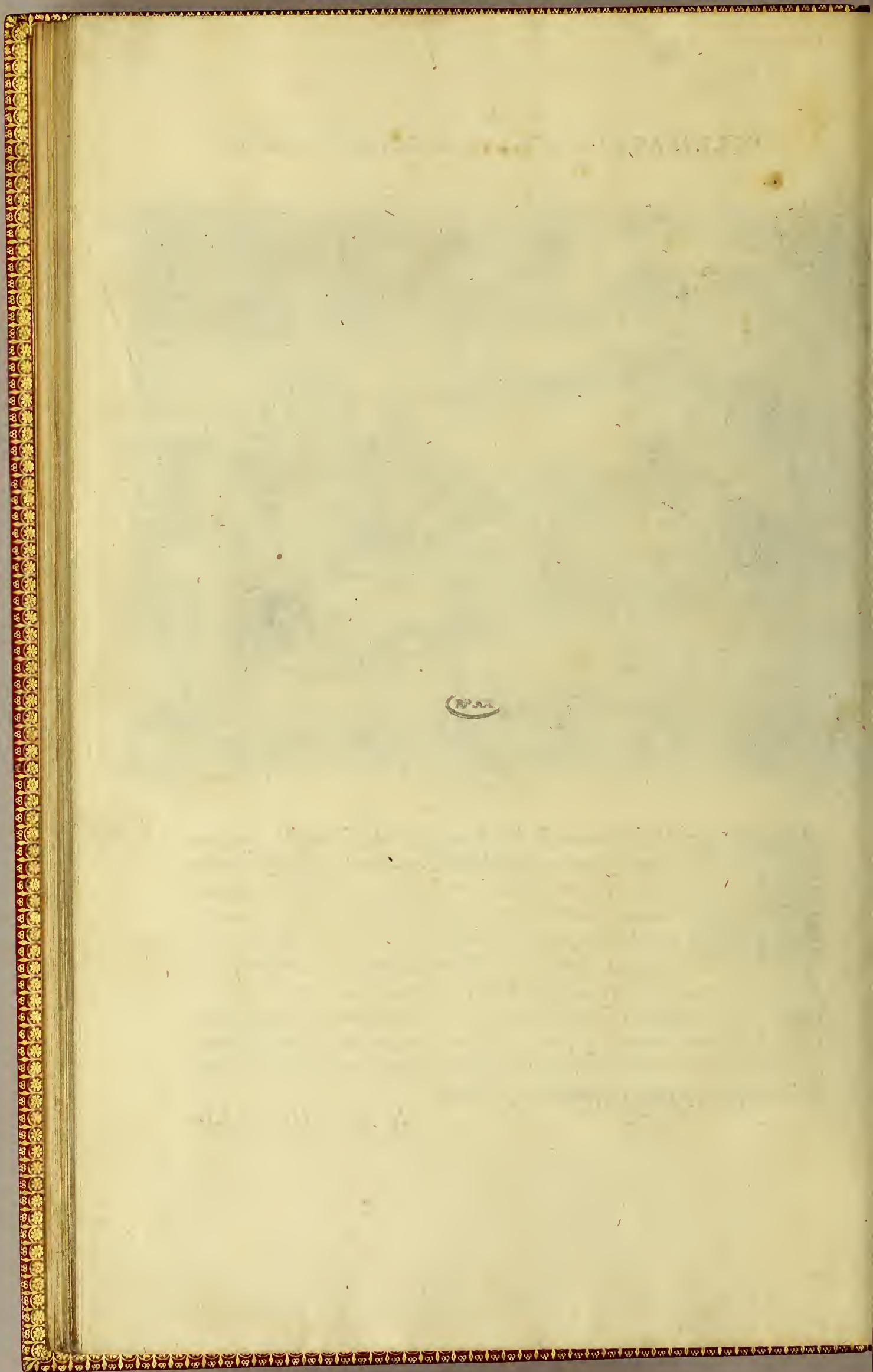
Um Hollandi ad Ternatem Insulam, quæ ad Molucas pertinet, duabus nauibus appulissent, à Rege eius splendido admodum convivio sunt excepti, qui superiori tabula loco in lectulo regum in morem gemmis & auro nitente holosericoq; constrato confidens, ad utrumq; mensæ latus assidentes sibi Generalem Neccium & Consiliarios Subpræfectosq; eius habuit, & hucusq; quidem mensa illa eleganti mappa & rotundis orbiculis instrata fuit, post illos autem sedentes reliqui narium ministri partem mensæ folijs & herbis virentibus constratam occuparunt. Mensa autem ipsa vna cum lectulo in theatro quodam nonnihil à terra eleuato constituta fuit. Astabant ei Regis filij cum Nobilibus alijs mensæ ministrantes. Durante autem prandio, Molucenses incolæ palestram exercere & omnis generis ludos conuiuiis exhibere cogebantur.

(RPJCE)

DELINEATIO PISCATVRÆ TERNATENSIS.

*I*ncolæ Ternatenses duos habent capiendi pisces modos, quos tanquam insolitos annotare libuit. Primus modus est huiusmodi: Bini piscatores cum scapha in mare nocturno tempore prouecti operas ita inter se partiuntur, ut alter sedens scapham dirigat & impellat, alter vero præacutum manibus lignum vel arundinem tenens, natantes in aqua pisces obseruat, magnaq; celeritate traiectos in scapham colligit. Alter vero modus ita habet: Ad ripam fluminis constituti herbarum vel musci manipulum funiculo colligatum in flumen quàm possunt longissime, extremitate funiculi in manibus retentâ, abijciunt, cumque pisces escam subesse rati musco huic adherere ex commotione funiculi deprehendunt, ex templo funiculum attrahunt, piscibusque musco implicatis ita potiuntur.

DELINEATIO PVNIENTIVM ADVLTERIA
IN INSVLA PATANE.

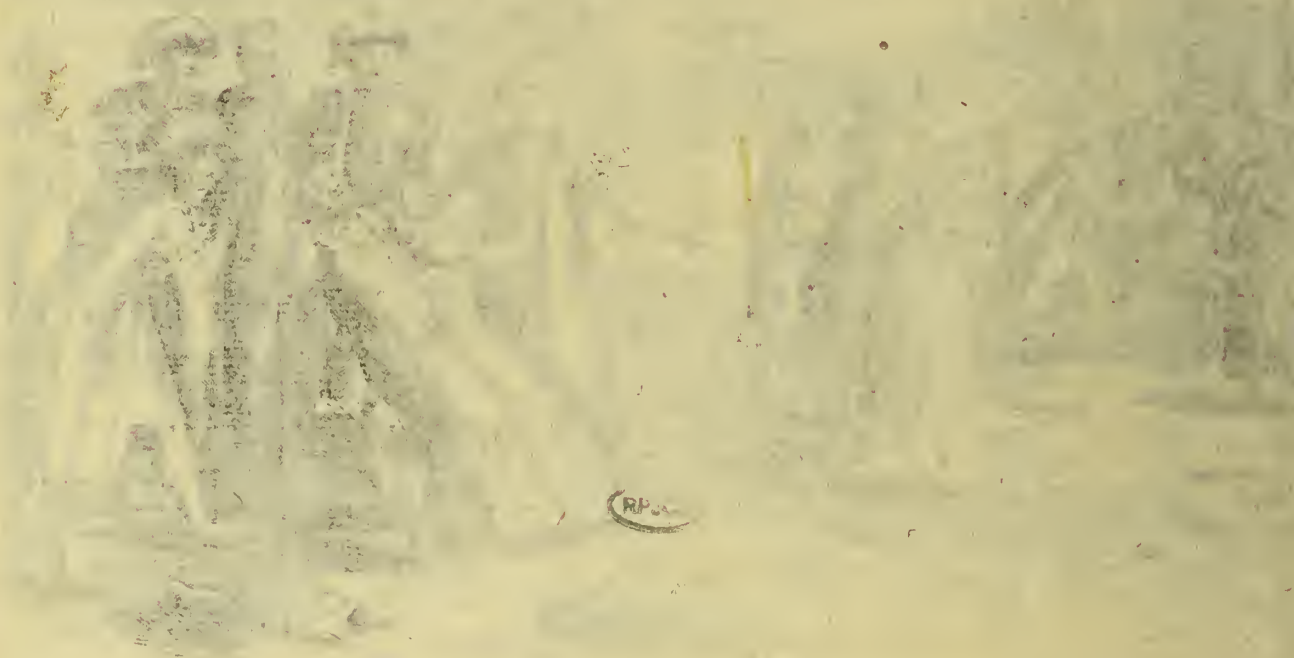

M

Os est apud Patanios coniugium venerari & illibatum matrimo-
nii honorem tam sanctè conseruare, vt si qua in adulterio depre-
hendatur, mortem euitare non possit, supplicium vel ipsis parenti-
bus vel cognatis proximis de ea sumentibus. Cuius quidem rei ex-
emplum Hollandis exhibitum est: cum enim illi inter eos versa-
rentur, accidit vt iuuenula quædam in adulterio deprehensa ad

primarium quendam virum parentem suum deferretur. Is igitur conuocatis statim
consanguineis & amicis omnibus, delictum filie aperuit, qui cum mortem consangu-
ineæ suæ deplorassent, & iuuenula amicis omnibus valedixisset, à parente suo, eo qui-
dem mortis genere, quod ipsa sibi elegerat, laqueo nempe interfecta est. Sed & Nobilis
ille, qui cum ea rem habuerat, licet factum primò constanter negaret, postea tamen cer-
tis rationibus conuictus, cum amicis & consanguineis valedixisset, pugione à parente
suo confossus pœnas commissi adulterii satis graues dedit.

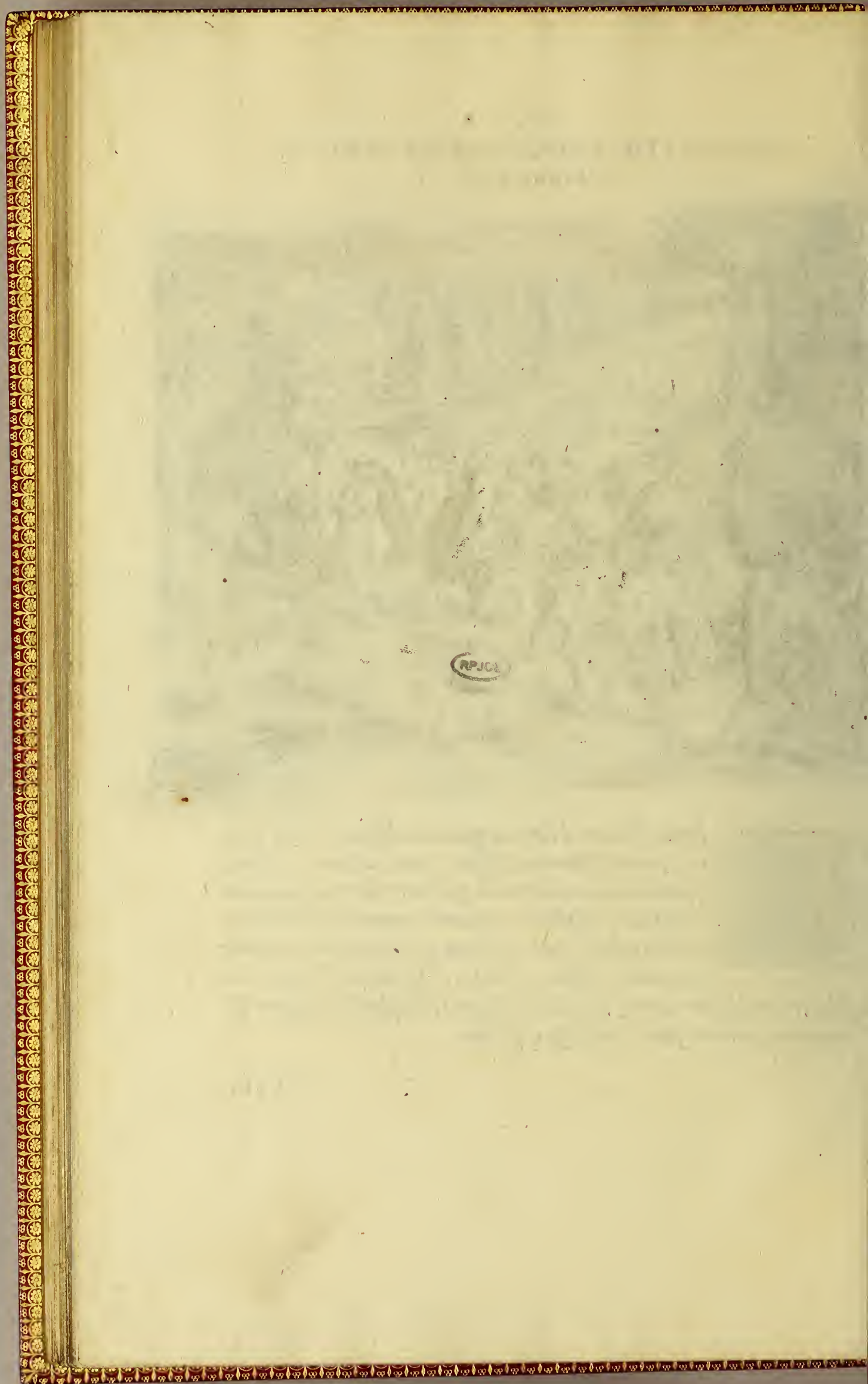
THE HISTORY OF THE
18th CENTURY

IV.
 DELINEATIO PROCESSIONIS REGINÆ
 PATANIENSIS.

Civitas Patane à Regina quadam defuncti Regis uxore, cum Hollandi ibi essent, gubernabatur. Hæc si quando animi oblectandi gratia prodire in publicum constituit, Elephanti regium in morem splendide exornato insidet, habetq̃ secum gynaceum siue virgines suas pulcherrimè exornatas, Elephantib. similiter insidentes, nobilibus vero & satellitibus stipata, Elephantes aliquot secum ducit, arma defuncti sui Regis gestantes.

DELINEATIO VENATIONIS, QVA ELEPHAN-
tes in PATANE capiuntur.

Lephantes apud Patanios alia quam apud Peguanos ratione capiuntur. Peguani enim Elephantes foemellas iam cicuratas emittunt, quæ Elephantes sylvestres masculos ad se inuitatos secum intra castra & cancellos traducunt. Hi autem populi Elephantes aliquot validos habent ad hunc usum peculiariter adsuefactos, quibus venationi operam daturi insident, atque ita in conspectum sylvestrium feruntur, qui viso cicurato, eum statim aggrediuntur, & vires suas pugnando experiuntur. Interea vero dum ita luctantur, adsunt statim, qui comprehensos funiculo posteriores eorum pedes tam vehementer constringant, ut in terram tandem procidant, ubi ita vincti & constricti detinentur, donec cicures facti cibum tandem assumant & ductorem suum sequantur.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

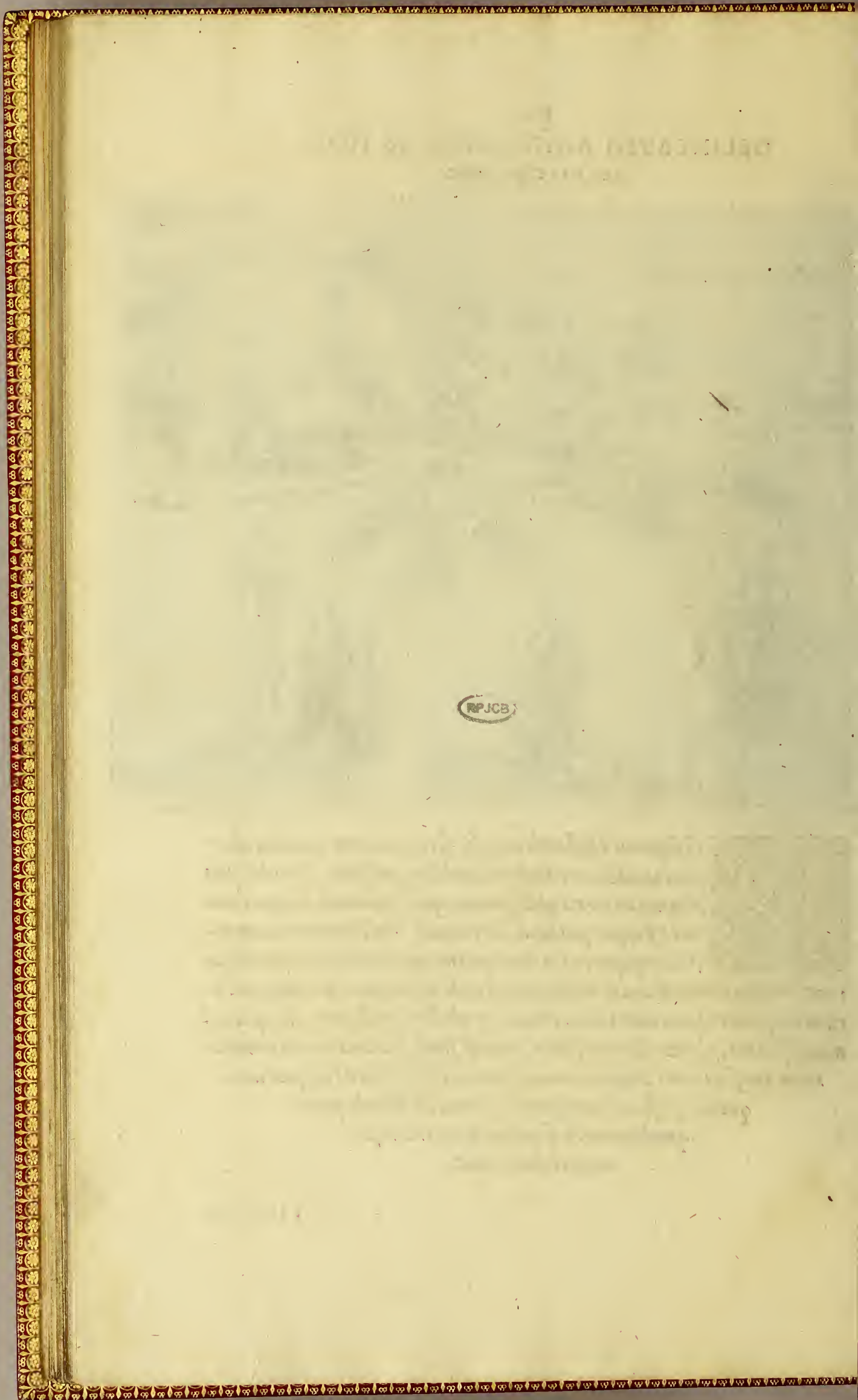
RPJCB

VI.
DELINEATIO ANNABONÆ AB HOL-
LANDIS expugnata.

Dostquam Hollandi menses ferè quatuor in mari ober-
rantes ad hanc tandem Insulā appulissent, Scaphis suis
aliquos in terrā ablegarunt, qui pro malis aliquot au-
reis & aqua potabili obtinendis tractationem cum in-
colis susciperent. Antequam autem ad littus pertinge-
rent, crebra tormentorum dissplosione se inde ab incolis, qui munimen-
tum aliquod raptim mari obiecerant, prohiberi viderunt, itaque ad
naues statim, plures allatum socios, reuersi sunt. Interea incolæ in mon-
tana confugientes ædificia omnia vacua & desolata reliquerunt,
quibus postmodum igne vastatis, Hollandi quic-
quid inuenire fructuum poterant se-
cum abduxerunt.

VII. QVO.

QVORVNDAM OB DELICTA SVA MISERE
mutilatorum effigies.

Supplicium à facinorosis apud Achienſes ſumpturi, variè eos mutilare dicuntur, itaq; hic ſenem primo aliquem repræſentare volumus, Regis Achienſis affinem, quem Rex ob delictum aliquod enorme, naribus auribusque & ſuperiori labio mutilatum, in aula ſua ad dies vitæ ſuſtentat. Affirmabant aliqui Hollandiſ præſentibus, eum adhuc in viuis eſſe, ſed ob ætatem prodire rariuſ ſolere. Appoſuimus deinde aliquem manibus pedibusque truncatum, quo quidem ſupplicij genere facinoroſi plerunque afficiuntur, qui ſi peracta mutilatione non ſtatim moriantur, ſed in viuis adhuc remaneant, ligatis ad brachia ſcipionibus, cruribus vero in arundines inſertis, vt aliis exemplo ſint, dimittuntur. Adieciſus hic etiam Achienſis ciuitatis delineationem & ſitum.

DELINEATIO REGIS IN MATECALO HOLLANDOS IN LITTORE EXCIPIENTIS.

Exhibuimus tibi hac imagine delineationem regii ad portum maris aduentus, ubi Rex in Matecalo Hollandos honorifice exceptit, & varia cum eis locutus est. Erat ille indutus indusio gossypino tenerrimo, tunica sericea ad umbilicum usque superiniecta. Caput pileolo seu vitta sericea tectus erat, pannoque gossypino circum femora inuolutus. Aures habebat usque adeo diductas, ut ad humeros usque pertingerent. Venerat autem cum eo nigromanticus siue prestigiator quidam, qui à collo tabulam quandam quadratam aeneam suspensam gerebat, circum corpus autem catenam ferream conuolutam habebat. Hic ad portum veniens, prestigiis Hollandos variis oblectaturus, hincinde primum discurrebat, mox vocem terribilem edebat, exhibebatque Hollandis tabulam suam aeneam videndam, quae varias Cacodemonis representabat effigies, tandem v. transacto qui ad catenam alligatus erat per partem femoris superiorem cultello, catenam per foramen illud fere mediam traduxit, & ad suos iterum reuersus est.

RPJC

DELINEATIO TRAGOEDIÆ ILLIVS, QVA VICEAD-
miralis Sebaldus de Weert cum multis aliis trucidati
occubuerunt.

Dostquam Viceadmiralis Sebaldus de VVeert cum du-
centis sociis, Regi de Cande ad littus maris proficiscen-
ti, in occursum tendens, eum honorifice excepisset, Rex
se se benignum admodum & liberalem ei exhibuit. Cum
vero varia inuicem locuti essent, & Viceadmiralis Re-
gem, uti nauem suam secum ascendere dignaretur ro-
gasset, ipse quidem id in aliud tempus reiecit, expetens à Viceadmirali,
ut remisso ad naues populo, ipse cum paucis ministris secum per noctem
istam remaneret. Caterum vix dimisso populo, Viceadmiralis, iuben-
te ita & volente Rege, cum illis, quos assequi adhuc Regii satellites po-
terant, trucidati misere & interfecti occubuerunt.

DELIVERED TO THE
LIBRARY OF THE
MUSEUM OF NATURAL HISTORY
ON THE 10th DAY OF
JANUARY 1900

RPJCB

Received of the
Museum of Natural History
the sum of £100
on the 10th day of
January 1900
for the purchase of
the book
The History of the
Museum of Natural History
by the Rev. Canon
John Phillips
Vol. I
The History of the
Museum of Natural History
by the Rev. Canon
John Phillips
Vol. II

Cum Hollandi Achiensem aliquando Regem salutatum
 aduenissent, muneris loco tormentum aliquod aneum
 ei obtulerunt, qui in circuitu domus suae consistens desu-
 per cum Hollandis locutus est. Hollandi autem, ut in
 conspectum Regis ventum est, complicatas manus fron-
 ti admouerunt, honorem more in istis regionibus usitato ei exhibentes.
 Inde ad Regis filium pergentes, eum in loco quodam patentis admodum
 aulae sedentem, multisq; mulierculis stipatum deprahenderunt: Satelli-
 tes enim praeter mulieres nullos habebat, quae etiam ministeria ei varia
 praestabant gladiis, iaculis, arcubusq; & sclopiis armatae. Cum ergo
 Hollandi eum more ibi usitato etiam salutassent, humi eos se-
 dere & appposito statim cibo lassae corpora
 reficere iussit.

(NPJCH)

XI.

DELINEATIO ADVENTVS HOLLANDORVM
in terram PATANE.

QUoniam non procul à portu Patanio Hollandi abessent, Regem quidem eius loci de suo aduentu certiozem faciendum omnino statuerunt, addita admonitione, parant piper & aromata alia, ut quod ad mercaturam faceret, aduenientes statim inuenirent. Rex igitur, his auditis, præcipuum ex proceribus suis cum duobus Elephantibus & subditis non paucis ad portum misit, qui exceptos amice Hollandos ad urbem porro perducerent atque comitarentur.

XII. DELI.

MS. JCB

XII.

DELINEATIO CIVITATIS AMACAO.

*P*hibuimus tibi hac figura delineationem Chinenſium ciuitatis Amacao, ad quam vela facere Hollandi decreuerant. Cum autem ex viginti vel circiter perſonis quas exploratum ciuitatem miſerant, neminem ad ſe redire viderent, ex quo conditionem & ſtatum vrbiſ perdiſcere potuiſſent, ſententiam ſuam mutare & nauigationem alio dirigere coacti ſunt.

D

XIII. DELI.

AMACAO.

RFJCB

XIII.

DELINEATIO PVGNÆ NAVALIS HOLLANDORUM
cum Lusitanis in fluuio Batufabar.

Exhibemus tibi hac figura delineationem pugnae navalis inter Hollandos & Lusitanos in fluuio Batufabar habitæ, cuius explicationem sic accipe. A. litera Viceadmiralem Hollandorum nomine Ziricze denotat. B. est sepes Hollandica ab Enchhausen. C. Celocem ab Amstelrodamo notat. D. Nauis est Lusitanorum maior. E. Lusitanorum nauis minor est. F. Triremes sunt Lusitanicæ. G. sunt nauigia Ioracensia, quæ spectatum illam pugnam aduenerant. H. iterum Viceadmiralem Ziricze notat, pugnam extra fluuium Batufabar secundo instituentem. I. Sepes Hollandica. K. vero Celox est ab Amstelrodamo. L. similiter Lusitanorum nauem maiorem. M. vero nauem minorem denotat. N. Triremes sunt, cum quibus potentissimus Ioracensium Rex aduenerat. O. vero Triremes sunt & nauigia alia Lusitanica in fugam versa.

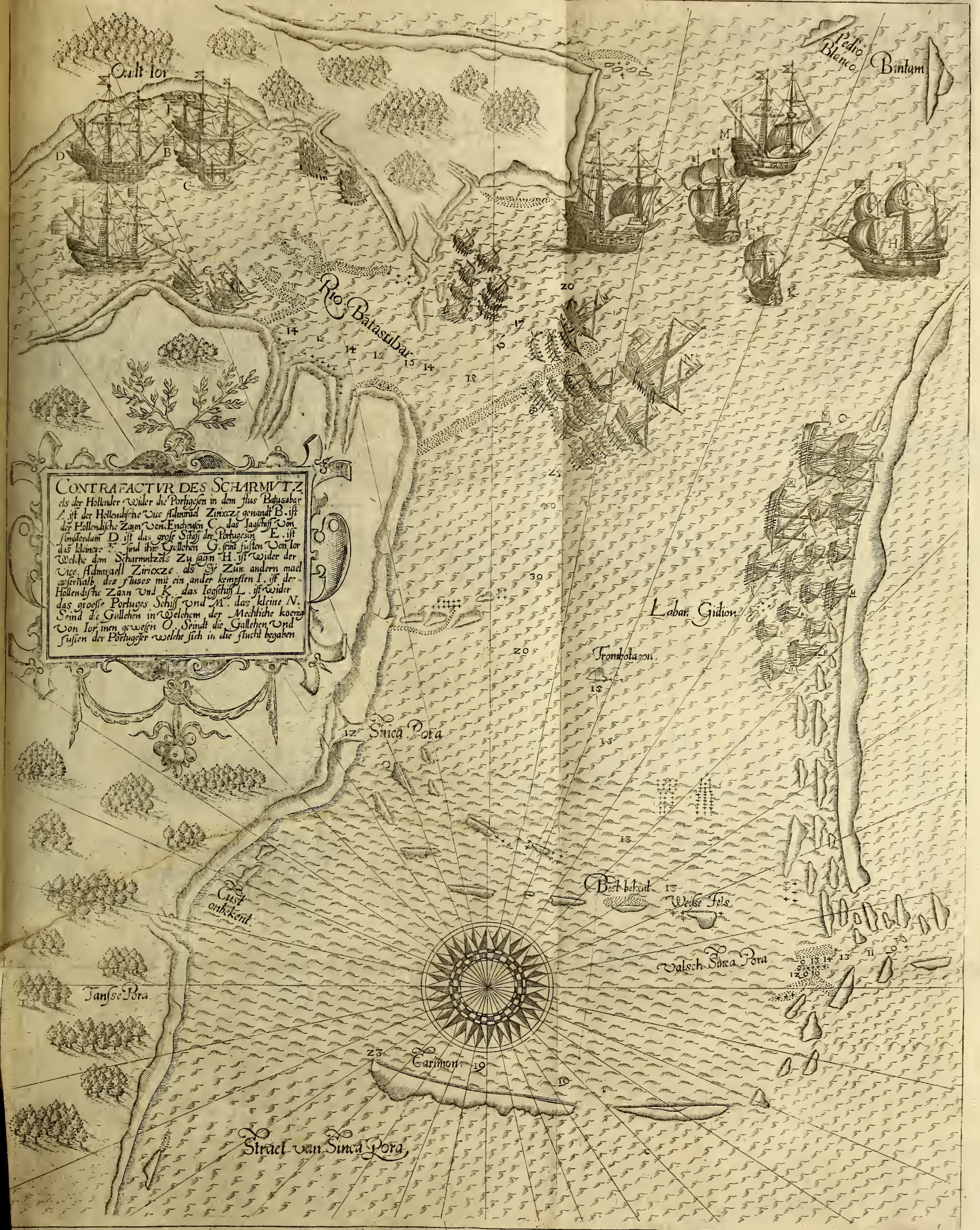

CONTRACTACTVR DES SCHARMVTZ
 Als der Hollender wider die Portugiesen in dem flus Batasulbar
 A. ist der Hollendische vier schuurad Zinnoze genauff B. ist
 der Hollendische Zaun von Engelen C. das laghschiff D. ist
 der Hollendische Zaun von Engelen E. ist das laghschiff F. ist
 der Hollendische Zaun von Engelen G. ist das laghschiff H. ist
 der Hollendische Zaun von Engelen I. ist das laghschiff J. ist
 der Hollendische Zaun von Engelen K. ist das laghschiff L. ist
 der Hollendische Zaun von Engelen M. ist das laghschiff N. ist
 der Hollendische Zaun von Engelen O. ist das laghschiff P. ist
 der Hollendische Zaun von Engelen Q. ist das laghschiff R. ist
 der Hollendische Zaun von Engelen S. ist das laghschiff T. ist
 der Hollendische Zaun von Engelen U. ist das laghschiff V. ist
 der Hollendische Zaun von Engelen W. ist das laghschiff X. ist
 der Hollendische Zaun von Engelen Y. ist das laghschiff Z. ist

RPJCB

CONTRAFACITVR DES SCHARMITZ

als der Hollender wider die Portugesen in dem flus Batasubar
 L. ist der Hollendische Vice Admiral Zincoze genant B. ist
 der Hollendische Zorn Von Enchuyen C. das lagtschiff Von
 Amsterdum D. ist das grose Schiff der Portugesen E. ist
 das kleinere F. sind ihre Gallien G. sind fusten Von lor
 Welche dem Scharmitzels zu saen H. ist wider der
 Vice Admiral Zincoze als J. Zum andern mael
 außershalb des fluses mit ein ander kempfen I. ist der
 Hollendische Zorn Und K. das lagtschiff L. ist wider
 das groesse Portuges Schiff Und M. das kleine N.
 sind die Gallien in welchem der Mechtiche koenig
 Von lor inen gewesen O. sind die Gallien Und
 fusten der Portugesen welche sich in die flucht begaben

RPJCB

XIV.
DELINEATIO NAVIS LVSITANICÆ AB
Hollandis expugnatæ.

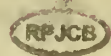
Exhibet hæc figura particulam Insulæ Mosambique cum Castello in ea sito. Denotat autem victoriam Hollandorum ingentem Lusitanicam nauem expugnantium, cuius historiam ex postrema huius octauæ tomæ nauigatione lector cognoscet. Hic autem literis quibusdam explicata est, quarum A. Insulam Mosambique, B. Castellum Lusitanorum nauis suæ defensionem suscipientium. C. Nauem ipsam Lusitanicam ab Hollandis oppugnatam. D. Hollandos nauem Lusitanicam aliquot Scaphis oppugnantes. E. vero Hollandorum naues denotant.

RPJCB

XV.
DELINEATIO FOEDERIS HOLLANDORVM
cum Rege Calecutanorum pacti.

Postquam Hollandorum praefectus Stephanus ab Ha-
gen ad oram Calecutensium appulisset, & insignem Re-
gis Calecutani humanitatem cognovisset, visum est ei
omnino petitioni Regis satisfacere & ad Colloquium
eius venire. Excensione igitur cum suis facta, à Rege
amice admodum exceptus est, qui acceptis ab Hollan-
dis muneribus, perpetuum cum eis foedus constituit, literisq; ne quid
de eo imposterum Hollandi dubitarent utrinq; confirmatum voluit.

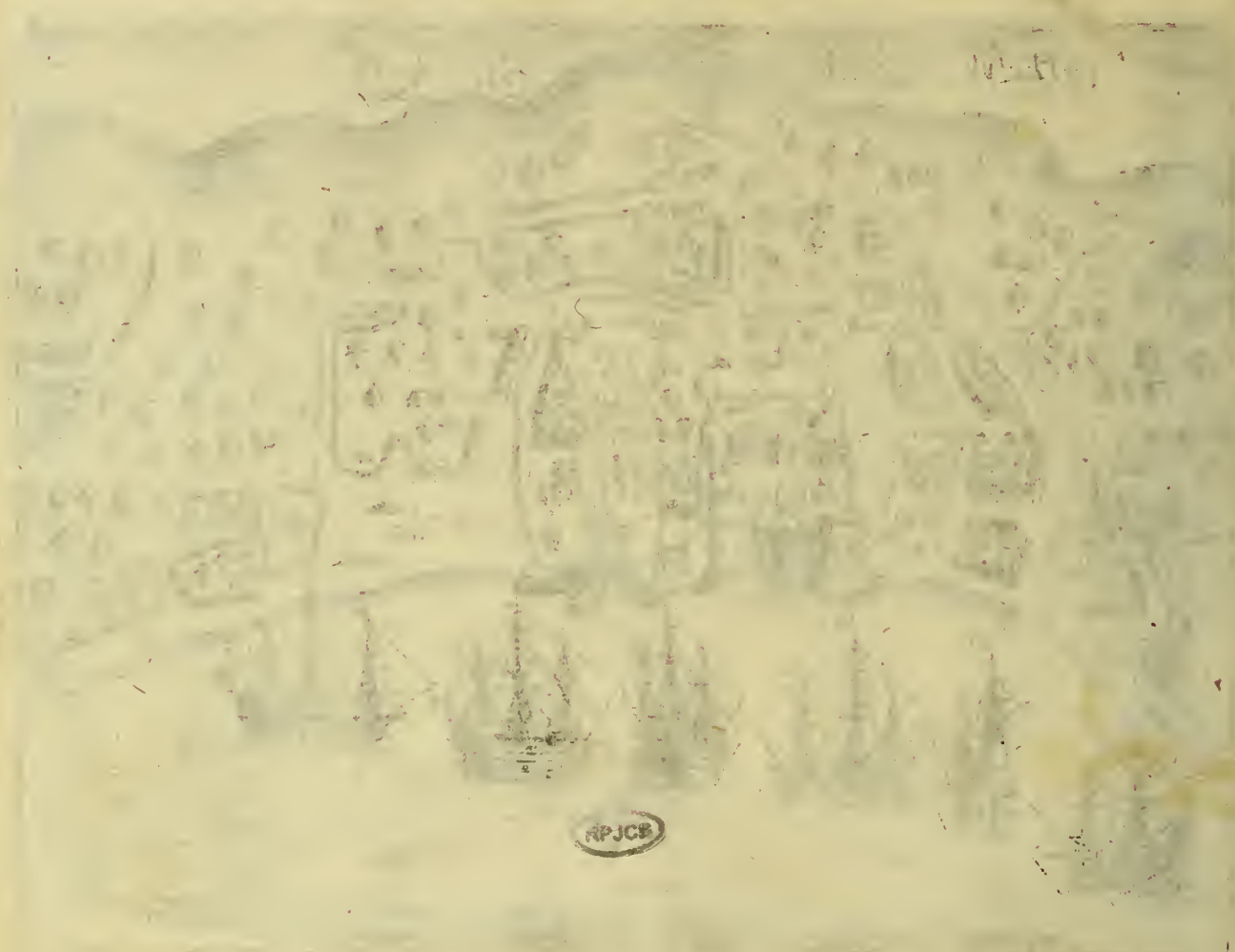

XVI.
DELINEATIO CIVITATIS ET CASTELLI
AMBOINAE.

Um Hollandi ad ciuitatem Amboinam appulissent, missis ad eos Gubernator duobus ministris percunctatus est, quam ob causam eo venissent, & quid ex Castello, cui ab Hispania Rege praefectus datus esset, desiderarent: Qui missos sese à principe Mauritio Castellum illud expugnatum, profesși sunt. Responso igitur hoc stupefactus Gubernator, Castelli ipsis statim deditionem fecit, hac tamen lege & conditione, ut omnibus, qui manere eo loco nollent, cum armis suis decedere permetteretur. Quam cum ratam haberent conditionem Hollandi, Castello hoc absq; ullo labore & pugna potiti sunt.

THE
DECLARATION OF INDEPENDENCE
OF THE UNITED STATES OF AMERICA

When the course of human events has so completely altered the former situation of the Colonies, that it is necessary to dissolve the political bands which have connected them with Great Britain, and to assume among the people of the Colonies the separate and equal station to which the Laws of Nature and of Nature's God entitle them, a decent respect to the opinions of mankind requires that they should declare the causes which impel them to the separation.

We hold these truths to be self-evident, that all men are created equal, that they are endowed by their Creator with certain unalienable Rights, that among these are Life, Liberty and the pursuit of Happiness. — That to secure these rights, Governments are instituted among Men, deriving their just powers from the consent of the governed, — That whenever any Form of Government becomes destructive of these ends, it is the Right of the People to alter or to abolish it, and to institute new Government, laying its foundation on such principles and organizing its powers in such form, as to them shall seem most likely to effect their Safety and Happiness. Prudence, in such a case, dictates that Governments long established should not be changed for light and transient causes; and accordingly, experience has shewn that the miseries of Liberty are borne with the greatest patience, when the miseries of Oppression are not only borne with, but are increased by every new attempt to tyrannize over them. And when a long train of abuses and usurpations, pursuing invariably the same Object, evinces a design to reduce them to absolute Tyranny, it is their duty to throw off such Government, and to institute new Government, laying its foundation on such principles and organizing its powers in such form, as to them shall seem most likely to effect their Safety and Happiness.

1776

XVII.
DELINEATIO ADVENTVS HOLLANDORVM
& Regis Ternatensis ad Castellum Tidore.

VT successit Hollandis ad Amboinam conatus, fortunam suam ulterius experiri statuerunt. Secundo igitur Maij Anno 1605. navibus suis ad Tidorem appulerunt, quod Castellum etiam tandem expugnarunt, ut ex sequenti quidem figura apparebit. Hic exhibere tantum lectori volumus delineationem aduentus Hollandorum, quomodo nimirum excensione in terram facta, centum & quinquaginta numero, ad Castellum profecti sint. Itaque litera L. Scaphas, quibus ad littus Hollandi aduecti sunt denotat. M. navigia sunt, Regis Ternatensis, qui cum quingentis fere auxilio Hollandis venerat, ut necessitate forsitan ita postulante eos iuuaret. N. Vicus est in parte ciuitatis septentrionali, quem Hollandi iniecto igne deuastarunt. O. Rex Ternatensis est, eiusque in aciem dispositus populus. P. & Q. Processum Hollandorum Tidorem versus notant. R. Locus est, ubi Ternatensis Rex cum suis confederat, oppugnationis exitum spectaturus. S. tandem litera munitionem denotat ex congestis terraque impletis doliis aduersus Castellum raptim excitatam.

XVIII. DELI.

1872
DECEMBER 10
RECEIVED
OFFICE OF THE
SHERIFF

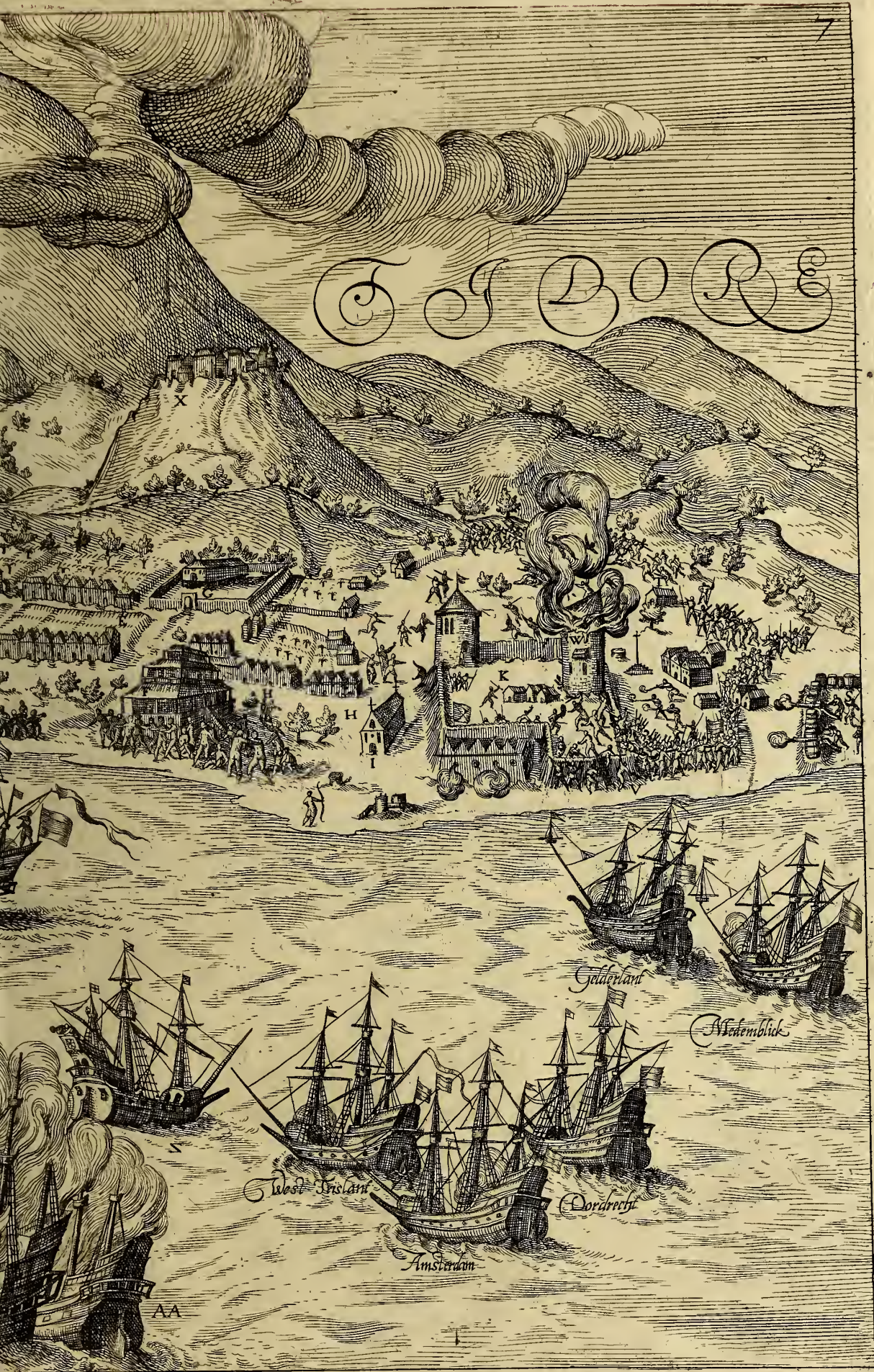
RPJCE

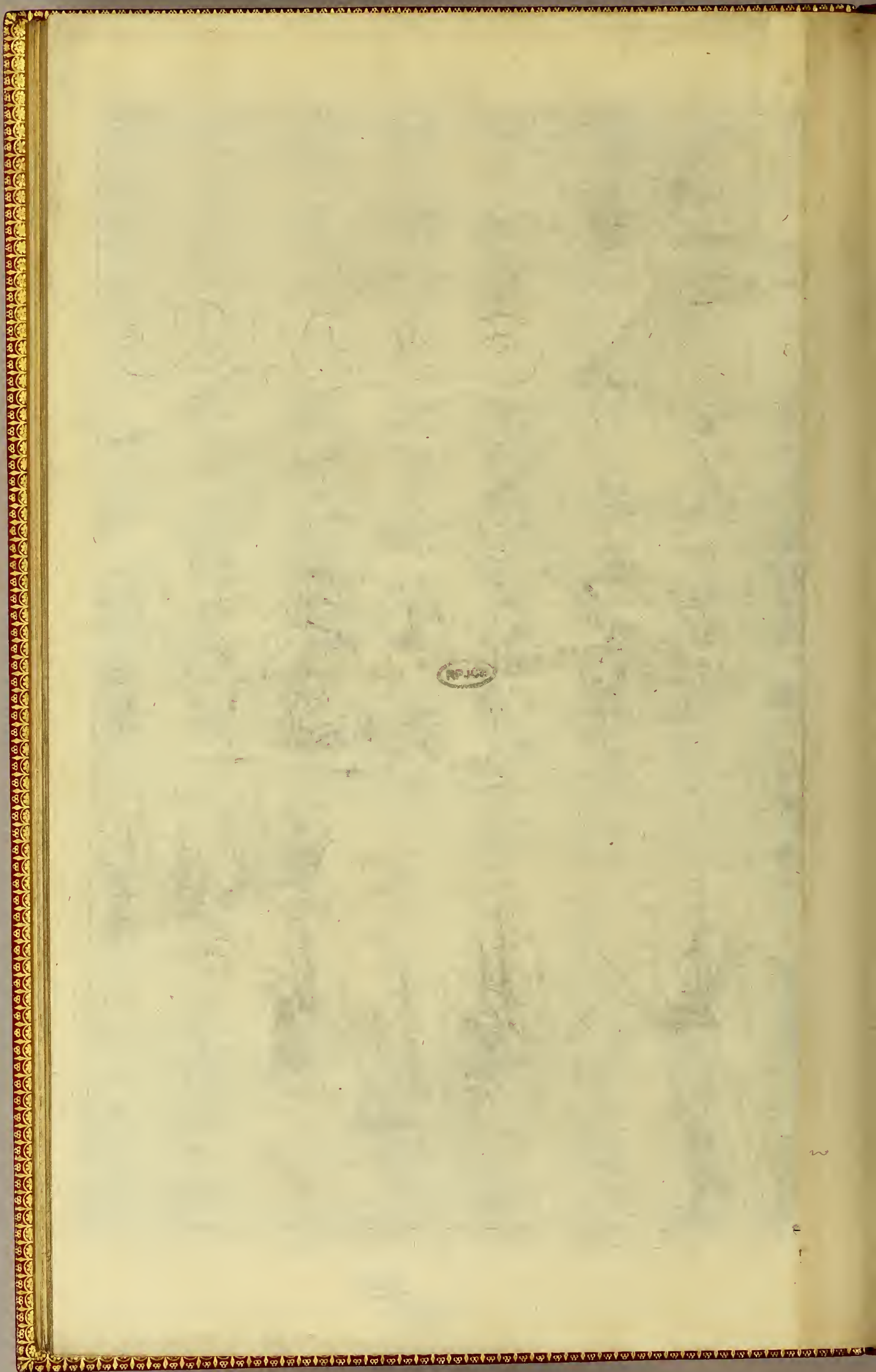
DELINEATIO EXPUGNATIONIS CASTELLI
Tidorensis & duarum nauium Lusitanicarum.

Exhibet hæc figura ciuitatem Tidorensē cum Castellō & expugnatione eius ab Hollandis nuper facta. Litteras adiectas sic intellige. A. Denotat aduentum Hollandorum, quomodo nimirum in parte ciuitatis meridionali ad templum quoddam Indianorum peruenerint. B. Vicus est ab Hollandis igne accensus. C. C. Sunt castra Lusitanorum siue Lorica, ex quibus Lusitani multa tormentorum dispendio aduersus Hollandos sese tuebantur. D. Naues sunt ab Hollandis expugnatae. E. E. Oppidum est ab Æthiopibus indigenis habitatum. F. Templum est Indianorum siue Æthiopum incolarum. G. Regis Tidorensis palatium est. H. H. Ciuitas est siue locus Lusitanis habitatus. I. Templum est Lusitanorum. K. Castellum est Tidorense. S. Munitionem ex vasis & doliis Castello obiectam denotat. T. Pugnam Hollandorum cum Lusitanis. V. Oppugnationem Castellī. W. Turrim lapideam, quæ cum 60. vel 70. Lusitanis ab accenso tormentario puluere in aerem dissipata est, ostendit. X. Munimentum in altissimo monte excitatum, quo uxores & liberos suos Lusitani traduxerant. Y. Montes sunt altissimi, in quibus aromata varia variaque arbores crescunt. Z. Naui est Anglica ad Henricum Middelthonium pertinens. A A. vero duas naues Lusitanicas, quas Hollandi expugnatas accenderunt, denotant.

J
De By
SV
pt 8
1607
1
L.t
cop. 2

